

Menningarminjar í Reykdælahreppi

Svæðisskráning

Guðrún Alda Gísladóttir og Orri Vésteinsson

Fornleifastofnun Íslands

FS151-01021

Reykjavík

2001

© *Fornleifastofnun Íslands*
Bárugötu 3
101 Reykjavík

Sími: 551 1033
Fax: 551 1047
Netfang: fsi@instarch.is

Efnisyfirlit

1.	Inngangur	4
1.1.	Um fornleifaskráningu	4
1.2	Um svæðisskráningu	7
1.3	Fornleifakönnun á svæðinu	10
2.	Yfirlit um sögu byggðar á svæðinu	11
3.	Skrá yfir fornleifar í Reykdælahreppi	16
4.	Helstu tegundir menningarminja og ástand þeirra	174
	Bæjarhólar og bæjarstæði	176
	Útihús	177
	Tún, garðar og akrar	177
	Kvíar og stekkir	178
	Beitarhús og sel	179
	Engjar og áveitur	179
	Minjar um samkomur og þinghald	180
	Kuml og kirkjugarðar	180
	Samgönguminjar	180
5.	Verndun og kynning minja á skráningarsvæðinu	181
6.	Heimildaskrá	183

1. Inngangur

Í júní 2001 var hafist handa við svæðisskráningu fornleifa í Reykdælahreppi í Suður-Þingeyjarsýslu. Alls voru skráðar upplýsingar um 1230 fornleifar í hreppnum. Áður hafði Orri Vésteinsson skráð fornleifar, á vettvangi, í landi Hóla og á lóð Laugaskóla, í landi Litlu Lauga í Reykjadal.¹ Svæðisskráningin var unnin af Guðrúnu Öldu Gísladóttur sem einnig sá um frágang og ritun skýrslunnar. Verkið var unnið fyrir sveitarfélagið af Fornleifastofnun Íslands.

1.1. Um fornleifaskráningu

Hátt á önnur öld er liðin síðan skráning fornleifa hófst á Íslandi en þó er enn langt í land að til sé heildstæð skrá um fornleifar á Íslandi. Á síðustu áratugum 19. aldar voru margir minjastaðir kannaðir á vegum Hins íslenzka fornleifafélags, einkum og sér í lagi staðir sem á einn eða annan hátt tengdust fornsögum og sögu þjóðveldisins. Eftir aldamótin dró úr fornleifakönnun á vegum félagsins og var þráðurinn ekki tekinn upp að nýju fyrr en um og eftir 1980.

Skoðanir manna á því hvað teljast fornleifar hafa breyst mikið á þessum tíma. Byggingar sem voru hversdagslegar fyrir hundrað árum síðan eru nú orðnar minjar um horfna lífshætti. Skilningur hefur vaknað á nauðsyn þess að skrá upplýsingar um slíkar minjar og vernda þær fáu sem eftir eru fyrir komandi kynslóðir. Nauðsynlegra upplýsinga um gerð og ástand fornleifa er aðeins hægt að afla með vettvangsathugun og við það er venjulega átt með hugtakinu fornleifaskráning. Til þess að vettvangsathugun komi að fullu gagni verður þó fyrst að taka saman ýmiskonar upplýsingar, bæði skriflegar og munnlegar, sem vísa á minjastaði og geta gefið vísbendingar um hlutverk mannvirkjaleifanna. Slík heimildakönnun er nauðsynlegur undirbúningur undir vettvangsathuganir en hún getur líka skilað sjálfstæðum niðurstöðum. Nægilegar heimildir eru til, til að gefa grófa mynd af fjölda, eðli og ástandi minja á ákveðnum svæðum og skipuleg heimildaúttekt í því skyni getur komið að gagni við skipulagsgerð jafnt sem minjavernd og rannsóknir. Af þessum ástæðum hefur

¹ Orri Vésteinsson: Menningarminjar á Hólum og lóð Laugaskóla í Reykjadal, 1999.

Fornleifastofnun Íslands á undanförunum árum unnið að þróun aðferða við fornleifaskráningu sem fela í sér að skráningunni er skipt þrjú afmörkuð stig og eru þar höfð til viðmiðunar hin þrjú stig skipulagsvinnu. Svæðisskráning er gerð fyrir svæðisskipulagsgerð, aðalskráning fyrir aðalskipulagsgerð og deiliskráning fyrir deiliskipulagsgerð. Svæðisskráning felst í öflun heimilda um fornleifar á viðkomandi skipulagssvæði og söfnun gagna sem gefa margvíslegar vísbendingar um menningarminjar. Markmið svæðisskráningar er að gefa heildaryfirlit um ástand og eðli menningarminja á skipulagssvæðinu, finna og skilgreina svæði og staði sem eru sérstaklega athyglisverðir eða í sérstakri hættu og vera undirbúningur undir aðalskráningu fornleifa. Aðalskráning felst í vettvangsvinnu og miðar að því að staðsetja og kortleggja einstaka minjastaði og lýsa þeim á skipulagðan hátt. Deiliskráning er síðan nákvæmari úttekt á litlu svæði og er unnin samhliða áætlanagerð um endanlega ráðstöfun jarðnæðis.

Að tengja fornleifaskráningu við skipulagsgerð á sér stoð í Þjóðminjalögum þar sem segir í 18. gr. að skylt sé “að fornleifaskráning fari fram á skipulagsskyldum svæðum áður en gengið er frá skipulagi eða endurskoðun þess...” Samkvæmt lögnum á Þjóðminjasafn Íslands að hafa samráð við skipulagsyfirlögd um fornleifaskráningu en að öðru leyti er ekki kveðið á um hvernig standa eigi að fornleifaskráningu og reglugerð hefur ekki verið samin. Þjóðminjasafn Íslands hefur ekki haft fjárhagslegt bolmagn til að sinna fornleifaskráningu og hefur raunin orðið sú á undanförunum árum að kostnaður af fornleifaskráningu er borinn af sveitarfélögum. Þó að sveitarfélögum beri ekki lagaskylda til að kosta fornleifaskráningu eru það augljóslega hagsmunir þeirra að til séu nákvæmar og aðgengilegar upplýsingar um menningarminjar á yfirráðasvæðum þeirra. Fornleifar eru auðlindir sem ekki er hægt að varðveita né hafa tekjur af nema fyrir liggi upplýsingar um staðsetningu þeirra og gerð. Samkvæmt Þjóðminjalögum (21. gr.) ber þeim sem fyrir meiriháttar framkvæmdum standa skylda til að greiða fyrir rannsóknir á fornminjum sem í ljós koma við jarðrask á þeirra vegum. Það eru því hagsmunir slíkra aðila að hægt sé fletta upp í ábyggilegum skráum um staðsetningu fornleifa áður en framkvæmdir hefjast svo komist verði hjá óþarfa kostnaði og töfum. Einnig eykst nú skilningur á að fornleifar eru vannýttar auðlindir í ferðaþjónustu en forsenda þess að hægt sé að velja staði til kynningar fyrir ferðamenn er að til séu heildstæðar upplýsingar um menningarminjar, ástand þeirra og staðsetningu á viðkomandi svæði.

Að auki má minna á að mat á því hvað teljast markverðar fornleifar hefur lengst af tekið mið af sögu lands og þjóðar í heild. Minni gaumur hefur verið gefinn að sérkennum ákveðinna svæða og fornleifum sem eru markverðar í samhengi héraðssögu. Af þessum

ástæðum er eðlilegt að fornleifaskráning sé unnin í nánú samstarfi við sveitarstjórnir og stofnanir þeirra, með hliðsjón af þörfum þeirra.

Hér á eftir verður gerð rein fyrir þeirri aðferðafræði sem liggur að baki svæðisskráningu fornleifa. Hér er þó greint stuttlega frá þeim skilgreiningum sem lagðar eru til grundvallar við fornleifaskráningu. Í 16. grein þjóðminjalaga er þessi skilgreining:

Til fornleifa teljast hvers kyns leifar fornra mannvirkja og annarra staðbundinna minja sem menn hafa gert eða mannaverk eru á, svo sem:

- a. Byggðaleifar, bæjarstæði og bæjarleifar ásamt tilheyrandi mannvirkjum, húsaleifar hvers kyns, svo sem kirkna, bænahúsa, klaustra og búða, leifar af verbúðum, naustum og verslunarstöðum og byggðaleifar í hellum og skútum;
- b. Vinnustaðir þar sem aflað var fanga, svo sem leifar af seljum, verstöðvum, bóllum, mógröfum, kolagröfum og rauðablæstri;
- c. gömul tún- og akurgerði, áveitumannvirki og leifar eftir veiðar til sjávar og sveita;
- d. gamlir vegir, stíflur, brýr, vatnsvöð, varir, hafnir og bátalægi, slippir, ferjustaðir, kláfar, vörður og vitar og önnur vega- og siglingamerki ásamt kennileitum þeirra;
- e. virki og skansar og önnur varnarmannvirki;
- f. gamlir þingstaðir, meintir hörgar, hof og vé, brunnar, uppsprettur, álagablettir og aðrir staðir og kennileiti sem tengjast siðum, venjum, þjóðtrú eða þjóðsagnahefð;
- g. áletranir, myndir eða önnur verksummerki af manna völdum í hellum eða skútum, á klettum, klöppum eða jarðföstum steinum;
- h. haugar, dysjar og aðrir greftrunarstaðir úr heiðnum eða kristnum sið;
- i. skipsflök eða hlutar úr þeim.

Að jafnaði skal telja minjar 100 ára og eldri til fornleifa

Það er skýrt af þessari skilgreiningu að fornleifar eru ekki aðeins öll mannvirki heldur einnig staðir sem á einn eða annan hátt tengjast menningu og atvinnuvegum, hvort heldur sem er vöð eða álagablettir. Þessari víðu skilgreiningu hefur verið fylgt við gerð fornleifaskrárinnar og í anda hennar eru einnig skráðir staðir eins og orrustustaðir, skilgreinanlegir staðir þar sem atburðir, sem tengjast sögu og bókmenntum Íslands, hafa átt sér stað og staðir þar sem draugar eiga að hafa búið. Dæmi um staði sem eru ekki skráðir eru eyktamörk sem eru ekki manngerð og drangar sem kallaðir eru nátttröll, en það heiti virðist oftast vera tegundargreining á náttúrumyndunum frekar en að sagnir séu um að tröll hafi dagað uppi. Þar sem slíkar sagnir eru, eru þær auðvitað skráðar. Á hinn bóginn eru öll

grettistök skráð og er þetta vitanlega umdeilanlegt og byggir fyrst og fremst á því að fyrirsjáanlegt sé að gagn megi hafa af upplýsingunum. Annarskonar upplýsingar sem átt gætu heima í menningarsögulegum gagnagrunni eru t.d. um staðsetningu engja og bithaga, nytjaskóga og veiðistaða. Söfnun slíkra upplýsinga krefst hinsvegar annarskonar gagna og öðruvísi aðferðafræði en skráning eiginlegra fornleifa og er mun viðráðanlegri á stigi aðalskráningar. Þar sem til eru upplýsingar um gróðurfar og búskaparskilyrði fyrir einstakar jarðir (t.d. í sóknarlýsingum og héraðssöguritum) er slíkum upplýsingum safnað á stigi svæðisskráningar.

Samkvæmt lögnum eru öll mannvirki eldri en 100 ára skilgreind sem fornleifar en við skráninguna er notuð aðeins víðari skilgreining. Allar byggingar úr torfi og grjóti eru skráðar sem og önnur mannvirki sem eru vitni um horfið verklag eða tækni. Þar með geta talist elstu steypubyggingar, byggingar úr blönduðu efni (torf, grjót, timbur, steypa, bárujárn) og mannvirki eins og heimarafstöðvar, sundlaugar, upphlaðnir vegir frá því fyrir jarðýtuöld, fiskplön, áveituskurðir og hverskyns minjar aðrar sem tengjast umbreytingum í atvinnuvegum og lífsafkomu á fyrri hluta 20. aldar. Minjar sem tengjast Seinni heimstyrjöldinni, veru setuliðsins og framkvæmdum á vegum þess (vegir, flugvellir, braggahverfi, skotgrafir o.s.fr.v) eru einnig skráðar. Þær heimildir sem stuðst er við í svæðisskráningu geyma yfirleitt mjög lítið af upplýsingum um nútímaminjar og er því ekki að vænta heildstæðs yfirlit um þær fyrr en á stigi aðalskráningar. Helst er að upplýsingar um gamlar sundlaugar komi fram við svæðisskráningu.

1.2 Um svæðisskráningu

Við hefðbundna fornleifaskráningu hefur fyrst og fremst verið leitast við að finna og staðsetja einstakar rústir sem sýnilegar eru á yfirborðinu. Ekki var reynt að grennslast fyrir um hvar fornleifar gætu leynst þó þær séu ekki sýnilegar á yfirborði, en ætla má að meginþorri minja á Íslandi sé hulinn sjónum. Til að ráða bót á þessu hefur Fornleifastofnun Íslands þróað aðferðir til að áætla staðsetningu menningarminja en það er mikilvægt bæði frá vísindalegu sjónarmiði og nauðsynlegt ef forðast á röskun minja við framkvæmdir. Annarsvegar er um að ræða leit að vísbendingum um staðsetningu einstakra menningarminja, einkum með stuðningi gamalla túnakorta og örnefnaskráa. Hinsvegar eru óbeinar vísbendingar um byggð og búsetu en með því að fá yfirlit um hvar byggð hefur verið má gera sér allgóða hugmynd um umfang og eðli menningarminja sem þeirri byggð hafa fylgt jafnvel þótt þeirra sjái ekki stað lengur.

Við upphaf svæðisskráningar fornleifa er gert yfirlit um sögu byggðar, skilgreindar jarðir og takmörk þeirra og gert yfirlitskort um staði sem vitað er að búið var á. Helstu heimildir eru jarðabækur frá ýmsum tímum, sölubréf og landamerkjalyásingar. Þá er farið skipulega yfir vísbendingar um menningarminjar á hverjum stað, þ.e. túnakort og örnefnaskrár. Að því loknu er leitað í beinum heimildum um fornleifar þ.e. eiginlegum fornleifaskýrslum.

Notagildi svæðisskráningar eru ákveðin takmörk sett og hún getur aldrei komið í staðin fyrir vettvangskonun (aðalskráningu). Í fyrsta lagi takmarkast svæðisskráning við þá flokka heimilda sem eru aðgengilegastir og gefa heildstæðasta mynd af menningarminjum á viðkomandi svæði. Er þar um að ræða jarðabækur, fornleifaskýrslur, örnefnaskrár og túnakort. Aðrar heimildir eins og t.d. ævisögur eða ferðasögur, sem oft geyma nákvæmar upplýsingar um húsaskipan og staðsetningu mannvirkja á 19. öld, eru ekki rannsakaðar skipulega á stigi svæðisskráningar þar sem nákvæmni og fjöldi slíkra upplýsinga er tilviljanakenndur og erfitt að hafa upp á þeim þegar stór svæði eru könnuð. Heimildir af þessu tagi eru hinsvegar kannaðar á stigi aðalskráningar. Í öðru lagi getur svæðisskráning ekki gefið nákvæmar upplýsingar um staðsetningu allra minjastaða og í þriðja lagi er ekki hægt að segja til um ástand eða afdrif allra minjastaða á grunni svæðisskráningar. Nákvæmra upplýsinga um þessi atriði er ekki hægt að afla nema með vettvangsathugun, en á grunni svæðisskráningar má hinsvegar gefa grófa mynd af dreifingu og ástandi fornleifa á skráningarsvæðinu.

Helstu flokkar heimilda sem við er stuðst við svæðisskráningu fornleifa eru jarðabækur, túnakort, örnefnaskrár og fornleifaskýrslur:

Jarðabækur. Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns er helsta og ítarlegasta verk sinnar tegundar og grundvallarheimildarrit um sögu byggðar á Íslandi og var hún tekin saman á árunum 1712 í Reykjadalshreppi, sem nú er Reykdælahreppur. Þar að auki má nefna Jarðatal Johnsens frá 1847 og síðan ritið *Byggðir og bú Suður-Þingeyinga* 1985, en saman gefa þessi rit allgóða mynd um dreifingu byggðar á skráningarsvæðinu. Með því að bera jarðabækurnar saman við jarða- og landamerkjaskjöl fæst einnig gróf mynd af þróun byggðar, skiptingu jarða og breytingum á eignarhaldsfyrirkomulagi. Þessar heimildir geta að jafnaði ekki um einstaka minjastaði, aðra en bæjarstæði og stöku sinnum selstöður, en heildstæðar upplýsingar um dreifingu byggðar eru grundvöllur fyrir túlkun flestra annarra minja, þ.e. þeirra sem orðið hafa til í sambandi við landbúnað, en það er þorri allra fornleifa.

Túnakort. Um 1920 voru gerðir uppdrættir í mælikvarðanum 1:2000 af túnnum svo til allra jarða á Íslandi. Kortin eru allmisjöfn að gerð enda eftir mismunandi mælingamenn. Öll sýna þau þó mörk túnanna og langoftast er staðsetning bæjarhúsa og útihúsa innan þeirra sýnd, en

yfirleitt engin hús utan túns. Einnig er ritað á kortin hversu stór túnin voru í fermetrum og/eða dagsláttum, hversu stór hluti þeirra var þýfður þegar mælt var og hversu stórir matjurtagarðar voru. Öll kortin á skráningarsvæðinu voru gerð árin 1919 og koma fram á þeim bæði bæjarstæði og útihús.

Örnefnaskrár. Söfnun og skráning örnefna hófst á seinni hluta 19. aldar og þá fyrst og fremst í samhengi við skýringar fornrita. Það var hinsvegar ekki fyrr en eftir 1920 að skipuleg skráning allra örnefna á einstökum jörðum hófst að marki. Örnefnaskráning varð síðan eitt af aðalverkefnum Þjóðminjasafnsins en örnefnasafnið er nú í umsjá Örnefnastofnunar Íslands. Örnefnalýsingar á skráningarsvæðinu eru nokkuð góðar. Þær eru flestar unnar af Ara Gíslasyni sem ferðaðist um landið á vegum Þjóðminjasafnsins og safnaði örnefnum á sjötta og sjöunda áratug tuttugustu aldar. Á nokkrum jörðum hafa verið gerðar nýjar skrár og nokkuð víða hafa verið gerðar athugasemdir og viðbætur við þær sem fyrr voru gerðar. Mismunandi er hversu nákvæmlega er getið um rústir í örnefnaskrár en sjaldgæft er að höfundar skráanna láti alveg hjá líða að minnast á mannvirkjaleifar. Þar kemur auðvitað aðallega til að margar rústir bera nöfn og eru auk þess fastir punktar í landslaginu sem hægt er að miða við í lýsingum á landinu. Örnefnaskrár eru stærsta og heildstæðasta safn upplýsinga um fornminjar sem völ er á en helstu gallar þeirra eru, að það er ekki hægt að treysta því að fullt samræmi sé á milli skráa, þar sem þær eru samdar af ólíku fólki á ólíkum tímum og höfundar þeirra eru oft of staðkunnugir þannig að lýsingar á landslagi verið illskiljanlegar þeim sem ekki þekkja til. Sjaldgæft er að fornleifum sé lýst að marki í örnefnaskrár, heldur er langoftast aðeins getið um þær í framhjáhlaupi eða til skýringar.

Fornleifaskýrslur. Í lok 19. aldar var gert mikið átak á vegum Hins íslenska fornleifafélags í að kanna íslenska fornleifastaði, og voru það einkum staðir sem tengdust frásögnum fornrita sem þóttu athyglisverðir. Til eru nokkrar skýrslur og greinar um fornleifar í Reykdælahreppi og verður gerð frekari grein fyrir þeim hér að neðan.

Það má því segja að jarðabækur, og skyldar heimildir gefi rammann utan um skráningu menningarminja, en þorri upplýsinga um einstaka staði kemur úr örnefnaskrár og af túnakortum. Á svæðum þar sem aðalskráning (vettvangsathugun) hefur ekki farið fram eru fornleifaskýrslur aðeins til um örfáa staði, og yfirleitt um staði sem á einhvern hátt hafa þótt sérstakir. Mjög sjaldgæft er að til séu nákvæmar lýsingar á minjum um landbúnaðarstörf og daglegt líf seinni alda.

1.3 Fornleifakönnun á svæðinu

Mikill áhugi var á fornaldarminjum í Danmörku í upphafi 19. aldar og lét konungleg nefnd um varðveislu fornminja þá skrá merkar minjar í öllu Danaveldi. Árið 1817 voru sendir út spurningalistar til sóknarpresta á Íslandi og þeir beðnir að gera grein fyrir fornum mannvirkjum og gripum sem fundust í sóknum þeirra. Svörin sem bárust nefndinni á næstu árum eru mjög misjöfn að lengd og gæðum og frá sumum prestum komu engin. Af skráningarsvæðinu barst aðeins svar frá sr. Hannesi Scheving á Grenjaðarstað, en hann þjónaði Helgastöðum. Hannes gerir þó einungis grein fyrir kirkjumunum í skýrslu sinni.²

Árið 1838 er á ný sendur spurningalisti til sóknarpresta á Íslandi. Þá hafa áherslur breyst töluvert því flestir prestar geta um jarðir í sóknum sínum, eyðibýli, leiðir, bænhús og seljabúskap en segja fátt um aðrar fornleifar á svæðinu. Þá skiluðu prestarnir Sigurður Grímsson á Helgastöðum og Jón Jónsson á Grenjaðarstað, greinagerðum um sóknir sínar. Samantekt Jóns er ýtarlegri, en hann skrifaði um Grenjaðarstaðar-og Þverársóknir. Þó tekur hann sérstaklega fram að; *“Fornleifar eru hér hvergi það menn vita,...”*³

Skipulegar rannsóknir á Íslendingasögnum áttu blómaskeið á seinni hluta 19. aldar, og voru þær, af hálfu Íslendinga að minnsta kosti, tengdar sjálfstæðisbaráttunni og þörf Íslendinga fyrir skýra mynd af eigin fortíð. Á þessum tíma gerðu menn sér grein fyrir að ein helsta leiðin til að sannreyna að hversu miklu leyti sögurnar segja frá raunverulegum atburðum var að athuga staða- og leiðalýsingar þeirra. Í þeim tilgangi reið danski handritafræðingurinn Kristian Kålund um landið á árunum 1872-74, með Íslendingasögurnar í hnakkstöskunni og kannaði staði og leiðir sem lýst er í sögunum. Efst í huga Kálunds í Reykdælahreppnum var að sjálfsögðu að rýna í söguvið Reykdæla sögu og Víga-Skútu. Hann getur nokkurra staða sem nefndir eru í fornsögunum s.s. Þingeyjar, Skuldaþingseyjar, Öndólfstaða, Lauga, Stóru-Lauga, Ópveginstungu (eða Laugasels), Breiðumýrar og Helgastaða. Af frásögn af hans að dæma hefur hann ekki komið á alla staðina sjálfur, heldur styðst hann við lýsingar annarra.⁴

² FF, 603-606

³ SSP, 161

⁴ KK III, 117-120

Árið 1879 var Hið íslenska fornleifafélag stofnað og var markmið þess meðal annars að kanna forn mannvirki og einkum þau sem tengdust fornsögunum og samfélagi þjóðveldisaldar. Félagið gerði út leiðangra á sumrin til að kanna sögustaði og safna forngripum og var Sigurður Vigfússon gullsmiður og fornfræðingur aðal rannsóknarmaður félagsins fyrstu tíu árin. Sigurður kom ekki í Reykdælahrepp svo vitað sé í leiðöngum sínum. Eftir 1890 tók Brynjúlfur Jónsson við fornleifakönnun á vegum félagsins og ferðaðist víða um land fram um 1910. Daniel Brunn ferðaðist um norður-og suðurland sumarið 1897 og skoðaði hann búðatóftirnar í Þingey og teiknaði þær upp.⁵ Brynjúlfur kom í Þingeyjarsýslur árin 1900 og 1905. Þeir staðir sem vöktu mestan áhuga hans voru sögustaðir úr fornsögunum eins og Þingey og Leiðarhóll í landi Helgastaða en auk þess velti hann fyrir sér staðsetningu hinnar fornu Reykdælaleiðar. Örnefnum veltir Brynjúlfur líka fyrir sér og skrifar um Hallbjarnarhaug í Hallbjarnarstaðalandi og nafnið Hörgshús, sem var lambhús á Stóru-Laugum.⁶ Eftir að Brynjúlfur og Daniel Bruun hættu rannsóknarferðum sínum, lögðust könnunarferðir á vegum Fornleifafélagsins alveg niður. Á árunum kringum 1930 friðlýsti Matthías Þórðarson fjölda staða um allt land og þar á meðal nokkra í Reykdælahreppi, en hann fór nær alfarið eftir skýrslum Brynjúlfs og Daniels Bruun þar sem hann hafði farið um. Matthías friðlýsti þingstaðina báða, þ.e. öll mannvirki í Þingey og á þingstaðnum á Leiðarhóli, fornar tóftir á Stóru-Laugum og Þverá, og gömlu steinþróna í kjallaranum á Halldórsstöðum í Laxárdal.⁷

2. Yfirlit um sögu byggðar á svæðinu

Aðferðirnar sem hér verður beitt til þess að skoða byggð á svæðinu eru þær að fyrst er gerð grein fyrir landnámi eins og frá því er sagt í Landnámabók en á grunni þess og staðsetningu kumla og kirkna er hægt að geta sér til um hvaða jarðir byggðust fyrst. Kuml eru auðsjáanlega heimild um byggð fyrir árið 1000, en kirkjur og bænhús eru yfirleitt talin hafa verið reist skömmu eftir kristnitöku. Nærtækasta skýringin á hinum mikla fjölda guðshúsa er sú að þau hafi upphaflega verið byggð í heimagrafreitum, sem voru líklega við hvern bæ eins og kumlateigar í heiðni. Sé svo má nota bænhús eða kirkju sem vísbendingu um að

⁵ Bruun, Daniel. 1928. *Fortidsminder og Nutidshjem paa Island*, 102-103.

⁶ Brynjúlfur Jónsson. "Rannsókn á Norðurlandi sumarið 1905." *Árbók hins íslenska fornleifafélags* 1906, 3-27.

⁷ Ágúst Ó. Georgsson. *Fornleifaskrá. Skrá um friðlýstar fornminjar*, 52-53.

viðkomandi bær hafi verið komin í byggð á fyrri hluta 11. aldar. Jarðir þar sem kirkjur og bænhús hafa verið, eru að jafnaði stærri og dýrari en þær sem ekki höfðu slík hús og er því oft freistandi að álykta að minniháttar jarðir þar sem ekki hafa verið bænhús séu seinna til komnar, eða hafi að minnsta kosti ekki verið orðnar sjálfstæð býli á fyrri hluta 11. aldar. Ritaðar heimildir eru helstar Landnámabók, fornbréf og fornsögur. Af Íslendingasögum sem nefna jarðir í Reykdælahreppi má helst nefna Reykdæla sögu og Víga Skútu. Elstu fornbréfin eru frá 13. öld og má af þeim fá nokkra hugmynd um byggðaskipun á svæðinu.

Landnámabók greinir frá Þorsteini höfða á Hörðalandi. Hann átti synina Eyvind og Ketil hörska. Eftir dauða Þorsteins sigldi Eyvindur til Íslands og nam Reykjadal upp frá Vestmannsvatni, en valdi sér sjálfum bústað á Helgastöðum. Ketill hörski kom síðar út til Íslands, að tilmælum bróður síns, og fékk Einarssaði til ábúðar. En reyndar hafði Náttfari, sá er Náttfaravíkur eru kenndar við, komið á undan Eyvindi og numið Reykjadal og “...merkt á viðum,..”, en Eyvindur rak hann í burtu og lét hann í staðinn fá Náttfaravíkur.⁸ Bæði Helgastaðir og Einarssaðir urðu síðar kirkjustaðir og höfuðból sveitarinnar um aldir og auk þess var þingstaður í Helgastaðalandi, þar sem heitir Leiðarhóll. Reykjadal, vestan Laxár og upp til Vestmannsvatns (í Reykjadal), námu þeir fóstbræður Vestmaður og Úlfur, sem komu saman til Íslands. Ekki er þess getið hvar Vestmaður bjó en líklegt að það hafi verið við vatnið sem ber nafn hans. Úlfur er hins vegar sagður hafa búið á Skrattafelli og um það bæjarnafn hefur talsvert verið ritað og vilja sumir meina að þar séu komnir Öndólsstaðir.⁹ Sonur Ketils hörska var Konáll, sem átti Þórð, sem átti Sokka er bjó á Breiðumýri.¹⁰ Breiðamýri hefur byggst það snemma að hennar er getið í Landnáma bók og þar bjuggu höfðingjar af ætt Ketils hörska. Ekki er getið um landnám í Laxárdal, í Reykdælahreppnum, en Laxárdalur “*neðan*” var numinn af Grenjaði Hrappssyni sem bjó á Grenjaðarstað.¹¹ Engin sérstök ástæða er til þess að rengja þessar frásagnir af landnámi í Reykjadal, en fleiri jarða á svæðinu er ekki getið í Landnámu.

Í Reykdæla sögu og Víga Skútu, sem er talin rituð á 13. öld, er getið nokkurra jarða þó stundum leiki vafi á, um hvaða jarðir er að ræða því nöfnin sem notuð eru í sögunni eiga ekki í öllum tilvikum við þau nöfn sem nú þekkjast. Af vel þekktum býlum má nefna Litlu Laugar, sem nefndust Reykir, Mýri, nú Breiðamýri, og Þverá, þar sem Ljótur hofgoði bjó. Hann gaf það ráð í einu hallærinu, að gefa til hofs, en drepa gamalmenni. Ekki eru þó neinar

⁸ ÍF I, 276-278

⁹ ÍF X, 177

¹⁰ ÍF I, 278

¹¹ ÍF I, 279

heimildir til um að hof hafi verið á Þverá þó hofgoðar sýnist manna líklegastir til að hafa haldið uppi hofum.¹² Fleiri bæja er einnig getið; Öndótsstaða, sem nú nefnast Öndólsstaðir, þar bjó Vémundur kögur, Helgastaða og Einarstaða. Þá er talað um Ópveginstungu þar sem Hánefur bjó og hefur þess verið getið til að sá bær sé þar sem nú er Laugasel.¹³

Sjö örugg kuml hafa fundist á svæðinu en þau eru órækur vitnisburður um forna byggð. Sex kuml voru í kumlateig við Glaumbæ og eitt fannst í landi Þverár. Þá hafa fundist mannabein við Mávratn í landi Víða sem hugsanlega er heiðinn legstaður. Auk þess hafa fundist mannabein á Hólum í Reykjadal og á Daðastöðum, en þau eru talin vera frá kristni og frá þeim tíma er þar voru bænhús og kirkjugarðar. Einnig hafa fundist mannabein í landi Hólkots í Reykjadal og á Narfastöðum, en á síðari staðnum hefur einnig fundist lítil kirkjuklukka frá elstu tíð kristni og mun þar hafa verið bænhús þó þess sé ekki getið í heimildum. Mannabein hafa einnig fundist í Gálgahrauni, en það örnefni og óljós munnmæli vísa til aftökustaðar, þó um það séu engar frekari heimildir. Margar jarðir eru nefndar í fornum skjölum, bæði í máldögum kirkna og sölu- og vitnisburðarbréfum. Einnig hafa varðveist landamerkjalyðingar nokkurra jarða t.d. Halldórsstaða í Laxárdal árið 1568¹⁴, Fljótsbakka árið 1564¹⁵, Hóla í Reykjadal árið 1437¹⁶, Daðastaða árið 1463¹⁷, Öndólsstaða 1556¹⁸ og Litlulauga og Stórulauga árið 1560¹⁹. Eitt af því sem einkennir þetta svæði er mikill fjöldi garðlaga sem höfðu, og hafa, hlutverk landamerkja og standa margir hverjir enn. En auk jarða sem getið er í landmarkjabréfum koma Birningsstaðir, Brettingsstaðir, Höskuldsstaðir, Fosssel og Hamrar oft fyrir í sölubréfum og máldögum. Þingey, sem var þingstaður til forna, er nefnd í máldögum Helgastaðakirkju árið 1318. Þar var háð eitt af vorþingum þjóðveldisaldar, oft nefnt Eyjarþing í fornsögum²⁰.

Sóknarkirkjur í Reykdælahreppi voru þrjár; á Helgastöðum, Einarstöðum og Þverá. Allar þessar jarðir byggðust snemma en, eins og áður sagði, er talið sennilegt að byggð hafi hafist snemma á jörðum þar sem kirkjur voru. Hálfkirkjur voru á Breiðumýri, Stóru-Laugum

¹² FÍ X, 169

¹³ FÍ X, 166

¹⁴ DI XV, 156

¹⁵ DI XIV,

¹⁶ DI V. 177-178

¹⁷ DI V, 396

¹⁸ DI XIV 460-461

¹⁹ DI XIII, 486-487

²⁰ KK, 117.

en bænhús voru á Daðastöðum og Hólum í Reykjadal,²¹ en þau eru einnig talin hafa verið á Brettingsstöðum, Halldórsstöðum og Hólum í Laxárdal, Höskuldsstöðum og Kasthvammi.²² Af framansögðu má ráða að tvö kjarnasvæði hafi verið í hreppnum, í miðjum Reykjadal frá Helgastöðum til Lauga og Hóla og í miðjum Laxárdal milli Kasthvamms og Hóla. Daðastaðir og Narfastaðir hafa einnig byggst snemma Hólum/Laugum og Höskuldsstaðir frá Helgastöðum, og í Laxárdal hafa Brettingsstaðir byggst frá Þverá. Aðrar jarðir eru í jöðrum þessara kjarna og það fer saman að margra þeirra er ekki getið í skjölum fyrr en mjög seins, á 17. eða 18. öld. Það þýðir auðvitað ekki að þau hafi ekki byggst mun fyrr, en það gefur í skyn að þær hafi haft lítið vægi og því líklegri til að hafa byggst seinna en aðrar. Þær jarðir af því tagi sem snemma er getið, t.d. Birningsstaða, Ásgeirsstaða og Foss(sels), eru undantekningalítið kirkjujarðir sem getið er í máldögum. Jaðarsvæðunum má skipta í tvennt, annarsvegar eru jarðir sem líta má á sem skipulagða byggð frá landnámskjörnunum sem líklegt er að hafi byggst þegar á 10. öld, og hinsvegar eiginleg jaðarsvæði þar sem byggð hefur ávallt verið óstöðug. Í fyrra flokkinum er allur efsti hluti Reykjadals, jarðirnar, Hjalli, Hallbjarnarstaðir, Mátvatn (síðar Máskot), Víðar og Stafn; neðsti hluti Laxárdals, jarðirnar Ásgeirsstaðir og Birningsstaðir sem voru afbýli frá Grenjaðarstað og efsti hlutinn, hamar og Hólkot; einnig vesturhlið Fljótsheiðar, jarðirnar Vað, Foss(sel), Fljótsbakki og Ingjaldsstaðir. Hugsanlegt er að skipulögð byggð af þessu tagi hafi sumsstaðar verið mun þéttari í fyrstu, en vísbendingar um slíkt eru einkum úr Laxárdal, en þar lagðist eyðibýlið Mánahjalli í eyði fyrir 1104/58 og einnig eru þar fornlegar tóftir þar sem heitir Ljótsstöðir og Varastaðir. Fleiri slík býli eru í hreppnum. Í seinna flokkinum eru fyrst og fremst heiðalöndin upp af Reykjadal en einnig Seljadalur og svæðið milli Foss og Fljótsbakka vestan í Fljótsehiði. Á þessum svæðum voru stofnuð allmörg nýbýli á 19. öld, mörg á gömlum selstöðum eða eyðibýlum. Má þar sem dæmi nefna Narfastaðasel²³, Einarsstaðasel²⁴, Laugból²⁵ og Fosssel.²⁶ Hjáleigur eru ekki margar í Reykdælahreppi og er þeirra hvergi getið fyrr en með ritun jarðabókarinnar 1712.

²¹ DI IV, 565

²² JÁM XI, 176, 203, 209, 210

²³ JÁM XI, 187

²⁴ BBSÞ, 180

²⁵ SSÞ, 112

²⁶ JÁM, 158

Fyrir utan bæjarhóla á býlum sem verið hafa í byggð fram á þessa öld eru fjölmargir staðir þar sem byggð hefur annaðhvort varað í stuttan tíma eða þar sem hjáleigur eða afbýli hafa lagst í eyði fyrir 1847.

Nr. fornl. nafn býlis	í byggð	Nr. fornl. nafn býlis	í byggð
SP-215:012 Ásgeirsstaðir	um 1690	SP-270:019 Glaumbæjargerði	fyrir 1700
SP-216:063 Hrísar	ekki vitað	SP-270:020 Stekkur	ekki vitað
SP-217:062 Litla-Þverá	fyrir 1700	SP-272:032 Skógarfletir	um 1680
SP-218:006 Mánahjalli	1816-1818	SP-275:014 Litli-Fljótsbakki	ekki vitað
SP-219:055 Varastaðir	fyrir 1700	SP-278:007 Glettingsstaðir	ekki vitað
SP-220:002 Brettingsstaðasel	fyrir 1700	SP-278:011 [nafnlaust]	ekki vitað
SP-220:003 Holt	um 1100	SP-280:013 Valdys	fyrir 1700
SP-220:036 [nafnlaust]	ekki vitað	SP-280:015 Bollastaðir	fyrir 1700
SP-221:014 Hamarsgerði	fyrir 1700	SP-280:024 Kárastaðir	fyrir 1700
SP-221:015 Hvíta kot	fyrir 1700	SP-282:066 Ytragerði	fyrir 1670
SP-221b:001 Hólkot	fyrir 1700	SP-285:007 Víðasel	1836-1926
SP-221b:002 Hrappstaðir	fyrir 1700	SP-285:014 Hallskot	fyrir 1700
SP-222:012 Skáldstaðir	fyrir 1700	SP-285:017 Víðatóft	ekki vitað
SP-222:023 Gömlubæjartættur	ekki vitað	SP-286:006 Þyrilskot	ekki vitað
SP-222:029 Gerði	fyrir 1700	SP-287:011 Völkutættur	ekki vitað
SP-222:037 Þorkells stekkur	fyrir 1700	SP-287:022 Hallbjarnarstaðasel	ekki vitað
SP-223:011 Kringlugerði	ekki vitað	SP-287:027 [nafnlaust]	ekki vitað
SP-223:054 Siggutóttir	ekki vitað	SP-291:008 Eiríkstóftir	ekki vitað
SP-266:011 Lambatangi	ekki vitað	SP-291:009 Hánefsstaðir	ekki vitað
SP-267:011 Bessastaðir	fyrir 1700	SP-291:014 [nafnlaust]	ekki vitað
SP-267:014 Gunnarsstaðir	fyrir 1700	SP-291:015 Ópveginstunga	13. öld sbr. Reykd.sög
SP-267:020 Leiðarhóll	ekki vitað	SP-662:001 Skrattafell	13. öld sbr. Reykd.sög
SP-267:064 Helgastaðkot	um 1670-1690		

Víðast hvar á landinu var kotbyggð mikil á 17. öld en ekki fer mikið fyrir því í Reykdælahreppi þó einhver brögð hafi verið. Flestum býlanna er lýst sem fornum tóftum í jarðabók Árna og Páls, og að ekki megi þar aftur byggja vegna heyskaparleysis. Einnig má leiða að því líkur að sum býlin séu tvískráð, því heimildir eru margar og lýsingarnar á staðsetningum tóftanna ekki alltaf nákvæmar. Skrattafell og Ópveginstunga eru bæir sem nefndir eru í Reykdæla sögu og Víga-Skútu en ekki vitað hvar þeir stóðu, þó sumir leiði að því líkur, eins og fyrr hefur komið fram.

3. Skrá yfir fornleifar í Reykdælahreppi

SP-215 Birningstaðir

1712: Jarðardýrleiki 20 hdr. Grenjaðarstaðareign. 1308: "Kyrckiann a Greniadarstodum... hun ä allt heima land. med ollum vmmerkium....Asgeyrsstadi. Birnostadi..." DI II, 431. Birnustaðir var nafnið i öllum gömlum máldögum Grenjaðarstaðar. Birningstaðir fóru í eyði 1976. Ásgeirsstaðir, gamalt býli og eign Grenjaðarstaðar, í eyði síðan um 1690 (fylgir Birningsstöðum).

1919: Tún 3,2 ha. þar af sléttað 1/4 (óskýrt á korti). "Túninu spillir lítið í einum stað leirskriða úr fjallinu, sem ekki verður afræktað. Landþröngt er, og því eru Ásgeirstaðir léntir ábúandanum til beitar...Landspart brúkar jörðin austan ána gagnvart bænum, sem undir hana hefur legið til brúkunar það sem menn vita." segir í JÁM XI, 203. "Jörðin er landlítill, nokkurt túnstæði á mýrunum norður frá bænum og nyrst í landinu er jarðhiti." BBSÞ, 432.

SP-215:001 *Birningstaðir* bæjarhóll bústaður

Heimildir

Túnakort 1919

SP-215:002 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-215:003 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-215:004 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-215:005 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-215:006 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-215:007 *Merkivarða* varða landamerki

"Að norðan eru [landa]merkin beint frá Laxá um svokallað Merkjahró, sem er norðanvert við Ytri-Laugar og Merkvörðu, sem er hátt uppi í Þorgerðarfjall..."segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Birningsstaðir,1

SP-215:008 *Tvígjarðar* heimild um landamerki

"[Landamerkj]línan er uppi á háhrygg fjallsins. Að vestan ræður hábrúnnin, þar sem vatnaskilin eru allt suður að Tvígörðum á Þegjandadal."segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Birningsstaðir,1

SP-215:009 heimild um landamerki

"Að sunnan er það Merkgilsbotn og Merkgil [sem ræður landamerkjum]...en síðan bein stefna yfir Víðiflöt, um Svartahraun eftir grjóttgarði í Laxá."segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Birningsstaðir,1

SP-215:010 *Litlälön* heimild um heystæði

"Svo eru geirar upp við brekkuna, sem nefndir eru Stóralön. Heldur neðar og sunnar er Litlälön; þar var tekið saman hey."segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Birningsstaðir,2

SB-215:011 *Grófarmór* örnefni mógrafir

"Svo eru geirar upp við brekkuna, sem nefndir eru Stóralön. Heldur neðar og sunnar er Litlalön; þar var tekið saman hey. Þar suður af heitir Grófarmór með brekkunni, og milli Stóruleinar og Grófarinnar er Pallalækur." segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Birningsstaðir,2

SB-215:012 *Ásgeirsstaðir* bæjarstæði býli/sel

"Neðan við hlíðina [?] eru Árgilsstaðir, nefndir Ásgeirsstaðir 1712." segir í örnefnaskrá.

Árið 1712 segir í JÁM að Ásgeirsstaðir hafi verið í eyði sl. 20 ár. Þar er býlið kallað heimaland Grenjaðarstaðar, er eign staðarins og á kirkjusókn þangað. Dýrleiki er óviss. Einnig nefndir Argeirstader og Árgilsstaðir. "Torfrista og stunga bjargleg ...Túnið er fordjarfað af langvarandi órækt Engjar eru smáfengnar á dreif í gjótum innan um hraunið og með ánni...Þetta kot er nú lénað og tillagt til beitar Birningstaða ábúanda, og hefur jafnan þeirri jörðu fylgt, síðan kotið lagðist í eyði." "Ásgeirsstaðir voru sjálfstæð jörð í stöðugri byggð fram um 1690, en féll þá undir Birningsstaði, enda voru báðar jarðirnar eign Grenjaðarstaða." Lb I

Heimildir

Ö-Birningsstaðir,2 ; JÁM XI,202; Lb I, 279

SB-215:013 heimild um beitarhús

"Þarna hjá [Ásgeirsstöðum nr.12] er flói, Ásgeirsstaðaflói. Þarna voru beitarhús, og er nú nefnt Beitarhúsatún." segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Birningsstaðir,2

SB-215:014 *Húsavarða* varða

"Þar uppi á brún [fyrir ofan Beitarhúsatúnið nr.13] er varða, sem heitir Húsavarða." segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Birningsstaðir,2

SB-215:015 *Húsalellir* hellir

"Þar uppi á brún [fyrir ofan Beitarhúsatúnið] er varða, sem heitir Húsavarða, og niður hjá beitarhúsunum rennur gil, sem heitir Húsagil. Þá er þar neðar, neðan við býlið, hellir, sem heiti Litlihelli. Þar niður við ána er Ystibakki. Húsahelli er þar í hrauni aðeins sunnar og Draugahelli [nr.16]." segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Birningsstaðir,2

SB-215:016 *Draugahelli* hellir

"Þar uppi á brún [fyrir ofan Beitarhúsatúnið] er varða, sem heitir Húsavarða, og niður hjá beitarhúsunum rennur gil, sem heitir Húsagil. Þá er þar neðar, neðan við býlið, hellir, sem heiti Litlihelli. Þar niður við ána er Ystibakki. Húsahelli [nr.15] er þar í hrauni aðeins sunnar og Draugahelli." segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Birningsstaðir,2

SB-215:017 *Kofagrunn* örnefni

"Kofagrunn er þar næst niður við hraunið. Þar út og austur er af í hrauninu er Kofahelli." segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Birningsstaðir,3

SB-215:018 *Bryggjúlág* örnefni

"Bryggjúlág er næst [Rauðhólafossi] í hrauninu og Stekkjarnefið [nr.19] er þar fram með ánni.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Birningsstaðir,3

SB-215:019 *Stekkjarnef* örnefni stekkur

"Bryggjúlág [nr.18] er næst [Rauðhólafossi] í hrauninu og Stekkjarnefið er þar fram með ánni.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Birningsstaðir,3

SP-215:020 *Grænalækjarmór* örnefni mógrafir

"Þá er... upp af Kofagrund í brekkunni Skjólbrekka og Skjólbrekkuskriða með volgu vatni niður af brekkunni. Þá er Grænilækur og Grænalækjarmór.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Birningsstaðir,3

SP-215:021 *Bryggja* heimild um brú

"Niður af [Skriðu]gilinu heitir Skriða, og Bryggja er þar niður við hraun; þetta er hraunhella, sem farið er með hesta yfir lækinn úr Skriðunni.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Birningsstaðir,3

SP-215:022 *Kaupstaður* örnefni

"Þarna upp af [Krika, Krókalæk, Illukeldu og Ytra- og Syðrasundi] er melur á brún, sem heitir Kaupstaður, og Berjalaut.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Birningsstaðir,4

SP-215:023 *Ferjustígur* heimild um leið

"Ferjustígur er í hrauninu niður af bæ. Niður á við eru Ytri-Naust og Syðri-Naust. Þangað liggur Ferjustígurinn...", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Birningsstaðir,4

SP-215:024 *Ytri-Naust* örnefni naust

"Ferjustígur [nr.23] er í hrauninu niður af bæ. Niður á við eru Ytri-Naust og Syðri-Naust [nr.25]. Þangað liggur Ferjustígurinn...", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Birningsstaðir,4

SP-215:025 *Syðri-Naust* örnefni naust

"Ferjustígur [nr.23] er í hrauninu niður af bæ. Niður á við eru Ytri-Naust [nr.24] og Syðri-Naust. Þangað liggur Ferjustígurinn...", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Birningsstaðir,4

SP-215:026 *Ullarnef* örnefni þvottastaður

"Ferjustígur er í hrauninu niður af bæ. Niður á við eru Ytri-Naust og Syðri-Naust. Þangað liggur Ferjustígurinn [nr.23]... Ullarnef er við ána suður af Naustunum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Birningsstaðir,4

SP-215:027 *Skítvíkurmór* örnefni mógrafir

"Suður við ána er Skítvíkurmór, og þar næst er Skítvík. Þar fyrir sunnan er Heybandsstígur, sem liggur frá víkinni yfir Svartahraun...", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Birningsstaðir,4

SP-215:028 *Heybandsstígur* heimild um leið

"Suður við ána er Skítvíkurmór, og þar næst er Skítvík. Þar fyrir sunnan er Heybandsstígur, sem liggur frá víkinni yfir Svartahraun...", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Birningsstaðir,4

SP-215:029 *Loddarastígur* heimild um leið

"Þá er Brautarbolli sem er rétt ofan við veginn. Vestar og ofar en Brautarbolli er Loddarabolli. En þangað lá Loddarastígur, niður tún; þótti loddarabragð að ríða túnið.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Birningsstaðir,4

SB-215:030 *Lambhúshóll* örnefni lambhús

"Þá er Lambhúshóll þar norður af [Merkigili, Slakka, Slakkahnútu og Litluhnútu], suður af túni og þar ofar í brekkunni er Steinholt.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Birningsstaðir,4

SB-215:031 *Nónvarða* varða eyktamark

"Suður og upp af Steinholti og Lambhúshól er svo Nónvarða.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Birningsstaðir,4

SB-215:032 *Heyvarða* varða

"Þar vestur af, en norður af því [Merkjagilsbotni] er Háimelur. Norðan hans er dalverpi, er liggur út og suður fjallið, sem heitir Eggjadalur....Norður úr Laugamel er Heyhóll; þar er Heyvarða nær okkur norður af Hámel.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Birningsstaðir,4

SB-215:033 *Fagradalsvarða* varða

"Svo er stykki vestur á fjalli... Dokk er sunnan undir Hábungu, hún er vestur af Húsvörðu [nr.14]. Það er Fagridalur, sem liggur vestan við Krappann. Svo er Skarðsdokk utan og vestan við Fagradalsvörðu...", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Birningsstaðir,4

SB-215:034 *Birningsstaðavað* heimild um vað

"...og aftur upp í dalnum Birningsstaðavað eður Flóinn, jafnvel besta vaðið..." SSP

Heimildir

SSP, 145

SB-215:035 *Birningsstaðafloi* heimild um ferju

"Kláfár eru hér engvir, brýr ekki heldur, þar á móti ferjur víða. Sú fremsta er á Birningsstaðaflóanum..." SSP

Heimildir

SSP, 146

SB-216 Haldórstaðir

1712: Jarðardýrleiki 40 hdr. Talið er að hér hafi verið bænhus. Landmerkjabréf 2.10.1568: "... ad Halldorstadir ætti land uti merkigard þann sem geingur fyrir sunnan vallargardinn a Birnustodum og sudur i i Uidigröf oc þaðan i riettsyne i vestur vpp a Huitafell. enn fyrer vtann fellid i Kalfalæk ut a þeiandadal i þann stora gard sem geingur ur Þorgerdarfialli. þar nær sem fyrst sier Greniadarstad." DI XV, 156. Ásmundur Sölvason kom að Haldórstöðum 1805 og héldu afkomendur hans jörðinni til 1980 þegar síðasti eigandi gaf Náttúruverndarráði jörðina. "Einn afkomanda Ásmundar, Magnús Þórarinnsson, var nafnkunnur hagleiks-og hugvitsmaður. Hann flutti fyrstur til Íslands tövinnuvélar. Þær gengu þar heima fyrir vatnsafli frá 1883-1923, að þær eyðilögðust í eldsvoða...Til Halldórsstaða var farið með ull til kemberingar frá hverjum bæ í héraðinu að heita mátti í 40 ár." LÞ I, 280. Á Halldórsstöðum voru stofnuð 3 nýbýli; Halldórsstaðir II, (1/6) fór í eyði 1965, er í einkaeign, Halldórsstaðir III (1/2) fóru í eyði 1969 og er eign HÍ, Halldórsstaðir IV fóru í eyði 1969 og er eign Laxárvirkjunnar. BBSÞ,432..

1919: Tún 6,3 ha. þar af sléttað 2/3. "Enginu spillir Laxá öðru hvoru, sem hleypur undir grasrótina og hleypir upp stórum hnausum og flettum og grær upp þess í milli. Úthagar eru nægir." JÁM XI, 204. "Halldórsstaðir standa neðarlega í brekku. Heiðin er lág og breið og ávalur halli upp í Halldórsstaðaskarð fyrir botni Þegjandadals, mikið land og gott. Þetta er mesta jörðin í Laxárdal og hin fríðasta. Þar er dalurinn breiðastur, áin lygn um víðihólma, varp og fuglalíf og veiði góð. Milli ár og hliðar eru engjar mjög heygóðar. Útsýni er hvergi fegurra í Laxárdal." LÞ I, 280

SB-216:001 *Haldórstaðir* bæjarhóll bústaður

Heimildir

Túnakort 1919

SP-216:002 heimild um bænhús
HALLDÓRSSTAÐIR Í REYKJADAL (SP) (HELGASTAÐAÞING?) BÆNHÚS KENNING "Bænhús er sagt að hjer hafi að fornu verið, og stendur hjer nú skemmukofi." JÁM

Heimildir
JÁM XI, 203.

SP-216:003 heimild um útihús

Heimildir
Túnakort 1919

SP-216:004 heimild um útihús

Heimildir
Túnakort 1919

SP-216:005 heimild um útihús

Heimildir
Túnakort 1919

SP-216:006 heimild um útihús

Heimildir
Túnakort 1919

SP-216:007 heimild um útihús

Heimildir
Túnakort 1919

SP-216:008 heimild um útihús

Heimildir
Túnakort 1919

SP-216:009 heimild um útihús

Heimildir
Túnakort 1919

SP-216:010 heimild um útihús

Heimildir
Túnakort 1919

SP-216:011 heimild um útihús

Heimildir
Túnakort 1919

SP-216:012 heimild um útihús

Heimildir
Túnakort 1919

SP-216:013 heimild um útihús

Heimildir
Túnakort 1919

SP-216:014 *Prestsvarða* varða landamerki

"Að sunnan eru merkin úr hraunnöf við Laxá, beint í Víðgróf. Þá grófin um Prestvörðu, norðan við Prestmýri, efst.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir
Ö-Halldórsstaðir, 1

SP-216:015 varða landamerki

"Að sunnan eru merkin úr hraunnöf við Laxá, beint í Víðgróf. Þá grófin um Prestvörðu, norðan við Prestmýri, efst. Þá er bein stefna í vestur yfir Syðri-Fellsmýri í vörðu á austur-Hvítafellsbrún", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Halldórsstaðir, 1

SB-216:016 *Tvígaraðar* garðlag landamerki

"Að vestan er er svo línin norður há-Hvítafell úr Selás um Hreindýrsholt í Kálfalæk. Síðan Kálfalækur í Tvígaraða. Að norðan Tvígaraðar, sem liggja til austurs á hæðum þeim, sem fyrst sést Grenjaðarstaður.", segir í örnefnaskrá. Örnefni eru dregin af Tvígörðum; Tvígaraðahæðir, Tvígaraðasund, Tvígaraðamór og Tvígaraðatorfur.

Heimildir

Ö-Halldórsstaðir, 3, 13

SB-216:017 *Merkjagaraður* garðlag landamerki

"Á merkjum móti Birningsstöðum er nyrst landsvæði, sem heitir Svartahraun og gegnum það liggur Merkjagaraður, hlaðinn úr hraungrýti.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Halldórsstaðir, 3

SB-216:018 *Ólafsflatarklif* heimild um leið

"Aðeins norðan við [Ólafs]Flötinn, upp af honum er heybandsvegur, sem heitir Ólafsflatarklif.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Halldórsstaðir, 3

SB-216:019 *Hraungaraður* örnefni

"Hraungaraður má teljast örnefni, þar sem hann liggur í gegnum alla landareignina.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Halldórsstaðir, 3

SB-216:020 *Birnuhóll* örnefni um legstað

"Þar efst í króknum [þar sem Svartahraun og Hraungaraður koma saman] var hóll, sem hét Birnuhóll og er enn, en er að mestu farinn í veginn. Þetta var á merkjum. Hér átti að vera gamalt dys og var grafið í það, en hætt við, áður en nokkuð fannst.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Halldórsstaðir, 3

SB-216:021 *Heygarðssíki* heimild um heygarð

"[...] gegn Flat að norðan,[er] vík í bakkanum, skammt sunnan við Landsker, sem heitir Heygarðssíki. Suður frá því, gegnt suðurhluta Flats, er hróaklasi, sem heitir Heygarðshró.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Halldórsstaðir, 4

SB-216:022 *Draugahellir* hellir draugur

"Upp af miðjum Slætti er hellir, sem heitir Draugahellir. Þar lekur og er dimmt og draugalegt.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Halldórsstaðir, 4

SB-216:023 *Nýjaklif* heimild

"... allt suður að Nýjaklifi, sem er um 100 metrum norðan við túngirðingu og Brúnalæk,.. Nýjaklif er gert af mannahöndum... Nýjaklif er þar sem bakkinn er mjóstur og liggur norður, meðan hin klifin lágu til austurs.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Halldórsstaðir, 4

SB-216:024 *Halldórsstaðavað* heimild um vað

"Við suðurenda Háahraunsbakka er smávík, sem heitir ekki neitt sérstakt, en þar er Halldórsstaðavað; þar austur frá bænum... Frá Halldórsstaðavaði, suður að Kringlusíki er Síkisbakki með ánni, nú nýrækt.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Halldórsstaðir, 5

SP-216:025 *Réttarkrókur* örnefni rétt

"Þar sem brekkan [?] er bröttust, skammt suður af Réttarkrók er Hellishró; við það er [Nýi]Stekkurinn [nr.26].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö- Halldórsstaðir, 6

SP-216:026 *Nýistekkur* heimild um stekk

"Þar sem brekkan [?] er bröttust, skammt suður af Réttarkrók [nr.25] er Hellishró; við það er Stekkurinn. Hellirinn hét Lambahellir, sem er inni í hróinu. Lömbin voru sett þangað úr Stekknum. Þegar verið var að stúa, var farið um annað op á hellinum. Þetta hét Nýistekkur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö- Halldórsstaðir, 6

SP-216:027 *Gamlistekkur* heimild um stekk

"Þar suður af [Nýjastekki], niður við hraunröð, er svo það sem kallað er Gamlistekkur. Þar er nú vegurinn, og Gamlastekksklettur er horfinn í veginn. Gamlistekkur er upp frá og vestur frá Landbeygju. Þar eru hellar, sem liggja með hraungarðinum að ofan og heitir þar Gamlastekkskellir. Í vestur frá Gamlastekki er mólendi...Gamlastekksmór.", segir í örnefnaskrá.

Ýmis örnefni draga nafn sitt af Gamlastekki t.d. Gamlastekkslækur og Gamlastekkskhnúta.

Heimildir

Ö- Halldórsstaðir, 6, 8

SP-216:028 garðlag túngarður

"Í vestur frá Gamlastekki er mólendi, sem klýfur mýrlendið og heitir Gamlastekksmór, en annars er allt graslendið á þessu svæði nefnt Mýrar meðfram brekkulögninni og suður að túngarði.", segir í **Heimildir**

Ö- Halldórsstaðir, 6

SP-216:029 *Stekkur* heimild um stekk

"Úr suðvesturhorni Kringlu er Stekkur. Við hann er hellir, sem tvígennt var í.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö- Halldórsstaðir, 7

SP-216:030 heimild um hesthús

"Yztagerði er yst í túninu. Efst á Ystagerði var Hesthús, þar var nýrækt.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö- Halldórsstaðir, 8

SP-216:031 *Neðstuhús (Lambhús)* heimild um lambhús

"Mitt milli Yztagerðis og Brennilekjar heitir Miðgerði. Neðst á því voru Neðstuhús eða Lambús, þá Miðhús og efst Nýhús. Þau eru nú öll horfin, en nýbýli að rísa á Miðhúsum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö- Halldórsstaðir, 8

SP-216:032 *Miðhús* heimild um útihús

"Mitt milli Ystagerðis og Brennilekjar heitir Miðgerði. Neðst á því voru Neðstuhús eða Lambhús, þá Miðhús og efst Nýhús. Þau eru nú öll horfin, en nýbýli að rísa, á Miðhúsum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö- Halldórsstaðir, 8

SP-216:033 *Nýhús* heimild um útihús

"Mitt milli Ystagerðis og Brennilekjar heitir Miðgerði. Neðst á því voru Neðstuhús eða Lambhús, þá Miðhús og efst Nýhús. Þau eru nú öll horfin, en nýbýli að rísa, á Miðhúsum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö- Halldórsstaðir, 8

SP-216:034 *Lækjarhús* heimild um útihús

"Neðst við hann [Brennilek] að sunnan eru Lækjarhús á háum hól.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö- Halldórsstaðir, 8

SP-216:035 *Hornhús* heimild um útihús

"Upp undir túngirðingu alveg við [Brenni]lækinn er Hornhús; þau standa enn.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö- Halldórsstaðir, 8

SP-216:036 *Brennilækur* heimild um rauðablástur

"Við Brennilæk hafa komið í ljós merki um rauðablástur. Lækurinn hefur brotið bakka við Hornhús og skolað fram steinskorpum með kola- og viðarmolum áföstum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö- Halldórsstaðir, 8

SP-216:037 *Öskuhóll* örnefni

"Niður af Hornhúsi er hóll, snarbrattur að framan, sem heitir Öskuhóll, norður af bæ, samfelldur upp að Hornhúsum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö- Halldórsstaðir, 8

SP-216:038 *Ærhús* heimild um fjárhús

"Beint niður af bæ eru hús sem heita Ærhús.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö- Halldórsstaðir, 9

SP-216:039 heimild um hesthús

"Sunnan við bæjarlæk í sömu hæð og bærinn er Hesthúsvöllur, og á honum stóð hesthús og hlaða.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö- Halldórsstaðir, 9

SP-216:040 *Messustígur* heimild um leið

"Götur liggja um þessi holt [Ytraholt og Syðraholt] í Þverá, og heitir Messustígur. Þessi gata er neðar en Prestsgatan [SP-661:001].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö- Halldórsstaðir, 9

SP-216:041 *Geitakofi* örnefni geitakofi

"Skammt suður af Bæjarlæk, eins og 20 metra á holtaröðinni ofan við bæ, er hátt holt, sem heitir Geitakofi og ber við loft frá bæ séð.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö- Halldórsstaðir, 10

SP-216:042 *Mylluholt* heimild um myllu

"Norður af honum [Geitakofa, nr.41], út undir Brennilæk, er Mylluholt, þar eru tættur.", segir í **Heimildir**

Ö- Halldórsstaðir, 10

SP-216:043 heimild

"Beint vestur af... [Ytra-Flóaholti] er dý, sem heitir Vörðudý, en varðan er sokkin í dý.", segir í **Heimildir**

Ö- Halldórsstaðir, 10

SP-216:044 *Gjámór* örnefni mógrafir

"Milli holtanna [Syðra- og Ytra Flóaholts] er viðvaxið mósavæði, sem heitir Gjámór. Um hann rennur Rauðslækur, sem kemur upp í Neðriflóa og rennur undir mónum í djúpum farvegi niðri í jörðinni.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö- Halldórsstaðir, 10-11

SP-216:045 *Melhólavað* heimild um vað

"Neðst við Melhóla er Melhólavað á Brennilæk. Það er á Prestsgötunni [SP-661:001]...", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö- Halldórsstaðir, 11

SP-216:046 *Torfhóll* örnefni rista

"Neðst við Melhóla er Melhólavað á Brennilek. Það er á Prestsgötunni [SP-661:001].... Norður af Melhólum efst er stakt holt, sem heitir Torfhóll.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö- Halldórsstaðir, 11

SP-216:047 *Miðvörður* örnefni

"Frá Melhólum að ofan förum við nú suður að Miðvörðum beint suður frá Hryggjarmelhól.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö- Halldórsstaðir, 11

SP-216:048 *Hádegisvarða* varða eyktamark

"Suður af Spóaþúfunýrækt er hátt holt með vörðu á, sem heitir Hádegisvarða. Þetta er eyktamark héðan.", segir í örnefnaskrá. Við hádegisvörðuna eru síðan kennd önnur örnefni s.s." Norðan undir holtinu er laut, sem heitir Hádegisvörðulág."

Heimildir

Ö- Halldórsstaðir, 12

SP-216:049 *Sel* heimild um sel

"Sunnan þeirra [Selholts] við fjallsræturnar er Sel.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö- Halldórsstaðir, 13

SP-216:050 *Beitarhús* heimild um beitarhús

"Sunnan þeirra [Selholts] við fjallsræturnar er Sel. Um 50 metrum sunnar eru Beitarhús og Beitarhúsavöllur....Beitarhúsakinn er milli Smalaskálaholts og Beitarhúsa sunnan í Beitarhúsavelli", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö- Halldórsstaðir, 13

SP-216:051 *Smalaskálahóll* örnefni smalakofi

"Um 50 metrum sunnar eru Beitarhús og Beitarhúsavöllur. Sunnan Beitarhúsavallar er hár melhóll, sem heitir Smalaskálahóll.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö- Halldórsstaðir, 13

SP-216:052 *Vörðutangi* örnefni

"Suðaustur af...[Hreindýrs]holti er tangi vestur úr Selás, sem heitir Vörðutangi.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö- Halldórsstaðir, 13

SP-216:053 *Þvergróf* heimild um mógrafir

"Skammt norðan við upptök Kálfalækjar er djúp þvergróf, sem heitir Þvergróf. Við hana er geysimikil mótekja, 17 stungur og meira, og engin sandur í því.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö- Halldórsstaðir, 13

SP-216:054 *Selás* örnefni sel

"Í suður frá upptökum Kálfalækjar og sunnan Brekkulækjarflæðu er hátt og langt holt, sem heitir Selás. Vesturhlíð hans heitir Selhlíð...Austan við Selás og samhliða honum er Selásmýri, þar var heyjað áður fyrr.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö- Halldórsstaðir, 13

SP-216:055 *Lýritt* heimild um samgöngubót

"Sunnan við Selás og norðan Hvítafells er háir melhólar, sem heita Arnarmelar. Í hásuður af þeim, norðan í Hvítafelli með smálaut á milli, er stór meltorfa. Á henni miðri er Lýritt, merkjastafur, lagður steinflötur, nú steinar og þrír ofan á til að gefa stefnu. Þarna eru merkin eftir Selás og Arnarmelum.", **Heimildir**

Ö- Halldórsstaðir, 13-14

SB-216:056 *Brennisei* tóft sei

"Þar sem Brennisei í Skarði kemur sunnan úr holtaröðlinum er tóft, sem heitir Brennisei.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö- Halldórsstaðir,14

SB-216:057 *Sundpollur* heimild um sundlaug

"Mitt milli Selásmýrar að norðaustan og Brenniseikjarflæðu er Sundpollur. Þar synti Jónas Þorbergsson, þegar hann var smali á Öndólfstöðum. Þetta er laut, sem fylla má með vatni úr Selásmýr.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö- Halldórsstaðir,14

SB-216:058 *Stekkjargrund* örnefni stekkur

"Suðvesturhorn Þorgerðarfjalls er Fjallshorn og svæðið þar, laut sunnan þess, heitir Stekkjargrund....Upp við suðvesturbrún Þorgerðarfjalls er djúpt gil, Stekkjargil frá norðvestri til suðausturs og hverfur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö- Halldórsstaðir,14

SB-216:059 *Þegjandadalsgötur* heimild um leið

"Með Þorgerðarfjallshorni liggja Þegjandadalsgötur eða Skarðsgötur, um Stekkjargrund [nr.58] og suður á (Skarðsgötur)

Hryggi.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö- Halldórsstaðir,14

SB-216:060 *Áttasteinsvarða* varða

"Í suðvestur frá Barði á há-Hvítafell, þar sem lægð og mór verður í fellið að ofan, er Áttasteinsvarða.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö- Halldórsstaðir,15

SB-216:061 *Stekkjardalur* tóft stekkur

"Skammt suðvestur af Barðinu, nyrzt, opnast að norðan dalur, sem heitir Stekkjardalur. Þar eru tættur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö- Halldórsstaðir,15

SB-216:062 *Svörður* örnefni mógrafir

"Svo var talað um að fara upp í Svörð. Norðaustast í Fellsmyri er aðalmótekjan; það er við suðurkjaftinn á Torfdal.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö- Halldórsstaðir,16

SB-216:063 *Hrísar* heimild um býli

"Hrísar eru eyðibýli fornt í Halldórsstaðalandi uppi í skarðinu, og voru þar beitarhús fram á þessa öld." LÞ I. Var eign Grenjaðarstaðar. BJ

Heimildir

LÞ I, 280;BJ: "Rannsókn á Norðurlandi sumarið 1905" Árbók 1906, bls. 10

SB-216:064 *gripir*

"Gömul steinþró, ferhyrnd, 56-58 cm. að þvermáli, og um 65 cm. að dýpt, í kjallara undir íbúðarhúsi." ÁÓG "Þórarinn Jónsson á Halldórsstöðum í Laxárdal fann sumarið 1907, við kjallaragröft undir húsi sínu, nokkra bollasteina og kljasteina. Þeir voru um 5-6 fet í jörðu, einna neðst í bygginga-lögunum. Á sama stað fundust 2 þrær eða grófir, önnur kringlótt, um 50-60 cm. að þvermáli, og álíka stór er hin, sem er ferhyrnd, 56-58 cm. að þvermáli og um 65 cm. Að dýpt; þessi síðast nefnda er varðveitt enn. Þróin er múruð innan, hlaðin úr grjóti og holur fylltar með smásteinum og móleir (deigulmó). Botninn myndaðist af malarlagi í þrónum, en þær virtust vera að öllu leyti niður úr gólfinu í þeirri byggingu, sem þær höfðu verið í upphaflega; voru eggjaskumir og fleira umhverfis þær efst, opin. Í þróum þessum fannst nú ekki annað en aska og sót, alls konar brent rusl, mest fugla-og fiska-bein.-Í einni hlið barmans á ferhyrnu þróinni er ferstrendur steinn og í brúnina á honum, þá er að opinu veit, er gerð gróp, svo sem feldur hafi verið hlemmur yfir opið.-Þessi þró kann að hafa verið stærri á annan

vegin en nú verðu sjeð. Sennilegt er að þrær þessar hafi í öndverðu verið gerðar til að varðveita í þeim matvæli."MJ

Heimildir

MP: "Smávegis" Árbók 1924,42-58; ÁÓG, Fornleifaskrá, 53

SÞ-217 Þverá

1712: 40 hdr. (1805: 20 hdr.). Kirkjustaður. JÁM telur með Auðnir [SÞ-218] og eyðihjáleigunum Litlu Þverá og Hjallasel. 1781 veitti danska landbústjórnarfélagið "Bóndanum Asgrími Jónssyni á Þverá í Laxárdal í Þingeyjar-syslu 10 rd. í verdlaun, fyrir þat hann hefir byggt og húsat 2 eydi-jardir, tveimr búendum til ábýlis." RLLF II, 279. "Þverá er fornt eyðiból og átti land langt suður dalinn og heiðina. Á söguöld bjó þar Ljótur hofgoði, sem gaf það ráð í hallæri að gefa til hofs, en drepa gamalmenni, eins og segir í Reykdælasögu: "Þá gerði vetr mikinn þar eptir inn næsta, ok eigu þeir fund, Reykdælir at Þverá, at Ljóts hofgoða. Ok þat sýndisk mönnum ráð á samkomunni, at heita til veðrabata. En um þat urðu menn varla ásáttir, hverju heita skyldi. Vill Ljotr því láta heita, at gefa til hofs, en bera út börm ok drepa gamalamenni...3.[n.m.] Hofgoðar héldu uppi hofum, en fóru ekki ætíð með völd. Óvíst er, að hof Ljóts hafi verið á Þverá." FÍ X, 169. "Á Sturlungaöld bjó þar Ísleifur Hallson frá Grenjaðarstöðum, af goðaættum Reykdæla og Ljósvetninga. Hann bljarg Guðmundi biskupi góða eftir bardagann á Helgastöðum 1220." LP I, 281 1.

1919: Tún 5,3 ha. þar af sléttað 3/? (óskýrt). "Enginu spillir Laxá með grjóts og sands áburði,...og verður sumt afræktað með stóru erfiði...Úthagar eru nægir..."JÁM XI, 205. "Land jarðarinnar er mest heiðarland, viðar- og lyngmóar, ásar og mýrar." BBSÞ, 363. "Þverá...[stendur] neðst í hjallanum, sem hér er jafnlíðandi ofan frá Hvítafelli, og varla um brekku eða hlið að ræða. Ofan af heiðinni fellur árspræna norðan við bæinn, og er bærinn við hana kenndur. Engjaræma er milli hrauns og heiðarlands, og er Þveránni veitt um hana. Engjar eru einnig með Laxá. Útsýni er ekki vítt frá Þverá, en frítt og hlýlegt. LP I, 280 Hlunnindi: Silungsveiði í Laxá.

SÞ-217:001 Þverá bæjarhóll bústaður

Heimildir

Túnakort 1919

SÞ-217:002 Þveráarkirkja heimild um kirkju

"Kirkjan stendur á hlaðinu suðaustur af gamla bænum á Þverá...Kirkjugarðurinn er umhverfis kirkjuna og er að mestu hlaðinn að utan með höggnu móbergi."BBSÞ, 430

ÞVERÁ Í LAXÁRDAL (SÞ) Pétri (HELGASTAÐAANNEXÍA til 1670, síðan GRENJAÐARSTAÐAANNEXÍA)

1318: XI. Þveraar kyrkia.

Kyrckia at þuerä j Laxárdal. [a] ein messuklædi. iij. alltarisklædi. kaleykur. munnlaug. tiolld vm kyrkiu. mercki. ij. kluckur. v. Glodarkier. Elldbere. fontur. oc fontklædi.

Hier er prestz skýlld j landi. greýda hiner. iij. merkur. v. Bænhus. half mork af huoriu.

af viij. Bæium heýtollur og lýsis tollur.

Peturs lijneski. mariu lijneski. bakstur järn. klucka lijtil. stola fiora. alltaris blæja. v. aurar frijder. glergluggur. kyrckiu kola.

þetta j kuikfie. kýr. iij. x. hundrud voru. Máld DI II 430 431

1394: I. Þuerär kyrckia

Kyrckia ad þuerä j Laxardal er helgud med Gudi hinum heilaga Petro.

Hun ä þetta jnnann kyrckiu. messuklædi vond. alltarisklædi. ij. forn. sloppur. Glodarkier. Elldberi. mercki. ij. kluckur iij. og Bialla lijtil. Backsturjarn. fontur med Bvnadi vondum. munnlaug. kaleykur. glergluggur. lecktarar tueyr. kiertistikur þriar. kross. mariu lijneski. Peturs lijneski med dvk. Lecktara dvkur. [vantar 2 messuklæði, kirkjutjöld, 4 stóla, altarisblæju og kirkjukolu]

þetta j Bokum. songbok de sanctis fra aduentu og til paska. Lesbok de tempore vm sama tijma. paska Bok med lesi. sequentiu Bok. Aspiciensskrá. Capitularius. alltarosBok ad Collectum. pistlum og Gudspiollum. handBok. processionale og enn. x. skrár ad auk.

þar er prestskýlld. og tekur heima j leigu fiorar merkur. Enn vtann gards hundrad.

Heytollur og liostollur af. viij. Bæium.

Ecclesia non dedicata.

Tijund kyrckiu hluti ä þui ari. xij. aurar.

þetta j lausagodzi. kugilldi. vij. og hross ett. J virdingarfie. og flytianda Eyri. xviiijc.

Jtem reynadist j portionem Ecclesiae vm. x. ar sijdann þorgrijmur ätti. vj. hundrud voru.

Er þa oreyknud portio vm. ix. ar er Jon Gudmundsson ätti ad svara; Máld DI III 556

[1429]: [1] prestr; DI IV 380

11.5.1437: sira Þorkell [Guðbjartsson kaupandi] skýllde svara kirkiv goza aa þveraa en asgrimr [Jónsson seljandi] kvitr firir honum oc hans erfingium; DI IV 568

11.10.1447: Jörðin Brettingsstaðir ... stendr j laxardal j þuerarþingum; DI IV 710

[1461] 1 prestur DI V 359

12.4.1477: [Jón Þorkelsson selur Finnboga Jónssyni jörðina Þverá:] sagde jon alkirkju skyld aa adr nefdre iordu. gieck finbogi j borgan ath giallda kirkvni aa þvera þriatigi hundrada firir gamla kirkvnr jnnstædu. oc siau ara porcio því er fell medan sagdr jon oc hakon hallsson attu titt nefnda jord. DI VI, 109

17.4.1477: ... ur þat tilskilid j adr greindum iardakaupum [12.4.1477] ef kirkju godzs a nefndri jordu þueraa kynne meiri ath uerda suo ath sagdr finboge yrde þeim med laugum skyldugur ath suara en þau þritiger hundrada sem hann geck j borgan og suo sem fyr sagt iardakaups bref utuisar. þa skyllde þrattnefndur jon þorkelsson giallda kirkjuone a þuera suo mikla peninga eda hans erfuingiar sem med laugum kynne ath propuazst sem fyr skrifad stendr. suo og skyllde optnefndr jon afhenda þrattnefndum finboga jonssyne þat ornamentum jnnan kirkiv sem sira þorkell fader hans hafde lukt tittnefndri kirkju a þueraa j porcio og reikningskap. reiknade jon þorkelsson þat uera halft atianda hundrad eda meira. og þar til skyllde jon giallda og afhenda saugdum finboga j nefndar kirkju reikningskap tuer klukur og erin kaleik j gamallt mariu likneski þat kirkjuone hefer ath fornu fyllgt. ... DI VI, 112

25.9.1478: Jörðin Hólar í Laxárdal er í Þveráarkirkjusókn. DI VI, 161

1557: Máld DI XIII 258 259

1670: Þveráarkirkja lögð til Grenjaðarstaðaprestakalls til uppihalds aðstoðarpresti; (PP, 303)

27.2.1880: Þverársókn lögð til Helgastaða; (PP, 303) [lög]

1878: Kirkju reisti Jón [Jóakimsson sem bjó á Þverá 1849-1893] 1878 úr tilhöggnum steini, sem hann flutti austan yfir Laxá [frá Hólum]. Kirkjan þykir ein hin snotrasta í sýslunni. Þar er máluð altaristafla af Arngrími málara Gíslasyni frá Skörðum eftir erlendri fyrirmynd; LÞ I,281 16.11.1907: Einarsstaða og Þverársóknir lagðar til Grenjaðarstaðar; (PP, 303) [lög]

Heimildir

BBSÞ, 430; DI; LÞ I,281

SP-217:003 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-217:004 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-217:005 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-217:006 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-217:007 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-217:008 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-217:009 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-217:010 *Nafargarður* garðlag vörslugarður

"Nafargarður heitir gamall vörslugarður á landamerkjum við ána, og við enda hans Nafarpollur, veiðistöð.", segir í örnefnaskrá. Nokkur örnefni fylgja: Nafarhraun, Nafarbakki.

Heimildir

Ö-Þverá, 2

SP-217:011 *Nafarvað* heimild um vað

"Frá miðjum Nafarbakka er Nafarvað yfir Laxá.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Þverá, 2

SB-217:012 *Markhólmavað* heimild um vað

"Bakkinn norðan [Kreppu]víkurinnar var stundum kallaður Kreppubakki og sá hluti árinna, sem næstur er vikinni og bakkanum er kallaður Kreppa...Hér er Markhólmavað á ánni, kennt við hólma austast í henni.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Þverá, 3

SB-217:013 *Stekkjargrund* örnefni stekkur

"Sunnan við Flesjurnar og Hróin...er...Efranesmór...,og sunnan við hann Stekkjargrund, þurtlend og slétt, hæst að vestan um miðbikið en hallar þaðan til norðurs, austurs og suðausturs.... nú orðið að túni....", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Þverá, 4

SB-217:014 heimild um stekk

"Hraungarðurinn suður frá Árpollskrók heitir Stekkjarkambur. Þar er allhár klettur, sem nefnist Stekkjarklettur, og undir honum leifar af gömlum stekk.", segir í örnefnaskrá. Örnefni dregin af stekknunum eru: Stekkjarhellir, Stekkjarkrókar og Stekkjarklif. Á öðrum stað í örnefnaskrá er einnig sagt frá stekk: "Austan við Neðri-Stekklarlag er fremur mjór hraunrimi, sem nær norður austan við uppsprettu Krókkíls, og endar þar í allháu klettanefi, sem kallast Stekkjarklettur, og er gamall stekkur austan undir honum, en riminn allur heitir Stekkjarnef, og rennur Laxá fast upp að því að austan, nema syðst er mjó eyri..." Örnefni þar dregin af stekknunum: Ytri-eða Neðri-Stekklarhólar, Ytri-eða Neðri-Stekklarlag, Syðri-eða Efri Stekkjarhólar, Stekkjarlagaröllar og Stekkjarnef.

Heimildir

Ö-Þverá, 4-5 og 6-7

SB-217:015 *Bárnavíkurvað* heimild um vað

"Sunnan við Pollnesvík eru í Laxá, skammt frá landi, Þverárhólmar. Norðastur er Yztihólmi...austan við hann Yzthólmasker. Sunnan við Yzthólma og nú áfastur honum er Syðrihólmi... Syðrihólmi var áður tveir hólmar og heitir norðurhlutinn enn Götusker...Frá norðurhorni Stekkjarnefs liggur leið yfir Laxá um Götusker og yfir á Bárnavíkurbakka, austan árinna, og heitir það Bárnavíkurvað.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Þverá, 7-8

SB-217:016 *Fjárhúsklif* örnefni fjárhús

"Spölkorn suður frá Syðstahólma er...kringlóttur hólmi, sem Víðir heitir...Varnargirðing um engi og tún liggur upp frá ánni, sunnanvert við Víði, yfir Grjótbakka [svo nefnist árbakkinn allt að landamerkjum Auðna og Þverár], hraungarðinn og upp sunnan túnsins. Sunnan við hana er svonenft Fjárhúsklif yfir hraungarðinn.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Þverá, 8

SB-217:017 heimild um leið

"Sunnan við Rauðhólakamb er Rauðhólaklif. Gegnum það og önnur svonefnd klif, voru hestagötur og fært með heyband.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Þverá, 8

SB-217:018 *Myllutóft* tóft mylla

"Neðst í Árgilinu, sunnanverðu, heitir Mylluhólmi og neðan við hann er Myllutóft. Farvegurinn sunnan Mylluhólma er nú þurr, en var nefndur Myllukvísl. Neðsti hluti gilbarmsins að sunnan heitir Myllubarð.", segir í örnefnaskrá.

"Um 100 ár síðan hún var notuð.", segir í örnefnaskrá-svör.

Heimildir

Ö-Þverá, 8; Ö-Þverá-svör, 2

SB-217:019 garðlag varnargarður

"Varnargirðing sú, um tún og engi, sem áður getur, liggur upp fyrir túnið að sunnan og norður fyrir það, en síðan skáhallt niður með því að norðvestan, niður á jafnsléttu við mynni Árgilsins og þaðan á mörkum Fitjar og Grundar að suðurenda Hlíðkamb og fylgir síðan hraungarðinum norður á Nafarhraun, og yfir Nafarbakka í Laxá.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Þverá, 9

SB-217:020 *Ytra-Hesthús* tóft hesthús

"...innan [varnar]girðingarinnar, er að mestu leyti tún. Nyrsti hluti þess nefnist Kleppur... nýrækt. Sunnan og ofan við hann er Hesthúslág, en sunnan við hann, neðanverðan, er Finnbogahóll, að mestu óræktaður vegna bratta. Túnið vestan við hann, frá Hesthúslág...nefnist Útvöllur. Neðsti hluti hans, heitir Slátta... Norðast á honum er Ytra-Hesthús og hlöðutóft.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Þverá, 9

SB-217:021 *Gamlagata* heimild um leið

"...innan girðingar...Finnbogahóll, að mestu óræktaður vegna bratta. Túnið vestan við hann, frá Hesthúslág...nefnist Útvöllur. Neðsti hluti hans, heitir Slátta...Norðan [við] túnið frá mynni Árgilsins, lágu gamlar reiðgötur, ofan við Sláttuna, beint heim í hlað, nú að mestu horfnar, og var þar nefnd Gamlagata.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Þverá, 9-10

SB-217:022 *Efra-Hesthús* heimild um hesthús

"Efst... sunnan og ofan við Útvöll [þar sem mestur er hallinn] er Efra-Hesthús og hlaða.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Þverá, 10

SB-217:023 *Tröð* heimild um traðir

"Uppvöllur heitir ofan við bæinn, milli Traðar, sem er gamall, niðurgraffinn vegur, upp frá bænum sunnanverðum, og Efra-Hesthúss.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Þverá, 10

SB-217:024 *Ullarhóll* örnefni þvottastaður

"Ullarhóll heitir næst ofan við bæinn,...", segir í örnefnaskrá, "þar var ullin þurrkuð eftir þvott." segir í svörum við örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Þverá, 10; Ö-Þverá-svör, 1

SB-217:025 heimild um hlöðu

"Norðan við bæinn, neðan og sunnan Bæjarlækjar, en ofan við Gömlugötu, heitir Fjóstunga. Norðarlega á henni stendur gömul fjóshlaða og sunnan við hana lítil lág, Fjóslág.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Þverá, 10

SB-217:026 heimild um lambhús

"Efst í túninu, aðeins norðar en upp af Lækjarbotni, eru Lambhús, tvístæðuhús og við þau hlöðutóft.", segir í örnefnaskrá. Örnefni sem eru dregin af lambhúsunum eru: Lambhústunga, Lambhúskvosir og Lambhúsflötur.

Heimildir

Ö-Þverá, 10

SB-217:027 *Gerði* örnefni

"Neðan við Lambhúsflöt er Lækjartunga, sunnan við Lækjarbotn, og nær hún niður að Flaginu. Sunnan við Flagið og Leirflöt er svonefnt Gerði og ber það nokkuð herra en Flagið. Gerðið nær niður að Suðurvelli.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Þverá, 10

SB-217:028 garðlag

"Milli Gerðis og Suðurvallar [sunnan lambhússins nr.26] var gamall jarðsiginn torfgarður sem nú er að mestu horfinn.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Þverá,10

SB-217:029 *Hólshús* heimild um fjárhús

"Norðarlega á honum [Suðurvelli, túni, sem nær norður undir kirkjugarð], vestast, standa tvístæðufjárhús með hlöðu, Hólshús.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Þverá,10

SB-217:030 *Neðsthústóft* heimild um útihús

"Beint austur af þeim [Hólshúsum nr.29] er Neðsthústóft og neðan við hana, Neðsthúsbarð.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Þverá,10

SB-217:031 *Kofi* heimild um fjárhús

"Efst á Gerði [hluti túnsins] er lítið fjárhús, sem oftast er kallað Kofi (en stundum Gerðiskofi eða Gerðishús og meðan fráfarur tíðkuðust varð það oft nefnt Kvíhús).", segir í örnefnaskrá.

Einnig segir um Kvíhús: "Ær voru mjólkaðar í Kvíhúsi síðustu árin, sem fært var frá, en því var hætt **Heimildir**

Ö-Þverá,10; Ö-Þverá-svör,2

SB-217:032 *Syðsthús* heimild um fjárhús

"Sunnan við Syðsthúslág er gamalt fjárhús, Syðsthús og hlaða við það.", segir í örnefnaskrá. Af því eru dregin örnefni: Syðsthústún, Syðsthúsvöllur, Syðsthúshóll (Fjárhúshóll) og Syðsthúshnúta.

Heimildir

Ö-Þverá,10

SB-217:033 *Kvíamór* örnefni kvíar

"...suður af... Gerðinu heitir Gerðismór (stundum áður kallaður Kvíamór).", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Þverá,10

SB-217:034 *Náttmálavarða* varða eyktamark

"Sunnan Fjárhúsgils heitir einu nafni Suðurbrekkur...Steinalág heitir sunnarlega í Suðurbrekkum. Liggur hún milli Miðholts og Auðnaholts og þaðan upp sunnan við Brekkuslakka. Spölkorn sunnan við Steinalág er vörðubrot, framan í brekkubrúnni, Náttmálavarða...", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Þverá,13

SB-217:035 *Merkjaholt* örnefni landamerki

"... Bugar heitir mýri, sem nær alllangt suður í heiðina. Frá Bugaholti liggja merkin meira til suðurs yfir Buga um Merkjaholt, neðst í Bugaás norðan við Bugakrók, en svo heitir þar sem nær lengst til vesturs, austan við hæsta hluta Bugaássins.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Þverá,13-14

SB-217:036 *Árhólavað* heimild um vað

"Við norðuasturhorn Dýjareitsmýrar beygir Þveráin til norðurs, austan við Árhóla. Austan árinna er nokkuð hátt og bratt melbarð, sem heitir Jaðar og myndar alllangan áshrygg norður með ánni...Við suðausturhorn Árhóla heitir Árhólavað í Þveránni.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Þverá,15

SB-217:037 *Laugavað* heimild um vað

"Við norðuasturhorn Dýjareitsmýrar beygir Þveráin til norðurs, austan við Árhóla. Austan árinna er nokkuð hátt og bratt melbarð, sem heitir Jaðar og myndar alllangan áshrygg norður með ánni...Við suðausturhorn Árhóla heitir Árhólavað í Þveránni. Á móti Árhólum, norðarlega er brött melbrekka vestan í Jaðri og heitir hún Árhólakambur...Nokkru norðar heitir Laugavað á ánni og norðan við það beygir hún og Jaðarinn,.. nokkuð til norðausturs og eru þar allmiklir hvammar inn í Jaðarinn...", segir í **Heimildir**

Ö-Þverá,15

SP-217:038 *Gildrumelur* örnefni refagildra

"[Rétt norðan Laugavaðs nr. 37] Fer Jaðarinn... hækkandi niður að ánni til norðausturs og endar í háum mel, Gildrumel.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Þverá,15

SP-217:039 heimild um mógrafir

"Lítinn spöl norðan við Laugavað [nr.37] fellur lítill lækur í ána að vestan,...,Þverdalslækur. Spölkorn neðan vð Þverdalslæk, þar sem Þveráin beygir mest til austurs, eru gamlar mógrafir, og heitir Svarðarholt, norðan við þar sem mórinn var þurrkaður.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö- Þverá, 15

SP-217:040 tóft stekkur

"Örskammt [norðan Svarðarholts]... er gamall stekkur og litlu neðar annar fornlegri.", segir í örnefnaskrá. Örnefni þar í kring dregin af stekkjum eru: Stekkjarholt (holtið norðan stekkjartóftanna), Stekkjarmór (grasmór á litlu nesi við ána) og Stekkjarvað (vað á ánni við Gildrumel).

Heimildir

Ö- Þverá, 15

SP-217:041 *Stekkjjarvað* heimild um leið

"Þar heitir Stekkjarvað á ánni, vestan undir Gildrumel [nr.38].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö- Þverá, 15

SP-217:042 *Prestvað* heimild um vað

"Neðan við Langholtshvamm er svokallað Prestvað á ánni. Neðan við Prestvað er farvegur Þverárinnar, niður að jafnsléttu, jafnan nefndur Árgil (eða Þverárgil)...", segir í örnefnaskrá. Einnig segir: "...en eftir henni [Prestgötunni SP-661:001] komu prestar á hestum á sumrin til að messa á Þverá".

Heimildir

Ö- Þverá, 16; Ö-Þverá-svör,1

SP-217:043 *Kvíavað* heimild um vað

"Sunnan Árgilsins, aðeins neðar en Háaholt, er Háímelur, og rétt neðan vð hann heitir Kvíavað á ánni.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Þverá, 16

SP-217:044 *Nónvarða* varða eyktamark

"Svæðið sunnan Þverárinnar, ofan frá Gildrumel [nr.38] og undir tún, kallast einu nafni Holt eða Holtin...Sunnarlega á þeim er lítill melhóll, sem ber við loft, að sjá frá bænum, og kallast Nónhóll og á honum, Nónvarða.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Þverá, 16

SP-217:045 *Miðdegisvarða* varða eyktamark

"...Gildrumelsholt...er áslaga hæð suður frá Gildrumelnum [nr.38]. Svæði suður frá Holtunum er kallað Lágar. Að neðan ná þær að Fjárhúsflati og Miðdegisás. Upp frá Fjárhúsflati er Miðdegissteinn og litlu sunnar Miðdegisvarða á litlum melkollum, og sjást bæði heiman frá bænum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Þverá, 17

SP-217:046 *Draughólar* örnefni draugur

"Á norðurenda [Tjarnarstæðuáss].., suður frá Dýjareitsmýri, eru svonefndir Draughólar. Milli þeirra og vestan við þá...eru svonefndar Draughólarágar.", segir í örnefnaskrá. "Draughólar eru hólapyrping og lágar á milli. Þar er vont að rata í þoku, og hefur e.t.v. þótt draugalegt þar.", segir í athugasemdum við örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Þverá, 18; Ö-Þverá ath., 1

SP-217:047 *Tjaldlág* heimild um hlóðir

"Tjarnarstæðuás nær dálítið suður fyrir Tjarnarstæðin, að lítli lág og stuttri, sem er austur og vestur milli holta örskammt suðvestur frá Tjarnarstæðulág. Heitir hún Tjaldlág. Þar sjást enn hlóðasteinar frá því að grasafólk hafðist þar við. Þetta er sem næst austri frá Grófarbotni.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Þverá, 19

SP-217:048 *Sortudý* heimild

"Vestur af [Skollhólamýrar]holtunum, í austanverðri [Skollhóla]mýrinni, er lítill djúpur pyttur, Sortudý. Þar var fyrrum tekin sorta til litunnar.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Þverá, 20

SP-217:049 *Pollnesstígur* heimild um leið

"Pollnesstígur liggur af veginum á Flatahrauni, austan við Þverártjörn um Pollnesklif.", segir í **Heimildir**

Ö-Þverá, 24

SP-217:050 *Stekkjarlágarstígur* heimild um leið

"Stekkjarlágarstígur (eða Viðisgata) liggur af Flatahrauni austur Stekkjarhóla, Syðri-, um Neðri- Stekkjarlág og Stekkjarnef, syðst niður á árbakkanum á móts við Víði.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Þverá, 24

SP-217:051 *Rauðhólastígur* heimild um leið

"Rauðhólastígur liggur af veginum syðst á Flatahrauni um Rauðhóklif niður á Grjótbakka. Var farið ýmist sunnan eða norðan Rauðhóla.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Þverá, 24

SP-217:052 *Brekkugata* heimild um leið

"Brekkugata liggur suður frá túninu ofanvert við Syðstuhús, beinustu leið yfir Fjárhúsgil um Suðurbrekkur að Auðnum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Þverá, 24

SP-217:053 *Tjarnarstæðastígur* heimild um leið

"Tjarnarstæðastígur er heiman frá túni, fram hjá Miðdegissteini yfir Löngulág neðst ofan Víðiflatar suður og upp Bugaás, yfir Tjarnarstæðaholt og Tjarnarstæðaás að Skollhólamýri norðarlega.", segir í **Heimildir**

Ö-Þverá, 24

SP-217:054 *Tjaldgata* heimild um leið

"Tjaldgata var til, en ekki fullvissa hvar hún lá. En glöggur hestatroðningur, nú löngu gróinn, liggur af Tjarnarstæðastíg, austan í Tjarnarstæðaásnum norðarlega, suður með Tjarna[r]stæðum að vestan, suður að Tjaldlág. Allar líkur benda til, að það sé svonefnd Tjaldgata.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Þverá, 24

SP-217:055 *Syðri-Stígar* heimild um leið

"Syðri-Stígar eru frá Kofahliði, yfir Nónhól, Djýjareitsholt og Draughóla að Grófarbotni.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Þverá, 24-25

SP-217:056 *Ytri-Stígar* heimild um leið

"Ytri-Stígar liggja suður og upp frá túni, skammt norðan við Nónhól, yfir Háaholt og beina stefnu, rétt norðan við Djýjareitsholt, á suðurenda Jaðars að Djýjareit.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Þverá, 25

SP-217:057 *Stekkjargata* heimild um leið

"Stekkjargata (-götu, -stígar) liggur af Laugavegi á Holtunum, vestur norðan í Gildrumel [nr.38], um Stekkjarvað [nr.41] og Stekkjarmó.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Þverá, 25

SP-217:058 *Stekkjarmór* örnefni stekkur

"Stekkjargata (-götu, -stígar) liggur af Laugavegi á Holtunum, vestur norðan í Gildrumel [nr.38], um Stekkjarvað [nr. 41] og Stekkjarmó.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Þverá, 25

SP-217:059 *Langholtsstígur* heimild um leið

"Af ...[Prestgötu SP-661:001] liggur Langholtsstígur upp yfir Langholt, syðst.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Þverá, 25

SP-217:060 *Kvíavaðsstígur* heimild um leið

"Kvíavaðsstígur (sem einnig er nefndur Brúnastígur og Messugata liggur heiman frá túni um Kvíavað [nr.43].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Þverá, 25

SP-217:061 *Brekkugata* heimild um leið

"Brekustígur liggur heiman frá túni, yfir Árgilið um Mylluhólma ofarlega, um Mylluholt efst og skáallt út og upp að Víðgróf, skammt neðan við Brúnastíg [sama og Kvíavaðsstígur, nr. 60] áleiðis að Halldórsstöðum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Þverá, 25

SP-217:062 *Litla-Þverá* heimild um býli

"Litla Þveraa kallast örnefni við hraunbeltið út og niður frá heimaörðunni. Þar sjást leifar þriggja tófta samfastra, efast þó flestir um að þar hafi bygð verið, þó nafnið þyki til þess líklegt. Ekki má hjer aftur byggja fyrir heyskapar og túnstæðisleysi." JÁM. "Litla Þverá, sem fór í eyði snemma á öldum, út og niður frá Þverárbæ." LÞ I

Heimildir

JÁM XI, 201; LÞ I, 281

SP-217:063 *Hjalla Sel* heimild um sel

"Hjalla Sel kallast annað örnefni framm í fjallinu, og sjást þar nokkur merki byggíngaleifa, litra girðinga og tóftarústa. Ekki má hjer byggja, því hjer er enginn heyskapur og rústimar víði vaxnar." JÁM "Það, sem nú er kallað Mánahjalli, var nefnt Þverársel í Jaðrabók Á.M.,og sagði Hildur Jónasdóttir á Þverá mér [Helga Skúta Hjálmarssyni, heimildarmanni] nýlega, að nafnið hafi verið upptekið, en ekki af fornu samhengi örugglega rétt. Þar eru nokkrar rústir. Svo sagði Þorgerður Helgadóttir frá Hallbjarnarstöðum mér, þá ég var barn, að tveir bóndasynir hefðu háð einvígi út af heimasætunni á Mánahjalla og báðir fallið og væru þar heygðir.", segir í örnefnaskrá Ljósstaða. "Þar getur tveggja bænda í Reykdælasögu, og var annars systurson Áskels goða. ÁM nefnir þetta býli Hjallasel og segir 1712,..Um aldamótin 1800 var þar sel frá Þverá. Frá 1816-1818 er húsið í selkofum og meira að segja tvær fjölskyldur, en báðir eru bændumir nefndir tómthúsmenn. Þá er heitið Þverársel. Líklega er það eina byggðin á síðari öldum. Á 19. öld voru þarna beitarhús frá Þverá." LÞ I.

Heimildir

JÁM XI, 205-206; Ö- Auðnir, 2; Ö-Ljósstaðir,3; LÞ I, 281

SP-217:064 heimild

"Sunnanvert við tröðina, efst og yzt vesturí túninu, er vallgróin og fornleg tótt, ákaflega stór;.. "MÞ "Fornar tóftir tvær; önnur er sunnanvert við tröðina, efst í túninu, hin [nr.65] niðri í túninu,nær "... hún er um 29 m. að lengd og um 17 að breidd. Gafhlöðin eru um 3 m. að þykkt og þverveggur, sem er austarlega í tóttinni og nær þó ekki alveg að suðurhlíðarvegg, er enn þykkari, um 5 m. Engar sagnir eru um tótt þessa. Síðar hef jeg heyrt getið um aðra [nr.66], mjög stóra of fornlega tótt á sama bæ; hún kvað vera niðri á túninu, nær ánni. Mjög djúp og að sumu leyti svipuð þessari [mynd]. MÞ

Heimildir

MÞ: Matthías Þórðarsson. "Smávegis" Árbók hins íslenska fornleifafélags 1924, 54; ÁÓG, Fornleifaskrá,53

SB-217:065 heimild "Fornar tóftir tvær; önnur er sunnanvert við tröðina [nr.64], efst í túninu, hin niðri í túninu,nær "Engar sagnir eru um tótt [nr.64] þessa. Síðar hef jeg heyrt getið um aðra, mjög stóra of fornlega tótt á sama bæ; hún kvað vera niðri á túninu, nær ánni. Mjög djúp og að sumu leyti svipuð þessari [mynd]."

Heimildir

MB: Matthías Þórðarsson. "Smávegis", Árbók hins íslenska fornleifafélags 1924, 54; ÁÓG, Fornleifaskrá,53

SB-217:066 kuml legstaður

119. Þverá, Reykdælahreppi

Tilkynnt var um mannabeinafund í landi Þverár í Laxárdal, S-Þing. og kannaði Adolf Friðriksson fornleifafræðingur staðinn í september 1999 að ósk Hjörleifs Stefánssonar minjastjóra. Fundarstaðurinn er á merkjum milli Þverár og Auðna sem áður tilheyrðu Þverá. Á milli bæjanna eru 1,5 km, en kumlið er um 500 m norðan við Auðnir og 1 km sunnan Þverár. Kumlið er rétt ofan vegar þegar komið er að hliði á veginum að Auðnum. Þar er flag í kverkinni milli vegarins og girðingar sem liggur upp í hlíðina og er á nærkjum. Um 1945 var Benedikt Jónsson bóndi á Auðnum að taka mól í steypu til hlöðubyggingar í aflöngum melhrygg á þessum stað og fann þá hrossbein. Um 1985 var enn tekin þarna mól, að þessu sinni vegna vegagerðar, en ekki er kunnugt um að þá hafi fundist neinar fornleifar. Nokkrum árum síðar tók Jón Benediktsson bóndi á Auðnum eftir beinaleifum þar í flaginu og tindi þær upp. Reyndust þau vera hrossbein og mannabein, lítilfjörlegar leifar, en engi gripir. Árið 1998 ýtti hann jarðveg þar til og bar á áburð til að rækta upp flagið. Ekki kom í ljós bein eða ummerki um greftrun þá. Við vettvangsathugun 1999 fundust engar leifar af greftrunarumbúnaði eða annað sem minnti á hina fyrri kumlfundi. Þar sem alloft hefir verið hreyft við staðnum er ekki ósennilegt að legstaðurinn sé að mestu eyðilagður, að því undanskildu að þarna kunna að leynast leifar kumlateigs. Ekki verður úr skorið nema með uppgrefri.

Adolf Friðriksson, kuml að Þverá í Laxárdal, Reykdælahreppi, Suður-Þingeyjarsýslu. Þjóðminjasafn, ópr. Rannsóknarskýrsla 1999.

Heimildir

KEKH 2000, 204

SB-217:067 gripir

Öxi "Fannst djúpt í jörðu."

Heimildir

KEKH, 285

SB-218 Auðnar

1712: 10 hdr. Partur af Þverá og hjáleiga þaðan. "Bygðir fyrir manna minni í úthögum framm frá heimajörðunni [Þverá]..." Þverársel (Mánahjalli, Hjallasel), í byggð 1816-1818 í landi Auðna. Hér bjó félagsmálafrömuðurinn Benedikt Jónsson árin 1875-1898. Auðnir voru 1/4 hluti Þverár til ársins 1940 en þá voru jörðin keypt út.BBSÞ, 362

1919: Tún 1,9 ha. en illa sést hversu mikið hefur verið sléttað. JÁM: "...afdeilir einasta að túni og engjum [með Þverá]..." Tún er í brekkunni og neðan hennar, en einnig í heiðinni ofan við bæinn. Meðfram Laxá er nokkuð engi. Land jarðarinnar er milli Þverár að norðan og Ljósstaða að sunnan. Landið er að mestu leyti þurrlendi, hraun, bakkar, brekkur og heiðarland sem er allvel gróið. Ræktunarskilyrði eru nánast engin nema til heiðarinnar. Hlunnindi: Silungsveiði í Laxá. BBSÞ, 362 "Auðna nafnið bendir efalaust til rjóðurs í skógi, en ekki gróðurleysis." LÞ I, 281

SB-218:001 Auðnar bæjarhóll bústaður

Heimildir

Túnakort 1919

SB-218:002 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SB-218:003 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SB-218:004 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SB-218:005 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SB-218:006 *Mánahjalli* bæjarstæði býli/sel

"Sunnarlega á hjallanum er gamalt eyðibýli, Mánahjalli, en frá syðri enda hjallans er skammt til merkja á Skjólbrekku.", segir í örnefnaskrá Auðna. "Mánahjalli er fornþýli í Þverárlandi sunnarlega, og hátt í hlíð, miðja vegu milli Auðna og Ljótstaða." Lþ I, 281

"Það, sem nú er kallað Mánahjalli, var nefnt Þverársel í Jaðrabók Á.M., og sagði Hildur Jónasdóttir á Þverá mér [Helga Skúta Hjálmarssyni, heimildarmanni] nýlega, að nafnið hafi verið upptekið, en ekki af fornu samhengi örugglega rétt. Þar eru nokkrar rústir. Svo sagði Þorgerður Helgadóttir frá Hallbjarnarstöðum mér, þá ég var barn, að tveir bóndasynir hefðu háð einvígi út af heimasætunni á Mánahjalla og báðir fallið og væru þar heygðir.", segir í örnefnaskrá Ljótstaða. "Þar getur tveggja bænda í Reykdælasögu, og var annars systurson Áskels goða. JÁM nefnir þetta býli Hjallasel og segir 1712,...Um aldamótin 1800 var þar sel frá Þverá. Frá 1816-1818 er búið í selkofum og meira að segja tvær fjölskyldur, en báðir eru bændurnir nefndir tómthúsmenn. Þá er heitið Þverársel. Líklega er það eina byggðin á síðari öldum. Á 19. öld voru þarna beitarhús frá Þverá." Lþ I. "Ljót at Þverá í Laxárdal hitti hann, er þá var at skálasmið sem óðast, ok inn þriðja Þórodd harðjagl á Mánahjalla...1.[n.m.] Mánahjalli [Mávahjalli] heitir eyðibýli suður frá Þverá í Laxárdal. Nafnið Holt [SB-220:003] finnst hins vegar ekki í dalnum." ÍF X

Heimildir

Ö- Auðnir, 2; Ö-Ljótstaðir, 3; JÁM XI, 205; Lþ I, 281; ÍF X, 166

SB-218:007 *Auðnavað* heimild um vað

"...frá Fitjarlæk að syðri túngirðingu heitir Slátta og syðst af henni er farið Auðnavað yfir Laxá.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö- Auðnir, 1

SB-218:008 *Húsalágar* örnefni

"Merkin fylgja túngirðingunni suður hraungarðinn og suður brekkuna ofan við Árnahvamm að Ytragili, upp með því að norðan upp á brún, þaðan suður yfir Ytragilsbotn suður Buga norðanverða og Bugaás og Sauðamó á norðurenda Ytri-Fífulágaráss suður á syðri enda hans og þaðan austur yfri Fífulág um Sauðhól og Húsalágar niður Skjólbrekku og í Laxá sunnan við Syðrieyri.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö- Auðnir, 1

SB-218:009 *Garðkofalág* örnefni

"Neðsti hluti Syðragils með fram túninu heitir Garðkofalág og við hana í norðvesturhorni túnsins er Leikhóll.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö- Auðnir, 1

SB-218:010 *Hádegisvarða* varða eyktamark

"Sunnan við tún í brekkunni eru...Ytrigeiri go Syðrigeiri., upp af Syðrigeira er lítill grashvammur, sem heitir Hrossahvammur og á suðurbrún hans er Hádegisvarða.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö- Auðnir, 2

SB-218:011 heimild um stekk

"Suðvestan í Hagahrauninu er Stekkjarnef og austan undir því gamall stekkur, en örstutt sunnan við hann er Hagahellir.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö- Auðnir, 2

SB-219 *Ljótstaðir*

1712: Jarðardýrleiki 15 hdr. 1318: Grenjaðarstaðareign; DI II, 433. "Varastaðir forn eyðijörð "...hjer í landinu skamt fram frá heimajörðunni." Fóru í eyði 1965. Jörðin er í eigu niðja síðustu ábúenda.

1919: Tún 2,7 ha. sléttun túnsins er óskýr á túnakorti. "Engjar öngvar, nema það lítið sem hent verður í úthögum. Úthagar er nægir." JÁM XI, 206. Ljótstaðaland er vel gróið og all stórt mýra og mólendi til

heiðarinnar, en syðst í landinu er mikill skógur. BBSþ,432. "Brekkan á milli bæjanna [Auðna og Ljósstaða] er brött að hrauni og lítið graslendi með ánni. En í kringum Ljósstaðabæinn er talsvert undirlendi milli hrauns og hlíða og mikið túnstæði. Ofan við er lág en snarbrött brekka að heiðarbrún, en ofan við brúnina er víðáttumikil heiðarmýri, sem var aðalengi jarðarinnar."Lþ I, 282.

SP-219:001 *Ljótstaðir* bæjarhóll bústaður

Heimildir

Túnakort 1919

SP-219:002 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-219:003 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-219:004 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-219:005 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-219:006 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-219:007 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-219:008 *Merkjaflötur* garðlag landamerki

"Neðan...[Merkjaklappa], ofan við hraunið, er milli hrauns og hlíðar Merkjaflötur. Þar eru menjar um fornan garð.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ljósstaðir,1

SP-219:009 heimild um leið

"Brekurnar sunnan...[Mánahjalla SP-218:012] heita efst uppi Háaskjálbrekka, og neðan hennar er Skjálbrekka...Í dokk rétt sunnan við hlíðina við efri göturnar, sem liggja norður brekkuna frá Ljósstaðatúni,...", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ljósstaðir,1

SP-219:010 tóft

"Brekurnar sunnan...[Mánahjalla SP-218:012] heita efst uppi Háaskjálbrekka, og neðan hennar er Skjálbrekka...Í dokk rétt sunnan við hlíðina við efri göturnar, sem liggja norður brekkuna frá Ljósstaðatúni, er gömul víði vaxin tóft í laut, og er það í samræmi við það, að forntættur eru víða í dokkum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ljósstaðir,1

SP-219:011 *Húsagil* örnefni

"Gil fellur niður hjá Merkjaklöpp, sem heitir Húsagil.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ljósstaðir,2

SP-219:012 *Sjónarhólsvarða* varða

"Á Sjónarhól er Sjónarhólsvarða.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ljósstaðir,2

SÞ-219:013 heimild um leið

"Milli hrauns og hlíðar, þar sem vegurinn liggur, er nefnt Þrengsli. Götur lágu um Þrengslin. Þær voru mjög djúpar, og var kominn stallur neðst í hlíðina eftir forna umferð. Var þessi stallur jafnaður fyrir kerruumferð 1939 og síðan 1947 eða 1948 með jarðýtu fyrir bílaumferð.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ljósstaðir,2

SÞ-219:014 heimild um leið

"Sunnan við Stóramel er hvílt í brúnina, sem heitir Skál. Eru niður í hana nokkur gil grasi gróin, og þar vouru fram yfir 1900 þurrkuð hey úr Bæjarmýri og sennilega í aldir aftur, því götur liggja þangað vestan úr mýrinni, sem löngu er orðið ótræði.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ljósstaðir,3

SÞ-219:015 *Kvíaból* ömefni kvíar

"Norðan við túnið er nefnt Klif. Þegar komið var að gamla bænum, var komið að Bæjarlæk...og upp og suður af bæ var önnur dokk, Kvíaból.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ljósstaðir,3

SÞ-219:016 heimild um hesthús

"Næst er að tala um túnið. Það hefur tekið miklum stakkaskiptum...Yzt í túninu var hesthús og Hesthúslaut. Norðan hennar hét Hesthúsleiti en sunnan hennar Hesthúshóll...Hesthúsmelur heitir neðan til í brekkunni, norður og upp af hesthúsinu, 10-15 m í þvermál, nú gróandi.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ljósstaðir,3-4

SÞ-219:017 garðlag

"Grjótgarður er frá Laxá upp í brekkulögg yfir Hesthúsleiti.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ljósstaðir,4

SÞ-219:018 *Kofabrotshóll* ömefni

"Suður af Hesthúslaut var Kofabrotshóll...nú er þetta allt orðið slétt.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ljósstaðir,4

SÞ-219:019 *Kúahlöðuhóll* ömefni hlaða

"Norður af gamla bæ er Kúahlöðuhóll.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ljósstaðir,4

SÞ-219:020 *Lækjarhús* heimild um útihús

"Suður af gamla bænum á Ljósstöðum var fyrst Lækjarhús og Lækjarhúsahlaða, og sunnan við það við húsvegginn var hinn forni farvegur Bæjarlæksins.", segir í örnefnaskrá. Ömefni kennd við Lækjarhúsin eru; Lækjarhúsflöt, Lækjarhúsmór.

Heimildir

Ö-Ljósstaðir,4

SÞ-219:021 heimild um brú

"Suður af gamla bænum á Ljósstöðum var fyrst Lækjarhús og Lækjarhúsahlaða, og sunnan við það við húsvegginn var hinn forni farvegur Bæjarlæksins. Áður en vatnsleiðslan kom, var ætíð brú á Bæjarlæknum á veginum, því að vegurinn var færður upp fyrir túnið á 19. öld og túnið girt að mestu með torf-og grjótgörðum. Ræsi og vegir sem voru upphlaðnir, vour kallaðir brýr her áður fyrr. Bæjarlækurinn féll að fornu þvert niður úr Lækjargilinu, en nú er það allt slétt.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ljósstaðir,4

SP-219:022 heimild um smiðju

"Sunnan við hinn forna farveg, suður og niður af Lækjarhúsinu, hét Lækjarhúsflöt, en þar upp af, upp að brekku, Lækjarhúsmór. Þar var smiðja, eftir að hreindýr komu til landsins, því að þar voru hreindýrshorn í rústunum, þegar yfir var sléttað 1947!.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ljósstaðir,4

SP-219:023 heimild um rauðablástur

"Rauðablásturssmiðja hafði og verið neðst í túninu við norðausturhorn Stórahóls. Var þar bæði rauðahrúgur og kola og sandflögugrjót, sem virtist ætlað til að brýna.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ljósstaðir,4

SP-219:024 *Smiðjuhóll* heimild um smiðju

"Smiðjuhóll var ca. 20 m ofan við gamla bæinn, þar sem hesthúsið er nú. Hann er allur úr ösku a.m.k. 2 metra niður.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ljósstaðir,4-5

SP-219:025 *Haughóll* örnefni

"Hólar voru suður og niður af bæ, yzt var Haughóll, þá Lækjarhóll...", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ljósstaðir,5

SP-219:026 *Tvídyrahús* heimild um útihús

"Sunnan við Lækjarhúsmó var Tvídyrahúshóll. Þar var Tvídyrahús, en um 1929 var þessu húi breytt og síðan nefnt Mihús og Miðhúshóll.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ljósstaðir,5

SP-219:027 *Kvíhús* heimild um kvíar

"Syðst í gamla túninu var Kvíhús. Þar voru ær mjaltaðar í mínu minni, en áður fyrr voru þær mjaltaðar í rétt vð vallargarð.", segir í örnefnaskrá. Einnig er til Kvíhúsmelur upp af Kvíhúsi, framan í brún.

Heimildir

Ö-Ljósstaðir,5 og 8

SP-219:028 heimild um lambhús

"Syðst í gamla túninu var Kvíhús [nr.27]. Þar voru ær mjaltaðar í mínu minni, en áður fyrr voru þær mjaltaðar í rétt vð vallargarð. Mest [svo] við Kvíaból og niður af Kvíhúsi var lambhús. Þessi hús voru innan við 200 m sunnan við lækjarfarveginn gamla.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ljósstaðir,5

SP-219:029 heimild um fjárskýli "Ca. 15 metrum neðar [en Kvíhús nr.27] var tóft, sem faðir Helga taldi hafa verið samhlaðna fjárborg.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ljósstaðir,5

SP-219:030 *Kerlingarklettur* heimild um huldufólksbústað

"Niður af gamla bæ, norðanvert við hann, var stór klettur, uppskot úr hrauninu. Þar er kerlingarandlit á honum efst að vestan, ef horft er á hann úr vissri átt, þar af nafnið Kerlingarklettur. Þar átti að búa huldufólk, og þóttust dætur Guðjóns, er hér bjó lengi, hafa heyrt huldufólkið skaka strokkinn í klettunum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ljósstaðir,5

SP-219:031 *Brunaklettur* heimild

"Sunnanvert við gamla bæinn í hrauninu er Brunaklettur. Þar var venja að brenna all konar rusli, sem safnaðist saman yfir árið, þegar vorhreingerning fór fram. Skál var niður í klettinn, sem gerði hann hengtugan til þessa.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ljósstaðir,5

SP-219:032 heimild um geitakofa

"Suð austur af Brunakletti [nr.31], framan við ca. þriggja metra háa klöpp framan í hrauninu, varð áður geitakofi, seinna kinda, og var bjargið einn veggurinn.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ljósstaðir,5-6

SP-219:033 heimild um samgöngubót

"Undir [Hvít]hólnum, sem húsið er á , er dokk, sem heitir Hvarf. Upp af því er gömul vegabót, sem kölluð var brúin. Þar voru ræsi mörg úr hraunim en engin framræsla. Smámör er þar hjá, Brúarmör. Þar var vont fyrir hesta og oftast farið hraunið.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ljósstaðir,6

SP-219:034 heimild um stekk

"Þar suður með ánni heita Húsandabjörg...Þar hefur áður verið stekkur, en eyðilagzt vegna dýpkunar á sprungu.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ljósstaðir,6

SP-219:035 *Aðhald* heimild um kvíar

"Syðri [Húsandar]björgin heita Aðhald; þar var án stíað fram eftir þessari öld, en nú eru hleðslur að hrynja. Það var mikið af smáfugli í björgunum, meðan stíað var, því það fylgdi svo mikill mývargur stúininni.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ljósstaðir,6

SP-219:036 *Vörðugeiri* varða

"Þá eru engjateigar þarna uppi í brekkunni [norðan við Húsandarbjörg]. Sá yzti heitir Torfgeiri eða Yztigeiri og stundum nefndur Vörðugeiri. Er þá nafnið dregið af vörðu, sem þar er á stalli uppi í brún, norður af Grundargili,...", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ljósstaðir,6

SP-219:037 varða

"Syðstur er Syðstigeiri, öðru nafni Harðigeiri. Upp og suður af honum er há og falleg varða, hlaðin af Jóni br[óður] Helga fyrir 20-30 árum; þarna er gott hleðslugrjót.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ljósstaðir,6

SP-219:038 *Ærvað* heimild um vað

"Ærvað er á Grundará í miðri hlíð. Götur þær, sem ærnar voru reknar að vaðinu, heita Geirastígar. Virðist þetta hafa verið föst regla í gamla daga.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ljósstaðir,6-7

SP-219:039 *Geirastígar* heimild um leið

"Ærvað er á Grundará í miðri hlíð. Götur þær, sem ærnar voru reknar að vaðinu, heita Geirastígar. Virðist þetta hafa verið föst regla í gamla daga.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ljósstaðir,6-7

SP-219:040 *Grófarvað* heimild um vað

"Grundará kemur úr kvíslum, sem heita Grundarárgrófir, og rennur svo um Grundargil. Þessar grófir eru rétt fyrir ofan brúnnar, en lækirnir koma langt að sunnan og sumir neðanjarðar. Neðan grófanna efst í gílinu er Grófarvað á ánni, þar sem lækirnir, sem mynda hana, eru komnir saman.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ljósstaðir,8

SB-219:041 heimild um leið

"... hluti Nautakílsdýja rennur í læk, sem fyrir um Bæjarmýri um Nautakílsrauðbrýsting...Vestan við uppsprettu Litlakíls heitir Litlakílsrauðbreyskingur. Umhverfis uppsprettuna er Litlakílsblettur, engjastykki. Suðaustur frá blettinum er Austariræma, þar var heybandsvegur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ljósstaðir,11

SB-219:042 Ytri-og Syðri Heygarðar garðlag heygarður

"Austan í Ljósstaðamýri er Ljósstaðahall, sem er talsvert svæði. Austanvert við miðja mýrina, suður og upp af Skál, eru rústir eftir heygarða, sem nefndir eru Ytri-Heygarðar og Syðri-Heygarðar.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ljósstaðir,11

SB-219:043 Hringar heimild

"Vestur af Mýrarbotni, norðaustan í Ljósstaðahalli, eru Ytri -Fífulágárás og Syðri-Fífulágaraás...Austan í Syðri-Fífulágaraási eru Hringar eða Þrællagerði með talverðum rústum ofan til og ofan við Hringana. Þar sást fyrir vallendi 1890, en nú allt viði vaxið.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ljósstaðir,12

SB-219:044 Bóndhóll varða

"Suður af Syðri-Fífulágaraás er Bóndhóll með vörðu og byrgi.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ljósstaðir,12

SB-219:045 Gunnvarða varða eyktamark

Sunnan til á [Gunnvörðu]ásnum, þar sem hann er hæstur, er hóll, áður með mel, en nú að mestu uppgróinn, er varða, sem heitir Syðri-Gunnvarða. Norðan til í ásnum, austan Varastaðagrófa, eru melöldur og þar á vörður, nú að miklu hrundar. Þar heitir Gunnvarða. Þar er hádegismark frá Ljósstöðum.", segir í örnefnaskrá. Örnefni kennd við vörðuna: Gunnvörðumýrar, **Heimildir**

Ö-Ljósstaðir,15-16

SB-219:046 Syðri-Gunnvarða varða

Sunnan til á [Gunnvörðu]ásnum, þar sem hann er hæstur, er hóll, áður með mel, en nú að mestu uppgróinn, er varða, sem heitir Syðri-Gunnvarða. Norðan til í ásnum, austan Varastaðagrófa, eru melöldur og þar á vörður, nú að miklu hrundar. Þar heitir Gunnvarða [nr.46]. Þar er hádegismark frá Ljósstöðum.", segir í örnefnaskrá. Örnefni kennd við vörðuna: Gunnvörðumýrar, **Heimildir**

Ö-Ljósstaðir,15-16

SB-219:047 Tjaldlág örnefni

"Gunnvörðumýri er sunnan Tangnahóla, vestur að Kalmanstjarnarás, suður að Brettingstaðaásnum. Norðan við Hvítuholt er Tjaldlág, sem er djúp lág upp af Varastöðum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ljósstaðir,15

SB-219:048 tóft sel

"Sunnan í Gunnvörðuás er slakki, sem heitir Dokkin. Í grófunum eru nokkrar rústir eftir sel eða annað.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ljósstaðir,16

SB-219:049 hellir fjárskýli

"Varastaðafjall heitir svæðið frá Varastaðagrófum milli hrauns og Gunnvörðumýra...Suðaustan í Varastaðafjalli er djúp lág, er heitir Kolalaág... Það er fjárhellir efst í hrauninu skammt norðan við neðri kjaft Kolalaágar. Annar hellir rétt austar og nafnlaus.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ljósstaðir,16

SB-219:050 Hringhellir hellir fjárskýli

"Norður af Lautinni [í Varastaðafjalli] er hjallavottur miðhlíðis. Brött brekka neðan hjallans heitir Hlíðin...Þar norður af, upp við brekkuna í hrauninu, er hellarani, sem nær norður að Varastöðum. Hann heitir Ranghali. Þar eru hellar margir með opum á ýmsa vegu. Þar nálægt miðju ranans eru hellar tveir, sem heita Hringhellir. Munu þeir áður hafa náð saman. Þar var fé hýst stundum á haustin og fram eftir vetri, og taka þeir allt að 200 fjár.", segir í örnefnaskrá. Einnig eru til: Hringhellislækur, Hringhellisblettur, Hringhellaskot.

Heimildir

Ö-Ljósstaðir,17

SP-219:051 heimild um leið

"Syðsti hluti Æsufitar [í Varastaðafjalli] heitir Syðstiblettur. Þar var oft slegið, og var ruddur vegur yfri hraunkambinn til að ná í heyið. Nú er þetta mest viði vaxið.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ljósstaðir,17-18

SP-219:052 *Bæjarvað* heimild um vað

"Þegar áin er búin að breiða úr sér á urðunum norðan af [Æsufitjar]Fossunum, er vað á á nni sunnanvert við Hamarsvík, sem er lygn vík austan árinna, sunnan við eyðibýlið Hamar. Það heitir Bæjarvað; er sjaldan farið vegna stórgrýtis og staumhörku.", segir í örnefnaskrá. Líklega stundum kallað Bæjarvað á **Heimildir**

Ö-Ljósstaðir,18 og Ö-Halldórsstaðir,25

SP-219:053 *Gatan* heimild um leið

"Móti Hamarsvík er ruddur vegur þvert upp yfir hraunið, ætið nefnt Gatan.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ljósstaðir,18

SP-219:054 *tóft+garðlag*

"Talsverðar rústir eru norðan Ytri-Gunnvörðu [nr.45 og 46] og einnig garðabrot.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ljósstaðir,28

SP-219:055 *Varastaðir* bæjarstæði býli

"Varastaðir eru fornt eyðibýli norðan Varastaðafjalls. Bærinn stóð á hjalla nærri neðst í brekkunni, dálítið norðan við mynnið á Tjaldlág [nr.47]. Þar eru talverðar rústir af bæjarhúsum og útihúsum. Þar hafa fundist hvalbein og fiskbein. Norðan við rústirnar rennur lækur úr fjallsbrún, sem heitir Stórudokkarlækur og Langilækur. Honum hefur verið veitt heim að bæ. Neðan rústanna heitir Stóradokk...", segir í örnefnaskrá. "Nokkuð suður frá bænum tekur aftur við undirlendi milli hrauns og hlíða, þar er gamalt eyðibýli og nokkurt graslendi í kring. Býlisrústin heitir Varastaðir, og Varastaðaskógur í hlíðinni sunnan við..."LÞ I

JÁM: "Varastader heitir örnefni hver í landinu skamt fram frá heimajörðunni. Þar sjást tvær tóftarústir fornar og ekki önnur byggingamerki, þykir flestum líklegt að þar hafi aldri búið verið, þó nafnið þygi til þess líklegt."

Heimildir

Ö-Ljósstaðir,19; JÁM XI, 206; LÞ I, 282

SP-219:056 *Stekkjarlækur* örnefni stekkur

"Sunnan við Stórudokk er hálfleytt mýrarstykki, og ofan úr brekkunni fellur lækur niður í stykkið, þar sem hallar til beggja hliða, sem heitir Stekkjarlækur... Neðan til í brekkunni við Stekkjarlæk er hálfdeigjugeiri...Stekkjargeiri.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ljósstaðir,19

SP-219:057 *Yzthellir* heimild um fjárskýli

"Neðan Stórudokkar eru margir hellar, og voru tveir þeirra notaðir til fjárgeymslu eins og Hringhellir [nr. 50]. Yzthellir er nyrzt. Þar var hlaðið sem við fjárhúsdyr og öll göt byrgð, svo að eigi fennti inn. Garður var hlaðinn þvert yfir hellinn að sunnan, svo að féð færi ekki inn í suðurhlutann, sem heitir Yztahelliskot. Þau eru miklu stærri, en verri inngangur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ljósstaðir,20

SP-219:058 *Lambahellir* hellir stekkur

"Syðst [sunnar en Yzthellir nr.57] var Lambahellir. Þar voru lömb höfð, þá fært var frá, og umbúnaður sem segir um Yzthelli.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ljósstaðir,20

SP-219:059 *Aðhald* heimild um stekk

"Sunnan við Lambahelli [nr.58] var Stekkurinn, nú rifinn. Stekkurinn var kallaður Aðhald, og svæðið í kringum hann bar sama nafn. Mýrin neðan hans Stekkjarmýri og vestan við hann Aðhaldsmór.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ljósstaðir,20

SP-219:060 *Hróhellir* hellir fjárskýli

"Þar sunnan hét Hróhellismór...Hróhellismórinn er kenndur við langt hró, sem snýr A-V. Miðhluti þess er fallinn niður, og op er til austurs og hellirinn stundum notaður til fjárgeymslu. Sunnan undir Hróhelli er Hróhelliskinn...", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ljósstaðir,21

SP-219:061 *Ytri-og Syðri- Hróhellisskot* hellir fjárskýli

"Ofan til í hrauninu neðan við Hróhelli voru tveir hellar, sem heita Ytra-Hróhellsskot og Syðra-Hróhellisskot. Nyrðri hellirinn var fjárhellir, en sá syðri til að matast í, ef vont var veður. Þar er hella lögð á steina fyrir borð og steinar kring til að setjast á.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ljósstaðir,21

SP-219:062 *Skotið* hellir

"Við norðausturhorn Stórudokkar er gervigígur opinn til suðvesturs, kallaður Skotið. Þar var og etið í illviðrum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ljósstaðir,22

SP-219:063 *Efri-og Neðri- Brekkustígur* heimild um leið

"Götur frá Ljótstöðum norður brekkurnar heita Efri-Brekkustígur og Neðri-Brekkustígur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ljósstaðir,23

SP-219:064 *Brúna götur* heimild um leið

"Norður og upp frá gamla bænum heita Brúna götur, lágu þar norður brúnir.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ljósstaðir,23

SP-219:065 *Hallagata* heimild um leið

"Af Reykjadalsgötum [SP 661:010] lá gata sunnan Sauðhóls og suðvestur í Systralág, Hallagata, sennilega gamall heybandsvegur úr Systralág, því þar var hey þurrkað úr Miðbæjarmýri.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ljósstaðir,23

SP-219:066 *Langholtsmýrargata* heimild um leið

"Af Máskotsgötum lá gata suður yfir Grófarvað [nr.40] og suðvestur Langholt, Langholtsmýrargata.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ljósstaðir,24

SP-219:067 *Efri-Máskotsgötur* heimild um leið

"Suður og upp brekkuna frá Bæjarlækjafossi lágu götur suður og upp norðan stalls, kallaðar Efri-Máskotsgötur og Efristigar.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ljósstaðir,24

SP-219:068 *Ærgötur* heimild um leið

"Ærgötur voru miðhlíðis suður yfir Ærvað [nr.38]. Þangað lágu ærgötur sunnan brúnir og úr heiðinni.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ljótsstaðir,24

SP-219:069 *Garðsendavað* heimild um vað

"Garðsendavað sunnan Ytri-Garðsenda, út og niður af Grenjaðarstöðum, var á miðjar síður, sjaldan farið.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ljótsstaðir,24

SP-219:070 *Bæjarvað* heimild um vað

"Bæjarvað við Syðra-Garðsenda, sunnan Kofabrotsbjarga, meir en á miðjar síður, en ekki mjög straumhart, en grýtt og stundum með álförum á vorin. Ruddur vegur frá því upp yfir hraunið að austan. Mikið notað.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ljótsstaðir,24-25

SP-219:071 *Varastaðavað* heimild um vað

[Varastaðir nr. 55] "Varastaðavað sunnan Varastaðhólma, staumhart og áður fyrir ekki mjög djúpt; mikið farið fram yfir aldamót. Nú ófært.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ljótsstaðir,25

SP-219:072 *Hólmavað* heimild um vað

"Hólmavað, riðið suðvestur í Varastaðahólma, austur úr hólmanum norðanverðum og norðaustur í vík við austurlandið. Vesturkvíslin straumhörð og ekki á miðjar síður. Asturkvíslin er straumlítill, en meir en á miðjar síður.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ljótsstaðir,25

SP-219:073 garðlag

"Garðabrot og rústir eru víða um Ljótsstaðaland. Garður hefur legið vestanverðan Gunnvörðuás í lögginni sunnan fyrir (?) Syðri-Gunnvörðu [nr.46], norður í Varastaðgrófir, norðvestur yfir Tangaás og norður í Sund við Grundará; úr Yztugróf austan Stakkholts um Heygarða [nr.42] vestan Sjónarhóls og síðan norður heiði.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ljótsstaðir,28

SP-219:074 garðlag

"Úr þeim garði [nr.73] er svo garður á merkjum að sunnan, sunnan við Syðri-Gunnvörðu [nr.46] í Kolalág, Rifuklett við Laxá. Úr Heygörðum [nr.42] niður í Skál og sennilega í Bæjarlækjargil.", segir í **Heimildir**

Ö-Ljótsstaðir,28

SP-219:075 garðlag

"Norðanvert við Stóramel í Laxá. Norðan við há-Skjólbrekku um Merkjaklappir og Merkjafliot niður í hraungarðinn, norður hraungarðinn og í Laxá norðan Miðeyrar.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ljótsstaðir,28

SP-219:077 garðlag

"Garður úr Grundarárgili sunnan Gamlafervegur að Laxá. Úr Syðri-Grundarbjörgum eftir hraungarðinum í Flathellisbjörg. Úr Varastaðgili í Laxá.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ljótsstaðir,28

SP-219:078 tóftir

"Rústir eru og sunnan Tjaldlágur [nr.47].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ljótsstaðir,28

SP-219:079 garðlag

"Garður suður neðan við Merkjaflöt og suður að fornum vallargarði norðan við Ljótstaði.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ljótstaðir, 28

SP-219:079 tóft geitakofi

"Meðfram ánni er...Miðeyri og Syðstaeyri, sem nær heim að eða heim í tún, en Ystaeyrin er í Auðnalandi" og "Á milli Syðstu- og Miðeyrar er geitakofarúst.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ljótstaðir, 2, 28

SP-219:080 heimild

"Sunnan við Grundará er sléttlendi, sem heitir Syðrigrund. Þar voru fjalldrapsmóar til 1913. Nú er þar tún." og "Húsarúst var á Syðrigrund, nú jöfnuð.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ljótstaðir, 22, 28

SP-220 Brettingsstaðir

1712: Jarðardýrleiki 10 hdr., þá eru Brettingsstaðir í eyði síðan um bóluna. 1447: Gottskálf biskup á Hólum selur þorkeli presti Guðbjartssyni jarðirnar hvortveggja Neslönd við Mývatn og Brettingsstaði í Laxárdal...; DI IV, 709. 14.8.1560: Úr jarðaskiptabréfi, og er skipt Eyri í Fjörðum fyrir Brettingsstaði í Laxárdal...Ad suo firerskilldu. ad biskup Olafur [Hjaltason á Hólum] sellde nefndum sira Sufurde Eijna Eijde jörð er Brettingstader heijta. er liggur í Laxardal í Þverár kirkusokn. med öllum sijnum gögnum og giædum. Eignum. skogum og vejidum í jördu og a. sem filger og filgt ad fornu og niju; DI XIII, 515. 1712: Eign Hólastóls. "Þessa jörð brúkar nú til slæгна Ljótstaða ábúandi.." Brettingstaðasel er eyðihjáleiga "...hjer í landinu framarlega,.." JÁM XI, 206. Holt, fornt býli í landinu.. Brettingsstaðir fóru í eyði 1954.

1919: Tún 3,2 ha. þar af sléttað h.u.b. 9/10. "Túninu spillir leir, sem rennur á það úr brattlendi til skaða. Engjar öngvar, nema það lítið sem reytt var í úthögum í sinubroki,..." JÁM, 207. Í lýsingu Konráðs Erlendssonar segir um jörðina: "Brettingsstaðir eru taldir hið mesta harðbalakot og lélegasta jörðin í Laxárdal. Eini kostur jarðarinnar er talinn gott og mikið beitoland, land jarðarinnar er aðallega til heiðarinnar...Útengi er mjög lítið. Er það bæði graslítið og heyillt...Hefur búskapurinn á Brettingsstöðum jafnast byggst á beitinni að miklu leyti...Hlunnindi eru ekki mikil á Brettingsstöðum...", Ö-Brettingsstaðir, 1-2.

SP-220:001 Brettingsstaðir bæjarhóll bústaður

"Bærinn stóð áður á fletinum, beint upp af Lambh[úsi], og voru þar rústir...sem nú er búið að slétta úr.", segir í örnefnaskrá.

"Torfbær stendur enn á Brettingsstöðum[um 1950], byggður af Sigurði Eyjólfssyni, síðar að Hólum, en hann bjó á Brettingsstöðum frá 1851-1867. Sá bær er næst elzta íveruhús, sem nú er notað í sveitum sýslunnar." Lþ I

Heimildir

Túnakort 1919; Ö-Brettingsstaðir, 3; Lþ I, 283

SP-220:002 Brettingsstaðasel bæjarstæði býli/sel

Sunnan túns Brettingsstaða, neðan brekkna: "Brettingsstaðasel, nú venjulega nefnt Hústóft, er á hæð sunnan og ofan við Móinn. Þar er gamalt býli, og sér fyrir tungirðingu í kring og niður í á beggja vegna. Beitarhús var þar fram yfir 1874 og stóð tóftin lítið röskuð fram um aldamót. Þessvegna breyttist örnefnið. Nú eru veggirnir blásnir burtu og rústin vallgróin...", segir í örnefnaskrá. 1712. JÁM: "Brettingstada Sel kallast fornt eyðiból hver í landinu framarlega, og eru þar sýnilegar byggíngaleifar tóftarústa og þar umhverfis fornra girðinga eigi mjög víðra, því efast sumir um hvort þetta hafi bygt ból verið. Ekki má hjer aftur byggja fyrir heyskaparleysi."

"Brettingsstaðasel er sagnlaust fornbyli suður á dalnum. Garður [nr.32], afar forn hefur legið frá Laxá norðan við selið, allt að Mávratni, og er sagt að rekja megi garðinn þaðan vestur til Skjálfandafljóts." Lþ **Heimildir**

JÁM XI, 207; Lþ I, 282

SP-220:003 Holt bæjarstæði býli

"Í ágústlok 1974 athuguðum við Jón [Sigurgeirsson frá Helluvaði] rústir alveg uppi á háheiðinni norðvestur af Brettingsstöðum í Laxárdal í um 310 m hæð yfir sjó."

"Rústirnar eru rétt við breitt mýrarsund, sem er það blautt, að það hefur ekki verið skógi vaxið á landnámsöld, og engu líkara en að sá sem þarna byggði hafi viljað hafa býli sitt á mörkum skógar og skógarvana lands."

1974:"Jón Sigurgeirsson, sem gert hefur fyrir mig lauslegan uppdrátt af þessum og fleiri tóttum, benti mér á að þetta væri líklega sá bær Holt, sem getið er um í Reykdælasögu og enginn veit önnur deili á. ... Þarna eru miklar tóttir, langhúsalegar, um 20 m á lengd, smiðja þar nærri, með miklu af koli í, og garðlög, bæði í mýrinni og á þurrlendinu, sem umlykja á að giska 14 ha. svæði. ... Auðsætt er að rústirnar eru miklu eldri en lagið "a" frá um

1470. Efst í eða rétt ofan á þeirri mold sem virðist eitthvað hreyfð, er vottur af ljósu lagi, og er það líklegast H 1104, því Ö 1362 hefi ég aldrei fundið á þessum slóðum. Sé svo bendir það til þess að býli þetta hafi farið í eyði eitthvað nálægt 1100, að því tilskyldu að mold sé raunverulega hreyfð alveg upp að því lagi, því sé svo ekki, getur býlið hafa farið alllöngu fyrr í eyði. Í smiðjutótt norðaustur af bæjarrústunum var kol í gólfskán og tekið sýni af því til C14 aldursákvörðunar í Stokkhólmi. Reyndist geislakolsaldurinn (S 5292) vera 855 eða 832 e. Kr. +- 100 ár." SÞ

Heimildir

SÞ:"Gjóskulög og gamlar rústir. "Árbók 1976, 25-26

SÞ-220:004 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SÞ-220:005 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SÞ-220:006 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SÞ-220:007 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SÞ-220:008 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SÞ-220:009 *Kirkjugarður* garðlag

"Í túninu: Kirkjuhóll. Það er kringlóttur hóll, rétt sunnan og austan við hlaðið. Kringlótt garðlag kringum hólinn, kallað Kirkjugarður.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Brettingsstaðir,1

SÞ-220:010 *Kirkjuhóll* heimild

"Í túninu: Kirkjuhóll. Það er kringlóttur hóll, rétt sunnan og austan við hlaðið. Kringlótt garðlag kringum hólinn, kallað Kirkjugarður. Hóllinn er sjálfur myndaður af rústum, því hús hafa verið þar, eftir að grafreitir lagðist af.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Brettingsstaðir,1

SÞ-220:011 heimild um hesthús

"Hesthúshóll er langur og breiður hóll, niður frá bænum. Neðst á honum stendur hesthús. Við suðvesturhorn hans er Kirkjuhóllinn [nr.10].", segir í örnefnaskrá. Til eru: Hesthúsholt nyrðra og syðra, frá hesthúsinu.

Heimildir

Ö-Brettingsstaðir,1

SÞ-220:012 *Syðra-Flag* garðlag kvíar

"Syðra-Flag er suður og upp af Hnútunni. Takmarkast að norðan af gömlu garðlagi, sem liggur suður frá Hnútunni og ofan við Kinnina, suður að fjárhúsunum. Að norðan takmarkast það af allháum hrygg, sem liggur upp frá Hnútunni, upp að túngarði.", segir í örnefnaskrá.

"Syðraflag var þá kvíabólið, kvíarnar sjálfar í norðausturhorni þess. Sá enn móta fyrir þeim, er ég var á Brettingsstöðum (1925-1945). Frá bænum að kvíunum var örstutt, einungis upp á Hnútuna að fara, ca. 200 metrar. Móðir mín vissi kvíar þarna til 1902. Síðar eru þær færðar og byggðar rétt við Sauðahelli [nr.52]... Ég veit ekki, hvers vegna kvíarnar eru færðar, en gizka á , að kvíabólið hafi verið girt af og bætt við túnið. Þá urðu kvíarnar að víkja. En mikið hefur nú kvíagatan lengst, um a.m.k. 1000 metra. Ég held að fráfærur hafi lagzt niður í kringum 1920.", segir í viðbótum og athugasemdum við örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Brettingsstaðir,1-2; Ö-Brettingsstaðir viðb. og ath.,5

SP-220:013 *Samfösthús* heimild um útihús

"Þessi hús voru í túninu, auk bæjarins: Samfösthús sunnan við Syðra-Flag. Þar eru nú aðalhúsin.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Brettingsstaðir,3

SP-220:014 *Kofi* heimild um útihús

"Þessi hús voru í túninu, auk bæjarins: Samfösthús sunnan við Syðra-Flag...Kofi, rétt neðan við þau hús; stendur enn.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Brettingsstaðir,3

SP-220:015 *Lækjargarður* heimild um áveitu

"Tungur. "Tungan bak við bæinn" er dokk, sem liggur norður, vestan bæjarins, og er framhald af Leyningnum; takmarkast hún að norðan af garði, sem hlaðinn var undir bæjarlækinn, þegar honum var veitt heim í bæ. Heitir garðlag þetta Lækjargarður.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Brettingsstaðir,2

SP-220:016 *Braut* heimild um samgöngubót

"Út og upp frá hlaðinu liggur gamall upphlaðinn vegur, sem heitir Braut. Er efri endi hennar neðan við Jarðfallið.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Brettingsstaðir,2

SP-220:017 *Út- og upphús* heimild um útihús

Í túninu: "Út og upphús, efst í Yztu-Tungu, nú lagt niður.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Brettingsstaðir,3

SP-220:018 *Lambhús* heimild um útihús

Í túninu: "Lambhús eða Út-og niðurhús syðst á Lambhúsbrekku; lagt niður.", segir í örnefnaskrá. Til er Lambhúsholt norður af Lambhúsi, Lambhústunga og Lambhúsbrekka.

Heimildir

Ö-Brettingsstaðir,3

SP-220:019 *Brunnhús* heimild um vatnsból

Í túninu: "Brunnhúsið, vatnsbólið rétt norðan við hlaðið.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Brettingsstaðir,3

SP-220:020 heimild um fjárhús

Í túninu: "Aðalfjárhúsin voru neðst á Kofafleti og flutti Sig. Eyjólfsson þau þangað, sem þau eru nú (1851-1867) [líklega Samfösthús í örnefnaskrá, nr. 13].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Brettingsstaðir,3

SP-220:021 varða

Í Laxá, frá suðri: "Strengir, veiðisvæði sunnan Vörðufloa. Vörðufloí lygna vestur frá Víðihólma, vestur, neðan við Selhóla. Grjóthruða nyrzt í flóanum, sem hann er kenndur við, heitir Varða.", segir í **Heimildir**

Ö-Brettingsstaðir,4

SP-220:022 *Fúshólmavað* heimild um vað

Í Laxá, frá suðri: "Fúshólmavað suður úr Flataskeri suður í Fúshólma.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Brettingsstaðir,4

SP-220:023 *Hólkotsflói* heimild um ferju

Í Laxá, frá suðri: "Hólkotsflói lygnan frá Hólkotsfossi suður að strengjunum neðan við Langhólmafossa...Þar var

ferjustaður.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Brettingsstaðir,4-5

SB-220:024 *Ferjuflói* örnefni ferja

Í Laxá, frá suðri: "Hesthúsflooi eða Ferjuflói, beint niður af bænum.", segir í örnefnaskrá og "Ferjuhellir er í miðju hrauni, upp af nefinu milli Ferjuflóa og Strákaflóa." Einnig eru til: Ferjubjarg [nr.29] og **Heimildir**

Ö-Brettingsstaðir,5,6

SB-220:025 *Strákavað* heimild um vað

Í Laxá: "Strákavað, norðarlega í Strákaflóa. Varða var á bakkanum að vestan, en er nú horfin, en sést hefur að þessu fyrir götuskarði í austurbakkanum. Vaðið nú aldrei riðið, síðan brúin kom.", segir í örnefnaskrá. Í viðb. og ath. við örnefnaskrá segir: "Strákaflooi mun draga nafnið af Strákavaði, sem er aðeins norðar en á miðjum flóanum..."

"Orsök nafngiftar taldi móðir mín, Guðrún Erlendsdóttir, fædd og uppalinn á Brettingsstöðum (f.1878), að vaðið væri svo illt yfirferðar, að helzt væri við hæfi stráka og angurapa að fara þar yfir, en ekki kvenna, sem ætíð riðu í söðlum í þá daga." segir í viðbótum og athugasemdum við örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Brettingsstaðir,5; Ö-Brettingsstaðir viðb. og ath.,2

SB-220:026 *Naust* heimild um naust

Með Laxá, að norðan: "Naust sunnarlega við Hólkotsflóa [nr.23], skarð í bakkann, sem báturinn var dreginn upp í, þegar þar var ferja.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Brettingsstaðir,5

SB-220:027 *Hald* heimild um rétt

Með Laxá, að norðan: "Hald undir Haldbjargi, sunnanvert við Hólkotsfoss; var notað sem fjárrétt við samanrekstra á vorin.", segir í örnefnaskrá. Í viðbótum og athugasemdum við örnefnaskrá segir enn fremur: "Hald var og er syðsti hluti Strákabakka, afgirtur með grjótgardi á hraunkamsbrúninni frá Haldkletti (-bjargi) (Haldklettur (-bjarg) er einnig bak við "Haldið" norðan við Hólkotsflóann, þar sem brúin er yfir ána nyrzt) og norður fyrir Dimmhelli, þar er gafl niður í á, eins sunnan við Haldklettinn (-

"Þessi girðing var ætíð kölluð Aðhald á mínum Brettingsstaðadögum (frá 1925-1945). Náthagi hesta á sumrum. Í fyrstu göngum ár hvert og geymt náttlangt þar fjársafn Reykdæla af Hamars- og Hlíðaréttum. Hald og Hald voru nefnd Ytra- og Syðra-Aðhald.", segir í viðbótum og athugasemdum við örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Brettingsstaðir,5; Ö-Brettingsstaðir viðb. og ath.,4

SB-220:028 heimild um leið

Í hrauninu: "Dimmhellir er austan í hraunbrúninni, nyrzt í aðhaldinu á Strákabakka. Gengur þar vík upp í hraunið og þar lá stígur niður yfir hraunið, áleiðis til Strákavaðs [nr.25], áður en umferð breyttist vegna girðinga.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Brettingsstaðir,6

SB-220:029 *Ferjubjarg* örnefni ferja

Með Laxá: "Ferjubjarg eða Ferkjuklettur, sunnan við Ferjubakka. Slútir efsta brúin fram og var það kölluð "snös", en ekki var það nú eiginlegt örnefni (snösín á Ferjubjarginu). Undir því var ferjan höfð, þegar þar var ferjað. Þar var og þvegin ull á vorin.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Brettingsstaðir,6

SB-220:030 heimild um stekk

Með Laxá: "Stekkjarbrot, rétt norðan við Fúshólma. Þar var stekkur í tíð Hjálmars Kristjánssonar á Brettingsstöðum (1834-41). Lítill hellisskúti var notaður fyrir lambakró.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Brettingsstaðir,7

SB-220:031 *Kvíholt* örnefni kvíar

Sunnan túns, neðan brekkna: "Kvíholt, rétt sunnan við túnið, ofan við Helluvaðsgötur [nr.31].", segir í

örnefnaskrá.

"Kvíholt. Ég hygg nafnið ekki beint dregið af kvíunum, heldur kvíaánum. Kvíarnar voru nefnilega talsvert norðar, ca. 300 metrum. Syðraflag var þá kvíabólið, kvíarnar sjálfar í norðausturhorni þess. Sá enn móta fyrir þeim, er ég var á Brettingsstöðum (1925-1945). Frá bænum að kvíunum var örstutt, einungis upp á Hnúttuna að fara, ca. 200 metrar. Móðir mín vissi kvíar þarna til 1902. Síðar eru þær færðar og byggðar rétt við Sauðahelli [nr.52] og hann eflaust notaður við "stíun" lambanna. Ég veit ekki, hvers vegna kvíarnar eru færðar, en gizka á , að kvíabólið hafi verið girt af og bætt við túnið. Þá urðu kvíarnar að víkja. En mikið hefur nú kvíagatan lengst, um a.m.k. 1000 metra. Ég held að fráfærur hafi lagzt niður í kringum 1920.", segir í viðbótum og athugasemdum við örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Brettingsstaðir,8; Ö-Brettingsstaðir viðb. og ath.,5

SP-220:032 *Merkjagarður* garðlag landamerki

Sunnan túns, neðan brekkna: "Merkjagarður er gamalt garðlag, sem liggur úr Laxá vestur í Mávratni. Liggur hann yfir Móinn syðst. Framhald þessa garðs er sagt að liggi um þverar heiðar, vestur í Skjálfandafljóti.", segir í örnefnaskrá.

"Brettingsstaðasel [nr.2] er sagnlaust fornbyli suður á dalnum. Garður, afar forn hefur legið frá Laxá norðan við selið, allt að Mávratni, og er sagt að rekja megi garðinn þaðan vestur til Skjálfandafljóts." **LÞ Heimildir**

Ö-Brettingsstaðir,8; LÞ I, 282

SP-220:033 *Geldingataeftur* heimild um beitarhús

Sunnan túns, neðan brekkna: "Geldingataeftur eru gamlar beitarhúsarústir á möjum Dal. Þar eru merkin milli Brettingsstaða og Helluvaðs.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Brettingsstaðir,8

SP-220:034 *Gamligarður* garðlag túngarður

Norðan túns, neðan brekkna: "Gamligarður er framhald af túngarðinum norður, neðan við Stallinn, niður yfir Messuholt og niður í Laxá, rétt norðan við Dimmhelli. Nú nær túngirðingin ekki svo langt norður.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Brettingsstaðir,9

SP-220:035 *Geitakofi* heimild um geitakofa

Norðan túns, neðan brekkna: "Geitakofi, nú kallað Hofsstaðatos, holt með gömlum rústum á, utan og neðan við Stallinn, norður af Lækjarbotni. Nýrra nafnið tilkomið eftir 1874. Þá heyjuðu Hofsstaðamenn í Brettingsstaðadýmrum...", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Brettingsstaðir,9

SP-220:036 heimild um býli

Norðurheiðin, norðan Máskotsgatna [SP-661:006]: "Bæjarstæði, vestan á Gunnvörðuéð, sunnan við Gunnvörðu [nr.51]. Sér þar fyrir stórra girðingu og tóftum, sömuleiðis gömlum, grónum götum til suðausturs.", segir í örnefnaskrá. Önnur örnefni í kring eru: Bæjarás og Bæjarássund.

"Gunnvörðuholt og Gunnvörðumýri eru örnefni á heiðinni norðvestur frá Brettingsstöðum. Vestan í ásnum sést marka fyrir fornum bæjartóttum og vallargarði, en hvorki fylgir sögn eða nafn. Sennilega er hér sá bær sem Reykdæla nefnir Holt [nr.3] í Laxárdal. Svo lítur út sem bæði Holt og Mánahjalli [SP-218:006] hafi verið í byggð, þá Reykdæla var rituð á 13. öld." LÞ I

Heimildir

Ö-Brettingsstaðir,11; LÞ I, 282-3

SP-220:037 *Vatnsásvarða* varða

Miðheiðin, milli Máskotsgatna [SP-661:006] og Húsgatna: "Vatnsásvarða þar sem Vatnsásinn endar að sunnan eða rennur saman við Bæjarás; er á vesturbrúnninni.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Brettingsstaðir,12

SP-220:038 *Tjaldlág* örnefni tjaldstæði

Miðheiðin, milli Máskotsgatna [SP-661:006] og Húsgatna: "Milli...[Vatnshólanna tveggja] er Tjaldlág. Örnefnið er frá grasektkjútiðinni.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Brettingsstaðir,12

SP-220:039 *Hús* heimild um beitarhús

Miðheiðin, milli Máskotsgatna [SP-661:006] og Húsgatna: "Húsás suður frá Hallgrímslág, suður að Húsagróf, er mjó undirlendisræma, milli hans og vatnsins...Hús. Syðst á Húsásnum, á norðurhorni Húsgrófar, var beitarhús, er stóð fram yfir 1910. Nú sjást þess engin merki, nema lítill grænn blettur, svo gjörsamlega eru veggirnir blásnir í burtu.", segir í örnefnaskrá.

Í lýsingu Konráðs Erlendssonar segir: "Það stóð fram yfir 1910, en var frá því um 1885 einungis notað sem vargskýli fyrir fé á vorin. Mývargur er á Brettingsstöðum mikil plága."

Heimildir

Ö-Brettingsstaðir,12; KE-Brettingsstaðir,2-3

SP-220:040 *Naust* heimild um naust

Miðheiðin, milli Máskotsgatna [SP-661:006] og Húsgatna: "Naust er skarð í vatnsbakkann, suður og niður af Hallgrímslágarkjafninum. Þar er uppsátur bátsins.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Brettingsstaðir,12

SP-220:041 *Helluvaðsgötur* heimild um leið

"Helluvaðsgötur, suður dalinn að Helluvaði.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Brettingsstaðir,14

SP-220:042 *Húsgötur* heimild um leið

"Húsgötur liggja suður og upp frá túninu, vestur yfir Bæjarás og að Kollásamýri, norðarlega, áleiðis að Beitarhúsunum [nr.39],...", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Brettingsstaðir,14

SP-220:043 *Stangarstígur* heimild um leið

"Stangarstígur liggur af Húsgötum [nr.42], neðarlega í brekkunni og liggur mjög skáhallt suður og upp brekkuna, upp Heybandslág og síðan sunnan við Kollásamýri, vestur yfir Brattás og suður með honum að vestan. Nú sjaldan farinn.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Brettingsstaðir,14

SP-220:044 *Miðgötur* heimild um leið

"Miðgötur, gamall heybandsvegur, liggja suður af Húsgötum [nr.42] ofan við brúnina og vestur, sunnan við Bæjarás, vestur að Kellásmýri.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Brettingsstaðir,14

SP-220:045 *Vatnshólastígur* heimild um leið

"Vatnshólastígur liggur af Máskotsgötum [SP-661:006] við Bæjarásendann, og liggur vestur, sunnan við Vatnshóla, vestur að Mátvatni, þar sem lagnetsstæðin eru.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Brettingsstaðir,14

SP-220:046 *Gunnvörðustígur* heimild um leið

"Gunnvörðustígur liggur norður af Máskotsgötum [SP-661:006], uppi á brúninni og upp að Gunnvörðumýri, sunnarlega, og svo norður með henni. Heybands-og fjárgata.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Brettingsstaðir,15

SP-220:047 *Karlmannstjarnarstígur* heimild um leið

"Karlmannstjarnarstígur liggur norður af Máskotsgötum [SP-661:006], við Vatnásendann og norðvestur í Karlmannstjarnarás.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Brettingsstaðir,15

SP-220:048 *Kúastígar* heimild um leið

"Kúastígar hétu þar, sem nú eru aðalgötturnar, suður og niður að brúnni...", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Brettingsstaðir,15

SP-220:049 *Ærstígar* heimild um leið

"Kúastígar hétu þar, sem nú eru aðalgötturnar, suður og niður að brúnni, en Ærstígar lágu lítið eitt sunnar og fram af Höfðunum, nálægt Ytrilág og að Laxá sunnan við Haldbjarg.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Brettingsstaðir,15

SP-220:050 *Búkonuhóll* heimild um huldufólksbústað

Í túninu: "Búkonuhóll, einstakur hóll, suðaustur af Kirkjuhóli [nr.10].", segir í örnefnaskrá.

"a) Búkonuhóll: Þar átti huldukona að búa. Líklega hefur hún orðið að flytja þaðan, því hóllinn er nú að mestu horfinn. Í honum var mikil "rof mold" (þ.e. leifar gamalla torfhlaðinna moldarveggja), sem var eftirsóttur undirburður lambanna á vorin. Þess galt blessaður Búkonuhóllinn.", segir í viðbótum og athugasemdum við örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Brettingsstaðir,1; Ö-Brettingsstaðir viðb. og ath.,1

SP-220:051 *Gunnugarða* varða landamerki

"Gunnvörðuás er austan Gunnvörðumýrar, nær suður ofan við Steinholt og norður að Varastaðagrófum. Gunnugarða á vesturbrún ássins. Þar eru merkin milli Ljósstaða og Brettingsstaða.", segir í "h) Gunnugarða. Landamerkjavarða, sést enn. Ásinn og mýrin stóra fyrir vestan heita eftir vörðunni, svo stórt númer er hún í umhverfi sínu. Varðan aftur á móti eftir Gunnu einhverri, munnmæli segja, að búið hafi þarna á ásnunum, en þar eru, sem Konráð segir, "augljós merki túngirðingar og bæjarrústa [Eiga að öllum líkindum við Holt nr.3 og/eða nr. 36.].", segir í viðbótum og athugasemdum við örnefnaskrá, 3-4

Heimildir

Ö-Brettingsstaðir,10; Ö-Brettingsstaðir viðb. og ath.,3-4

SP-220:052 *Sauðahellir* heimild um náttuga

"Brúarhellar eru ofan við dokkina, sem skilur Haldbjarg frá aðalhrauninu. Nafnið er til orðið eftir að brúin kom. Einn þeirra heitir Sauðahellir, annar Kisuhellir, suðvstur af Sauða[helli], með stórum munna móti vestri...", segir í örnefnaskrá.

"...í Sauðahelli var oft geymt fé náttlangt, einkum á vorin, sauðir og annað geldfé. (Annar "Sauðahellir" er þarna hinum megin árinna, aðeins sunnar, frá beitarhúsum Hamars að Hólkoti. Hann er nákvæmlega eins úr garði gerður. Hlaðið hefur verið úr grjóti dálítill gangur framan við hellismunnana. Reft yfir þakið og settar dyr á, með hurðum úr járnunum.) Í helli þessum er fé haft eitthvað fram undir 1920.", segir í viðbótum og athugasemdum við örnefnaskrá. Einnig segir: " Móðir mín vissi kvíar... [við Syðra-Flag, nr.12] til 1902. Síðar eru þær færðar og byggðar rétt við Sauðahelli... Ég held að fráfarur hafi lagzt niður í kringum 1920.", segir í viðbótum og athugasemdum við örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Brettingsstaðir,6; Ö-Brettingsstaðir viðb. og ath.,4-5

SP-220:053 *Kolgrafarmelur* heimild um kolagröf

Suðurheiðin (sunnan Máskotsgatna [SP-661:006] og Húsgatna [nr.42]: "Kolgrafarmelur er allhá melbunga í homi því, er myndast af bug heybandslágur (norðan og austan lágarnar.)

" Í tíð föður míns, á Brettingsstöðum, (1874-98) var Kolgrafarmelur að stækka. Við uppblásturinn kom þá upp kolagröf með viðarkolum í, sem byrgð hafði verið og glatazt. Þá fékk melurinn nafn., segir í örnefnaskrá. "Engar sagnir eða minjar eru um Kolgerð í Kolalág [stór lág sem liggur bak við Steinholt], en víða í Brettingsstaðalandi, sérstaklega heiðinni, sáust gamlar kolagrafir og sjást eflaust enn, ef vel er að gáð...", segir í viðbótum og athugasemdum við örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Brettingsstaðir,9-10,13,15; Ö-Brettingsstaðir viðb. og ath.,6

SP-220:054 heimild um mógrafir

"Norðurheiðin, norðan Máskotsgatna [SP-661:006]:Grófarbotn, botn Húsgrófar, sem liggur suður með Húsholtunum að austan.", segir í örnefnaskrá.

"Nór var tekinn í Húsgrófarbotnum og þurrkaður þar á Húsholtunum norðvestan við. Stungur 6-7. Mórinn

torfkenndur og ekki sérlega góður. Mór síðast tekinn, að ég hyg 1944.", segir í viðbótum og athugasemdum við örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Brettingsstaðir,13; Ö-Brettingsstaðir viðb. og ath.,8

SP-220:055 *Vörður* varða eyktamark

"Vörður, tvö vörðubrot beint upp af bænum. Voru eyktamörk (miðaftann).", segir í viðbótum og athugasemdum við örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Brettingsstaðir viðb. og ath.,9

SP-220:056 *Dagmálavarða* varða eyktamark

"Dagmálavarða syðst á samnefndum mel á brúninni rétt noðran við Ytra-Hókotsgil (blasir við enn).", segir í viðbótum og athugasemdum við örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Brettingsstaðir viðb. og ath.,9

SP-220:057 varða eyktamark

"Vörður á brúninni upp af bænum, nón.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Brettingsstaðir viðb. og ath.,9

SP-221 Hamar

1712: Jarðardýrleiki 12 hdr. þá eru meðtaldar eyðihjáleigurnar Hamarsgerði og Hvitakot, og eyðibýlið Hólkot [SP-221 b]. Hamar fór í eyði 1945.

1919: Tún 2,8 ha. þar af sléttað h.u.b. 1/4. "Engjar öngvar, nema hvað henda má hjer og hvar í úthögum, sem mjög er smáfengið. Úthagar nægir." JÁM XI,208. "Hamar nefnist syðsta jörð í Laxárdal austan ár. Bærinn stendur á hjalla í norðanverðri hlíð, og er túnið bæði á hjalla og niður á sléttlendirð. Klöpp er neðan við bæinn, og dregur hann nafn af. Landrými er mikið um heiðar og langa vegu til næstu bæja og landkjarni mikill. Víðsýnt er um dalinn." LÞ I, 278. Hamarsengjar eru að mestu leyti í landi eyðijarðanna Hólkots og Hrappsstaða (Hrafnstaða).

SP-221:001 *Hamar* bæjarhóll bústaður

Heimildir

Túnakort 1919

SP-221:002 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-221:003 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-221:004 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-221:005 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-221:006 garðlag landamerki

"Merki að sunnan móti Hofsstöðum eru syðri röðull Syðri-Hólkotsgils, síðan gamall garður beint í Sandvatn.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö- Hamar, 1

SP-221:007 *Kvíar* örnefni kvíar

"Milli brekkunnar og hraungarðsins... er alldjúp og löng dokk, sem heitir Kvíar. Réttara er að telja Kvíarnar eins

og niðurfall í hraunið sjálft. En hraunið þekur hér allan dalbotninn.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö- Hamar,2

SB-221:008 *Stúlkuhellir* heimild

"Beint austur af túni á Brettingsstöðum, norðan við Kvíar, eru hellar, sem heita Stólpahellar...Sunnan við þá er smáhellir, Stúlkuhellir...var hlaðið fyrir skútann, og sjást þess enn merki.", segir í örnefnaskrá.

"Í þessum helli varð úti stúlka fyrir 1700, en bein hennar fundust ekki fyrr en einhvern tíma á árunum 1842-60. Þá var hlaðið fyrir skútann, og sjást þess enn merki (Gríma XX, 41).", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö- Hamar,2-3

SB-221:009 *hellir fjárskýli*

"Fit er mjó rönd milli hrauns og hlíðar, rennislétt. Á Fit var nafnlaus hellir, sem fé var haft í, nokkuð stór.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö- Hamar,4

SB-221:010 *Á kotinu* heimild

"Rétt norður af Sjónarhól og sunnan Bæjargils [rétt sunnan Hamarstúns], norður af Breiðugrund, var við endann á Hjallanum nefnt Á kotinu. Þarna voru smárústir, e.t.v. Hamarskot, og af flestum talið það.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö- Hamar,4

SB-221:011 *Varastaðavað* heimild um vað

"Rétt norður frá bæ er vað á Laxá, sem heitir Varastaðavað, og hraunið allt nefnt Laxárdalshraun.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö- Hamar,4

SB-221:012 heimild um leið

"Suður af...[Sjónarhóli] er brattur og mikill ás, sem heitir Brattás. Þegar lomið [?] var lestarferðir, var farið hér suður. Hér hjá Brattás eru gamlar götur, lestavegur Mývetninga úr suðursveit og hér að utan.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö- Hamar,5

SB-221:013 *tóft+garðlag*

"Suður og upp af Kiðuhvamm...út og upp af Hestholti í miðri brekku, eru rústir, sem gætu verið eftir Hvítakot, en eru aldrei nefndar það. Þar mótast fyrir garðlögum fornlegum, bæði um tún og niður á hraun.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö- Hamar,5

SB-221:014 *Hamarsgerði* heimild um býli

"Hamarsgerde og Hvíta kot [nr.15] heitir hjer fyrir sunnan í landinu tvennar litlar girðingar með mög fáum tóftarústum, og efast menn um hvort á þeim hafi nokkurn tíma bygt verið, eða þetta kynni vera þrælagerði, sem og er eintómis gáta. Ekki má hjer aftur byggja fyrir heyskaparleysi.", segir í JÁM.

Heimildir

JÁM XI, 209

SB-221:015 *Hvíta kot* heimild um býli

"Hamarsgerde [nr.14] og Hvíta kot heitir hjer fyrir sunnan í landinu tvennar litlar girðingar með mög fáum tóftarústum, og efast menn um hvort á þeim hafi nokkurn tíma bygt verið, eða þetta kynni vera þrælagerði, sem og er eintómis gáta. Ekki má hjer aftur byggja fyrir heyskaparleysi.", segir í JÁM.

Heimildir

JÁM XI, 209

SB-221:016 *Kiðuhvammur* heimild um geitakofa

"Kiðuhvammur er djúpur hvammur inn í brekkuna [í Hestholti]. Myndast hjalli þar norður af frá Hellnagili suður að hvamminum, bratt upp úr honum að norðan og austan. Að sunnan gengur fram holtanef. Þar var geitakofi. Hér voru hafðar geitur til 1941.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hamar, 5-6

SB-221:017 *Baldagarður* garðlag

"Forn garður er frá [holta]nefinu [við Kiðuhvamm] og niður yfir hraunið og heitir Baldagarður.", segir í örnefnaskrá.

"Sagt er, að Baldvin Jónatansson, skáld á Hamri, hafi hlaðið hann, og er garðurinn við hann kenndur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hamar, 6

SB-221:018 *Seltangi* heimild um sel

Á Hamarsheiði: " Seltangi gengur vestarlega fram í [Sand]vatnið úr Óttarshaga. Þar eru selrústir.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hamar, 6

SB-221:019 heimild um beitarhús

"Beitarhús voru frá Hamri á hól þar í hlíðinni, og náði völlum þeirra niður á jafnsléttu og var sleginn til skamms tíma. Ekki er víst hvort [Hólkots]bærinn [nr. 221b:001] hefur staðið í brekkurót eða á hólnum, en á báðum stöðunum eru tættur." LÞ I

Heimildir

LÞ I, 278

SB-221:020 heimild um kolagröf

"Málnya, grasatekja, kolaskógur og útbeit á vetrum..."SSÞ

Heimildir

SSÞ, 152

SB-221b Holkot

1712: Jarðardýrleiki 8 hdr. Fór í eyði um bóluna og hefur ekki byggst síðan. "Þetta kot brúkar nú til slægna Hamars ábúandi.." Hrafnstader [Hrappstaðir] forn eyðihjáleiga Hólkots í landinu. Nú er Hólkot innan Hamarslands.

1712: "Túnið mjög lítið. Engjar eru smáfengnar með tveimur giljum. Úthagar eru bjarglegir." JÁM XI, 208. "Hólkot er eyðibýli syðst í Hamarslandi, og er djúpt gil sunnan við hreppamörkin..."LÞ I, 278

SB-221b:001 *Hólkot* bæjarstæði býli

"Hólkot var sunnarlega í [Hamars]landinu. Það fór í eyði um Stórubólu. Rétt sunnan við býlið eru tvö gil ofan úr brún og niður á jafnsléttu...Syðra-Hólkotsgil, sem er á merkjum, og Ytra-Hólkotsgil, sem er norðar.", segir í örnefnaskrá.

"Beitarhús [nr.221:019] voru frá Hamri á hól þar í hlíðinni, og náði völlum þeirra niður á jafnsléttu og var sleginn til skamms tíma. Ekki er víst hvort [Hólkots]bærinn hefur staðið í brekkurót eða á hólnum, en á báðum stöðunum eru tættur." LÞ I

Heimildir

Ö-Hamar, 1; LÞI, 278

SB-221b:002 *Hrappstaðir* bæjarstæði býli

"Eins og miðja leið milli Hólkots og Hamars er annað eyðibýli, enn eldra en Hólkot. Það heitir Hrappstaðir.", segir í örnefnaskrá. "...voru forn hjáleiga frá Hólkoti og fóru í eyði miklu fyrir [en "Þess mætti geta um Hrappstaði, að þar er enn vel grasgefið.", segir í örnefnaskrá. "

Heimildir

Ö-Hamar, 3,5

SB-221b:003 *Kerlingarblettur* álagablettur

"Niður undir ytra [Hólkots]gilinu, rétt ofan við hraungarðinn [?], er lítill mýrarblettur, er heitir Kerlingarblettur. Er hann kenndur við einkennilegan hraunklett rétt sunnan við hana.", segir í "Mýri þess má ekki slá. Ef Kerlingarmýri var slegin, varð sá, er það gerði, heylaus.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hamar, 1-2

SP-221b:004 *Hólkotsklappir* heimild um huldufólksbústað

"Að norðanverðu í syðra [Hólkots]gilinu er klöpp eigi alllítill, enda er hún alltaf höfð í fleirtölu, Hólkotsklappir; þetta er gamall og nýr huldufólksbústaður.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hamar, 1

SP-221b:005 *Dagmálavarða* varða eyktamark

"Upp af Hólkoti er á brún Dagmálavarða; það voru dagmál frá Brettingsstöðum", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hamar, 2

SP-221b:006 *Brú* heimild um brú

"Beint niður af Hólkoti, heldur sunnan Brettingsstaða, er Brú. Hún er þar á þrengslum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hamar, 3

SP-221b:007 *Strákavað* heimild um vað

"Stutt suður af Hrapppstaðaey [allstór eyja, niður af Hrappstöðum, nr.2] er Strákafloi, og þar er Strákavað á ánni, nú sjaldan farið.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hamar, 3

SP-222 Hólar

1712: Jarðardýrleiki 20 hdr. " Bænhús er sagt að hjer hafi að fornu verið..". JÁM telur með eyðihjáleigunar Skáldstaði (sem kallast nú Sydra kot og Ytra kot), Gerði og Þorkels-stekk. 25.9.1478: Jörðin Hólar í Laxárdal er í Þveráarkirkjusókn. DI VI, 161. Hólar fóru í eyði 1972. Nýbýlið Árhólar stofnað úr 1/3 hluta Hóla, árið 1956.

1919: Tún 4,7 ha. þar af sléttað 2/3. "Hætt er við að skriða hlaupi á túnið, sem hingað til hefur orðið með garði við varðað, og so af vatni, sem jetur upp rótina. Enginu spillir Laxá með grjóts og sands áburði. Úthagar eru nægir." JÁM XI, 209. "Undirlendi neðan brekku er víðast mjótt, en þar eru töluverðar engjar sem ekki eru nýttar lengur. Heiðarlandið er gott beitoland, ásar, móar og Mýrar. Allmikið skóglendi í brekkum." BBSP, 361. "Hóll er norðan bæjar, sem bærinn dregur nafn af." LÞ I, 278.

SP-222:001 *Hólar* bæjarhóll bústaður

"Þar er íbúðarhús úr höggnum steini, byggt 1890, elzt nýttisku húsa í Reykjadal [Laxárdal, að öllum líkindum]. Steinninn var tekinn úr klöppunum utan við túnið, og á sama stað var grjót tekið í Þveráarkirkju." LÞ I

Heimildir

Túnakort 1919; LÞ I, 278

SP-222:002 heimild um bænhús

HÓLAR Í LAXÁRDAL (SP) (ÞVERÁRÞING) BÆNHÚS KENNING

Heimildir

JÁM XI, 209

SP-222:003 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-222:004 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-222:005 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-222:006 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-222:007 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-222:008 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-222:009 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-222:010 garðlag landamerki

"[Landamerkjum] ...að norðan móti Kasthvammi er það glöggur garður úr Laxá sunnanvert við svonefndan Markhólma upp á brún. Þar eru þrjár klappir.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hólar, 1

SP-222:011 *Húsabakki* örnefni

"Norður af Hellnagili meðfram Laxá heitir bakkinn Syðstibakki. Enn norðar er Ljótstaðabakki móti Ljótstöðum. Þessir bakkar eru aðskildir af hraunnöfum. Þá er næsti bakki, sem heitir Húsabakki.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hólar, 1-2

SP-222:012 *Skáldstaðir* bæjarstæði býli

"Þar ofan...[bakkanna] er Tjarnstæði, sem alltaf er þurrt nema á vorin...Upp af Tjarnstæði er í brekkunni neðst hjalli...Fögruhlíðarhjalli. Þessi hjalli er klettalaus. Upp af...er fjallið nefnt Kotafjall. Norðan við Tjarnstæði er móstykki, sem heitir Rönd, og í því er eyðibýli, sem hét Skálmstaðir eða Skáldstaðir.", segir í örnefnaskrá.

Í JÁM segir: "Skalldstader, kallast nú Syðra kot og Ytra kot, heita tvö eyðiból hver í landinu suður frá heimaörðunni, og er allskamt á milli þeirra, en sýnileg byggíngamerki eru á báðum þeim tóftaleifa og miklara girðinga. Ekki má þessi eyðiból byggja fyrir heyskaparleysi, túnin eru og mjög rótlítill."

Heimildir

Ö-Hólar, 2; JÁM XI, 209

SP-222:013 *Beitarhús* heimild um beitarhús

"Þar norðar [en Skáldstaðir, nr.12] eru tættur eftir gamalt Beitarhús, sem standa í Beitarhúsatúni.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hólar, 2

SP-222:014 *Selgil* örnefni sel

"Upp af...[Beitarhúsatóftunum, nr.13] er gil í brekkunni, sem heitir Selgil. Utan við Beitarhúsatún heita Hellur. Þær eru norðan við eða norður úr Breiðahrauni,ná hér alveg neðan frá á og upp að brekku. Hér eru engir bakkar með ánni, Hellurnar ná alveg að henni. Brekkan þar upp af alla leiða á brún heitir Selfjall. Það er klettalaust, nema að sunnanverðu í Selgili heitir Húsklöpp.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hólar, 2

SP-222:015 *Hjallsendavað* heimild um vað

"Næsta gil við Selgil [upp af Beitarhúsatóftunum, nr.13] heitir Hjallsendagil,..Þar sem Hellunum sleppir meðfram Laxá heitir Hjallsendabakki. Af honum er Hjallsendavað, sem nú er aldrei farið.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hólar,2-3

SP-222:016 *Gildrumelur* örnefni refagildra

""Upp af...[Beitarhúsatóftunum, nr.13] er gil í brekkunni, sem heitir Selgil [nr.14]...Næsta gil norðan við Selgil heitir Hjallsendagil, dregur nafn af hjöllum í hliðinni...Þá eru Geirarnir fyrir ofan Hjallana...syðra gilið [í

Geirunum]...heitir Kollhólsgil. Við það ofanvert er hóll,.. sem heitir Kollhóll. Suður og upp af honum er melur, sem heitir Gildrumelur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hólar,3

SP-222:017 Nes heimild um ferju

"Bakkinn neðan við tún er nefndur Nes, þar sem ferjan er nú.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hólar,4

SP-222:018 heimild um fjárhús

"Neðsti hluti túnsins heitir Hólar. Suður af bæ heitir Suðurhóll, og norðar er Ærhúshóll sunnan við ærhús, sem voru þar.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hólar,4

SP-222:019 Hesthúsflötur örnefni hesthús

Innan túns: "Hesthúsflötur er þar upp af, upp að túngarði [nr.20], suður af læk.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hólar, 4

SP-222:020 garðlag

Innan túns: "Hesthúsflötur [nr.19] er þar upp af, upp að túngarði, suður af læk.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hólar, 4

SP-222:021 heimild um myllu

"Bæjarlækurinn rennur um túnið...Norðan við lækinn og ofan við Ærhúshól...er brekka, sem nefnd er Hlíðin. En syðst í henni er brattaminni tunga, þar sem Bæjarlækurinn var klofinn. Þessi tunga heitir Ullartunga [nr.22]. En svo stóð á því, að Bæjarlækurinn var klofinn, að tekinn var úr honum hluti til að knýja myllu.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hólar,4

SP-222:022 Ullartunga örnefni þvottastaður

"Bæjarlækurinn rennur um túnið...Norðan við lækinn og ofan við Ærhúshól...er brekka, sem nefnd er Hlíðin. En syðst í henni er brattaminni tunga, þar sem Bæjarlækurinn var klofinn. Þessi tunga heitir Ullartunga.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hólar,4

SP-222:023 Gömlubæjartættur tóft býli

"Upp af Ullartungunni [nr.22] eru gamlar bæjartættur, og norðan þeirra er blettur, sem heitir Tunga. Neðsti hluti Tungunnar heitir Lambhúshóll [nr.24]. Það mun vera sérnafn á þessum bæjartóttum, Gömlubæjartættur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hólar,4

SP-222:024 Lambhúshóll örnefni lambhús

"Upp af Ullartungunni [nr.22] eru gamlar bæjartættur, og norðan þeirra er blettur, sem heitir Tunga. Neðsti hluti Tungunnar heitir Lambhúshóll. Það mun vera sérnafn á þessum bæjartóttum, Gömlubæjartættur [nr. 23].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hólar,4

SP-222:025 Ferðamannaklöpp heimild um leið

"Ofan við túnið, er Lækjarhvammur. Þar næst heitir Lindarskora, og efst í henni á stalli ofan til í brekkunni er hvammur, sem heitir Klapparhvammur. Þar utan við heita svo Klappir. Um Ferðamannaklöpp lá þjóðvegurinn.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hólar,5

SB-222:026 *Kvíahvammur* örnefni kvíar

"Um Ferðamannaklöpp [nr.25] lá þjóðvegurinn. Neðan við Ferðamannaklöpp er Kvíastallur og norðan hans er Kvíahvammur í brekkunni.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hólar,5

SB-222:027 *Hólagerði* tóft geitakofi

"Ofan við Neshraunið utan túns er fyrst brekka, sem heitir Melabrekka. Þar ofan við brekkuna heitir Neðrimelur...og þar ofar Efrimelur, móts við túnið, er svo Efrimelur...Utan við Efrimel og Neðrimel eru lágar, sem liggja þvert austur með melhól á milli... Utan við lágarnar og neðan við Sundkrók er afgirtur klettur, Hólagerði. Þar eru tættur, er til vill geitakofi, nú ræktað.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hólar,5-6

SB-222:028 tóftir stekkur

"Ofan við Neshraunið utan túns er fyrst brekka, sem heitir Melabrekka. Þar ofan við brekkuna heitir Neðrimelur...og þar ofar Efrimelur, móts við túnið...Utan við Efrimel og Neðrimel eru lágar, sem liggja þvert austur með melhól á milli... Utan við lágarnar og neðan við Sundkrók er afgirtur klettur, Hólagerði. Þar eru tættur, er til vill geitakofi [nr.27], nú ræktað. Neðan við það, sunnan í hólum, voru tættur mjög fornar [nr.38]. Þær voru teknar með jarðýtu.", segir í örnefnaskrá.

"Torfi Hjálmarsson hélt, að það væri fornmannaskáli. Þetta mun það, sem 1712 er nefnt Gerði [nr.28], og þá er þar stekkur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hólar, 6

SB-222:029 *Gerði* heimild um býli

"Gerde kallast það pláss sem stekkarför er brúkuð frá Hólum, þar í kríng eru girðingar því líkar sem þar hafi í fyrndinni byggð verið, enginn veit þar um framar að segja," segir í JÁM. "Gerði og Þorkelsstekkur eru rústir tvennar utan við Hóla, þar sem sumir sögðu að fornbyli verið hafa..." Lþ I

Heimildir

JÁM XI, 210; Lþ I, 278

SB-222:030 *Auðnavað* heimild um vað

"Austan við Nesið með ánni heitir Auðnabakki á móti Auðnum. Sunnan til á bakkanum er Auðnavað, og hraunið upp af bakkanum Auðnabakkahraun.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hólar, 6

SB-222:031 *Biskupshóll* örnefni

"Ofan við...[Auðna- og Syðri-Hamra]bakka koma Hólar. Það eru þeir hólar, sem bærinn dregur nafn af. Þetta eru viðarhólar og klappir að framan. Syðsti hóllinn heitir Biskupshóll.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hólar, 6

SB-222:032 *Húsatættur* heimild

"Utan við Hólana taka við neðst í brekku Hjallar, er ná alveg norður á merki. Syðst á Hjöllunum eru Húsatættur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hólar, 7-8

SB-222:033 *Kofahvammur* örnefni

"Utan við Hólana taka við neðst í brekku Hjallar, er ná alveg norður á merki. Syðst á Hjöllunum eru Húsatættur [nr.32]. Uppi á þeim utar og neðar er svo hvammur fram í hjalla, sem heitir Kofahvammur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hólar, 7-8

SB-222:034 *Húsgrund* örnefni

"Utan við Hólana taka við neðst í brekku Hjallar, er ná alveg norður á merki. Syðst á Hjöllunum eru Húsatættur

[nr.32]. Uppi á þeim utar og neðar er svo hvammur fram í hjalla, sem heitir Kofahvammur [nr.33]. Þá er þar lækur sem heitir Kofamór, og Votihvammur er þar norður af. Ofan við þessa hvamma og móa suður af Kofagróf heitir Húsgrund.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hólar, 7-8

SB-222:035 *Hrossadalsvarða* varða

"Suður af Hrossadal gengur rani upp eftir. Á honum er varða, Hrossadalsvarða. Suður af henni er svo aftur melkollur með tveimur vörðum. Þetta heita Systur og er beint upp af bæ suður af mýrinni.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hólar, 10

SB-222:036 *Systur* varða

"Suður af Hrossadal gengur rani upp eftir. Á honum er varða, Hrossadalsvarða. Suður af henni er svo aftur melkollur með tveimur vörðum. Þetta heita Systur og er beint upp af bæ suður af mýrinni.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hólar, 10

SB-222:037 *Þorkells stekkur* heimild um býli

"Þorkells stekkur kallast önnur girðing þar fyrir utan, sem mönnum sýnist af garðaleifum sje fornt eyðiból, þar sjást og nokkrar rústir. Ekki má hjer aftur byggja fyrir heyskaparleysi.", segir í JÁM. "Gerði og Þorkellsstekkur eru rústir tvennar utan við Hóla, þar sem sumir sögðu að fornþýli verið hafa..." **Heimildir** JÁM XI, 209; Lþ I, 278

SB-222:038 heimild

"Þar er íbúðarhús [nr.1] úr höggnum steini, byggt 1890, elzt nýtísku húsa í Reykjadal [Laxárdal að öllum líkindum]. Steinninn var tekinn úr klöppunum utan við túnið, og á sama stað var grjót tekið í Þverárkirkju." Lþ I

Heimildir

Lþ I, 278

SB-222:039 *Hólaklappir* þjóðsaga huldufólksbústaður

Huldufólkið í Hólaklöppum

Að Hólum í Laxárdal bjuggu eitt sinn hjón er höfðu tekið að sér dreng, Erlend, sem var á þriðja eða fjórða ári þá sagan gerist. Eitt vor, er allt fólk var úti að hirða eldivið, var karlæg kerling inni að gæta barnanna. Finnst henni þá að bóndi komi inn og taki drenginn með sér og leiði hann út. En þegar fólkið kemur heim í miðdagsmat er drengurinn horfinn og bóndi þverneitar að hafa náð í hann. Er drengsins víða leitað en finnst ekki. Er þá tekið til þess bragðs að hafa samband við Arnþór að Sandi í Aðaldal en hann þótti margkunnugur og hafð orðið mörgum að liði sem álfar komu við sögu. Hann segir drenginn vera í klöppunum fyrir ofan bæinn á Hólum, en erfitt sé að ná honum, en segir sendiboðanum að hafa samband við sig aftur hafi drengurinn ekki skilað sér eftir viku. Á sjöunda degi vindur drengurinn sér inn úr dyrunum og er hann eins að öllu leyti, utan þess, að hann hefur bláan flekk á hægri kinn. Þar hafði álfkonan löðrungað hann fyrir ópektina en þá hafði hún reynt allt til að hæna hann að sér. Bláa flekkinn bar Erlendur meðan hann lifði en hann varð gamall maður og nýtur bóndi. JÁ I

Heimildir

JÁ I, 48-49

SB-222:040 þjóðsaga huldufólksbústaður

Arnþór á Sandi-Barnshvarfið

Sagt frá kunnáttu-og galdramanninum Arnþóri á Sandi og hvernig hann hjálpaði konu á Hólum í Laxárdal að finna barn sem hafði horfið. Hann gistir þar þrjár nætur meðan hann er að komast að því hvar barnið er. Þar eru mjög fallegar klappir eða klettur rennisléttar framan og tignarlegar. Arnþór saðist víta hvar barnið væri, en að það væri svo heillað að það ætti aldrei afturkvæmt til mannheima lifandi. Móðirin lét ekki segjast og sagðist heldur vilja fá barnið dáið í mannheima en það væri lifandi í álfheimum. Á þriðja degi fer Arnþór upp að klöppunum og heimtaði barnið. Klöppin brast í sundur og út kom kona og bar barnið á handlegg sér. Hún sló því við bergið svo heilinn lá úti en Arnþór færði móðurinn líkið sem tók því fegins hendi. JÁ I

Heimildir

JÁ I, 596

SB-223 *Kasthvammur*

1712: Jarðardýrleiki 20 hdr. Grenjaðarstaðareign. "Bænhús er sagð að hjer hafi að fornu verið....Sydra kot og Ytra kot heita tvö örnefni í því landsplássi, sem áður um getur að liggi undir Ásgeirstaði fyrir austan ána..."JÁM

XI, 210 Árið 1939 var stofnað nýbýli á 1/2 landi Kasthvamms. Beitoland óskipt en ræktuðu landi og engi skipt. Kasthvammur og Árhvammur eru í ríkiseign.

1919: Tún 4,6 ha. þar af sléttað 2/3. "Túninu spilla tveir lækir öðru hvörju með grjótsáburði, sem þó hefur orðið hingað til mestan part af hreinsað. Engið er snögglent og spillist þar með grjóts og sands áburði fyrir Laxá, ..Úthagar eru bjarglegir." JÁM XI, 210. Hlunnindi: Silungsveiði úr Kringluvatni og Laxá. "Þar sem dalurinn snögg breiðkar til austurs stendur bærinn við brekkurætur, nyrsta býli austan Laxár. Meðfram ánni eru graslendisbakkar víðast mjóir, þá misbreiður, gróðurmikill hraungarður, en milli hrauns og hlíða valllendisgrundir. Því landi hefur nú, nær öllu verið breytt í tún. Hlíðarnar eru vel grónar, syðst í þeim allmikill skógur og viðarkjarr. Kasthvammur á 7 hólma í Laxá." BBSP, 358. Mikið heiðarland er ofan brúna og vestast er Kringluvatn.

SP-223:001 *Kasthvammur* bæjarhóll bústaður

Gamli bærinn í Kasthvammi var "...nálega jafnkanta, það er að segja jafnlangur frá austri til vesturs eins og frá norðri til suðurs eða (20x20 álnir) 12x12 metrar, 144 fermetrar að innanmáli, samkvæmt gömlum mælingum." Veggimur voru hlaðnir úr hraunsteinum með ýmsum stærðum en næsta sléttum köntum. Þessir veggir stóðu ágæta vel. YMG

Heimildir

Túnakort 1919; YMG: Yngvi M. Gunnarsson, Kasthvammsbær í Laxárdal, 155-56

SP-223:002 bænhús

KASTHVAMMUR Í LAXÁRDAL (SP) (ÞVERÁRÞING) BÆNHÚS KENNING "Bænhús er sagt að hjer hafi að fornu verið." JÁM XI

Heimildir

JÁM XI, 210

SP-223:003 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-223:004 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-223:005 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-223:006 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-223:007 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-223:008 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-223:009 *Heygarðsnes* örnefni heygarður

"Förum niður að á norðan Forvaða. Heygarðsnes, graslendi með ánni og Heygarðsnesgata [nr. 52] er heybandsgata upp úr nesinu. Heygarðsnesið nær upp að hrauni og Haygarðshraun er norðan við nesið.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Kasthvammur og Árhvammur, 14

SP-223:010 *Vörðuholt* örnefni

"Vörðuholt, sem nær heim að Þembu, sem er hjalli í túninu, brattur að vestan og sunnan og nær að Bæjarlæknum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Kasthvammur og Árhvammur, 2

SP-223:011 *Kringlugerði* bæjarstæði býli

"Dalurinn. Landið frá Skál suður að Kýrgili, Skálin-Nikurskál., og myndar þetta umhverfi nær hringlaga skál, en opið að tjörninni...Sunnan þessa er Skálarrindi, sem slær sér út að neðan...Sunnan við Skálarrindann er dálítill lægð. Þar er eyðibýlið Kringlugerði. Sér vel fyrir bæjar- og útihúsum og túngarði.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Kasthvammur og Árhvammur, 4

SP-223:012 *Grenjaðarstaðasel* heimild um sel

"Frá Lönguhlíð og norður með læknum að sunnan er löng, stór og flöt mýri, Lækjarmýri og nær suður að vatni. Mili vatns og lækjar myndast víðvaxinn tangi; þar var hið forna Grenjaðarstaðarsel, en síðan lengi beitarhús, rífin 1915.", segir í örnefnaskrá.

27.2.1393: Afhendingarskrá Grenjaðarstaða, þegar séra Þorsteinn (Jónsson) lét laust, en séra Steinmóðr Þorsteinsson tók við. "selför til kringluvatns." DI IV

Heimildir

Ö-Kasthvammur og Árhvammur, 5; DI IV, 17

SP-223:013 *Gömlukvíar* tóft kvíar

Tún og túngirðing: "Gömlukvíar, fornar kvíarústir, nú sléttað yfir beint upp af bænum, upp við túngirðingu.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Kasthvammur og Árhvammur, 7

SP-223:014 *Miðhús* heimild um fjárhús

Tún og túngirðing: "Þá Miðhúsbrekka suður að Miðhúsum og niður að Götufleti, beint suður frá bæ. Miðhús voru 100 kinda hús, nú að mestur rífin.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Kasthvammur og Árhvammur, 7

SP-223:015 *Götuflötur* örnefni

Tún og túngirðing: "Þá Miðhúsbrekka suður að Miðhúsum og niður að Götufleti, beint suður frá bæ. Miðhús voru 100 kinda hús, nú að mestur rífin.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Kasthvammur og Árhvammur, 7

SP-223:016 *Háagerði* heimild um fjárhús

Tún og túngirðing: "Háagerði er 30 kinda hús með hlöðu við. Þar standa nú 300 kinda hús með 1000 hesta hlöðu við. Hágerðishóll, hóllinn umhverfis húsin og Háagerðismór, viðarmór sunnan við hólinn. Háagerðiskelda er lækarseyra, sem rennur niður sunnan við móinn", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Kasthvammur og Árhvammur, 7

SP-223:017 heimild um hesthús

Tún og túngirðing: "Laut heitir lægð milli Lautarbarðs að norðan og Hesthúshryggs að sunnan. Hesthús þar er nú auk þess stór vélageymsla. Hesthúsvöllur er frá Hesthúshrygg suður að Hesthúslæk,...", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Kasthvammur og Árhvammur, 7

SP-223:018 *Ytratóttarbrott* heimild um hesthús

Tún og túngirðing: "Ytratóttarbrott talið gamalt hesthúsl. Þar stendur nú Árhvammur...", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Kasthvammur og Árhvammur, 8

SP-223:019 *Syðratóttarbrott* heimild um hesthús

Tún og túngirðing: "Þá er Syðratóttarbrott talið gamalt hesthús.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Kasthvammur og Árhvammur, 8

SP-223:020 *Gamligarður* garðlag

Tún og túngirðing: "Gamligarður er fornt garðlag, mjög breitt, örstutt sunnan við Syðratóttarbröt.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Kasthvammur og Árhvammur, 8

SB-223:021 *Halldórsstaðagata* heimild um leið

Tún og túngirðing: "Sunnan við Halldórsstaðagötu, sem liggur um Halldórsstaðalág og Syðribakka á Halldórsstaðavað.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Kasthvammur og Árhvammur, 8

SB-223:022 *Halldórsstaðavað* heimild um vað

Næst túninu: "Sunnan við Halldórsstaðagötu, sem liggur um Halldórsstaðalág og Syðribakka á Halldórsstaðavað.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Kasthvammur og Árhvammur, 8

SB-223:023 garðlag

"Grjótbakki er frá garðinum og út á Horn. Þar liggur fornt garðlag úr hrauninu í ána. Einnig umhverfis Lágarnar forngarður úr hraungrjóti.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Kasthvammur og Árhvammur, 9

SB-223:024 *Húsalág* örnefni

"Næst túninu er Efrahraun að Kílum og Húsalág...Suð austur úr Syðrikílum, yzt, gengur Húsalág milli Efrahrauns og Hrauntanga, suður að Halldórsstaðagötu.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Kasthvammur og Árhvammur, 8-9

SB-223:025 *Kílabrú* örnefni brú

"Syðrikílar er rakt graslendi út að Kílabrú. Syðribrúarhró [nr.25] að vestan og Ytrabráarhró [nr.27] að austan.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Kasthvammur og Árhvammur, 9

SB-223:026 *Syðrabráarhró* örnefni brú

"Syðrikílar er rakt graslendi út að Kílabrú [nr.25]. Syðrabráarhró að vestan og Ytrabráarhró [nr.27] að austan.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Kasthvammur og Árhvammur, 9

SB-223:027 *Ytrabráarhró* örnefni brú

"Syðrikílar er rakt graslendi út að Kílabrú [nr.25]. Syðrabráarhró [nr.26] að vestan og Ytrabráarhró að austan.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Kasthvammur og Árhvammur, 9

SB-223:028 *Borgin* heimild um rétt

"Austurkíll að Syðraborgarhró. Borgin er stórt hraunhró, hefur fallið niður í miðjunni á því. Það er hringlaga með nær lóðréttum veggjum um axlarháum; var til skamms tíma notað sem fjárrétt og hlaðinn af dilkur, rúmaði öll um 400 fjár.", segir í örnefnaskrá. Örnefni kennd við Borgina eru mörg: Borgarsíki, -horn, -mór, -tangi, -kíll, -lág, og -stígur [nr.29].

Heimildir

Ö-Kasthvammur og Árhvammur, 9

SB-223:029 *Borgarstígur* heimild um leið

"Borgarstígur er austur úr Borgarlágum og heim á tún.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Kasthvammur og Árhvammur, 10

SB-223:030 *Forvaðastígur* heimild um leið

"Förum nú suður að Forvaða. Forvaðastígur er vestur úr Syðrikílum á Forvaða. Þar gengur hraunið alveg fram í ána.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Kasthvammur og Árhvammur, 10

SB-223:031 garðlag

"Að honum [Kletthólmakíl] er Kletthólmakílsbakki að Kletthólmahrói, háu og stóru hraunhrói. Austan við það eru Kletthólmahróslautir að túngarði, sem þar er tvíhlaðinn grjótgardur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Kasthvammur og Árhvammur, 10

SB-223:032 *Heygarður* heimild um heystæði

"Að honum [Kletthólmakíl] er Kletthólmakílsbakki að Kletthólmahrói, háu og stóru hraunhrói. Austan við það eru Kletthólmahróslautir að túngarði, sem þar er tvíhlaðinn grjótgardur [nr. 31]. Syðst á Fitinni er smá starartjörn og norðaustan við hróf fornt heystæði, sem heitir Haygarður.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Kasthvammur og Árhvammur, 10

SB-223:033 *Hellrar* hellir fjárskýli

"Suður frá garðinum [nr.31]..er hraun að túni og frá garðinum og að norðurmörkum túna nær hraunið að brekku. Upp af Fitjarmó eru Hellrar, tveir allstórir hellar, sem fé var haft í.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Kasthvammur og Árhvammur, 10

SB-223:034 *Kofahóll* heimild um fjárhús

Í túninu: "Norðvestast á Þembuhjallanum er Kofahóll, brattur að vestan en aflíðandi halli norðvestur af honum. Þar er nú vegur. Þar var 20 kindakofi, en nú eru þar um 180 kinda hús og 450 hesta hlaða.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Kasthvammur og Árhvammur, 11

SB-223:035 *Þembuhús* heimild um fjárhús

Í túninu: "Yzt á Þembunni eru Þembuhús, 60 kinda hús.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Kasthvammur og Árhvammur, 11

SB-223:036 heimild

Í túninu: "Yzt á Þembunni eru Þembuhús, 60 kinda hús. Sunnan og ofan við þau er hjalli, sem fornar húsatættur eru á.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Kasthvammur og Árhvammur, 11

SB-223:037 heimild um hlöðu

Í túninu: "Sunnan lækjar er Fjósvöllur að Hrygg, sem er forn lækjarfarvegur, hár yfir umhverfið. Efstá Fjósvelli er Fjóshlaðan, og örstutt ofar er íbúðarhúsið í Kasthvammi...", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Kasthvammur og Árhvammur, 11

SB-223:038 *Brúarstígur* heimild um leið

"Niður frá túninu eru margir stígar yfir hraunið. Syðst er Brúarstígur, niður af Kasthvammi á Kílabrú [nr. 25].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Kasthvammur og Árhvammur, 11

SB-223:039 *Kílastígur* heimild um leið

"Niður frá túninu eru margir stígar yfir hraunið. Syðst er Brúarstígur, niður af Kasthvammi á Kílabrú [nr. 25]. Kílastígur niður í Ytrikíla.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Kasthvammur og Árhvammur, 11

SB-223:040 *Fitjarstígur* heimild um leið

"Niður frá túninu eru margir stígar yfir hraunið. Syðst er Brúarstígur, niður af Kasthvammi á Kílabrú [nr. 25]. Kílastígur niður í Ytrikíla. Borgarstígur [nr. 29] í Borgarlágar og Fitjarstígur niður á Fit. ", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Kasthvammur og Árhvammur, 11

SB-223:041 *Lurksstígur* heimild um leið

Dalurinn. Frá túngirðingu að merkjum: "Mjóibakki, næst garði...Strákabakki...að Ytraklifi [nr.43]...Þá Breiðbakki út að Lurksstíg.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Kasthvammur og Árhvammur, 11

SB-223:042 *Syðraklif* heimild um leið

"Syðraklif er götustígur niður á Strákabakka, Strákahellir; þar upp af er Ytraklif [nr. 43], götustígur litlu norðar Klifhorn eða Horn.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Kasthvammur og Árhvammur, 12

SB-223:043 *Ytraklif* heimild um leið

"Syðraklif [nr. 42] er götustígur niður á Strákabakka, Strákahellir; þar upp af er Ytraklif, götustígur litlu norðar Klifhorn eða Horn.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Kasthvammur og Árhvammur, 12

SB-223:044 *Legsteinaklökk* heimild

Dalurinn. Frá túngirðingu út að merkjum: "Þá er Breiðibakki út að Lurksstíg...Votuklappabrekka frá Kliflind að Legsteinaklapparrinda...[sem nær] frá Votuklökkum að Lurksbrennu. Á miðjum þeim rinda er stuðlabergsklökk, Legsteinaklökk, sem legsteinar voru teknir úr.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Kasthvammur og Árhvammur, 11-12

SB-223:045 *Kálfagirðing* heimild

"Djúpuvíkurbrekka er frá Klapparhorni að Kálfagirðingaklökkum...Kálfagirðing er úr Laxá í Kálfagirðingaklappir.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Kasthvammur og Árhvammur, 12-13

SB-223:046 *Álftanefsstígur* heimild um leið

"Þá er Álftanef graslendistangi, sem gengur fram í Laxá...Klofaklettur er há klofin, hraunþústa norðan við Álftanef. Álftanefsstígur er niður að á nefið og Klofastígur [nr.47] er niður í nefið hjá Kloda [Klofa].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Kasthvammur og Árhvammur, 13

SB-223:047 *Klofastígur* heimild um leið

"Þá er Álftanef graslendistangi, sem gengur fram í Laxá...Klofaklettur er há klofin, hraunþústa norðan við Álftanef. Álftanefsstígur [nr. 46] er niður að á nefið og Klofastígur er niður í nefið hjá Kloda [Klofa].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Kasthvammur og Árhvammur, 13

SB-223:048 *Húsforvað* heimild um vað

"Rauðhólar eru margir og stórir hraunmálarhólar...Rauðhólavík eða vik er engjablettur norður undir Rauðhólum. Húsforvað beint fram af beitahústóftum. Viksstígur [nr.49] niður í vikið.", segir í **Heimildir**

Ö-Kasthvammur og Árhvammur, 13

SB-223:049 *Viksstígur* heimild um leið

"Rauðhólar eru margir og stórir hraunmálarhólar...Rauðhólavík eða vik er engjablettur norður undir Rauðhólum. Húsforvað [nr.48] beint fram af beitahústóftum. Viksstígur niður í vikið.", segir í **Heimildir**

Ö-Kasthvammur og Árhvammur, 13

SB-223:050 *Beitahús* tóft beitarhús

"Húsaflötur er grund suðvestur af Beitarhúsum, nú tættur, þau voru rifin 1933.", segir í örnefnaskrá. Örnefni í kringum Beitarhúsin eru: Húsalaus (laus að norðaustan), Húsagil (alldjúpt gil norðan við), Húsabrekkur (að Húsagili) og Húsahellir [nr.51].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Kasthvammur og Árhvammur, 13-14

SB-223:051 *Húsahellir* heimild um fjárskýli

"Húsahellir út og austur af Húsunum [nr. 50], þar var haft fé.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Kasthvammur og Árhvammur, 14

SB-223:052 *Heygarðsnesgata* heimild um leið

"Förum niður að á norðan Forvaða. Heygarðsnes [nr. 9], graslendi með ánni og Heygarðsnesgata er heybandsgata upp úr nesinu. Heygarðsnesið nær upp að hrauni og Heygarðshraun er norðan við nesið.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Kasthvammur og Árhvammur, 14

SB-223:053 *Steinholtssígur* heimild um leið

"Steinholtubrekkja er frá Húsagili að Steinholtslæk...Steinholtssígur er niður í Steinholtsvík.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Kasthvammur og Árhvammur, 14

SB-223:054 *Siggutóttir* tóftir býli

"Siggutóttir beint niður af Steinholti, talin rústir af býli, Siggutóttarhellrar, annar rétt framan udnir tóftinni, hinn vestur í hraungarði.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Kasthvammur og Árhvammur, 14

SB-223:055 *Siggutóttarhellrar* hellir

"Siggutóttir beint niður af Steinholti, talin rústir af býli, Siggutóttarhellrar, annar rétt framan udnir tóftinni, hinn vestur í hraungarði. Báðir hafa verið lagðaðir til varnar innfenni, og fornt garðlag í hrauninu gæti bent til búsetu á þessum stað.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Kasthvammur og Árhvammur, 14

SB-223:056 *Laug* heimild

"Frá Siggutóttum [nr. 54] viðarlendi að Breiðugrund. Þá Laugargrund, Laug, 15 gr. heit, Laugarhvammur, beint upp af Laug.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Kasthvammur og Árhvammur, 14-15

SB-223:057 *Laugarstígur* heimild um leið

"Frá Siggutóttum [nr. 54] viðarlendi að Breiðugrund. Þá Laugargrund, Laug, 15 gr. heit, Laugarhvammur, beint upp af Laug...Laugarstígur er frá Lauginni [nr. 56] og suður og niður á bakka.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Kasthvammur og Árhvammur, 14-15

SB-223:058 *Langisneiðingur* heimild um leið

"Sunnan frá merkjum og út hjá Syðragili er götustígur og þar upp á brún og kallast Langisneiðingur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Kasthvammur og Árhvammur, 15

SB-223:059 *Forvaði* heimild um leið

"Forvaði er við Laxá fram af húsunum [nr. 50].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Kasthvammur og Árhvammur,14

SB-223:060 heimild um leið

"Markhólmaslakki frá merkjum að smáforvaða.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Kasthvammur og Árhvammur,16

SB-223:061 *Markhólmastígur* heimild um leið

"Markhólmaslakki frá merkjum að smáforvaða. Markhólmastígur niður á bakkann.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Kasthvammur og Árhvammur,16

SB-223:062 *Nafargata* heimild um leið

"Nafargata er heiman frá bæ, suður hraunið og um Nafarbakkann að Nafarvaði [nr. 63]. Þar er síðan 1945 ekið yfir ána á bílum og dráttarvélum með allan aðalflutning til og frá heimilunum.", segir í **Heimildir**

Ö-Kasthvammur og Árhvammur,16

SB-223:063 *Nafarvað* heimild um vað

"Nafargata [nr. 62] er heiman frá bæ, suður hraunið og um Nafarbakkann að Nafarvaði...Nafarvað er við norðurenda [Nafar]hólmans.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Kasthvammur og Árhvammur,16

SB-223:064 *Réttarhró* heimild um rétt

"Réttarhró norðan við Nafargötu [nr. 62] (gamalt aðahald).", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Kasthvammur og Árhvammur,16

SB-223:065 *Kasthvammsrétt* heimild um rétt

"Bak við [Réttar- og Lága]-Jhróin, tvær lágar, Kúalágar, og nyrzt út að túngarðinum Folaldalág. Það var 1932 byggð allstór fjárrétt fyrir Reykdælahrepp, Kasthvammsrétt, og norðan við hana Safnhringur og liggur hann að túngarði að norðan og vestan.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Kasthvammur og Árhvammur,16

SB-223:066 *Lágagata* heimild um leið

Lágagata upp úr Folaldalág, sem nú er oftast kölluð Réttarlág, og upp yfir hraunið yfir móinn og Fletina að suðurhlið á túngirðingu.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Kasthvammur og Árhvammur,16

SB-223:067 *Hólmavað* heimild um vað

Við Laxá: "Hólmavað er í hólmana og úr, með heyband, Syðraflóavað [nr. 68] og Ytraflóavað [nr. 69].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Kasthvammur og Árhvammur,17

SB-223:068 *Syðraflóavað* heimild um vað

Við Laxá: "Hólmavað [nr. 67] er í hólmana og úr, með heyband, Syðraflóavað og Ytraflóavað [nr. 69] .", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Kasthvammur og Árhvammur,17

SB-223:069 *Ytraflóavað* heimild um vað

Við Laxá: "Hólmavað [nr. 67] er í hólmana og úr, með heyband, Syðraflóavað [nr. 68] og Ytraflóavað.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Kasthvammur og Árhvammur,17

SB-223:070 *Naust* heimild um naust

Við Kringluvatn: " Við vatnið syðst að vestan er Naust og rétt norðan við Naustið, á bakkanum, er Nausthóll, sem nú er oftast nefndur Byttuhóll.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Kasthvammur og Árhvammur,19

SB-223:071 heimild um leið

"Upp frá Kasthvammi lágu götur austur með Kringluvatni að sunnan, yfir lækinn austan við Beitarhúsin [nr. 50], norðan undir Áfangaholti upp norðurbarm að Mógili, norðaustur yfir Miðás, norður með Austastaás í Þverárgil. Þetta var gangnamannaleið á Reykjaheiði og heimleið vorrekstrarmanna.", segir í **Heimildir**
Ö-Kasthvammur og Árhvammur,20

SB-223:072 Smalaskáli tóft smalakofi

"Smalaskálahlíð er frá Mógili að Kröflugilskjaftri. Smalaskálahóll er hár, stakur grjóthóll neðan undir hlíðinni. Smalaskáli er gamalt lítið tóftarbotn á [Kringlugerðis]lækjarbakkanum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Kasthvammur og Árhvammur,20

SB-223:073 Grenjaðarstaðarsel heimild um beitarhús

"Beitarhúsataettur "austur á hús". Lækjarmýri niður [?] að Kringluvatni. Þarna var Grenjaðarstaðarsel hið forna.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Kasthvammur og Árhvammur,21

SB-223:074 Húsatangi örnefni

"Húsatangi er milli vatnsins og lækjar, en vatnið er Kringluvatn.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Kasthvammur og Árhvammur,21

SB-223:075 Þórðargata heimild um leið

"Kringlutjörn er vorvatnstjörn, sem þornar í þurrkasumrum, nokkuð suður frá [Kringlu]vatninu. Kringlutjarnargrafningur er afrennslisfarvegur tjarnarinnar...Kringlutjarnarlægð er norðvestur frá tjörninni. Eftir henni er Þórðargata.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Kasthvammur og Árhvammur,21

SB-223:076 Þjóðsaga

Jólanótt í Kasthvammi

"Það skeði einhverju sinni að Hvammi í Laxárdal á þeim tímum er messur tíðkuðust á jólanætur að maður sem heima var þar eftir hvarf á jólanótt, og fór svo tvær jólanætur, en þriðju jólanótt vildi enginn vera heima nema einn sem bauð sig fram til þess. Þegar fólkið var í burtu farið tók hann sér góða bók og las í henni þar til hann heyrði einhvern umgang frammi í bænum; þá slökkur hann ljósið og getur troðið sér milli þils og veggjar. Síðan færist nú þruskið inn að baðstofunni og gjörast nú æ ógurlegra, skraf og háreysti, og þegar það er komið inn í baðstofu gaufar það í hvert horn og verður þá glaðværð mikil er það kemst að raun um að enginn muni vera heima. Kveikir það þá ljós, setur borð á mitt gólf, breiðir á dúk og ber á alls konar skrautbúnað og óútsegjanlegar dýrindiskrásir. Þegar bezt stóð nú á borðahaldinu stökk maðurinn undan þilinu og þá tók huldufólkið fjarskalegt viðbragð undan borðum út, og út og upp á heiði og beina stefnu að Nykursskál (það er stór kvos sunnan og austan í Geitafellhnjúk). Þetta fer maðurinn allt á eftir, en þarna hverfur honum fólkið í klappir. En hann fer heim og sezt að leifunum á borðinu, og bar ekki á neinu illu á jólanætur upp frá því. Eftir þetta var bærinn kallaður Kasthvammur af því ógnarlega kasti sem huldufólkið tók frá krásarborðinu. Öðruvísi segja aðrir: Þegar fólkið stóð frá borðinu varð á eftir madama nokkur tiguleg. Hún hafði yfir sér grænt silkikast og náði maðurinn í það og reif úr því eða konan kastaði því af sér, og fyrir þetta er bærinn kallaður Kasthvammur. Silki þetta var lengi brúkað fyrir altarisklæði í Þveráirkirkju." JÁ III

Heimildir

JÁ III, 170-171

SB-223:077 Þjóðsaga

Kasthvammur í Laxárdal

"Í Laxárdal í Þingeyjarsýslu er bær sá sem á Hvammi hét. Það var jólanótt eina að engi manna var heima að Hvammi nema kona ein. Þegar hún var sett komu menn í baðstofu og fóru að drekka og dansa allt til dögunar, þá fóru þeir að búast til burtferðar. En kvenmaðurinn sem heima átti á bænum náði kasti sem ein hinna aðkomnu

kona átti um sig. Af því er bær þessi nefndu Kasthvammur." JÁ III

Heimildir

JÁ III, 171

SB-264 Hólkot

1712: Jarðardýrleiki 10 hdr. "Þetta er forn jörð og sjálfstæð og hét Þyrnishóll. Svo nefnist jörðin í manntalinu 1703 og hjá ÁM 1712, en þó segir JÁM nafnið Hólkot þá orðið algengt. Í fornskjöllum 1400-

1550 er ýmist nefndur Þyrnishóll eða Hóll." Lb I, 290. "Þrír hólmar eru í [Vestmanns]vatninu, sem tilheyra Hólkoti og hafa gert síðan 1561.", segir í Ö-Hólkot (og DI XIII, 591).

1919: Tún 2 = 6 1/4 [óljóst á túnakorti, á því stendur "ath."] Sléttað u.þ.b. 1/4. "Úthagar eru litir og snögglendir fyrir stórgripi...Vatnsból bregst stundum um vetur, og er þá erfiður vatnsvegur í Vestmannavatn." JÁM XI, 176. Nyrsta jörð í Reykjadal að vestan. Bærinn stendur syðst á hjalla í brekkurótum Fljótshlíðar. Suður og austur frá bænum er bratt fram af hjallaendanum niður að Hólkotsstöðum. Brekkan að baki bæjar er allbrött. Fagurt útsýni er yfir vötn og tjarnir og hlunnindi af silungsveiði. Land jarðarinnar liggur að Höskuldsstöðum að sunnan, Vestmannsvatni að austan og hreppamörkum að norðan (Sýrneslandi). BBSÞ, 24

SB-264:001 Hólkot bæjarhóll bústaður

"Bærinn stendur á allháum hól, skammt vestan frá vatni, sem heitir Vestmannsvatn.", segir í örnefnaskrá Hólkots.

Heimildir

Túnakort 1919; Ö-Hólkot, 1

SB-264:002 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SB-264:003 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SB-264:004 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SB-264:005 *Garðurinn mikli* garðlag landamerki

"Í norðvesturhorn þessa vatns [Vestmannsvatns] eru merkin, og þaðan beint vestur til fjalls upp á Fljótshéiði að Garðinum mikla, sem liggur þar á heiðinni á merkjum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hólkot, 1

SB-264:006 *Gálgahraun* dys aftökustaður

"Þá er Rif, sem skilur að Vestmannsvatn og Hólkotsstöðum. Á rifinu er holt, sem heitir Netjaholt...Svo áfram er Þyrnishóll. Þar áfram norður, neðan vegar, er mýri með vatninu, og svo tekur þar við svart hraun, nokkuð gróið. Það heitir Gálgahraun, þar er dys.", segir í örnefnaskrá.

"Sagt er, að hér hafi verið fargað systkinum, sem áttu börn saman (aðrir segja það ekki systkini).", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hólkot, 2

SB-264:007 *Gálgahraun* mannabein legstaður

"Þá er Rif, sem skilur að Vestmannsvatn og Hólkotsstöðum. Á rifinu er holt, sem heitir Netjaholt...Svo áfram er Þyrnishóll. Þar áfram norður, neðan vegar, er mýri með vatninu, og svo tekur þar við svart hraun, nokkuð gróið. Það heitir Gálgahraun, þar er dys.", segir í örnefnaskrá.

Þar fundust mannabein í gjótu. Guðný Zoëga minjavörður Austurlands og Sigurður Bergsteinsson minjavörður Norðurlands eystra fóru á staðinn í júlí 2001 og tóku beinin. Við fyrstu sýn virtust þau vera úr þremur einstaklingum en verið að skoða þau nánar.

Heimildir

Ö-Hólkot, 3

SB-264:008 garðlag landamerki

"Neðan [Gálga]hrauns [nr.6,7], meðfram vatninu, er Hólkotsnes...Þar norðar eru Engjahólar, sem liggja að

Eyvindarlæk, en hann rennur úr vatninu. Frá honum er merkjagarðurinn móti Sýrnesi.", segir í **Heimildir**
Ö-Hólkot, 2

SP-264:009 *Ullartjörn* örnefni þvottastaður
"Næst neðan við bæ, upp af Þymihóli, er Ullartjörn.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hólkot, 2

SP-264:010 *Stekkur* heimild um stekk
"Norðan túnsins er Stekkur, og þar upp af er klettur á brún, sem heitir Stekkjarklöpp.", segir í **Heimildir**
Ö-Hólkot, 2

SP-264:011 *Hólkotssel* heimild um sel
"Svo áfram uppi á háheiðinni og tekið norðan frá. Þar er, við merkin, Hólkotssel... Selhólar eru þrír hólar vestur af selinu.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hólkot, 3

SP-264:012 *garðlag* landamerki
"Svo áfram uppi á háheiðinni og tekið norðan frá. Þar er, við merkin, Hólkotssel [nr.11]. Þar er glöggur merkigardur af klöpp, þráðbeinn.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hólkot, 3

SP-265 Vað

1712: Jarðardýrleiki 20 hdr. Jörðin var jafnan sjálfstæð og í stöðugri ábúð frá fornu fari. 27.6.1498: Jörðin Vað er í Helgastaðakirkjusókn. DI VII, 387. Nýbýlið Vað II, stofnað 1940 á 1/2 Vaði I.

1919: Tún 4 ha. þar af sléttað um 3/4. "Túninu spillir sandfok frá fljótinu i vestanveðrum, þó ekki ennþá til eyðileggningar. Engjar eru smáfengnar á dreif í heiðinni, víða leirunnar. Úthagar eru bjarglegir." JÁM XI, 159. Vað stendur undir vestanverðu Mánaelli, sem gengur norðvestur úr Fljótsheiði. Sendin flöt láglendisræma er milli Skálfandafljóts og heiðarinnar. Vestur af bænum dreifist fljótið í kvílum milli víðivaxinna eyja. Landið nær frá merkjum Jódísarstaða (í Aðaldalshreppi), suður að Fossseli og upp á heiðina. Vel gróið land. BBSÞ, 428.

SP-265:001 *Vað* bæjarhóll bústaður

Heimildir

Túnakort 1919

SP-265:002 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-265:003 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-265:004 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-265:005 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-265:006 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-265:007 *Bræðravarða* varða landamerki

"Að sunnan er línar ofan frá Bræðravarðu, en hún er á garði þeim [nr.8], sem liggur eftir miðri heiðinni frá

norðri til suðurs.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Vað, 1

SP-265:008 garðlag landamerki

"Að sunnan er línar ofan frá Bræðravörðu [nr.8], en hún er á garði þeim, sem liggur eftir miðri heiðinni frá norðri til suðurs.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Vað, 1

SP-265:009 varða landamerki

"Frá Bræðravörðu [nr.7] er línar til vesturs eftir vörðulínu að stórrí vörðu [nr.10] á Skógarhöfða.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Vað, 1

SP-265:010 varða landamerki

"Frá Bræðravörðu [nr.7] er línar til vesturs eftir vörðulínu [nr.9] að stórrí vörðu á Skógarhöfða.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Vað, 1

SP-265:011 garðlag landamerki

"Að norðan eru merkin á mótí Aðaldælum garður frá [Skjálfanda]fljóti austur yfir svonefnt Breiðanes sunnan í Mánaelli. Ræður sá garður svo lengi sem hann sést, þar sem hann þrýtur beint í Mánaelæk, og svo í garðinn [nr.12], sem er að austan eftir háheiðinni.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Vað, 1

SP-265:012 garðlag landamerki

"Að norðan eru merkin á mótí Aðaldælum garður [nr.11] frá [Skjálfanda]fljóti austur yfir svonefnt Breiðanes sunnan í Mánaelli. Ræður sá garður svo lengi sem hann sést, þar sem hann þrýtur beint í Mánaelæk, og svo í garðinn, sem er að austan eftir háheiðinni.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Vað, 1

SP-265:013 Vaðsval heimild um val

"Þá er í fljótinu hólmar og annað...Valdval var farið rétt norður af túni norðan við Langhólma, en sunnan við Grímsey.", segir í örnefnaskrá.

"Þetta val var ekki farið, eftir að dragferjan kom.", segir í örnefnaskrá. "...var [Stráksval] farið oft á vorin; það var alltaf fært nema í foráttu vexti, en grýttur var botninn.", segir í örnefnaskrá. "Vestur frá bænum dreifist fljótið mjög milli víðhólma, þar eru góð vöð á fljótinu, Strákaval [nr.14] sunnar, en Valdval norðar. Um þessi vöð lá aðalleið manna úr Köldukinn til Húsavíkur og var þá oft komið að **Heimildir**

Ö-Vað, 1-2; Lp I, 302

SP-265:014 Stráksval heimild um val

"Hólmar sunnar og vestar eru nefndir Austureyrar, og sunnar og austar eru Háeyjar syðst í þeim. Þær voru þrjár, en ein er horfin...Yfir þær og sunnan við Háey var Stráksval...", segir í örnefnaskrá.

"...var [Stráksval] farið oft á vorin; það var alltaf fært nema í foráttu vexti, en grýttur var botninn.", segir í örnefnaskrá. "Vestur frá bænum dreifist fljótið mjög milli víðhólma, þar eru góð vöð á fljótinu, Strákaval sunnar, en Valdval [nr.13] norðar. Um þessi vöð lá aðalleið manna úr Köldukinn til Húsavíkur og var þá oft komið að Vali." Lp I

Heimildir

Ö-Vað, 2; Lp I, 302

SP-265:015 Breiða heimild um val

"Kvíslin milli Nærhólma og Austureyra er nefnd Breiða. Hún er suður af Strákavali [nr.14], var riðin hér og þar, en sandbleytuhætt.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Vað, 2

SB-265:016 Stórhólar tóft+garðlag

"Norður af Skógarhöfðanum við fljótið taka við nafnlausar mýrar. Norður af í þeim sunnarlega er lítið, stakt holt, sem heitir Stakholt. Í brúninni þar norður af neðst eru þrír hólar áberandi; þeir heita Stórhólar. Þar virðist hafa verið býli, þó engar sagnir séu til um það.", segir í örnefnaskrá.

"Rústir eru þar í öllum hólunum, og þegar eitt sinn var grafið í ein tóftina, var komið niður á brunnið timbur. Þar sér fyrir túngarði.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Vað, 2

SB-265:017 Stekkur heimild um stekk

"Norðan undir Stórhólum [nr.16] kemur niður lækur, sem heitir Stekkjarlækur, og litlu norðar er mjög djúp gróf, sem heitir Stekkjargróf. Milli þessara lækja niðri á Fljótsbakkanum er Stekkur, sá eini sem vitað er um, að hafi verið notaður.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Vað, 2-3

SB-265:018 Smiðjuhóll ömefni smiðja

"Í túninu var Smiðjuhóll, rétt suður af bæ.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Vað, 3

SB-265:019 heimild um fjárhús

"Uppi í túnhorni við Vaðsgróf er hóll norður af bæ, sem heitir Jóahóll. Þar voru fjárhús, sem húsmaður, er kallaður var Stutti-Jói, hafði.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Vað, 3

SB-265:020 tóft+garðlag

"Uppi í túnhorni við Vaðsgróf er hóll norður af bæ, sem heitir Jóahóll. Þar voru fjárhús [nr.19], sem húsmaður, er kallaður var Stutti-Jói, hafði. Þar voru húsabrot rétt utan túns, tættur og túngarður, en ekki er vitað um bæ þar.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Vað, 3

SB-265:021 Hraungarður garðlag

"Norðan við túnið meðfram fljótinu er flatur, sendinn Bakki, og þar norður við merki er Breiðanes. Út og suður efst á Bakkanum er Hraungarður.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Vað, 4

SB-265:022 heimild um kolagröf

"Þar er líka kolaskógur..."SSÞ

Heimildir

SSÞ, 114

SB-266 Höskuldstaðir

1712: Jarðardýrleiki 24 hdr. Bænhús er sagt að hér hafi að fornu verið. Munnmæli um 5 hdr. land fram á heiðinni, ekki vitað hvar, og sagt er að þá hafi jörðin reiknast 30 hdr. að dýrleika. 1437: Ásgrímr Jónsson selr með samþykki Guðrúnar Magnúsdóttur konu sinnar Þorkeli presti Guðbjartssyni jarðimar Þverá í Laxárdal, Höskuldsstaði og Hól í Reykjadal...; DI VI, 567.Í fomu jarðarbókum er þessi jörð talin bændaeign en 1712 er sagt að eigandinn sé, Sr. Magnús Markússon á Grenjaðarstað sem hafi eignast jörðina í álag Grenjaðarstaðar eftir bóluna. 1805 er hún að 1/2 Grenjaðarstaðareign. JJ, JÁM. JÁM telur Höskuldsstaði selland suður á heiði, Höskuldsstaðasel. 23.12.1449: Höskuldsstaðir liggur j helgastada 1919: Tún 3,8 ha. þar af sléttað um 2/3. "Túninu spillir nokkuð bæjarlækurinn með grjóts og sands áburði. Engjar öngvar, nema hvað hent er í úthögum eður vatnstjörnum. Úthagarnir eru bjarglegir." JÁM XI, 177. "Undir jörð þessa sem hrapallegan er af sér gengin fyrir skriðum liggur einn hólminn í Vestmannsvatni..." SSÞ, 114. Jörðin er fremur landlítill neðan brekkna, en á gott heiðarland. Sléttlendi næst bænum en þegar lengra dregur niður eru lyngmóar og melhólar. Jörðin nær að Helgastaðalandi til suðurs og austurs, í norðaustur að Vestmannsvatni með veiðirétt og eggveri. Heiðarland liggur að Fossseli. BBSÞ, 423 Jörðin var til forna hátt metin, en telst nú til hinna smærri, því engjar eru til, en

landrými mikið til heiða." LÞ I,
þingvm j Reykiadal; DI V 34 291
SP-266:001 Höskuldsstaðir bæjarhóll bústaður
Heimildir
Túnakort 1919

SP-266:002 Kirkjuhóll tóft+garðlag bænhus
"Norðaustur frá bæ eru gamlar tættur af gömlu bænhusi og garður í kring. Árið 1712 er þessi garður nefndur Kirkjuhóll.", segir í örnefnaskrá.
"Bænhus er sagt hjer hafi verið að fornu, og er hjer ein tóftarúst með girðingum á einum hól við bæinn, sem Kirkjuhóll kallast." JÁM XI. HÖSKULDSSTAÐIR Í REYKJADAL (SP) (HELGASTAÐAÞING) BÆNHÚS KENNING
Heimildir
Ö-Höskuldsstaðir, 3; JÁM XI, 176-77

SP-266:003 heimild um útihús
Heimildir
Túnakort 1919

SP-266:004 heimild um útihús
Heimildir
Túnakort 1919

SP-266:005 heimild um útihús
Heimildir
Túnakort 1919

SP-266:006 Merkjagarður garðlag landamerki
"Svo er Merkjagarður, sem liggur sunnan til í Hólkotstjörn. Þetta eru leifar eftir merkjagarð, sem liggur ofan úr brún.", segir í örnefnaskrá.
Heimildir
Ö-Höskuldsstaðir, 1

SP-266:007 garðlag landamerki
""Svo er Merkjagarður [nr.6], sem liggur sunnan til í Hólkotstjörn. Þetta eru leifar eftir merkjagarð, sem liggur ofan úr brún. Að sunnan eru merkin móti Helgastöðum suðaustan við svonefnt Pétursengi. Þaðan er svo línin í Vestmannsvatn, þar sem gamli garðurinn kemur í vatnið vestan við Skiptadrátt vestan við Gráblesa.", segir í örnefnaskrá.
Heimildir
Ö-Höskuldsstaðir, 1

SP-266:008 Stólpamóar heimild
"Stólpamóar eru meðfram Vestmannsvatni suður frá Djúphöfða, sem eru á merkjum móti Hólkoti.", segir í örnefnaskrá. "Þar voru stólpar, sem netin voru geymd á.", segir í örnefnaskrá.
Heimildir
Ö-Höskuldsstaðir, 1

SP-266:009 Neðri-Vörðumelur örnefni
"Þá eru tveir melar, sem heita Neðri-Vörðumelur og Efri-Vörðumelur [nr.10]. Frá Neðri-Vörðumel liggur vatnsmelur. Neðri-Vörðumelur er austan við Höskuldsstaðatjörn,.. og norðaustur af honum er Stólpamór [nr.8].", segir í örnefnaskrá.
Heimildir
Ö-Höskuldsstaðir, 2

SP-266:010 Efri-Vörðumelur örnefni
"Þá eru tveir melar, sem heita Neðri-Vörðumelur [nr.9] og Efri-Vörðumelur. Frá Neðri-Vörðumel liggur vatnsmelur. Neðri-Vörðumelur er austan við Höskuldsstaðatjörn,.. og norðaustur af honum er Stólpamór [nr.8].", segir í örnefnaskrá.
Heimildir
Ö-Höskuldsstaðir, 2

SP-266:011 *Lambatangi* heimild um býli

"Sunnan við Miðhrygg og hvammana er Höskuldsstaðtjörn, sem er allstór tjörn norðan við heimreiðina. Fram í hana liggja þrír tangar. Nyrztur er Lambatangi eða Loftstangi.", segir í örnefnaskrá.

"Þar bjó eitt sinn einsetumaður, er síðara nafnið er dregið af.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Höskuldsstaðir, 2

SP-266:012 *Stekkjarlág* örnefni stekkur

"Austan undir túni er Keldufall...Sunnan undir Keldufalli er Leirtjörn. Hér suður frá og austur frá Keldufallsmel er Langimelur, sem vegurinn liggur heim eftir. Milli Leirtjarnar og Langamels er Stekkjarlág.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Höskuldsstaðir, 2-3

SP-266:013 *Þvottalækir* örnefni þvottastaður

"Sunnan við túnið eru lækir, sem nefndir eru Þvottalækir,..", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Höskuldsstaðir, 3

SP-266:014 *Lambhúsvöllur* örnefni lambhús

"Túnið sunnan við bæ heitir Lambhúsvöllur,..", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Höskuldsstaðir, 3

SP-266:015 *Nónvarða* varða eyktamark

"Nónvarða stendur uppi á brún [ofan bæjar ?].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Höskuldsstaðir, 3

SP-266:016 *Steinbogalækur* heimild um vatnsból

"Nónvarða [nr.15] stendur uppi á brún. Upp af Nónlágum í brekku norður af þeim eru fimm gil. Fyrst er Grjótnagil, sem er við Nónvörðu,..Svo er Bæjarlækjagil, sem er aðeins norðvestur af bæ. Eftir því rennur Bæjarlækur, sem rennur í Höskuldsstaðtjörn. Þá er Grófarlækur. Milli Grófargils og Bæjarlækjagils er Dýjareitur. Úr honum kemur Steinbogalækur,..", segir í örnefnaskrá.

"..og úr þeim [Steinboga]læk er neytluvatn tekið hér heima.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Höskuldsstaðir, 3

SP-266:017 *Vaðsflói* örnefni vað

"Vestur á heiðinni upp af suðurmerkjum eru tveir hólar [Eystri-og Vestari Oddnýjarhóll]...Norður og vestur af þessum hólum er svo allmikill flói, Höskuldsstaðflói. Þessir flóar liggja þvert yfir, og þar norðan vatnaskila er Vaðsflói.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Höskuldsstaðir, 4

SP-266:018 *Höskuldsstaðasel* heimild um býli/sel

Höskuldsstaðasel í Ljósavatnshreppi, á heiðinni austur af Bárðardal, norðanverðum. Austan Kálfborgarar, suðaustur frá Hrafnstaðarseli. "Höskuldsstaðasel fram á svonefndri Lágheiði eður Reykjadalshéiði millum Bárðardals og Mývatns..."SSÞ

"Höskuldsstaðasel. (Graddagerði). ÁM getur þess 1712, að Höskuldsstaðir í Reykjadal hafi átt selland suður á heiði, sem enginn vissi hvar verið hefði. Selland þetta kemur ekki við sögu fyrr en um 1840, þá voru Höskuldsstaðir orðnir eign Grenjaðarstaðakirkju. Jakob á Breiðumýri var þá nær einhvaldur í Helgastaðahreppi. Þar var þá fátækur fjölskyldumaður og ekki bjargvænlegur, Ólafur Ólafsson að nafni. Jakob vildi ýta honum úr hreppnum til þess að forðast sveitafesti hans þar. Hann fékk hjá Grenjaðarstaðapresti byggð handa Ólafi á sellandi Höskuldsstaða, sem þeir ákváðu legu austan Kálfborgarar, suðaustur frá Hrafnstaðarseli. Jakob sendi flokk Reykdæla að reisa þar kofa handa Ólafi og setja hann síðan inn á "staðinn", með fólk og fénað. En er lið Jakobs var á brautu, söfnuðu Bárðdælir liði, rufu þekju af Ólafi og flutt allt hans "hyski og hafurtask" heim í Breiðumýri og skiluðu Jakobi...Út af þessu urðu málaferli. Síðar, 1834-1851, býr Ólafur þó í Graddagerði, sem Bárðdælir nefna nú rústirnar."LP I "[Höskuldsstaðasel]...sem var af mér úr eyði tekið og uppbyggt vorið 1841

en samsúmars rífið niður af Bárðdælum, en samt að nýju uppbyggt um næstliðna Jónsmessu 1843."SSÞ

Heimildir

LÞ I, 232; SSÞ, 156

SP-266:019 *Leyningsbakki* örnefni legstaður

"Nú andask Áskell goði. Ok þótti mönnum þat mikill mannskaði, því at hann hafði verit mikill höfðingi ok vinsæll. Nú veita þeir honum þvílíkan umbúnað sem hann hafði fyrir sagt, ok þótti þessi tíðendi helzti fljótt at hendi hafa komit."ÍF X "Af þessum ummælum sögunnar virðast sem þeir félagar séu komnir að Leyningsbakkanum, sem Áskell kaus sér sem legstað, oghann hafi þar heygður verið. En hvar er hann? Nú á tímum virðist enginn kannast við þetta örnefni. Áskell er talinn búa í Hvammi, munu flestir álíta það bæ þann, sem nú heitir Presthvammur. Milli Presthvamms og Fljótshéiðar ætti því örnefnið að vera, og líklega nær Fljótshéiði, því sagan segir: "Og komast þeir yfir Fljótshéiði." Þá er að reyna að gera sér einhverja grein fyrir, um þá leið er þeir hafa farið. Ferðin virðist vera farin að vetri eða hausti, vötn eru farin að leggja, því Áskell og Helga aka á sleða niður Eyjafjörðinn. En stysta og greiðasta leið frá Hvammi og inn að Ljósavatnsskarði fékkst þegar vötnin á mótum Reykjadal og Aðaldals voru ísölögð. Þá var nokkuð bein leið og mest um vötn frá Hvammi að Höskuldsstöðum, niður Laxá. Múlavatn, Vestmannsvatn og Höskuldsstaðatjarnir, síðan upp bratta en lága brekku, og þaðan í suð-vestur yfir Fljótshéiði, sem hér er lang lægst nálægt Fossseli. Síðan liggur leiðin suður að Glaumbæjarseli, svo er hægt að fara á ísi, austurkvísl Skjálfandafljóts, að suðurenda Þingeyjar, og þar yfir fljótið, en lengra er ástæðulaust að leita, því Leyningsbakki er austan Fljótshéiðar og Áskell er heygður þar, samkvæmt sögunni. Sennilegast er að Leyningsbakki sé nærri heiðinni, því sagan segir, "og komast yfir Fljótshéiði". Ef við gerum ráð fyrir að þeir hafi farið yfir heiðina hjá Höskuldsstöðum, sem er líklegasta leiðin, í vetrarferð, skulum við litast um hjá þeim bæ. Höskuldsstaðir eru rétt undir heiðinni, brekkan er brött en lág. Stutt norðvestur af bænum rís allhár hóll, sem er brattur að suðaustan. Er hóllinn rétt við brekkuna, og að sunnan séð er hann tengdur brekkunni. Þessi hóll heitir Leyningshóll. Þegar upp á hólinn er komið sést, að hann er tæpast hóll í venjulegri merkingu, því frá hæstu og syðstu nibbunni gegnur alllangur hali, sem lækkar norður og fjarlægist brekkuna, en inn á milli brekkunnar og hólðragsins, gegnur frá norðri lautardrag, Leyningur, en nær þó ekki að skilja syðsta hluta hólins frá brekkunni. Við þessa athugun læðist raunar að manni, að réttara nafn væri þarna Leyningsbakki. Á þessum stað er mjög víðsýnt og sérlega fagurt útsýn, yfir vatnasvæðin í norðaustri, og á flatanum uppp á hólnum er rúm fyrir stóran grafreit. Á þessari áætluðu leið, er held ég enginn líklegri staður sem verið gæti Leyningsbakki, en fljótlega séð eru þar ekki merki um greftrun, en það hefur að sjálfsgöðu ekkert verið rannsakað. Fróðlegt væri ef einhver fornleifafræðingur vildi líta á þennan stað, og athuga það nánar.", segir í grein Glúms Hólmgeirssonar.

Heimildir

Glúmur Hólmgeirsson "Hvar er Leyningsbakki?", 122-125

SP-267 *Helgastaðir*

1712: Jarðardýrleiki óviss. 1847 er hann 26 hdr. Kirkjustaður til 1872. Prestsetur til 1907. Þingstaður til forna. Þetta er fyrsta landnámsjörðin í Reykjadal, og nam land Eyvindur Þorsteinsson, faðir Áskels goða, en við Helga son hans er bærinn kenndur. Þar sátu höfðingjaættir saman mægðar af goðakyni Reykdælinga og Ljósveitninga oftast á þjóðveldistímanum. LÞ I, 291. Þar bjó Guðmundur Eyjólfsson á Sturlungaöld. Hann var ríkur og vinsæll enn fremur nískur. Kemur hann við sögu í Guðmundar sögu dýra. Sturlunga, 160. Með jörðinni eru taldar eyðihjáleigumar Helgastaðakot og Bessastaðir. 1569: eyðikot Fosslan haft fyrir selför." DI XV, 349. Foss-sel er 1805 talin hjáleiga Helgastaða, en ekki áður. Selstöðu á staðurinn fram í Hörðal (Hörgsdal), og er sú selstaða byggð Amarvatns ábúendum fyrir 20 hdr. toll. JÁM XI, 178. Nýbýli: Pálmholt, byggt 1951 á 1/3 Helgastaða.

1919: Tún 6,3 ha. þar af sléttað um 3/4. "Engið er sumstaðar yfir máta votlent í mitti og mjaðmarhöfuð, mjög blautt í botninum og ilt að vinna, en sumt engið er á þurru, sem Reykjadalssá spillir öðru hvörju með sandsáburði. Úthagar eru bæði litlir og snögglendir, og væri full þörf að brúka selförna, sem nú verður ekki við komið, því þángað er mjög langt að sækja og víða seinfært og slitrótt. Vatnsvegur í lengra lagi í Reykjadalssá." JÁM XI, 178. Bærinn stendur í miðjum dal á bökkum Reykjadalssár. Land jarðarinnar er víðáttumikið og náði frá landamerkjum Hamra og norður í Vestmannsvatn, til Fljótshéiðar og yfir hana að Skjálfandafljóti. Austan Reykjadalssár á jörðin allstóra landspildu. Meðfram ánni eru grösugir bakkar og engjar, beitoland víðáttumikið á mounum og til heiðarinnar. BBSÞ, 421

SP-267:001 *Helgastaðir* bæjarhóll bústaður

Heimildir

Túnakort 1919; JÁ I, 395

SP-267:002 *Helgastaðakirkja* heimild um kirkju

"Kirkja var hér fyrrum og kirkjugarður. Hefur þetta nú verið sléttað, en hluti af kirkjugarðinum er hafður sem

heimagrafreitur.", segir í örnefnaskrá A.G.

HELGAÐAÐIR Í REYKJADAL (SP) Maríu og Nikúlasi

1186: Brandr þp þar á yfirreið (gisti að annarri hverri kirkju); Guðmundr Eyjólfsson dýri hafði litlu áður gengið í klaustur á Þverá (prestur?), en Teitur og Oddkatla bjuggu þar eftir hann; Guðmundar saga dýra, Sturl, 124.

1220: Guðmundr þp vígir kirkju á Jónsmessu um haustið, bardagi í kirkjugarðinum, gerður vígflaki og grafinn undir kirkjugarðinn; Guðmundarsaga, Bsk I, 512 513.

1318: XVI. Helgastada kyrckia.

Kyrckia a Helgastodum er helgud vorre fru sanctæ mariæ. oc hinum heilaga nicholao. a heima land halftt. Enn bædi kyrckiu hluti oc reydsu hluti a selfor j haurkzdal. oc þingey halfa og þingstod vm framm. afriett j nattfara wijk. og er þar jtalá fra Greniadarstad oc Mwlástad. Kyrckia a hamra land halftt. enn allt forsland. oc xiiij. kugilldi.

kyrkia er altioldud meður biorum. ij. oc sotript. messufot. ij. oc kaleyk. Glergluggar. ij. oc kluckur. iiij. sloppar. ij. kantara kapur. ij. mariu skript oc nicholas lijneske oc ein Bok. xij. manada tijder. iiij. altaris klædi. ok varbok. iiij. krokstykur. j. messingar styka. j. jarnstyka mykil. iiij. krossar. kyrkiu kola. hokull er steindor gaf.

Lýsistollur oc heytollar af vj. Bæium.

þar er prestz skyld oc diakns

tekur prestur heima j leigu. iiij. merkur. Mork utangardz.

Tyund tali anno. ij. merkur. ij. hundrud j flytianda Eyre ; Máld DI II 436 437

1394: lxiij. Helgastada kyrckia.

Kyrckia ä Helgastodum er helgud vorre frv sancte Mariæ og hinum heilaga Nicholao.

Hun a allt heimaland og selfaur j Haurksdal. þingey halfua og þingstod vm framm. afriett j Nättfaravijk. og er þar jtalá fra Greniadarstad og mvlástad. hun ä Hamra land halft. Enn allt foss land.

þetta jnnann kyrckiu. krossar. ij. smellter. Einn osmelltur. mariu lijneski. Nicholai lijneski. sloppur vondur. kantara kapa blä. messuklæda leppar vonder med hokli slitnum. altarisdvkar. ij. vonder oc hofudlijn slitid. hokull grænn slitinn vjda. corporalia. iiij. og. j. j. sundr. fontur med vondum Bvnadi. glergluggur og þriar merkr j vydi kyrkiulægum. Biorar ij. med sotdript. Tialld vondt karla mginn vm frammkyrkiu. Blamercktur dvkur yfer Nickolas lijneski Brijk steind. altarisklædi fiogur. allvond. altaris steirn fastur. og annar laus. kaleykur brotinn og patijna rifin. jarnstyka stor brotin og bundin saman. og adrad fiorar stykur med jarn. Elldbera kier vondt. kluckur. iiij. og ein rifin j barminn. vr einni kolburinn og ä. ij. Borur og hliodlaus lijtil Bialla brotin. sequentiuBækur. ij. Paskabok. Grallaraskrä. Ensar Bækur. ij. paskaBok og Dominiciu til aduentu. aunnur fra aduentu og framann til paska. pistlabok og Gudspialla j selskinni. psalltarar. ij. forner. Nicholaus saga. enn skrär nockrar. Kyrckiukietill. Glodarkier og paxblad forndt. Spialld steindt. Sacrarium handklædi og dvkr ovijgdur. kistill. stolar. ij. lectarar. ij. Reliquiæ j -remur pungum. mercki. ij. vond. saluns leppur. Elldberi. salun.

þetta j kuikfie. kyr. vij. asaudar kugilldi. vj. Gielldfiarkugilldi. vij. hundrads hross. kuijga tuævetur. og skip vondt fyrer annad hross. er kyrckian ätti.

J virdingarfie jnnan veggia halft. vja. hundrad.

Jn summa allt sampt halft. viij. hundrad og .xx.

Dedicatio Ecclesiæ Festum Egidij.

Var þar metinn stadurinn og reyknad. c. portio.

þar er prestz skyld og diakns. tekur prestur heima. iiij. merkur. enn mork vtann gards.

Heytollur og lysistollur af. vj. Bæium.

Tijund tali Anno. Máld DI III 573 574

[um 1400]: [kvikfé, virðingarfé, ornamenti og bækur]; Máld DI III 651

[um 1425]: Staðarafhending þá er Jón Bjarnarson sleppti en séra Þorkell tók með [kvikfé]

i porcionem half mork ens þridia hvndrads oc stendr vndeR ione af þessvm peningvm med fvllRe leigv [kvikfé] Jtem ath avk þessa er olvkt [hestar og hross] oc stadarspell vm atta aar; DI IV 334 335

1429: aa alt hæima landh ok sælfaur j haurgzdaal. þingey halfua oc þingstaudh vmfram [+afrétt] hon aa hambbralandh alt oc foss landh.

Porcio ecclesie vm tau aar mædan olafr gudmundzson heldt mork vm bædi aren.

Dedicacio ecclesie in festo sancti Egidii abbatis; Máld DI IV 376

[1429]: [1] prestr ok diakne; DI IV 380

1429: Jón biskup Vilhjálmsson veitir Arnþirni Markússyni staðinn

firir bæn loptz bonda ... vm æina tolfmanada vpp fra nestum fardogum oc til annara nest efter komandæ med ollum þeim goghnum oc gædum j faustu oc lauso j minna hlut oc mæira j fridu oc ofridu sëm þar til ligr oc lægit hefer fra fornu oc nyio preter porcionem ecclesie; DI IV 388

4.5.1430: Jón biskup Vilhjálmsson veitir fyrir bænastað Lopts Guttormssonar Arnþirni Markússyni sveini hans staðinn á Helgastöðum

med ollum sinom jngioldum fridum pæningum oc ofridum faustum sëm lausum fra næstum fardogum oc til annara ath vndan tækinne porcione ecclesie. skal hann a stadnum bua oc abyrgiazt stadæn oc stadarens

godz fæda prest oc luka honum kaup sœm suarligt ær en vidu alla skal hann hafua stadnum til vppheldis oc vmbota æn ongua sælia framar æn logæn lofar oc suare ollum skyldum firir stadæn sem log gera radh firir; DI IV 409 410

1431: kirka ... dedicata die sancti egidii abbatis.

a kirkian iij bæi. liggia þar til vj jardir. þriar jardir [bygðar] oc þriar obygdar. porcio xviiij alner; Máld DI IV 468

[um 1449]: Staðarafhending Þorkels prests er Ólafur Loptsson tók með [kvikfé]

halft annat hundrath lvkt j porcionem vm vij. aar [+ornamenta]; DI IV 758

23.12.1449: Höskuldsstaðir og Hóll liggia j helgastada þingvm j Reykiadal; DI V 34

[1461] 1 prestur og 1 djákni DI V 359

30.7.1497: Jörðin Vað í Skriðuhverfi er í Helgastaðakirkjusókn. DI VII, 370

27.6.1498: Jörðin Vað er í Helgastaðakirkjusókn. DI VII, 387

Þverá var Helgastaðannexía til 1670; (PP, 307)

18.6.1872: Helgastaðakirkja lögð niður og sóknin sameinuð Einarsstaðasókn; (PP, 307) [konungsúrskurður]

1872-4: "Kirkjan var lögð af nú fyrir nokkrum árum. Var það torfkirkja, og sést tóftin skammt frá bænum og lítil girðing umhverfis hana og kirkjugarðinn."KK

27.2.1880: Þverársókn lögð til Helgastaðaprestakalls; (PP, 303) [lög]

1880: Sást enn tóftin af gömlu torfkirkjunni skammt frá bænum og kringum hana kirkjugarðsgirðingin; Ö-Helgastaðir M.J.

16.11.1907: Helgastaðaprestakall lagt niður og sóknirnar lagðar undir Grenjaðarstað; (PP, 307) [lög]

"Á Sturlungaöld gerðist hér einn af mörgum átakanlegum atburðum í lífi Guðmundar biskups góða. Meðan hann var að vígja þar kirkju réðust á hann nokkrir af norðlenzku höfðingjunum; menn hans víggirtu sig í kirkjugarðinum og vörðust allengi, en loks varð biskup að flýja í kirkjuna og gefast upp. Kirkjan var lögð af nú fyrir nokkrum árum. Var það torfkirkja, og sést tóftin skammt frá bænum og lítil girðing umhverfis hana og kirkjugarðinn."KK. Guðmundur biskup fékk inni hjá Ísleifi Hallssyni á Þverá [SP-217], en hans menn höfðu ekki tekið þátt í bardaganum.Sturlunga I

Heimildir

Ö-Helgastaðir A.G., 3; Ö-Helgastaðir M.J., 5; DI; KK: Íslenskir sögustaðir III, 120; Sturlunga I, 277

SP-267:003 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-267:004 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-267:005 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-267:006 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-267:007 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-267:008 varða landamerki

"Að sunnan ræður [landamerkjum] Hamraskurður frá ánni, gegnt Knarrarhól, vestur að Merkihól, þaðað beint norðvestur í vörðu, sem hlaða skal á há melhól, rétt austan við svonefnda Farvega í austur af Nautaklöpp...", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Helgastaðir A.G., 2

SP-267:009 *Járnhryggur* heimild um rauðablástur

"Svo eru móar 3-4 km frá vatni og heim að túni. Á þessum móa er Þvermelur. En syðst er Járnhryggur. Það er melhryggurinn, sem heimreiðin liggur eftir. Þar hefur verið rauðablástur.", segir í örnefnaskrá.

"Þegar byggt var fjós sunnan í þessum hrygg, var komið niður á rústir eftir lítið hús með hlóðum og hellu á bak

við. Þar er og mikið gjall.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Helgastaðir A.G., 2-3

SP-267:010 heimild um brunn

Helgastaðatún: "Fjósatunga er niður og suður frá bæ; þar er brunnhús niður við mýrina.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Helgastaðir A.G., 3

SP-267:011 Bessastaðir bæjarstæði býli

Helgastaðatún: "Suðaustur í túni heita Bessastaðir.", segir í örnefnaskrá A.G. "Bessastaðir heitir enn eyðibýli innan túngirðingarinnar í suðvestur frá bænum. Þar hefur verið kallað Vestaragerði til aðgreiningar frá hinu gerðinu (Austara-Gerði). Bæjarkofatóftir sjást enn á Vestaragerði.", segir í örnefnaskrá M.J. "Bessastaðir voru hjáleiga í túninu, sem fór í eyði miklu fyrr [en Helgastaðakot fyrir 1670]." LÞ I

"Bessastader kallast fornar tóftarústir litlar á staðartúninu, og er sagt þar hafi hjáleiga að fornu verið, af fallin fyrir manna minni. Ekki má hana aftur byggja nema staðnum til rýrðar." JÁM XI.

Heimildir

Ö-Helgastaðir A.G., 3; Ö-Helgastaðir M.J., 1; JÁM XI, 178-79; LÞ I, 291

SP-267:012 Vestara-Gerði örnefni

Helgastaðatún: "Í suðvestur frá bænum var kallað Vestara-Gerði til aðgreiningar frá Gerði [nr.13], sem er austar í túninu. Syðst þar var tóftarbrot eftir Gunnarsstaði [nr.14]; en allt er það nú slétt.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Helgastaðir A.G., 3

SP-267:013 (Austara-)Gerði örnefni

Helgastaðatún: "Í suðvestur frá bænum var kallað Vestara-Gerði [nr.12] til aðgreiningar frá Gerði, sem er austar í túninu. Syðst þar var tóftarbrot eftir Gunnarsstaði [nr.14]; en allt er það nú slétt.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Helgastaðir A.G., 3

SP-267:014 Gunnarsstaðir bæjarstæði býli

Helgastaðatún: "Í suðvestur frá bænum var kallað Vestara-Gerði [nr.12] til aðgreiningar frá Gerði [nr.13], sem er austar í túninu. Syðst þar var tóftarbrot eftir Gunnarsstaði; en allt er það nú slétt.", segir í örnefnaskrá A.G. "Á Helgastaðatúni er eyðibýli, sem heitir Gunnarsstaðir. Það er syðst í túninu, á svonefndu Gerði. Þar er enn dálítið tóftarbrot. Hvenær það hefur eyðst er óvíst.", segir í örnefnaskrá " 1) Í Jb. Á.M. er eyðikot þetta nefnt, og mun það vera allfornt býli. Einnig er nefnt Helgastaðakot [nr.24] annað eyðibýli er leigt hafði verið fyrir 40 áln. Það gæti hafa staðið þar sem Gunnarsstaðir eru, því ýmiss smákot frá seinni öldum skiptu um nöfn og voru kennd við búendur í það og það skiptið.", segir í örnefnaskrá M.J.

Heimildir

Ö-Helgastaðir A.G., 3; Ö-Helgastaðir M.J., 1

SP-267:015 Draugagil örnefni draugur

"Aklág og Draugagil." Staðsetningu og frekari upplýsingar vantar í örnefnaskrá. "Suðaustan við [Leiðarhóls]tjörmina er Draugalágin...hún er norðan undir Svarthöfða.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Helgastaðir A.G., 3,5

SP-267:016 Hesthúsmýri örnefni hesthús

"Hesthúsmýri er raklendur blettur suður og niður frá túninu. Þar liggur vegurinn. Þessi mýri er sunnan hans, og norðan vegarins heitir mýrin Kirkjumýri...", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Helgastaðir A.G., 3

SP-267:017 Helgahóll örnefni legstaður

"..niður frá Pálmholti, er nokkuð stór tangi, sem myndar allmikla bugðu á Reykjadalssá. Það heitir Gíslanes...Rétt norðan við nesið er hóll við ána, sem heitir Helgahóll.", segir í örnefnaskrá.

"Meðfram Helgahól myndast langur tangi; það er gamall árfarvegur, sem myndar hann. Þar úti á sléttunum gæti verið haugur Áskels goða. Munnmæli segja, að í Helgahól sé sá heygður er hér bjó fyrst. Hóllinn er fremur lítill og gæti því verið gerður af mönnum. En Helgi þessi druknaði á Grímseyjarsundi, svo eitthvað sé saman við

þetta. Aftur á móti gæir Eyvindur Þorsteinsson, faðir hans, verið heygður þar, sbr. Melabók.", segir í örnefnaskrá. "Eyvinnd kom í Húsavík skipi sínu ok nam Reykjadal upp frá Vestmannsvatni; hann bjó at Helgastöðum ok er þar heygðr [nr.26].", segir í Landnámabók.

Heimildir

Ö-Helgastaðir A.G., 4; Landnámabók, 276

SB-267:018 Heygarðsnes örnefni heygarður

"Suður frá Hesthúsmýri [nr.16] er...Þöddutjörn...Framan undir tjörnni er Flassabakki...Suður af honum [eru Mosar]...Framan við Mosana er Breiðanes við ána, og þar suður af Heygarðsnes, sem nær suður að merkjum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Helgastaðir A.G., 4

SB-267:019 Tjaldtangi heimild

"Helgastaðaei...Langibakki er vestan við eyjuna eða vestan á henni. Utast er Tjaldtangi eða Ræðunes.", segir í örnefnaskrá.

"Um aldamót (líklega 1899) var haldinn þar mikill fundur, hlaðinn ræðustóll og mikið um að vera. Þarna voru t.d. kappreiðar.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Helgastaðir A.G., 4-5

SB-267:020 Leiðarhóll heimild um þingstað

"Beint vestur frá bæ, uppi undir hlíðinni, er stór tjörn, sem heitir Leiðarhólstjörn [Leiðarhúsatjörn, af sumum]. Hún er með leirbotn og þornar stundum upp á sumrum. Sunnan tjarnarinnar (eða norðan) gengur hólabyrping fram. Einna lengst til suðurs, með fjallinu, gengur hóll sá er Leiðarhóll heitir.", segir í örnefnaskrá. "Öll mannvirki á hinum forna þingstað, Leiðarhóli; hann er uppi undir fjallinu vestur frá bænum." ÁÓG

"Þingstaður var í Helgastaðalandi, vestur við heiði, að öðru hvoru í fornöld. Þar heitir enn Leiðarhóll og Leiðartjörn." LÞ I "Þar má sjá merki eftir þinghald, búðatættur. Svo eru þar merki þess, að þar hefur verið búíð, þó hvergi finnst þess getið.", segir í örnefnaskrá A.G. " 7) Munnmæli þessi munu vera sönn í aðalatriðum, því að á Helgastöðum hefur verið þingstaður í margar aldir, og var hreppurinn fyrrum kenndur við þingstaðinn, eins og aðalreglan var í flestum sýslum. Reykdælaleið er nefnd í Ljósvefningasögu, og er enginn staður líklegri til þingstaður en Helgastaðir.", segir í örnefnaskrá M.J. "Bent er á hvar Reykdæla leið hafi verið háð, og heitir þar Leiðarhóll." MÞ "Svo segir í Ljósvefningasögu 2 kap: >Sé ég ráð til, segir Þorgeir, at við komum honum á þrjár leiðir: á Eyfirðingaleið, á Reykdælaleið ok Ljósvefningaleið<. Eigi er Reykdælaleið nefnd í sögum nema á þessum eina stað, og er hann mikilsverður í sambandi við munnmæli þau, að Reykdælir hafi háð leiðarþing á Leiðarhóli. Sá hóll er í Helgastaðalandi í Reykjadal, uppundir fjallinu vestur frá bænum; er hann áfastur hólabyrpingu mikilli, sem þar gengur þvert yfir hálfan dalinn. Þó er Leiðarhóll næstum frálaus og gengur lengst til suðurs með fjallinu. Á hólum sjást þingstaðar verksummerki. Búðatóttir sjást 8 upp á hólum, eru þær flestar meira eða minna óglöggvar, því hóllinn er mjög veðurbarinn, þó hann sé ekki beinlínis uppblásinn, - er jarðvegur á honum mjög grunnur einkum utan og norðantil; hafa búða veggirnir því þornað upp og vindurinn máð þá svo á löngum tíma, að lítið eitt er eftir. Þó eru tóttirnar nokkum veginn glöggvar; þær eru á miðjum hólum, liggja til noðrurs og suðurs og eru samfastar á endum, er dyr virðast á vesturhlið. Fyrir sunnan er láglandisspilda; þar eru þrjár búðatóttir, allar glöggvar. En tvær eru samhliða, þó ekki samfastar, og er hvor þeirra nál. 8 fóm. Löng. Hin þriðja er vestar og er 10 fóm. Löng. Allar snúa þær frá austri til vesturs, eru rúml. 3 fóm. Breiðar og hafa dyr á austurendanum. Auk þessara búða er ástæða til að ætla að 2 eða 3 séu horfnar. Er sagt, að einhvern tíma hafi kot verið byggt á hólum, og mun það satt vera, þó hvergi sé þess getið, og þó bæjarrúst sjáist ekki svo greint verði. Þar er þó túngarður kringum hólinn, fornlegur mjög. Liggur hann utaní hólum alstaðar, nema að sunnan, þar er fagur hvammur sunnaní hólinn, og liggur garðurinn þar niður á láglandinu fyrir neðan hvamminn. Túngarður þessi er vottur um, að hér hefir býli verið. Sumir ætla raunar, að hann sé ekki túngarður, heldur hafi þingstaðurinn verið umgirtur. En bæði er slíkt mót venju, og svo sýnir það sig, að sumar búðatóttirnar eru fyrir utan girðinguna: það eru hinar þrjár tóttir niðri á láglandisspildunni. Túnræktarmerki ber gróðurinn á sunnanverðum hólum glöggvari en aðrar. Sagt er að kotið hafi staðið fremst (syðst) á hólum, upp frá hvamminum. En ofaná rúst þess hefir síðan verið sett beitarhús. Það er nú líka aflagt, en tótt þess er glögg. Við norðurenda hennar og austurhlið eru upphækkanir, sem virðast eldri en hún. Geta það verið leifar af bænum. En nokkur hluti þeirra hefir þó ef til vill verið notaður fyrir heystæði. Aður en bærinn var gjör má gera ráð fyrir að ar hafi verið 1 eða 2 búðir. Fyrirferð beitarhússtóttarinnar og upphækkananna til saman samsvarar því. Austantil við þá rúst virðist votta fyrir litlum hring. Stekkjartótt er á hólbrekkubruninni, skamt vestur frá beitarhússtóttinni; lítur eigi ólíkt því út, að sú stekkjartótt sé sett ofaná búðartótt. Í hvamminum, niður við túngarðinn er önnur stekkjartótt, er virðist vera eldri en hin. Þar er eigi að sjá að búðartótt hafi verið undir. Þriðja stekkjartóttin er fyrir vestan suðvesturhorn hólins, og er hún nýleg. Bæði stekkimir og beitarhúsið

er frá Helgastöðum.BJ

Heimildir

Ö-Helgastaðir A.G., 4-5; Ö-Helgastaðir M.J., 5; LÞ I, 291; MÞ:"Þinghald í Fnjóskadal á söguöldinni" Árbók 1918, bls.2 n.m.; BJ:"Rannsóknir á Norðurlandi sumarið 1900" Árbók 1901,13-14; ÁÓG, Fornleifaskrá, 53

SB-267:021 varða landamerki

"Þá er, uppi í brekkunum, Vörðuklökk,... Þar var byggð merkjavarða.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Helgastaðir A.G., 5

SB-267:022 Réttarhólar ömefni rétt

"Þá er, uppi í brekkunum, Vörðuklökk,... Þar var byggð merkjavarða...Fyrir ofan þetta fyrirnefnda er áberandi og allstórt svæði. Það er nefnt Gráblesi fyrir ofan klettabeltið, sem er skammt fyrir ofan fjallræturnar, mikið víðvaxið og kjarngott til beitar. Upp af Gráblesa eru Réttarhólar vestur á heiðinni. Engin mannvirki eru þar, er sýna orsök örnefnisins...Í norður frá Réttarhólum eru tveir hólar, Oddnýjarhólar á norðurmerkjum.", segir í örnefnaskrá.

"Sumir telja þetta dregið af að "réttu fólki", taka það af, en nokkuð er það langsótt.", segir í örnefnaskrá A.G. " 8) Eins og kunnugt er voru grimmilega harðar refsingar lagðar við ýmsum smáfyrirgjörum með Stóradómi 1564. Í mörgum slíkum málum voru dómur uppkveðnir á þingstöðunum og sakamenn teknir þar af lífi, eða kaghýddir eftir því hver sök þeirra var.- Ef það er ábyggilegt að Réttarhólar geti ekki verið kenndar við fjárrétt eða eitthvað þessháttar, dettur manni hug, að þar sé gamall aftökustaður sakamanna. Var það og algengt mál "að rétta menn" þ.e. að taka þá af lífi.", segir í örnefnaskrá M.J.

Heimildir

Ö-Helgastaðir A.G., 5-6; Ö-Helgastaðir M.J., 5

SB-267:023 Kristínarkofi heimild

"Kristínarkofi hét tóftarbotn hér suðvestur með túninu. Nú er búið að slétta þar, sem kofarústin var og sjást hans engin merki.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Helgastaðir M.J., 1

SB-267:024 Helgastaðakot bæjarstæði býli

"Helgastaðakot var hjáleiga við Helgastaðatún, í byggð 1670-1690." LÞ I

"Helgastadakot, eyðihjáleiga byggð á staðartúninu fyrir vel 40 árum, hefur nú í eyði legið undir xx ár... Ekki ma hjer aftur byggja nema staðnum til rýrðar." JÁM XI. " 1) Í Jb. Á.M. er eyðikot[ið]...[Gunnarsstaðir nr. 14] nefnt, og mun það vera allfornt býli. Einnig er nefnt Helgastadakot annað eyðibýli er leigt hafði verið fyrir 40 áln. Það gæti hafa staðið þar sem Gunnarsstaðir eru, því ýmiss smákot frá seinni öldum skiptu um nöfn og voru kennd við búendur í það og það skiptið.", segir í **Heimildir**

Ö-Helgastaðir M.J., 3; JÁM XI, 178; LÞ I, 291.

SB-267:025 Þjófahólar ömefni aftökustaður

"[Á Helgastöðum] hafa þó gerzt sögufrægir viðburðir, t.d. bardaginn haustið 1219. Voru þá drepnir nokkrir af mönnum Guðmundar biskups góða, og "hengdir sem þjófar". Voru fjórir af þeim færðir upp í Þjófahóla stendur í Guðmundarsögu...Hafa hólar þeir vafalaust fengið nafn af þeim atburði, en nú er örnefnið gleymt.", segir í örnefnaskrá M.J.

Heimildir

Ö-Helgastaðir M.J. 5-6

SB-267:026 heimild um legstað

"Eyvindr fór til Íslands ok kom skipi sínu í Húsavík á Tjörnesi ok nam Reykjadal upp frá Vestmannsvatni ok bjó at Helgastöðum, ok þar var hann heygðr...2.[n.m.] "þar-heygður" svo Reykd. og Sturlubók; "sésk enn haugr hans þar" Þórðarbók. Ekki þekkist haugurinn nú. - Sögnin um það, að Eyvindr hafi numið Katli land með sér í Reykjadal, hefur sennilega gengið í ætt Ketils til að sanna sem fyllstan rétt afkomenda hans til óðala sinna (og e.t.v. goðorðs um leið). Víðar sér sést slík viðleitni í Landnámu."ÍF X. Í Landnámabók, bls. 277, segir enn fremur: "Eyvindr fór til Íslands ok nam Reykjadal upp frá Vestmannsvatni ok bjó á Helgastöðum ok er þar haugr hans."

Heimildir

ÍF X,151; Landnámabók, 277

SB-267:027 Bæjarvað heimild um vað

"...svonefnt Bæjarvað á Reykjadalssá rétt fyrir neðan Helgastaði." JÁ

Í Þjóðsögum Jóns Árnasonar segir frá draumi dr. Hallgríms Scheving þá hann var að sigla til Danmerkur í nám: "Eina nótt meðan þeir lágu í fyrrmefndri höfn undir Noregi dreymdi dr. Scheving að hann þóttist ríða brúnum hesti frá Helgastöðum og Lárus bróðir hans með honum öðrum hesti bleikum. Þykir honum þeir ætla að ríða svonefnt Bæjarvað á Reykjadalssá rétt fyrir neðan Helgastaði. Var þar allgott vað á ánni öndverðlega á dögum séra Hannesar á Helgastöðum. En á seinni árum hans þar hafði áin breytt, kastað sér að austurlandinu og grafið sig þar niður þó hún væri straumlítill svo hún var orðin á sund undir eystri bakkanum, en hann var snarbrattur, og hár moldarbakki og örmjór götusneiðingur upp úr ánni svo hætta var að ríða ef rigning var eða bleyta í götum þar sem við því var búð að hesturinn mundi renna aftur á bak ofan í hylinn. Þegar þeir bræður komu á vaðið þykist dr. Scheving taka eftir því að Lárus er orðinn æði dauðadoppulegur og dregst heldur áttur úr enda er hestur hans heldur latur og seinfær. Hallgrímur þykist þá kalla til bróður síns að knýja hestinn betur fram. En Lárus gerir ekkert að því. Hverfur Lárus svo bróður sínum úr draumnum þar á vaðinu og bleiki klárinn með honum." Síðan vaknar Hallgrímur af draumnum en haustið eftir fékk hann bréf að heiman sem sagði frá láti Lárusar. Áttaði Hallgrímur sig þá á því að bleiki hesturinn hafði táknað dauðann. JÁ I

Heimildir

JÁ I, 404-405

Sp-267:028 heimild

Í Þjóðsögum Jóns Árnasonar er lýsing á skála á Helgastöðum þegar segir frá Bjarna, sem var blindur og skyggn. Hann hafði flakkað á milli bæja, en eftir að hann varð blindur var hann leiddur. Í sögunni er sagt frá því að hann kom að Helgastöðum, þá séra Hannes (Scheving, 1748-1826) var prestur þar. Vildu synir prestsins leika skollaleik við hann, því þeir vildu reyna að leika á hann, en Bjarni þótti fundvís þó blindur væri: "Meðan Bjarni dvaldi á Helgastöðum var svo við eitt sinn að þeir Hallgrímur og Lárus prestssynirnir voru að leika sér að því frammi í bæjardyrum með tveim öðrum drengjum að fela sig hvor fyrir öðrum; höfðu þeir skála sem var frammi í bænum til að fela sig í og var þar nærri koldimmt, en skálinn auður að mestu, með stoðum, bitum, sperrum, langböndum og birkíæfti, en undir bitan var mjög hátt..." JÁ I

Heimildir

JÁ I, 404-405

Sp-268 Foss-Sel

1712: Jarðardýrleiki óviss. Var hjáleiga og heimaland Helgastaða auk þess að vera gömul selstaða þaðan. 1318: allt fors land í eigu Helgastaðakirkju; DI II, 437. 1394: foss sels land allt í eigu Helgastaðakirkju skv. Máldaga; DI III 573, 574. 1569: "eyðikot Fossland haft fyrir selför." DI XV, 349. Byggð var stöðug þar á seinni árum en Fosssel ór í eyði 1936.

1919: Tún 2,2 ha. þar af sléttað um 1/4. "Engjar öngvar, nema hvað hent er úr skógartrjóðrum, sem þó er smáfengið. Úthagar eru bjarglegir. JÁM XI, 158. Fosssel er vestan í Fljótsheiði, næst norðan Glaumbæjarsels. Bærinn að Fosseli stóð á hjalla upp frá ós Fossselskvíslar. Þessi hjalli liggur frá Vaði og nokkuð suður fyrir Fosssel. Öll hlíðin sunnan og norðan við bæinn er skógi vaxin. Ö-Fosssel, 1-2.

Sp-268:001 Foss-Sel bæjarstæði býli/sel

"Fosssel stendur uppi í heiðarbrún 100 m fyrir sjó, en dalbotninn er hér um 80 m lægri." LÞ I

Heimildir

Túnakort 1919; LÞ I, 301

Sp-268:002 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

Sp-268:003 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

Sp-268:004 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

Sp-268:005 garðlag landamerki

"Að sunnan eru merkin garður upp á Lynghöfða, sem gengur þar fram að fljótinu.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Fosssel, 1

Sp-268:006 varða landamerki

"Að norðan eru merkin úr stórrí vörðu á Skógarhöfða og austur í Bræðravörðu [nr.7].", segir í **Heimildir** Ö-Fosssel, 1

Sp-268:007 *Bræðravarða* varða landamerki

"Að norðan eru merkin úr stórrí vörðu [nr.6] á Skógarhöfða og austur í Bræðravörðu.", segir í **Heimildir** Ö-Fosssel, 1

Sp-268:008 *Skuldaþingsey* tóftir

"Vestan við landið er Glaumbæjarkvíslin, skiptist rétt norðan við merkin um eyju, sem þar er nyrzt samhliða þingey. Þessi ey heitir Skuldaþingsey, og kvíslarnar heita, sú vestri Skuldaþingseyjarkvísl og sú eystri Fossselskvísl. Skuldaþingsey nær lengra norður en Þingey, og á henni eru rústir (?).", segir í örnefnaskrá.

"Fyrir þessu landi liggur ey í Fljótnu sem kölluð er Skuldaþingsey og er mælt að í forntíð hafi þar verið skuldakröfuping haldin."SSÞ "Nafnið bendir til þess að til forna hafi þar farið fram skuldaskil og líklega refsingar, meðan þingað var í Þingey." Árb. Ferðafélagsins, 17. "Nafnið bendir á Þinghald, og má lesa um það t.d. í Íslandssögu dr. Jóns Jóhannessonar.", segir í örnefnaskrá. Jörðin hafði Skuldaþingsey til afnota, til beitar. LÞ I "Fyrir norðaustan Þingey [Sp-272b] er önnur minni ey, Skuldaþingsey. Maurer bendir á að í þessu nafni geymist minning um vorþingskipun á þjóðveldisöld, þar sem ásamt sóknarþingi hafi verið fyrirskipað viðöskiptaþing (skuldaþing eða skuldamót), og hafi það sést af staðháttum hér, að viðskiptaþingið hefur stundum verið haldið á sérstökum stað."KK

Heimildir

Ö-Fosssel, 1; LÞ I, 301; KK:Íslenskir sögustaðir III, 118; SSÞ, 114

Sp-268:009 *Þvottagilslækur* örnefni þvottastaður

"Öll hlíðin sunnan og norðan við bæinn er skógi vaxin, og heitir hann Fossselsskógur. Skógurinn slitnar í sundur við Fossselseyri. Syðst í hlíðinni er lækur, sem heitir Þvottagilslækur. Hann rennur fyrst eftir Þvottagili og svo niður í kvísl.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Fosssel, 2

Sp-268:010 *Brennisei* tóft sei

"Öll hlíðin sunnan og norðan við bæinn er skógi vaxin, og heitir hann Fossselsskógur. Skógurinn slitnar í sundur við Fossselseyri...Spottakorn suður í syðri skóginum er skóglaus blettur með gömlum tóftum, þar heitir Brennisei, og þar rennur niður Brenniseislækur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Fosssel, 2

Sp-268:011 heimild um kolagröf

"Kolaskógur er þar góður sem heldur fer batandi."SSÞ

Heimildir

SSÞ, 114

Sp-269 Hamrar

1712: Jarðardýrleiki 20 hdr. Eign Helgastaða og hjáleiga, voru snemma byggðir úr því landi. JÁM talar um skógarítak, sem Öndólfstaðir eiga í "Hamraselslandi", vestan Fljótsheiðar. 1318: hamra land hálf í eigu Helgastaðakirkju; DI II, 437. 1394: Hamraland hálf í eigu Helgastaðakirkju skv. Mældaga; DI III 573, 574. 1569: Hún [Helgastaðakirkja] a jord Hamri." DI XV, 349. Hamrar fóru í eyði 1936.

1919: Tún 3 ha. þar af sléttað um 3/4. "Túninu spillir Glaumbæjar bæjarlækur með leirsáburði og hleypir á það vatni, sem jetur úr rótina. Engið þomar upp og sprettur lítt. Úthagar eru bjarglegir." JÁM XI, 179. "Bærinn stendur á lítilli hæð í brekkurótunum og er brekkan ofan bæjar brött með klettum í brúninni. Land jarðarinnar er fremur mjó spilda milli Helgastaða og Glaumbæjar, frá Reykjadalssá vestur á há Fljótsheiði. Neðan bæjar eru vallendis- og lyngmóar, sem nú eru að miklu leyti orðnir að túni." BBSÞ,419

Sp-269:001 *Hamrar* bæjarhóll bústaður

Heimildir

Túnakort 1919

Sp-269:002 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SD-269:003 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SD-269:004 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SD-269:005 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SD-269:006 *Hamraskurður* heimild um landamerki

"Nýrzt er þar á merkjum við [Reykjadals]ána Hamraskurður, gegnt Knarrarhól, sem er austan árinna.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hamrar, 1

SD-269:007 *Vörðumelur* garðlag landamerki

"Að sunnan eru merkin frá Hamrarák á Reykjadal. Úr honum er bein lína upp við mólöndin, vestur í Vörðumel, sem er á mótum merkjum móti Glaumbæ...Suður og upp af bæ er í brún klöpp sem heitir Hammarklöpp. Syðst á henni er Klapparhorn, og þangað eru merkin um garð neðan úr Vörðumel,..", segir í örnefnaskrá.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hamrar, 1-2

SD-269:008 *Gerði* heimild um fjárhús

"Þá er að fara upp fyrir Þjóðveginn. Neðan túns er nafnlaust hraunsvæði, en neðan við túnið heita Gerði.", segir í örnefnaskrá.

"Þar eru miklar tættur, fjárhús og heystæði mikil.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hamrar, 1-2

SD-269:009 *Vörðuklöpp* garðlag

"[Upp frá Tjarnarmelum] Þar upp af er í hlíðinni Vörðuklöpp, sem er á merkjum, og ofar er Nautaklöpp.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hamrar, 2

SD-269:010 *Stekkjarlág* örnefni stekkur

"Skammt utan við túnið er stór og falleg hlíð, sem heitir Skjólbrekka. Þar utar er Stekkjarlág.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hamrar, 2

SD-269:011 *Smalaskálaholt* örnefni smalakofi

"Þegar kemur upp fyrir brúnina, er fyrst eins og landið lækki upp að ásum. Þetta heitir Klapparmýri. Vestan hennar er Hamraás, sem er bæði fyrir ofan Helgastaði og Höskuldastaði. Austan í honum erum hamrar, sem hann getur verið kenndur við. Þar ofar er Hamramýri. Syðst í henni á merkjum er allhár mólóll, sem heitir Smalaskálaholt.", segir í örnefnaskrá.

"Þar hafa smalar haft byrgi.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hamrar, 2-3

SD-269:012 *Réttarholt* örnefni rétt

"Norðanvert við Hamramýrina eru Réttarhólar. Merkin eru sunnan í þeim og vafi, hvort þeir eiga að vera hér með.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

SB-270 Glaumbær

1712: Jarðardýrleiki 30 hdr. með Glaumbæjarseli sem metið er á 10 hdr. [SB-271]. "Glaumbæjargerde kallast fornt eyðibýli hjer í landinu..." Tvíbýli er í Glaumbæ síðan 1953. Kuml fannst hér árið 1915.

1919: Tún 4,6 ha. Þar af sléttað um 3/4. "Túninu spillir bæjarlækurinn með grjótsáburði til stórs skaða, og horfir til meiri eyðileggingar með framtíðinni. Úthagarnir eru mjög litlir nálægt heimajörðinni, en nokkurneginn bjarglegir með sellandinu, þó þángað sje bággt að sækja heiman." JÁM XI, 180. "Bærinn stendur í brekkurótunum og er alldjúpt lækjargil í brekkunni ofan bæjar. Land jarðarinnar var fremur mjó ræma milli Hamra og Vallakots frá norðri til suðurs. Það nær frá Reykjadalsá, vestur á há Fljótsheiði. Neðan bæjar voru grundir og lyngmóar sem nú eru að mestu ræktuð tún." BBSB, 18.

SB-270:001 *Glaumbær* bæjarhóll bústaður

Heimildir

Túnakort 1919

SB-270:002 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SB-270:003 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SB-270:004 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SB-270:005 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SB-270:006 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SB-270:007 *Ytri-Vörðumel* örnefni landamerki

"Að norðan móti Hömrum eru merkin frá Hamrarák niður við Reykjadalsá bein lína upp að mólöndum vestur í Ytri-Vörðumel.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Glaumbær, 1

SB-270:008 garðlag landamerki

"Að norðan móti Hömrum eru merkin frá Hamrarák niður við Reykjadalsá bein lína upp að mólöndum vestur í Ytri-Vörðumel [nr.7]. Úr honum eru merkin í garð norðan við túnið í Glaumbæ.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Glaumbær, 1

SB-270:009 garðlag landamerki

"Að norðan móti Hömrum eru merkin frá Hamrarák niður við Reykjadalsá bein lína upp að mólöndum vestur í Ytri-Vörðumel [nr.7]. Úr honum eru merkin í garð [nr.10] norðan við túnið í Glaumbæ. Þaðan er syðst í Klapparhorn upp í brekkunni og þar eftir garði ofan við neðstu brún sunnan í Hamraás.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Glaumbær, 1

SB-270:010 *Helluvað* heimild um vað

"Að sunnan eru merkin garður [nr.11] frá Reykjadalsá nálægt miðja vegu milli Helluvaðs í ánni og Glaumbæjarholts.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Glaumbær, 1

SP-270:011 garðlag landamerki

"Að sunnan eru merkin garður frá Reykjadalssá nálægt miðja vegu milli Helluvaðs [nr.10] í ánni og Glaumbæjarholts.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Glaumbær, 1

SP-270:012 garðlag túngarður

"Að sunnan eru merkin garður [nr.11] frá Reykjadalssá nálægt miðja vegu milli Helluvaðs [nr.10] í ánni og Glaumbæjarholts. Sést hann yfir engjarnar og upp að Mó, sem nú er tún. Þaðan er bein stefna í túngarðinn milli Vallakots og Glaumbæjar.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Glaumbær, 1

SP-270:013 garðlag landamerki

"Að sunnan eru merkin garður [nr.11] frá Reykjadalssá nálægt miðja vegu milli Helluvaðs [nr.10] í ánni og Glaumbæjarholts. Sést hann yfir engjarnar og upp að Mó, sem nú er tún. Þaðan er bein stefna í túngarðinn [nr.12] milli Vallakots og Glaumbæjar. Þá ræður Grundargil í Grundargilsklöpp, sem er syðst í gílinu. Þar fyrir vestan er garður úr gilbotni suðvestur á háheiðina.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Glaumbær, 1

SP-270:014 *Syðri-Vörðumelur* örnefni landamerki

"Landið er næst niður við á er mest smáþýfðir móar, og er svæðið nafnlaust nema Syðri-Vörðumelur og Ytri-Vörðumelur [nr.7], og eru báðir á merkjum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Glaumbær, 1-2

SP-270:015 *Húsagil* örnefni

"Bæjargil er beint upp af bæ, þá Bæjarrindi. Næst er Húsagil og Húsarindi.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Glaumbær, 2

SP-270:016 *Gerði* heimild um lambhús

"Við túnhliðið niður við veg heitir Gerði. Þar var lambhús, en hefur verið sléttað yfir.", segir í **Heimildir**

Ö-Glaumbær, 2

SP-270:017 *Smalaskálaholt* örnefni smalakofi

"Að norðan móti Hömrum eru merkin frá Hamrakrök niður við Reykjadalssá bein lína upp að mólöndum vestur í Ytri-Vörðumel [nr.7]. Úr honum eru merkin í garð [nr.10] norðan við túnið í Glaumbæ. Þaðan er syðst í Klapparhorn upp í brekkunni og þar eftir garði [nr.9] ofan við neðstu brún sunnan í Hamraás. Síðan eru merkin syðst í Smalaskálaholt, holt syðst í Hamramýri, og svo beint vestur á háheiði.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Glaumbær, 2

SP-270:018 *Stekkur* heimild um stekk

"Fyrir ofan brún beint upp af bænum í miðjum slakka, er Stekkur. Þar hefur verið býli og sér fyrir garði.", segir í örnefnaskrá.

"Sumir telja, að það hafi heitið Pálsgerði, því syðst uppi í Vesturásnum heita Pálsgerðisholt rétt ofan við mýrina.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Glaumbær, 2

SP-270:019 *Glaumbæjargerði* bæjarstæði býli

"Glaumbæjargerði er fornbyli uppi í Grófarbotnum, rétt ofan við heiðarbrún, þar er nú talað um Pálsgerðishól, og má vera, að nafnið hafi einhvern tíma verið Pálsgerði." LÞ I

"Glaumbæjargerde kallast fornt eyðiból hjer í landinu upp á heiðarbrúninni, og eru þar byggingamerki sýnileg tóftarústa og fornra garðlaga. Ekki má hjer aftur byggja fyrir heyskaparleysi." JÁM

Heimildir

JÁM XI, 180; LÞ I, 292

SB-270:020 kuml legstaður

97. Glaumbær, Reykdælahreppur.

Þjms. 6918-46.

Sumarið 1915 rannsakaði Matthías Þórðarson fornaldarkuml, sem vegagerðarmenn höfðu fundið hjá Glaumbæ í Reykjadal. Flest er á huldu um hið ytra útlit kumlanna, því að vegamennirnir höfðu stungið jarðveg ofan af þeim á stóru svæði, þegar Matthías kom á vettvang. En sennilega hefur lítið sem ekkert borið á þeim. Það kom í ljós við rannsóknina, að þeim hafði verið rótað endur fyrir löngu. Þar á ofan kemur rask vegamannanna, svo að ekki er að búast við nákvæmri fundarlýsingu (59. mynd).

1. kuml. Þetta var hrosskuml. Hafði hesturinn verið lagður í gróf, sem tekin var niður að mól, 1 m að dýpt, 1,60 m að l. og 1 m að br., sporöskjulöguð. Hausinn sneri í norður, fætur til vesturs, krepptir. Fáeinir steinar voru í kumlinu, en engir munir. Kumlið virðist ekki hafa verið hreyft til muna.

Suður frá miðjum hrossbeinunum lá 2,5 m löng, dökk rák af fúnum tréleifum (Þjms. 6919-20). Efníð er fremur stórgerður viður og getur ekki verið birki. Tréleifar þessar voru gleggstar syðst, og þar var stór hnoðnagli gegnum þær. Rétt hjá honum var köggull úr hestsfæti, sennilega frá 1. kumli.

2. kuml. Var 2-3 m fyrir sunnan 1. kuml, suður frá tréleifarákinni. Kumlið var um 4 m að l. og 70 sm að br., og er þetta eftirtektarverð lögun á kumli. Óreglulega settir steinar voru innan um moldina. Í botni kumlsins var 5,5 m löng skora ofan í mölina. Í kumlinu voru mannsbein, lærleggir og framhandleggbein í norðurenda, svo að kumlið hlýtur að hafa verið mjög úr lagi fært, enda sást það á öðru, sem í því fannst. Þar fundust hundsbein, 25 járnaglar með stórum haus á öðrum enda, en ferkantaðri ró á hinum (Þjms. 6924), á víð og dreif um kumlið, jármoli og viðarbútur (Þjms. 6925 a-b), jármolinn er sýnilega af fal á silfurreknu spjóti, þrír jármolar, sem allir eiga saman og geta verið úr sverðsbrandi (Þjms. 6926), þorn úr járnhringju (Þjms. 6927).

Í þessu kumli hefur þá verið heygður maður með hundi sínum og vopnum. Hrosskumlið norður af (1. kuml) mun að líkindum eiga við þetta kuml.

3. kuml. Um 2 m fyrir austan 2. kuml sunnanvert var lítið kuml, 1 m í þvm. Í því voru fáein óregluleg mannabein, orpin mold og grjóti. Matthías Þórðarson segir í skýrslu sinni um fundinn, að vafasamt sé, „hvort hér hafi verið dysjað lík af manni; eru líkur til, að hér hafi aðeins verið orpin moldu og grjóti nokkur gömul mannabein úr dysjum hér hjá“.

4. kuml. Þetta kuml var 1 m norðaustur af 3. kumli. Það var mjög lítið og grjót yfir. Í því voru aðeins 5 hundsjaxlar og brot af gómbeinunum og járnagla með tréleifum (Þjms. 6930). „Vafasamt, hvort hér er um upprunalegt dys að ræða“, segir Matthías Þórðarson réttilega. Eftir það skýrir hann frá leggbroti úr framhandlegg manns (Þjms. 6931), sem „fannst í smápúst, er líkist dysjarbroti á milli IV og V“. Hér er sá galli, að ekki hefur áður verið gerð grein fyrir V í skýrslunni. En af kortsýssu Matthíasar, sem hér er birtur uppdráttur eftir (59. mynd), sést, að þarna ætti réttilega að standa „IV og VI“, en V er einmitt sjálf hin umrædda „smápúst“. Hjá leggbrotinu fundust tveir járnbútar (Þjms. 6932), og sjást dúkför í ryðinu.

Það er afar líklegt, að það sem hér er kallað 3., 4. og 5. kuml séu í rauninni allt leifar af einu og sama kumlinu og hrosskumlið hér á eftir fylgi því.

6. kuml. Hrosskuml rétt norðan við 4. og 5. kuml. Í því voru hrossbein á ringulreið og sömuleiðis munir þeir, er þarna fundust. Gröfin, sem hrossið hafði verið grafið í, var 1 m að dýpt og 1,0-1,5 m í þvm. Þessir hlutir fundust:

6934. Jármél með hringum og járnsviptum, tvíhlekkuð og ferstrend.

6935-39. Þrjár gjarðarhringjur og brot af hinni fjórðu.

6940-42. Þrjár járnlykkjur, svipaðar, en ekki eins, mjórri í annan endann og þar leifar af hringum eða hlekkjum á tveimur þeirra.

6943. Járnkrókur, s-lagaður.

6944. Þrjár kringlóttar messingardoppur með járnfæti eða broddi undir.

6945. Fjórir járnaglar og nokkur brot, þrír eru með haus og ró, misstórir. - Allir þessir hlutir eru sýnilega úr fargervi hests, söðli eða aktygjum, en gjarðarhringjurnar fjórar ættu að benda til, að hestarnir hefðu verið tveir, þótt ekki væri það sýnilegt af beinum.

Um 6-7 m norðan við nyrzta kumlið (1. kuml) fundu vegagerðarmennirnir brot af mannshauskúpu (Þjms. 6946). Og 11 m norðan við 1. kuml var enn kuml með tveimur hrossbeinagrindum. Þar hafði verið gerð gróf, 1 m í þvm. og 1 m að dýpt, og hestarnir sveigðir saman og lagðir á víxl, frá norðri til suðurs. Grjótlaust var yfir og umhverfis, og engir gripir fundust. Ekki er ljóst, hvernig hrosskuml þetta stendur í sambandi við kumlin að öðru leyti.

Við rannsókn mannabeinanna hefur Jón Steffensen fundið bein úr a.m.k. tveimur mönnum, karli og konu, báðum gömlum, en hann tekur ekki fyrir, að fleiri kunni að vera. Að öllu athuguðu virðist þó líklegt, að aðeins sé um að ræða leifar tveggja mannskumla með víðeigandi hrosskumlum á þessum fundarstað í Glaumbæ.

Heimildir: MATTHÍAS ÞÓRÐARSON, Safnaukaskrá, pr. í Árbók 1917, bls. 27-31.

Heimildir

KEKH 2, 285

SB-271 Glaumbæjarsel

1712: Jarðardýrleiki ekki gefinn upp og er Glaumbæjarsel í eyði. 1805 er jarðardýrleiki 10 hdr. "Þetta býli er heimaland og hjáleiga Glaumbæjar í Reykjadal, en liggur við Skjálfandafljót og hefur ýmist verið byggt eður óbyggt...Þetta kot brúkar nú heimaörðin til selfarar." Var byggt á gamalli selstöðu Glaumbæjar og byggðin talin forn en stopul. Glaumbæjarsel fór síðast í eyði 1936 og er eign Einarssstaðamanna.

1919: Tún 3 ha. þar af sléttað um 2/3. "Glaumbæjarsel er undir brekkurót, á grónu og flötu hrauni milli brekku og Þingeyjarkvísar, nokkru norðar en fyrir miðri Þingey...Hér er skýlt og veðursælt og mjög vel gróði á láglendi, um hlíð og heiði, en engjar þó engar, en sauðland eitt hið bezta í sýslunni og útbeitin nær óbrigðul, einkum þegar kvíslin var á ísi og beitt á Þingey." LÞ I, 300

SB-271:001 *Glaumbæjarsel* bæjarstæði býli/sel

"Úr landi Glaumbæjar byggðist Glaumbæjarsel og varð síðar sérstök eign. Fyrir 1712 var Glaumbæjarsel öðru hvoru í eyði, og hafði þá Glaumbæjarbóndi þar fé á vetrum...Í eyði bæði 1703 og 1712, en þó byggt þar á milli, og var bæði selstaða og beitarhús Glaumbæjar, þegar ekki var byggt. Snemma mun þar hafa byggst á 18. öld, og byggð þar alla 19. öld og til 1936." LÞ I

Heimildir

Túnakort 1919; LÞ I, 292, 300

SB-271:002 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SB-271:003 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SB-271:004 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SB-271:005 *Bjúgejjarvað* heimild um vað

"Þar í kvíslinni er eyja, sem heitir Bjúgey. Vað er yfir kvíslina út í eyjuna og þaðan í Þingey. Þetta er niður undan miðju túninu.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Skógarfletir og Glaumbæjarsel, 2

SB-271:006 *Strákavað* heimild um vað

"Strákavað er norðan við Skipapoll og Glaumbæjarselskvísl og breytti sér furðu lítið því botn var grýttur.", segir í grein Hermanns Vilhjálmssonar.

Heimildir

Hermann Vilhjálmsson, Baráttan við Skjálfandafljót, 117

SB-272 Einarstaðir

1712: Jarðardýrleiki 90 hdr., en 55 hdr. árið 1847. Kirkjustaður. Með eru taldar hjáleigurnar Vallnakot [SB-273] sem rann til konungs fyrir 1847, Láfsgerði [SB-274] og Skógarfletir. Var landnámsjörð Ketils hörska, valin af Eyvindi landnámsmanni bróður hans. Sonarsonur Ketils var Einar Konálsson, sem jörðin er við kennd. Hann fóstaði Guðmund ríka, og þótt spekingur, og þurfti Guðmundur oft að sækja ráð í Einarssstaði. Á Sturlungaöld búa enn ríkir menn á Einarssstöðum, Ljósvetningar af Reykdælskum landnámsættum. Frá 1200 til um 1290 bjó þar Einar Ásbjarnarsson, er lifði meira en 11 tugir vetra. Fyrir 1500 eru allar Einarssstaðæignir komnar í eigu Ólafar ríku á Skarði við Breiðafjörð. Síðan kaupir eignirnar Ari sonur Jóns biskups Arasonar. En um 1700 eru þær í eigu Skarðsættar á ný. Árið 1712 býr þar Eyjólfur Einarsson. Skarðsættin átti þá fjölda jarða í sýslunni, og hafði Eyjólfur umsjá þeirra allra og völd mikil. Jörðin komst aftur í innanhérðaseign og sjálfsábúð á 19. öld. LÞ I, 294. Einarssstaðir átti ítök á mörgum stöðum s.s. Hestaganga á Austurfjöllum, tveggja manna dorgganga á Vestmannsvatni, legsteinagryt í Kasthvammi, reka nokkra og afréttir. Einnig selstöðu í Einarssstaðaseli. Nýbýli: Jaðar, byggt 1937 á 1/8; Hlíðarholt.

1919: Tún 10,1 ha. þar af sléttað um 9/10. "Úthagar eru nægir." JÁM XI, 181. "Bæjarhúsin standa á hól nokkum spól frá brekkurótum Fljótsheiðar. Austan og sunnan við túnhólana er víðáttumikið flatlendi að Reykjadalssá og Seljadalsá. Norður frá túninu voru lyng-og viðarmóar. Meðfram ánum voru engjalönd, mikil og grasgefin, ræktuð með áveitu úr Seljadalsá. Nokkru af því hefur verið breytt í tún. Einarssstaðabýlin eiga mikið

land á Fljótsheiði, allt vestur að Skjálfandafljóti. Í því eru eyðibýlin Skógarfletir, Glaumbæjarsel og Láfsgerði." BBSð, 412

SB-272:001 *Einarstaðir* bæjarhóll bústaður

"Bærinn stendur á hól aðeins laus við hlíðina sjálfa.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Túnakort 1919

SB-272:002 *Einarsstaðakirkja* heimild um kirkju

"Kirkjan stendur á hlaðinu beint austur af íbúðarhúsinu á Einarsstöðum. Hún var reist árið 1862,...", segir í örnefnaskrá.

EINARSSTAÐIR Í REYKJADAL (SB) Pétri (HELGASTAÐAANNEXÍA)

1220: Ögmundur prestur býr þar á hálfu landinu og flytur málmytu sína ofan í Múla undan Guðmundi Arasyni og flokki hans sem þar hafði sest að; Guðmundarsaga, Bsk I, 511.

1318: XVII. Einarstada kyrckia.

A Einarstodum j Reykiadal er Peturskyrkia. Liggur til kyrckiu land j kuijgerdardal. oc. v. kugilldi. j heima jordu.

Þetta er jnnan kyrckiu. alltaris klædi. vj. yfersloppar. iij. messu klædi. iiij. ad aullu. kaleykar. iij. kantara kapa. kista læst. Tiolld vond vm kyrckiu. Bækur. iij. fornar oc eru a. xij. manada Tijder. Aspiciens Bok ad ottusong vm framm vm jol. Onnur tekur til eptir jol de santis. til paska Legendu Bok vond. Laga songua Bok. sequentiu Bok. Dominiciu Bok a sumarid j selskinne. saltare godur. gradall. Capitularius skrijn. kietill. Glodarkier. Elldbere. Lijka abreydsl. Broddstafur. mariuskript. Peturs lijkneski. kross forn med. v. lykneskium. Rodukrossar iij. kistill oc j helger domar oc vpphaf kross. jarnstykur. iiij. oc ein mykil messingar styka. Glergluggur. j. mercki. ij.

Kyrckia ä. ij. kugilldi. og. xvij. aurar. þar er. ij. presta skýlld. taka heima j leygu. iiij. merkur. vtan gardz iijc. oc. xij. alnar.

Heytollur oc lýsistollur af. xvij. Bæium

Týund tali anno. halft. iiij. hundrad oc Eyre

Epter [sögn] sijra Eýrykz er þorGrijmur Bondi skylldi adgiora forkýrkiu a Eynarstodum. so ad hann taki xx. hundrud. hest ; Máld DI II 437

1394: xlix. Eynarstada kyrckia.

Kyrckia ä Einarstodum er helgud med Gudi hinum heilaga Petro.

Hun a. x. kugilldi j heimajordu og kuigudal.

Þetta jnnann kyrckiu. messuklædi þrenn ad aullu med dvkum. hoklar. iij. kantarakäpur. iij. corporalia. iij. j hvsum. sloppar. ij. vonder. alltarisklædi. v. kaleykar ij. handlijn stackt. krossar. iiij. mariu lijkneski. Peturs lijkneski. Glodarkier vondt. Elldbera brot. v. kluckur. iij. og er ein lest. Bialla. sacrarium. munnlaug vond. jarnstyka stor med lamp. Lijtlar stykur. v. med jarn. og ein brotinn med kopar. Glergluggur. Lectarar. ij. kistum þrum. ij. paskastyka med Bladi. alltarisdvukur godur og annar vondur. Lecktaradvkur slitinn. dvkur yfer petro. þaxspiollld. ij. reliquie med hv[s]ker lijtud med kopar. Broddur. mercki. ij. kross lijtill med vnderstodum. handklædi. [vantar 1 alltarisklæði, 1 slopp, 1 messuklæði, 1 kaleik, kirkjutjöld, ketil, líkaábreiðsl]

Þetta j Bokum. Graduale. sequentiu Bok. messu Bok stor per Annum. Lägasongua Bok. Ottusongs Bækur. ij. vondar per Annum. Lesbok de tempore fra páskum og til aduentu. Lesbok de sanctis per annum. Bok fra aduentu og til nijuviknafostu. og aunnur þadan til paska. psalltarar. ij. Commune. Capitularius. Hymnarius. Sermonicianarius. Passionarius Apostolorum. og enn v. skrär vondar.

þar er tueggja presta skyllt. takast heima j leigu. iiij. merckur. Enn vtann gardz. iijc. og. xij. alner.

Heytollur og liostollur af. xvj Bæium.

Ecclesi anon dedicata.

Tijund. kyrckiuhluti a þui ari. iij. merckur.

Þetta j lausagodzi. x. kugilldi. xxx. hundrud j voruvirdu godzi og. x. hundrud j hafnarvodom.

Er þar reyknud portio vm. viij. ar sem siera Steinmodur atti ad suara. Máld DI III 555 556

1429: aa kwikændisdaal oc wollu. Stendr jnnan kirkiu vidrlight sëm sægir j fornu registro.

Ecclesia non dedicata.

Tiundh kirkiu lute a þui are iij merkr.

fælio tiunder vm sex aar hundrat vpp a huert aaret.

hefuer gifuest med likum. x. hundrot; Máld DI IV 377

[1429]: ij prestar; DI IV 380

26.1.1437: Jarðimar Syðri Laugar, Daðastaðir og Hólar ... liggia j reykiadal j einarstada þingum; DI IV 565

14.5.1459: Jörðin Hólar í Reykjadal ... stendur í Einarstada kirkjusokn; DI V 177 178

[1461] 2 prestar DI V 359

8.6.1489: Jörðin Syðri Laugar er í Einarsstaðakirkjusókn. DI VI, 657

[1494]: Med kirkjunne aa einarstodum tok ec [Páll Brandsson] xv. hundrut j fridum peningum en. iij. hundrut j ofridu. en um .ann reikningskap sem þar hefer fallit sidan ec feck jordina skipa eg henne halfa iordina biorg j

kinn firir x hundrut og allan þann uid sagadan og osagadan sem þar er nu heim komin og allar þær fialer sem eru j flatey. er þath kirkjunne god nytsemd ef þui verður t henne komit. Testamentisbréf DI VII, 233 [Frumbréf, óinnsiglað - Páll dó 1494]

18.6.1872: Helgastaðakirkja lögð niður og sóknin sameinuð Einarstaðasókn; (PP, 307) [konungsúrskurður]

27.2.1880: Þverársókn lögð til Helgastaðaprestakalls; (PP, 303) [lög]

16.11.1907: Helgastaðaprestakall lagt niður og sóknir lagðar undir Grenjaðarstað; (PP, 307) [lög]

Heimildir

Túnakort 1919; DI; JÁM XI, 180; BBSþ, 43

SP-272:003 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-272:004 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-272:005 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-272:006 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-272:007 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-272:008 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-272:009 *Virkishóll* heimild um virki

"Norður af kirkjugarðinum er laut í túnið, sem heitir Kirkjugarðslaut. Austanvert við lautina er Virkishóll, og má sjá þar greinileg merki virkisgarða eða varnargarða.", segir í örnefnaskrá.

"Ekki er vitað, hvenær það hefur verið gert. 1220 var Guðmundur biskup hér á ferð og braut upp grjóti til varnar, en ekki er nefnd virkisgerð þar í Sturlungu.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Einarstaðir, 1

SP-272:010 *Metúsalemargarðar* garðlag kartöflugarður

"Sunnan í Virkishól [nr.9] eru tveir stórir garðar, sem heita Metúsalemargarðar.", segir í örnefnaskrá.

"Þar ræktaði Metúsalem Magnússon kartöflur 1877-80 og mun hafa verið sá fyrsti, sem ræktaði þær í Reykjadal.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Einarstaðir, 1-2

SP-272:011 *Drekkingarpollur* heimild um aftökustað

"Sunnan undir Virkishól [nr.9] er Drekkingarpollur. Þar mun sakamönnum hafa verið drekkt. Pollurinn var í bæjarlæknum, en nú hefur læknum verið veitt burt, svo þetta er ekki pollur lengur, heldur grasivaxin laut.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Einarstaðir, 2

SP-272:012 *Leyningsbakki* sögustaður legstaður

"Svo er aftur austur frá Virkishól [nr.9]. Uppi í túninu er lægð, sem nefnd er Leyningsbakki, og austur af í suðausturhorni túnsins heitir Leyningur.", segir í örnefnaskrá.

"Leyningsbakki er nefndur í Reykdælasögu, og mun það vera þessi bakki, sbr. afstöðuna við Öndólfstaði. Gömlu göturnar [nr.13] lágu þaðan um túnið norðan við bakkann. Frá Leyningi og bakkanum eru brattar

brekkur niður á lægsta undirlendið. Sterkar líkur telur J.H. [Jón Halldórsson, heimildarmaður] fyrir því, að þetta sé Leyningsbakki sá, sem vitnað er í í Reykdælu, þar sem Áskell goði var grafinn að eigin ósk.", segir í örnefnaskrá. "Svá er sagt, at Áskell bjósk til ferðarinnar með tuttuganda mann, ok var í ferð með honum Vémundr ok Háls. Ok nú fara þeir, þar til er þeir koma þar, sem nú heitir Leyningsbakki. Ok þá mælti Áskell, at þar vildi hann vera grafinn, þá hann andaðisk, ok þótti þar vera gott landslag, ok sagði, at hann vildi ekki fé hafa með sér."ÍF X. Þeir félagar lenda í bardaga í Eyjafirði og þar fær Áskell höfðusár sem dregur hann til bana: "Nú andask Áskell goði. Ok þótti mönnum þat mikill mannskaði, því at hann hafði verit mikill höfðingi ok vinsæll. Nú veita þeir honum þvílíkan umbúnað sem hann hafði fyrir sagt, ok þótti þessi tíðendi helzti fljótt at hendi hafa komit."ÍF X. "Af þessum ummælum sögunnar virðast sem þeir félagar séu komnir að Leyningsbakkanum, sem Áskell kaus sér sem legstað, oghann hafi þar heygður verið. En hvar er hann? Nú á tímum virðist enginn kannast við þetta örnefni. Áskell er talinn búa í Hvammi, munu flestir álíta það bæ þann, sem nú heitir Presthvamur. Milli Presthvamms og Fljótsheiðar ætti því örnefnið að vera, og líklega nær Fljótsheiði, því sagan segir: "Og komast þeir yfir Fljótsheiði." Þá er að reyna að gera sér einhverja grein fyrir, um þá leið er þeir hafa farið. Ferðin virðist vera farin að vetri eða hausti, vötn eru farin að leggja, því Áskell og Helga aka á sleða niður Eyjafjörðinn. En stysta og greiðasta leið frá Hvammi og inn að Ljósavatnsskarði fékkst þegar vötnin á mótum Reykjadals og Aðaldals voru ísílögð. Þá var nokkuð bein leið og mest um vötn frá Hvammi að Höskuldsstöðum, niður Laxá. Múlavatn, Vestmannsvatn og Höskuldsstaðatjarnir, síðan upp bratta en lága brekku, og þaðan í suð-vestur yfir Fljótsheiði, sem hér er lang lægst nálægt Fossseli. Síðan liggur leiðin suður að Glaumbæjarseli, svo er hægt að fara á ísi, austurkvísl Skjálfandafljóts, að suðurenda Þingeyjar, og þar yfir fljótið, en lengra er ástæðulaust að leita, því Leyningsbakki er austan Fljótsheiðar og Áskell er heygður þar, samkvæmt sögunni. Sennilegast er að Leyningsbakki sé nærri heiðinni, því sagan segir, "og komast yfir Fljótsheiði". Ef við gerum ráð fyrir að þeir hafi farið yfir heiðina hjá Höskuldsstöðum [SP-266], sem er líklegasta leiðin, í vetrarferð, skulum við litast um hjá þeim bæ. Höskuldsstaðir eru rétt undir heiðinni, brekkan er brött en lág. Stutt norðvestur af bænum rís allhár hóll, sem er brattur að suðaustan. Er hóllinn rétt við brekkuna, og að sunnan séð er hann tengdur brekkunni. Þessi hóll heitir Leyningshóll. Þegar upp á hólinn er komið sést, að hann er tæpast hóll í venjulegri merkingu, því frá hæstu og syðstu nibbunni gegnur alllangur hali, sem lækkar norður og fjarlægist brekkuna, en inn á milli brekkunnar og hóldragsins, gegnur frá norðri lautardrag, Leyningur, en nær þó ekki að skilja syðsta hluta hólins frá brekkunni. Við þessa athugun læðist raunar að manni, að réttara nafn væri þarna Leyningsbakki. Á þessum stað er mjög víðsýnt og sérlega fagurt útsýn, yfir vatnasvæðin í norðaustri, og á flatanum uppp á hólum er rúm fyrir stóran grafreit. Á þessari áætluðu leið, er held ég enginn líklegri staður sem verið gæti Leyningsbakki, en fljótlega séð eru þar ekki merki um greftrun, en það hefur að sjálfsögðu ekkert verið rannsakað. Fróðlegt væri ef einhver fornleifafraeðingur vildi líta á þennan stað, og athuga það nánar.", segir í grein Glúms Hólmgeirssonar. "Kristnin afnam það að bera með sér fé og áhöld með líki í gröf, og brjóta þá fyrirmælin sízt í bág við annan hugsunarhátt Áskels...Venjulegast voru höfðingjar heygðir í landi heimajarðar sinnar. Ætti örnefnið Leyningsbakki, sem nú er glatað, helzt að eiga við háan melbakka, sem liggur samhlið Laxá niður frá bæ Áskels." ÍF X (n.m.).

Heimildir

Ö-Einarsstaðir, 2; ÍF X, 198, 202; Glúmur Hólmgeirsson, Hvar er Leyningsbakki?, 122-125

SP-272:013 heimild um leið

"Svo er aftur austur frá Virkishól [nr.9]. Uppi í túninu er lægð, sem nefnd er Leyningsbakki [nr.12], og austur af í suðausturhorni túnsins heitir Leyningur.", segir í örnefnaskrá.

"Leyningsbakki er nefndur í Reykdælasögu, og mun það vera þessi bakki, sbr. afstöðuna við Öndólfssstaði. Gömlu göturnar [nr.13] lágu þaðan um túnið norðan við bakkann.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Einarsstaðir, 2

SP-272:014 Leyningshesthús heimild um hesthús

"Svo er aftur austur frá Virkishól [nr.9]. Uppi í túninu er lægð, sem nefnd er Leyningsbakki [nr.12], og austur af í suðausturhorni túnsins heitir Leyningur...Hússtaði var í Leyning miðjum, nefnt Leyningshesthús.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Einarsstaðir, 2

SP-272:015 Miðhús heimild

"Austan við Virkishól [nr.9] er sléttur flötur í túninu, sem nefndur er Dagsláttá. Þar eru tveir hólar, sem heita Bræður. Norður af þeim er hússtaði, sem nefnt var Miðhús.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Einarsstaðir, 2

SP-272:016 *Neðsthús* heimild um fjárhús

"Austan við Virkishól [nr.9] er sléttur flötur í túninu, sem nefndur er Dagsláttu. Þar eru tveir hólar, sem heita Bræður. Norður af þeim er hússtæði, sem nefnt var Miðhús [nr.15]. Inn af því er annað, Neðsthús, og þar munu vera hafðar ær.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Einarsstaðir, 2

SP-272:017 *Yztahús* heimild

"Austan við Virkishól [nr.9] er sléttur flötur í túninu, sem nefndur er Dagsláttu. Þar eru tveir hólar, sem heita Bræður. Norður af þeim er hússtæði, sem nefnt var Miðhús [nr.15]. Inn af því er annað, Neðsthús [nr.16]., Norður af Miðhúsi er hússtæði, sem heitir Yzthús,..", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Einarsstaðir, 2

SP-272:018 *Björnskofi* heimild

"Hóll er vestan til í túninu, sem heitir Langhóll, og nær alla túnbreiddina norður úr. Vestan í honum er vallgróin kinn, tún, sem heitir Ólafskinn. Yzt í henni er Björnskofi, en á miðjum Langhól er hússtæði, sem heitir Göthús [nr.19].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Einarsstaðir, 3

SP-272:019 *Göthús* heimild

"Hóll er vestan til í túninu, sem heitir Langhóll, og nær alla túnbreiddina norður úr. Vestan í honum er vallgróin kinn, tún, sem heitir Ólafskinn. Yzt í henni er Björnskofi [nr.18], en á miðjum Langhól er hússtæði, sem heitir Göthús [nr.19].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Einarsstaðir, 3

SP-272:020 *Kvíhóll* heimild um kvíar

"Nýjatún...Það er fyrir norðvestan bæ neðan við Grundina og austan Þjóðveg...Þar suður af er Kvíhóll; þar voru kvíar...", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Einarsstaðir, 3

SP-272:021 *Mylluholt* heimild um myllu

"Nýjatún...Það er fyrir norðvestan bæ neðan við Grundina og austan Þjóðveg...Þar suður af er Kvíhóll [nr.21]; þar voru kvíar, og suðvestur af Kvíhól er Mylluholt. Sunnan við hana er Myllugrund. Þá er komið að Myllulæk og Nónlæk, en suður af Myllulæk stendur..Jaðar.", segir í örnefnaskrá.

"Þar stóð kommylla.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Einarsstaðir, 3

SP-272:022 heimild um kolagröf

"Undir hana liggur skógur til kolabrennslu vestan í Fljótsheiði..."SSÞ, 113

Heimildir

SSÞ, 113

SP-272:023 varða landamerki

"Að norðan eru merkin nýrzt í Einarsstaðanesi um nýbyggðan flóðagarð frá Reykjadalssá í vörðu á viðarmóum vestan við nesið.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Einarsstaðir, 3

SP-272:024 *Stekkjjarhóll* örnefni stekkur

"...stórþýfður mór alla leið heiman frá túni og niður að Reykjadalssá, sem heitir Krókalækjarmór...Sunnan við Krókalækjarmó er engjastykkið Brennir. Það nær frá túni niður að Stekkjarhól, sem er á árbakkanum austur við Reykjadalssá.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Einarsstaðir, 4

SP-272:025 garðlag

"Austan við Vesturnes út að Vallakotsmerki er stykki, sem heitir Bjargarsláttur...Þá er næst suðvestur með ánni Flögustykki, og í því er allstór slétt flaga...Sunnan við Flögustykki er Erlendarkrókur, öðru nafni Erlendarhólf. Það sem skilur að stykkin, eru flóðgarðar,..", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Einarsstaðir, 4

SP-272:026 *Tjaldkofi* heimild um áfangastað

"Sunnan við Brenni [sunnan við Króklækjarmó] tekur við svonefndur Róðuteigur...Tjaldkofi smátóft, sem legið var við í.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Einarsstaðir, 4

SP-272:027 *Ármótavað* heimild um vað

"Teigseyri er næst fyrir neðan Lambatanga og svo Ármótaeyri og Ármót, þar sem Seljadalsáin kemur í Reykjadalssá. Pétursbrot [nr.31] er á Reykjadalssá og Pétursbrotseyri, þar sem kemur upp af vaðinu. Þar sunnar er Ármótavað, aðeins norðar ármótanna", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Einarsstaðir, 5

SP-272:028 *Draugalág* örnefni draugur

"Í brekku frá Jaðri er djúp lág, sem heitir Draugalág. Ofan hennar er varða á vegbrún [nr.29].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Einarsstaðir, 5

SP-272:029 varða

"Í brekku frá Jaðri er djúp lág, sem heitir Draugalág [nr.28]. Ofan hennar er varða á vegbrún.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Einarsstaðir, 5

SP-272:030 *Steinahrakur* heimild um landamerki

"Merkin móti Kvígindisdal eru úr svonefndum Steinahrak niður við á og í Bóndhól, sem er ofarlega í Bessavörðuhálsi.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Einarsstaðir, 6

SP-272:031 *Pétursbrot* heimild um vað

"Teigseyri er næst fyrir neðan Lambatanga og svo Ármótaeyri og Ármót, þar sem Seljadalsáin kemur í Reykjadalssá. Pétursbrot er á Reykjadalssá og Pétursbrotseyri, þar sem kemur upp af vaðinu.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Einarsstaðir, 4-5

SP-272:032 *Skógarfletir* bæjarstæði býli

"...hjáleiga frá Einarsstöðum í landi jarðarinnar er vestan Fljótsheiðar.", segir í örnefnaskrá.

"Skogafleter kallast ein eyðihjáleigunefna, sem byggð var hjer um fyrir 30 árum [um 1680] í heimalandi fyrir vestan Fljótsheiði, og varaði byggðin í tvö eður þrjú ár...Ekki má hjer aftur byggj fyrir heyskaparleysi."JÁM "Þarna vilid Karl á Fljótsbakka nefna Samkomugerði og taldi þar hafa verið beitarhús frá Fljótsbakka.", segir í örnefnaskrá. "Skógarfletir. Einarsstaðir eiga breitt land að fljóti norðan Fljótsbakkalands [SP-275]. Þar var býli að fornu, skammt norðar suðursporði Þingeyjar, og hét á Skógarflötum. Þar féll byggð um 1680, og er í eyði síðan. Skógur er hér enn í hlíðum, og þótti hann "til raftviðar bjarglegur" 1712. Þetta land er oft nefnt Einarsstaðafjall, og Svarthamarsskógur er gamalt nafn, eftir klöpp í hlíðiðinni. Einarsstaðamenn hafa til skamms tíma haft beitarhús utar í landinu."LP I

Heimildir

JÁM XI, 182; Ö-Skógarfletir, 1; LP I,300

SP-272:033 garðlag landamerki

"Merkin að sunnan eru um garð, sem liggur fyrir neðan Krossvað [nr.35] og upp frá því liggja Krossvaðsgötur [nr.34].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Skógarfletir, 1

SB-272:034 *Krossvaðsgötur* heimild um leið

"Merkin að sunnan eru um garð [nr.33], sem liggur fyrir neðan Krossvað [nr.35]] og upp frá því liggja Krossvaðsgötur.", segir í örnefnaskrá.

"Vegarstæði er greinilegt yfir Fljótsheiði í brekkunum fyrir ofan Skógarfleti, og liggja þær til Krosshólmavaðs. Það er breiðara og grynna en Hestavað og gott í botninn. Víða hefur verið hlaðið upp í geirana.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Skógarfletir, 1

SB-272:035 *Krossvað* heimild um vað

"Merkin að sunnan eru um garð [nr.33], sem liggur fyrir neðan Krossvað og upp frá því liggja Krossvaðsgötur [nr.34].", segir í örnefnaskrá Skógarflata. "Það er gamalt vað á fljótinu, nefnt Krosshólmavað, við Krosshólmann.", segir í örnefnaskrá Fljótsbakka.

"Dregur það nafn af skeri sem er utan við vaðið og kallað er Krosshólmi. Þaðan liggur vegur yfir Fljótsheiði að Breiðumýri og upp hjá Stóruleugum."SSÞ "Vegarstæði er greinilegt yfir Fljótsheiði í brekkunum fyrir ofan Skógarfleti, og liggja þær til Krosshólmavaðs. Það er breiðara og grynna en Hestavað og gott í botninn.", segir í örnefnaskrá Skógarflata. "Talið er að Guðmundur góði hafi vígt þetta vað, og hvort Krosshólmanafnið er í sambandi við nafnið og helgi þess er ekki vitað, en Krosshólmi er smásker utan vaðs. Þetta er talið bezta vaðið á öllu fljótinu allt suður að Hrafnabjargarvaði. Vað þetta var mjög fjölfarið, áður en bílaöldin hófst.", segir í örnefnaskrá Fljótsbakka. "Allt þar til bílaöld hófst, var fljótið oft riðið á Krosshólmanvaði, skammt norðan við bæinn, og stytta leið farinn úr Köldukinn austur."LP I

Heimildir

Ö-Skógarfletir, 1; Ö-Fljótsbakki, 2; LP I, 299; SSÞ, 115

SB-272:036 *Hestavað* heimild um vað

"Vegarstæði er greinilegt yfir Fljótsheiði í brekkunum fyrir ofan Skógarfleti, og liggja þær til Krosshólmavaðs. Það er breiðara og grynna en Hestavað og gott í botninn.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Skógarfletir, 1

SB-272:037 heimild um beitarhús

"Norðar í brúninni [upp af Skógarflötum] heitir Svarthamar. Norður af Svarthamri eru Vothamrar, alltaf bleyta í kringum þá. Þeir eru í b[r]ún utan við Svarthamar. Í neðri línunni niður undan Svarthamri eru beitarhúsatættur frá Einarstöðum á litlum hjalla, og önnur beitarhús [nr.38] eru nokkuð sunnar og ræðar. Heitir þar Geldinganes alveg við fljótið.", segir í örnefnaskrá.

"Þau fóru í eyði um 1899, en voru notuð aftur frá 1915 til um 1925.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Skógarfletir, 2

SB-272:038 heimild um beitarhús

"Norðar í brúninni [upp af Skógarflötum] heitir Svarthamar. Norður af Svarthamri eru Vothamrar, alltaf bleyta í kringum þá. Þeir eru í b[r]ún utan við Svarthamar. Í neðri línunni niður undan Svarthamri eru beitarhúsatættur [nr.37] frá Einarstöðum á litlum hjalla, og önnur beitarhús eru nokkuð sunnar og neðar. Heitir þar Geldinganes alveg við fljótið.", segir í örnefnaskrá.

"Þau fóru í eyði um 1899, en voru notuð aftur frá 1915 til um 1925.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Skógarfletir, 2

SB-272:039 *Geitakofi* heimild um geitakofa

"Skammt norðan við Geldinganes er klif, sem nefnt er Hólmaklif, og skammt suður af er hóll og kofabrot á, sem heitir Geitakofi.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Skógarfletir, 2

SB-272b Þingey

1712: "Helgastaðir eiga 1/2 Þingey og Einarstaðir 1/4..."JÁM XI, 178,181. Auk þess á Fljótsbakki hluta í Þingey. BBSÞ, 427. 1318: Í Auðunarmáldaga segir að Helgastaðakirkja eigi "Þingey hálfa og þingstað umfram."

KK, 118. 1839: Hálfa þessa ey eiga Grenjaðarstaðir, Einarstaðir og Fljótsbakki..." SSÞ, 114. 1394: Helgastaðakirkja á Þingey hálfa og þingstöð vm framm í máldaga; DI III 573, 574. 1978: Sýslan á 3/4 eyjunnar og þingstað að auki, þáði hana að gjöf frá ríkinu; Árb.Ferðafélagsins, 16. Hér var þingstaður til forna auk þess sem búið var í Þingey um tíma á 19. öld. Í Þingey var háð eitt af 13 reglulegum þingum þjóðveldisaldar. Eftir henni nefndist nyrzti og austasti hlut landsins Þingeyjarþing. "Stytttri orðmynd var Eyjarþing (Reykð. 236, 239, 240). Eina sagan sem talar um þennan þingstað er Reykdæla og Víga-Skúta saga, á þeim stöðum sem til var vitnað. Fyrst er sagt frá, að kærð er á Eyjarþingi launmorðstilraun við Víga-Skútu sem bjó við Mývatn austarlega í sýslunni. Síðar er sagt frá misheppnaðri árás á sama mann, Víga-Skútu. Þorgeir goði safnar sem sé mönnum á vorþinginu og ríður á móti Skútu til að koma honum óvörum (þingið er kallað þar ranglega Eyjarþing fyrir Eyjarþing. Það er sýnilega þetta sama þing sem Þorgeir leggur af stað frá og er hér lýst sem vorþingi). Ekki tekst þó að gabba Skútu og andstæðingar hans tveir verða algerlega í minni hluta á þinginu. Sennilega er það einnig Eyjarþing sem átt er við í viðbæti Landnámu, þegar sagt er frá höfðingja norðarlega á Austurlandi (Bjarna Skeggjibroddasyni, sem er einnig frá fyrri hluta sögualdar) að hann drukknadi við sjöunda mann á Skjálfanda, þegar hann var að fara til þings. Þessar frásagnir af þinginu réttlættu þó ekki þá ályktun, að þar hefði aðeins um stundarsakir verið reglulegt vorþing. Þvert á móti hefur Þingey tvímælalaust- ef til vill með með einstakri undantekningu um stundarsakir- verið allan þjóðveldistímamann samkomustaður fyrir fjórða þing Norðurlands. Þegar í Jámásiðu (Járn., síður rétt:Hákonarbók) er landshlutinn þar í kring nefndur Eyjarþing, en í Jónsbók Þingeyjarþing. KK, 117.

Þingey er allstór, 5 km löng og 1,5 km breið, þar sem hún er breiðust. "Hún er stærsta eyjan í Skjálfandafljóti og eyja sú, er sýslan ber nafn af...hinn forni þingstaður Þingeyjarþings. Eyjan er öll lágland og hraun undir gróðrinum...vaxin er hún fjalldrapa, nema þar sem uppblásturinn hefur herjað..Skjálfandafljót rennur aðallega að vestanverðu við eyjuna og fellur þar í einu lagi. En að austanverðu er talað um Glaumbæjarkvísl. Svo klofnar hún um Skuldaþingsey, ..og þá heitir vestari kvíslin Skuldaþingseyjarkvísl.", segir í örnefnaskrá Þingeyjar. "Engi er ekkert á Þingey, aðeins örsmáir finnugsbollar hér og þar, og tún hefur verið örlítið, en útbeitin ágæt, og jarðsælt." LP I, 301.

SB-272b:001 Þingvellir heimild um þingstað

"Þar kemur eins og vik inn í Þingey, og norðan þess myndast þá nes. Á því nesi eru þingstaðarrústirnar. Þetta er nú nefnt Þingvellir.", segir í örnefnaskrá. "Þingstaðurinn er á austanverðri eyjunni, út og yfir frá Glaumbæjarseli." LP I.

"Um þetta er mjög fóm tvöföld girðing, alls staðar nema þar sem gljúfur árinna liggja að. Stór hraunhöll sem heitir Þinghöll, er austarlega á þingstaðnum, og beygir innri garðurinn við hann. Nokkuð er af fómum rústum þarna. En gömlu bæjarrústirnar hafa skemmt þær.", segir í örnefnaskrá. "Ari fróði segir í 5. kap. Íslendingabókar:>Þá (þ.e. 962) var landinu skipt í fjórðunga, svá at iii urðu þing í hverjum fjórðungi - - -, nema í Norðlendinga fjórðungi voru iii, af því at þeir urðu eigi á annat sáttir; þeir, er fyr norðan voru Eyjafjörð, vildu eigi þangat sækja þingit<. Af þessu og ýmsu öðru má ætla, að Þingeyingar hafi haft sjerstakt þinghald áður en fjórðungaskiftingin komst á. Hvar þingstaðurinn var þá, er ekki greint, en fullvíst er það, að síðar var hann í Þingey í Skjálfandafljóti og fjekk hvort nafn af öðru, þingið og eyin, og svo hjeraðið (sýslan) af eyinni, er kend var við þingið. Þingey var á lýðveldistímabilinu hinn löglegi og venjulegi vorþingstaður fyrir hina 4. og nyrstu þinghá í Norðlendingafjórðungi. Um þetta hafa allir verið að mestu leyti sammála. Nú segir í Þingskapaþætti í Grágás, að þar skuli vera leið (þ.e. leiðarþing, haustþing) goða sem þingstöð (þ.e.vorþingstöð) þeirra er, nema þeir fá lof (þ.e. lögrjettulof) til annars. Samkvæmt því skyldu menn mega ætla , að Þingeyingar hafi háð leiðarþing sín öðrum stöðum fremur í Þingey. "MP "Sumarið 1905 ferðaðist ég um Norðurland fyrir Fornleifafélagið, því þar var enn ýmislegt að athuga. Mun eg nú skýra frá rannsóknum mínum í hverri skýrslunni fyrir sig eins og ég gjörði 1900.

Suður-Þingeyjarsýsla

1. Þingey. Hvenær sem Þingeyjarsýsla er nefnd, þá er eins og manni sé sagt það, að hún sé kend við þingstað, er hafi heitið Þingey og verið vorþingstaðurinn í Þingeyjarþingi. Lítið er hans getið í sögum vorum: að eins á 2 stöðum í Reykdælu, kap. 27 og k.29, er nefnd Eyjarþing. En nafnið Þingey kemur hvergi fyrir í sögum. Kunnugir vita samt að Þingey er til og heldur enn nafninu og að þar sjást enn glöggvar leifar þingstaðarins. Er enginn efi á því, að Eyjarþing er það þing, sem í Þingey hefir verið haldið. Þingey liggur í Skjálfandafljóti, þar sem það rennur norður með sunnanverðri Köldukinn og er Fljótsheiði þar austan megin. Myndar eyjan yzta hala hraunflóðs þess, sem runnið hefir ofan endilangan Bárðardal. Er eyjan á að gizka nálægt 1 míla að lengd, en tiltölulega mjó. Hún er öll vaxin fjalldrapa. En uppblásturgeiri liggur skáhalt yfir um hana, frá suðvestri til norðausturs, skamt frá suðurenda hennar. Þar er vað á vesturkvíslinni, kallað Sandbrotavað [nr.5] og er það skamt frá bænum Barnafelli í Köldukinn. Mestur hluti fljótsins er í vesturkvíslinni. Yfir austurkvíslina má víða ríða. Þó er einn bezta vaðið spölkorn fyrir norðan suðurodda eyjarinnar. Austan að því vaði liggur, ofan af Fljótsheiði, ruddur vegur, fornlegur mjög, sem nú hefir eigi verið notaður svo lengi sem menn vita til. Löngu norðar er í kvíslinni dálítill ey, löng og mó, er heitir Bjúgey. Við norðurenda hennar beygist kvíslin austurávið, en svo brátt aftur vesturávið,-og skilur þá efitr hraunjaðar fyrir austan sig; annars liggur sín kvísl með hvoru fjalli

utan með hrauninu.-Við þessa stefnubreytingu kvíslarinnar myndast dálítið hálfkringlumyndað nes austur úr Þingey. Á því er Þingstaðurinn, og sjást hans glöggar menjar. Hefir þó nokkuð af þeim eyðilagst við það, að bær [nr.2] var gjörður þar í byrjun 19.aldar. Hann stóð um 40 ár. Eru þar auðkektar tóftir þær, er bænum tilheyra. En sumstaðar sjer á forntóftir út undan þeim. Hefir þar verið bygt ofan á Þingbúðartóftir. Það er merkilegt við þenna Þingstað, að utan um hann er tvöföld girðing, hvortveggj mjög fornleg, og hafa þeir garðar verið afar miklir. Að austanverðu er kvíslin í stað garðanna. Innri girðingin er nokkuð óregluleg; kreppist saman er nær dregur kvíslinni, en slær þó út aftur. Það kemur af því, að norðurhlið hennar beygir suður fyrir stóran hraunhól, en síðan aftur austur og norðaustur með honum og þá fram á kvíslarbakkann. Hóll þessi heitir Þinghóll. Ytri girðingin myndar næstum reglulegan hálfhring. Hinn hálfhringinn á móti myndar kvíslin og máhann einnig heita reglulegur, nema hvað hann gengur inn á við sunnantil. Með öðrum orðum: suðurendi girðingarinnar er mynduð af búðaröð, sem liggur frá norðri til suðurs. Það eru 5 búðir: hin syðsta nál. 8 fðm.löng, en hver hinna hér um bil helmingi styttri. Austur frá hinni löngu tóftinni er sérstök tóft, ferskeytt fremur lítill. Beint suður af búðaröðinni er einstök tóft fyrir utan (innri) girðinguna og er norðurendinn áfastur við hana og nokkuð óglöggur, svo ekki er hægt að ákveða lengd búðarinnar. En einna stærst er hún af búðunum. Nokkrum föðmum austur frá búðaröðinni er nýleg tóft allmikil. Hún hefir tilheyrt bænum og verið annaðhvort fjárrétt eða heystæði. Hún liggur frá norðri til suðurs. Fyrir búatóftum vottar við báða enda hennar, og er líkur til, að hún hafi verið sett ofan á búðaröð. Framhald af þeirri röð til norðurs heldur svo áfram fyrir utan innir girðinguna noður að hinni ytri. Eru þar fyrir víst 4 tóftir, og allar stórar: 6-8 fðm. Á stærð við hana er sjerstök tóft, sem liggur einstök fyrir austan þessa búðaröð hér um bil miðja. Mitt á milli nýju tóftarinnar, sem nýlega var getið, og Þinghóls er stök tóft langt frá öllum öðrum; hún er einna óglöggust og eigi stór. Út lítur fyrir, að búartóft sé áföst innri girðingunni sunnan undir Þinghól, þó er það óglögt, enda tekur þar við nýleg tóft sem bænum hefir tilheyrt, hvað sem þar kann að hafa verið áður. Norðaustur frá hólnum er enn búðaröð, sem liggur frá kvíslarbakkanum til norðvesturs. Hún er fremur óglögg og niðursokkin. Virðast þar hafa verið 4 búðir og eigi alllitlar. Bæjartóftin er suður frá Þinghól á kvíslarbakkanum, og sér einnig á búatóftir út undan henni á tvo vegu. Norðvestur frá bæjartóftinni og eigi langt frá henni er enn nýleg tóft. Eigi verður séð, að hún sé sett ofan á fornvirki. Yfir þvera suðausturhlið hólsins sér fyrir nýlegum garði: mun það hafa átt að verða túngarður, en raunar hefir túnið aldrei orðið grætt, og túngarðurinn eigi haldið áfram. Skamt frá suðurenda garðspottans hefir verið byrjað á að byggja ofurlítinn kálgarð eða eitthvað þess konar, en virðist eigi heldur hafa orðið fullgert. Á norðvesturhlið hólsins vottar fyrir fornlegum hring; hallar honum ofan af hólnum og er hann að neðanverðu orðinn að stórbýfi.- Utan við ytri girðinguna suðvestanmegin er lítill hóll, lágur og flatur með sléttu hraunmalar yfirborði. Kringum hann er hringgarður, 38 fðm. Um kring, og er hann dálítið frálaus hólnum norðanmegin. Það er eina mannvirkið sem ég gat séð utan girðinga.

Þess skal getið, að kvíslarfarvegur liggur eftir endilangri eygni. Það er nú grasi vaxin laut og liggur í ýmsum bugðum. Vestur frá Þingstaðnum hefir hún stóra bugðu austur á við og liggur þar allnærri honum. Hún heitir Þinglág. Langt norður frá Þingstaðnum eru í henni tveir klettar, hvor hjá öðrum. Þeir heita Hengingarklettar [nr.7].- Þess var getið hér að framan, að norðaustan við Þingstaðinn beygist kvíslin vestur á við og skilur eftir hraunjaðar fyrir austan sig. Nokkuð löngum spöl norðar skiftir kvíslin sér í tvent: brýst eystri hlutinn þvert austur í gegnum þenna hraunjaðar, - sem er orðinn allbreiður. - og fellur síðan um djúpt gljúfur ofan með heiðinni. Við þetta myndast sérstök ey, eigi alllítill, er heitir Skuldaþingsey [Sp-268:008]. Nafnið bendir á Þinghald þar. En eigi sjást þó nein mannvirki. Norðurendi beggja eyjanna myndar háa brún, sem er næstum bein, en liggur þó skáhalt við, því norðausturhorn Skuldaþingseyjar nær lengst norður, en norðvestuhorn aðaleyjarinnar skemst norður. Ég bjó til uppdrátt af eyinni og Þingstaðnum, því Fornleifafélagið átti engan áður. En uppdráttur Þingstaðarins eftir Daniel Bruun höfuðsmann, sem prentaður er í riti hans "Fotridsminder og Nutidshjem" er í fárra manna höndum hér á landi. - Nýju tóftimar gjörði ég dekkri en hinar á uppdrættinum." BJ

Heimildir

Ö-Þingey, 2-3; LÞ I, 300; BJ:"Rannsókn á Norðurlandi sumarið 1905" Árbók 1906, bls.3-6; MÞ:"Þinghald í Fnjóskadal á söguöld" Árbók 1918,1

Sp-272b:002 Þingey bæjarstæði býli

"Þar kemur eins og vik inn í Þingey, og norðan þess myndast þá nes. Á því nesi eru Þingstaðarrústimar. Þetta er nú nefnt Þingvellir [nr.1].", segir í örnefnaskrá.

"Um þetta er mjög forn tvöföld girðing, alls staðar nema þar sem gljúfur árinna liggja að. Stór hraunhóll sem heitir Þinghóll, er austarlega á Þingstaðnum, og beygir innri garðurinn við hann. Nokkuð er af fornum rústum þarna. En gömlu bæjarrústimar hafa skemmt þær.", segir í örnefnaskrá. "Bær var byggður á Þingstaðnum 1844 og hét Þingey. Byggðin stóð í 21 ár og féll niður 1865, og hefur sennilega aldrei verið byggð í Þingey áður, og aldrei síðar. Fimm bændur bjuggu þarna hver eftir annan, og 9 ár sá, er lengst bjó, svo skamvinn var ábúið hinna." LÞ I Á því er Þingstaðurinn, og sjást hans glöggar menjar. Hefir þó nokkuð af þeim eyðilagst við það, að bær [nr.2] var gjörður þar í byrjun 19.aldar. Hann stóð um 40 ár. Eru þar auðkektar tóftir þær, er bænum tilheyra.BJ

Heimildir

Ö-Þingey, 2-3; LÞ I, 301; BJ:"Rannsókn á Norðurlandi sumarið 1905" Árbók 1906, bls.3-6

SP-272b:003 *Lambavað* heimild um vað

"Sunnarlega yfir Glaumbæjarkvísl er einna bezta vaðið, þar sem heitir Lambavað. Að því liggur ruddur vegur ofan af Fljótsheiði, það er spöl fyrir norðan suðurodda eyjarinnar.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Þingey, 1

SP-272b:004 *Skipapollur* heimild um lendingu

"Ullarfoss [nr.8] er, þar sem áin steypist niður í fögrum og háum fossi. Neðan hans er Skipapollur.", segir í örnefnaskrá.

"Fornar sagnir eru um, að þangað hafið gegnið skip og verið bundið við járnhring þar í berginu. Vel gæti þetta verið vegna þess hve hallinn er jafn neðan þessa til sjávar.", segir í örnefnaskrá. Vesturhluti austurkvíslarinnar, sá er skilur Skuldaþingsey frá aðaleynni, fellur norður af brúninni um háan og fagran foss, er heitir Ullarfoss [nr.8]. Gæti hugsast, að nafnið væri myndað af froðunni neðan undir honum. Þar er djúpur og víður hylur. Hann heitir Skipapollur. Er sagt að þangað hafi Skjálfandafljót verið skipgengt í fornöld og þar verið skipalægi. Og nokkuð er það, að kalla má hallalaust til sjávar. Rennur fljótið þar á eyrum, sem af árburði eru myndaðar. Má eigi vita, hve mikið þær kunna að hafa aukist síðan landið bygðist.BJ

Heimildir

Ö-Þingey, 1; BJ:"Rannsókn á Norðurlandi sumarið 1905" Árbók 1906, bls.3-6

SP-272b:005 *Sandbrotavað* heimild um vað

"Aðalvatnmagn fljótsins er í vesturkvíslinni og fátt um góðar leiðir þar yfir. Þó er þar Sandbrotavað nokkuð sunnan við Barnafell í Kinn.", segir í örnefnaskrá. "Er eyjan á að gizka nálægt 1 míla að lengd, en tiltölulega mjó. Hún er öll vaxin fjalldrapa. En uppblásturgeiri liggur skáhalt yfir um hana, frá suðvestri til norðausturs, skamt frá suðurenda hennar. Þar er vað á vesturkvíslinni, kallað Sandbrotavað og er það skamt frá bænum Barnafelli í Köldukinn."BJ

"Dregur það nafn af uppblæstrinum, sem þarna hefur löngum herjað.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Þingey, 2; BJ:"Rannsókn á Norðurlandi sumarið 1905" Árbók 1906, bls.3-6

SP-272b:006 *tóft* beitarhús

"Syðst á eyjunni eru gamlar rústir, er gætu verið eftir beitarhús frá Fljótsbakka. Annars er syðsti hluti eyjunnar blásinn.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Þingey, 2

SP-272b:007 *Hengingarklettur* örnefni aftökustaður

"Allangt norðan þingstaðarins eru í Þinglág [grasi vaxinn, hlykkjóttur kvíslarfarvegur sem liggur eftir endilangri eyjunni] tveir klettur hvor hjá öðrum, nefndir Hengingarklettur. Segir nafnið sitt um hlutverk þeirra.", segir í örnefnaskrá. "Þar heita, norðar frá þingstaðnum, Gálgaklettur, sinn hvorum megin farvegarins og svo mjótt á milli, að vel mátti leggja tré yfir." LÞ I

"Tveir klettur eiga að vera við þingstaðinn og hafi þar verið settur gálgi. Séu þessi munnmæli áreiðanleg, hlýtur að hafa verið þingið þarna eftir lok þjóðveldisaldar."KK

Heimildir

Ö-Þingey, 2; LÞ I, 301; KK:Íslenskir sögustaðir III, 118

SP-272b:008 *Ullarfoss* örnefni þvottastaður

"Ullarfoss er, þar sem áin steypist niður í fögrum og háum fossi. Neðan hans er Skipapollur [nr.4].", segir í örnefnaskrá.

"Vesturhluti austurkvíslarinnar, sá er skilur Skuldaþingsey frá aðaleynni, fellur norður af brúninni um háan og fagran foss, er heitir Ullarfoss. Gæti hugsast, að nafnið væri myndað af froðunni neðan undir honum. Þar er djúpur og víður hylur. Hann heitir Skipapollur."BJ "Foss þessi er nefndu Ullarfoss. Dregur hann nafn af hvítfyssi, og mökkur sem upp af honum leggur."SSÞ, 114

Heimildir

Ö-Þingey, 2; LÞ I, 301; Ö-Þingey,1; BJ:"Rannsókn á Norðurlandi sumarið 1905" Árbók 1906, bls.3-6

SP-272c Einarstaðasel

Einarstaðasel í landi Einarstaða á Seljadal, var í byggð 1869-1872. Var byggt á gamalli selstöðu. Nýbýlið Gafli var reist í landinu 1919 og fór í eyði 1955. BBSÞ, 433. Einarstaðir áttu mikið land vestan Seljadalsár.

Gafl stendur sunnarlega í landinu, vestur frá Narfastaðafelli, og hefir land það er tilheyrði Einarstaðaseli. Jörðin liggur suðvestan að botni Seljadals. Eru það þrír, samliggjandi, víðivaxnir ásar með tilheyrandi mýrarsundum, og móar og mýrlendi meðfram Seljadalsá.", segir í örnefnaskrá Gafls, 1.

SB-272c:001 *Einarstaðasel* heimild um býli/sel

"Einarstaðaselið var norðarlega á hæsta ásnum [Engivatnsási], og var þar byggður bær, seint á 19.öld, en lagðist fljótlega í eyði...[Einarstaðaselið er] Norðaustur af Sólheimabungu [sem er hæsta og syðsta bungan á Engivatnsási], gamlar bæjar-og selsrústir.", segir í örnefnaskrá.

"Á fornum seltóttum reisti Kristján Jensson, sem síðar bjó lengi í Fossseli, byggð þarna og bjó þar í nokkur ár, nálægt 1870. Ekki er vitað um aðra byggð þarna hvorki fyrir né síðar." LÞ I "Þar var búið í þrjú ár, og mun sú fjölskylda hafa búið í selkofunum. Bóndinn þar hét Kristján Jensson annálað karlmenni og dugnaðarforkur. Eitt sinn dó eldurinn í kotinu en úti var grenjandi stórhrið. Kristján fór þó að sækja eld norður í Skógarsel en þangað var klukkutíma gangur í góðu veðri. Það var búið um eldinn í ösku niður í tréfötu eins og best menn kunnu, en þrátt fyrir það læsti eldurinn sig í fótuna og einnig í hriðarúlpu Kristjáns og brann úr henni önnur hliðin. Ekki var annað eftir af fótunni en annar kilpurinn, en þar leyndist neisti og tókst að lifga eldinn svo ekki var til ónýtis barist...Það fór orða af því að Kristján hætti til að taka stundum ófrjálsri hendi. En Sören Jónsson var nágrenni hans lengi, sagði að þó hann hefði kannski tekið stöku sinni kind, hefði hann raunar alltaf átt það inni, því hann hefði verið öllum mönnum fljótari til að hjálpa þeim er miður máttu sín.", segir Garðar Jakobsson í grein sinni.

Heimildir

LÞ I, 299; Ö-Gafl, 1; Garðar Jakobsson: Eyðibýli í Reykjadal, 109-10

SB-272c:002 *Merkigarður* garðlag landamerki

"Merkigarður er forn garður, sem hlaðinn hefir verið á merkjum, (að) sunnan frá Kamarlæk og vestur í Engivatnslæk.", segir í örnefnaskrá.

"Hefir garður þessi vafalaust verið hlaðinn til þess að hindra ærnar í að renna of langt í suður frá selinu, og sýnir hann, og sömuleiðis annar garður út með ánni, þar sem náthagi [nr.3] hefir verið gerður við ána, að nokkuð hefir þótt mega til selstöðunnar kosta.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir Ö-Gafl, 1

SB-272c:003 heimild um náthaga

"...sömuleiðis annar garður út með ánni, þar sem náthagi hefir verið gerður við ána...", segir í "Hefir garður [nr.2] þessi vafalaust verið hlaðinn til þess að hindra ærnar í að renna of langt í suður frá selinu, og sýnir hann, og sömuleiðis annar garður út með ánni, þar sem náthagi hefir verið gerður við ána, að nokkuð hefir þótt mega til selstöðunnar kosta.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir Ö-Gafl, 1

SB-272c:004 *Stóruvíðrar* heimild um kolagröf

"Norðuaustur af ólheimabungu er Einarstaðasel, gamlar bæjar-og selrústir. Stóruvíðrarás, mjórri og lægri en Engivatnsás, liggur jafnhliða honum og er mýrarsund á milli...Við norðurenda Stóruvíðraáss er grunn hálfdeigjulgöð nefnd Stóruvíðraskarð með samnefndum læk, sem flæðir austur og niður í mýri, niður við Seljadalsá. Voru við lækinn allstórvaxnir gulvíðirunnar, en fínuðu mjög niður votviðrasumrin 1921-23, og hafa ekki náð séð síðan. Hétu þeir Stóruvíðrar...", segir í örnefnaskrá.

"Hétu þeir Stóruvíðrar, og bendir fjöldi kolagrafa til að víðirinn hafi átt allgóð gróðrarskilyrði. Hefi ég [Hörður Jónsson, skrásetjari og bóndi á Gafl] stungið upp sumar kolagrafimar, og þykist sjá að eingöngu hafi verið um víðikol að ræða.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir Ö-Gafl, 2

SB-273 *Vallnakot*

1712: Jarðardýrleiki óviss en árið 1847 er hann 15 hdr. Var nefnd Vellir í skjölum frá 15. öld. Hjáleiga Einarstaða "...byggð fyrir manna minni skamt fyrir utan staðartúnið, afdeild einasta með túni og engjum." Varð konungsjörð fyrir 1847 og er ein af svokölluðum Reykjadalssjörðum.

1919: Tún 3,2 ha. þar af sléttað um 3/4. "Kostir og ókostir sem áður segir um heimastaðinn [Einarstaði], nema engi er hjer mjög votunnið." JÁM XI, 182. "Bærinn stendur við brekkurætumar sunnan Grundargils. Brekkan er hér allbrött. Niður frá bænum eru grundir og lyngmóar sem nú hefur verið breytt í tún. Engjar eru niður að Reykjadalssá...Beitiland til heiðarinnar óskipt með Einarstöðum." BBSÞ, 415

SB-273:001 *Vallnakot* bæjarhóll bústaður

Heimildir

Túnakort 1919

SB-273:002 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SB-273:003 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SB-273:004 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SB-273:005 *Mýrar* heimild um mógrafir

"Er best að fara nú fyrst upp á heiðina, og er þá fyrst Einbúi, stakur hóll stutt suðvestur frá Klöppinni. Er það grasigróinn hóll og fremur lítill. Þá er komið að Mýrum. Þær eru allstórt svæði í heiðinni, votlent með mýrargróðri og víðarmóar innan um.", segir í örnefnaskrá.

"Torfrista og stunga lök og lítt nýtandi." JÁM. "Í þessum mýrum var tekinn upp mór (svörður) um sinn, en var lítill og lélegur, vart meira en tvö nothæf lög...Mótekja var aðeins í nokkur ár.", segir í **Heimildir**

Ö-Vallakot, 3, 5; JÁM XI, 180

SB-273:006 heimild um ristur

"Torfrista og stunga lök og lítt nýtandi." JÁM. "Torfrista var á nokkrum stöðum góð, hægt að ná þremur til fjórum ristum niður. Torfið var þurrkað og notað til að þekja hey, mátti næstum telja reiðingsveltu.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Vallakot, 3; JÁM XI, 180

SB-273:007 *Helluvað* heimild um vað

"Þá er best að fara niður að Reykjadalásá...Helluvað var vað á ánni syðst við Nesið.", segir í örnefnaskrá.

"Rann áin þar á sandsteinshellu, og var hið besta vað. Eitt sinn var gerð þar stífla í ána, og skyldi ná henni upp á engin. En er að ánni þrengdist, jókst strengur í henni og braut upp alla helluna og stíflugerðina, svo nú er góður laxahylur, þar sem áður var hellan og vaðið.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Vallakot, 3

SB-273:008 *Engjagötur* heimild um leið

"Engjalág upp frá enginu upp í móinn, meðfram engjavegi, grasi gróin. Engjagötur, upp frá Engjalág, heybandsgötur upp yfir móinn.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Vallakot, 3-4

SB-273:009 *Mýrar* heimild um rauðablástur

"Er best að fara nú fyrst upp á heiðina, og er þá fyrst Einbúi, stakur hóll stutt suðvestur frá Klöppinni. Er það grasigróinn hóll og fremur lítill. Þá er komið að Mýrum [nr.5]. Þær eru allstórt svæði í heiðinni, votlent með mýrargróðri og víðarmóar innan um.", segir í örnefnaskrá.

"Uppi í Mýrunum sá ég [Glúmur Hólmgeirsson, skrásetjari] nokkuð stykki, sem virtist uppstungið; hélt ég að þar væru gamlar mógrafir. Við rannsókn reyndist ekki vera svo. Þótti mér þá líkast, að þar hefði verið rauðanám. Enda virtist, að mikill rauðablástur hefði verið í Vallakoti.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Vallakot, 5-6

SB-273:010 heimild um rauðablástur

"Stór ruslahaugur framan hlaðs [í Vallakoti]...", segir í örnefnaskrá.

"Uppi í Mýrunum [nr.9] sá ég [Glúmur Hólmgeirsson, skrásetjari] nokkuð stykki, sem virtist uppstungið; hélt ég að þar væru gamlar mógrafir. Við rannsókn reyndist ekki vera svo. Þótti mér þá líkast, að þar hefði verið rauðanám. Enda virtist, að mikill rauðablástur hefði verið í Vallakoti. Stór ruslahaugur framan hlaðs var að miklu leyti gjallhaugur, og efst á túni norðvestur af bæ var annar gjallhaugur [nr.11].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Vallakot, 5-6

SP-273:011 heimild um rauðablástur

„, og efst í túni norðvestur af bæ var annar gjallhaugur.“, segir í örnefnaskrá.

"Uppi í Mýrunum [nr.9] sá ég [Glúmur Hólmgeirsson, skrásetjari] nokkuð stykki, sem virtist uppstungið; hélt ég að þar væru gamlar mógrafir. Við rannsókn reyndist ekki vera svo. Þótti mér þá líkast, að þar hefði verið rauðanám. Enda virtist, að mikill rauðablástur hefði verið í Vallakoti. Stór ruslahaugur framan hlaðs [nr.10] var að miklu leyti gjallhaugur, og efst á túni norðvestur af bæ var annar gjallhaugur.“, segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Vallakot, 5-6

SP-273:012 *Lindargil* heimild um stekk

"Lindargil, smáuppsprettur í gílinu; norðurhliðin að Breiðarinda að mestu gróin grasi og lyngi, suðurhliðin lítið gróin.“, segir í örnefnaskrá.

"Foreldrar mínir komu í Vallakot 1898 og hættu þá að færa frá. Þó mikið væri af tóttarbrotum í Vallakoti niðri í móröðinni, suður í Holtinu og í brekkunni [nr.13], þá minnst ég einskis, sem gæti verð stekkur eða ból, nema ef verið gæti tóttarbrost efst í Lindargílinu og var þó orðið allt grasi gróid.“, segir í

Heimildir

Ö-Vallakot, 1, 5

SP-273:013 heimild

"En nú skal farið frá Grundinni suður með mólum neðan Vallakots. Komum við þá fljótlega sunnan og neðan túns að Tjarnarstykki. Nær það allt að suðurmerkjum Vallakots. Er það allt votlent, og því miðju er Vallakotstjörn. Frá Tjarnarstykkinu norðanverðu gengur nokkru hærri viðarmór allt upp að brekkunni og kallast Holt, og þar er nú trjáplöntun...“, segir í örnefnaskrá.

"Foreldrar mínir komu í Vallakot 1898 og hættu þá að færa frá. Þó mikið væri af tóttarbrotum í Vallakoti niðri í móröðinni, suður í Holtinu og í brekkunni, þá minnst ég einskis, sem gæti verð stekkur eða ból, nema ef verið gæti tóttarbrost efst í Lindargílinu [nr.12] og var þó orðið allt grasi gróid.“, segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Vallakot, 4, 5

SP-273:014 heimild

"Ein tótt vakti sérstaklega athygli mína. Hún var niður við móröndina beint niður af bænum.“, segir í örnefnaskrá.

"Noðran við tóttina stutt frá gekk nokkuð hátt holt vestur úr mólum, og austan við tóttina var mórinn nokkru hærri en graslendið, þar sem tóttin var, svo segja mátti, að hún væri í nokkru hléi. Tóttin mun hafa verið allt að tuttugu metra löng og sex til átta metra breið. Lítil dilkur var hlaðinn suður úr suðvesturhorni, og dyr virtust hafa verið á miðjum austurvegg. Ég gat aldrei látið mér detta í huga, hvaða bygging þetta hefði verið, leitaði eitt sinn að gólfskán, en fann ekki, og svo fór, þegar landð, sem tóttin var á, var brotið til túnrektar, þá fór tóttin. Stuttu eftir að þetta gerðist, fór ég til Reykjavíkur og leit þá inn í Þjóðminjasafnið. Eitt það fyrsta sem ég sá, var nákvæm teikning af tóttinni, sem hékk þar uppi á vegg. Ég spertti augun til að athuga teikninguna betur. Þá sé ég, að þetta er teikning af hofinu á Hofstöðum í Mývatnssveit. Og það var einmitt það, sem mér hafði aldrei dottið í hug, að þetta væri hofstótt. En sá nú, að að var einmitt mjög líklegt, en nú var of seint að sjá það, slysið var skeð.“, segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Vallakot, 6

SP-274 Láfsgærði

1712: Jarðardýrleiki óviss en 1847 er hann 10 hdr. Hjáleiga Einarssstaða. Var í stöðugri byggð öldum saman en fóru í eyði um bóluna, byggðist aftur en fór endanlega í eyði 1885.

Láfsgærði er skammt ofan heiðarbrúnar á breiðu flatlendi. Út frá býlinu eru mörg hundruð hektarar af grasmólum og hálfdeigjum. Þetta er nú aðalbithagi fjársins í dalnum. Versti ókostur landsins þótti gifurlegur ágangur gripa neðan úr byggðinni. Lþ I, 294

SP-274:001 *Láfsgærði* bæjarstæði býli

"Í brekku upp frá Jaðri [nýbýli Einarssstaða] er djúp lág sem heitir Draugalág [SP-272:28]...Á brúninni upp af Draugalág er eyðibýli, sem heitir Láfsgærði.“, segir í örnefnaskrá. "Láfsgærði heitir rétt ofan heiðarbrúnar suður og upp af Einarssstöðum [SP-272].“, segir í grein Garðars Jakobssonar.

"Láfsgærde, eyðihjáleiga byggð upp frá staðnum fyrir manna minni, en eyðilagðist árinu eftir bóluna...Aftur má hjer byggja, ef fólk til fengist."JÁM "Sumir vilja hafa það Lásgerði, finnst það fállegra. En hitt er eldra.“, segir í örnefnaskrá. "Þegar Sigurjón Jónsson bóndi á Einarssstöðum var að alast upp þar á staðnum var hann eitt sinn

sendur upp í Láfsgærði að vetrarlagi, þá bar svo við meðan hann tafði þar að valhrædd rjúpa kom fljúgandi inn um gluggann og hafnaði í kjöltu húsfreyjunnar en hún hafði engar vöflur þar á og snéri rjúpunu úr hálslíðnum. Seinna þegar Jónas Hallgrímsson var þar á ferð sagði hann skáldinu frá þessu atviki og þaðan er kvæðið Óhræsið komið.", segir í grein Garðars **Heimildir**
JÁM XI, 182; Ö-Einarsstaðir, 5; Garðar Jakobsson, Eyðibýli í Reykjadal, 112-13

SB-274:002 *Bessavörðuás* ömefni

"Upp af Láfsgærði er Láfsgærðishóll, og þar ofar er Bessavörðuás.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Einarsstaðir, 5

SB-274:003 *Reiðholt* ömefni rista

"Upp af Láfsgærði er Láfsgærðishóll, og þar ofar er Bessavörðuás. Norður af Láfsgærði er svonefndur er svonefndur Flatimór, og efst á honum Reiðholt, sem er hluti af svonefndum Rauðsholtum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Einarsstaðir, 6

SB-274:004 *Krossavaðshólar* heimild um leið

"Upp af Láfsgærði er Láfsgærðishóll, og þar ofar er Bessavörðuás [nr.2]. Norður af Láfsgærði er svonefndur er svonefndur Flatimór, og efst á honum Reiðholt [nr.3], sem er hluti af svonefndum Rauðsholtum. Ofan við þau eru malarhólar, sem heita Krossavaðshólar. Þaðan liggja götur að Krosshólmavaði [SB-272:035] á Skjálfandafjöti.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Einarsstaðir, 6

SB-275 *Fljótsbakki*

1712: Jarðardýrleiki 20 hdr. Eign Hólastóls. Landamerkjabréf 30.4.1564: "Suo felldan uitnisburd ber eg Þorgils Kolbeinsson að ec hefi uerid i Helgastadahrepp upp a lx ar og hefi eg alldri annad heyrt eingad enn það að jordinn Flíotzbacki ætti allt land oc skog ut j Suarhamra oc austur a Flíotzheidi upp a hina hæstu brun og suo attunda part i Þingey..." DI XIV, 250. Býlið á hluta af Þingey. Ferjustaður fyrrum, áður en brú kom neðan við Goðafoss.

1919: Tún 4,5 ha. sléttað um 9/10. "Engið er smáfengið í heiðinni með lækjum. Úthagarnir eru grösugir en mjög litlir, síðan landið gekk undan jörðunni (...undan jörðunni gekk land til Einarsstaða, sem hún hafði áður brúkað)." JÁM XI, 157. Bærinn stendur undir brattri brekku á láglendisrænu, gömlu grónu hrauni. Tún fremur harðlent en töðugott.

SB-275:001 *Fljótsbakki* bæjarhóll bústaður

Heimildir

Túnakort 1919

SB-275:002 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SB-275:003 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SB-275:004 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SB-275:005 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SB-275:006 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SÞ-275:007 garðlag landamerki

"Merkin að norðan eru um garð, sem liggur yfir Hestvaðsmó í vörðu [nr. 8] austan við svonefnt Syðstaskarð og beint þaðan í vörðu [nr.9] á Víðirsundi móti Sjónarhól.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Fljótsbakki, 1

SÞ-275:008 varða landamerki

"Merkin að norðan eru um garð [nr. 7], sem liggur yfir Hestvaðsmó í vörðu austan við svonefnt Syðstaskarð og beint þaðan í vörðu [nr.9] á Víðirsundi móti Sjónarhól.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Fljótsbakki, 1

SÞ-275:009 varða landamerki

"Merkin að norðan eru um garð [nr. 7], sem liggur yfir Hestvaðsmó í vörðu [nr.8] austan við svonefnt Syðstaskarð og beint þaðan í vörðu á Víðirsundi móti Sjónarhól.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Fljótsbakki, 1

SÞ-275:010 garðlag landamerki

"Að norðan ræður garður sá, sem liggur upp af miðjum Krosshólma og beint upp á heiði.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Fljótsbakki, 1

SÞ-275:011 *Stekkurinn á bakkanum* heimild um stekk

"Þrenn stekkjاربrot eru norðan við túnið. Þau eru aðgreind sem Stekkurinn á bakkanum, Stekkurinn á mó [nr.12] og Gamlistekkur [nr.13].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Fljótsbakki, 2

SÞ-275:012 *Stekkurinn á mó* heimild um stekk

"Þrenn stekkjاربrot eru norðan við túnið. Þau eru aðgreind sem Stekkurinn á bakkanum [nr.11], Stekkurinn á mó og Gamlistekkur [nr.13].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Fljótsbakki, 2

SÞ-275:013 *Gamlistekkur* heimild um stekk

"Þrenn stekkjاربrot eru norðan við túnið. Þau eru aðgreind sem Stekkurinn á bakkanum [nr.11], Stekkurinn á mó [nr.12] og Gamlistekkur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Fljótsbakki, 2

SÞ-275:014 *Litli-Fljótsbakki* örnefni býli

"Þá skulum við fara syðst í landið. Fyrir ofan Hestavaðsmó heitir Merkjagil, og þar við neðarlega heitir Litli-Fljótsbakki.", segir í örnefnaskrá.

"Gæti skeð, að þar hafi verið bær fyrrum, e.t.v. meðan sandfok eyddi bænum heima, því hér var grunnt á sandi.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Fljótsbakki, 2

SÞ-275:015 *Gerði* tóft+garðlag akur

"Upp af Hestavaði [nr.16] er aðeins norðan Merkjagils Hestavaðslág. Þá er Miðskarðsgeiri í hlíðinni...Þá er næst geiri, sem heitir Gerðisgeiri. Þar norður af er nefnt Gerði,..", segir í örnefnaskrá.

[Gerði]... líklega fornt akurgerði. Rústir af gömlum byggingum [nr.18] gætu verið gamalt hesthús. Þá eru gamlar Svarðargrafir [nr.16] og vallargarður [nr.17].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Fljótsbakki, 2

SÞ-275:016 *Hestavað* heimild um vað

Fljótsbakkaland: "Syðst með fljótinu er Hestavaðsmór. Hann dregur nafn af Hestavaði, sem er aðeins norðan merkja [Fljótsbakka]. Þar voru hestar reknir á sund, þegar ferjað var á ferjustaðnum [nr.13] sem var í

Ingjaldsstaðalandi.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Fljótsbakki, 1

SÞ-275:017 garðlag

"Upp af Hestavaði [nr.16] er aðeins norðan Merkjagils Hestavaðslág. Þá er Miðskarðsgeiri í hlíðinni...Þá er næst geiri, sem heitir Gerðisgeiri. Þar norður af er nefnt Gerði [nr.15], líklega fornt akurgerði. Rústir af gömlum byggingum gætu verið gamalt hesthús [nr.18]. Þá eru gamlar Svarðargrafir [nr.16] og vallargarður.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Fljótsbakki, 2

SÞ-275:018 tóft hesthús

"Upp af Hestavaði [nr.16] er aðeins norðan Merkjagils Hestavaðslág. Þá er Miðskarðsgeiri í hlíðinni...Þá er næst geiri, sem heitir Gerðisgeiri. Þar norður af er nefnt Gerði [nr.15] „", segir í örnefnaskrá. [Gerði]... líklega fornt akurgerði. Rústir af gömlum byggingum gætu verið gamalt hesthús. Þá eru gamlar Svarðargrafir [nr.16] og vallargarður .", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Fljótsbakki, 2

SÞ-275:019 heimild um leið

"Þá er næst Bæjarlækur, sem er norðan við bæinn. Þá eru Syðri-Vegageiri og Ytri-Vegageiri. Þeir eru við foman veg hér yfir heiðina.", segir í örnefnaskrá.

"Þessi vegur var lagður fyrir um 140 árum, víða hlaðið upp í lautir og gilskominga.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Fljótsbakki, 2-3

SÞ-275:020 heimild um lambhús

"Upp af túni norðanverðu er Kofalækur og Kofalækjargil. Þetta dregur nafn af því , að þarna var vatnsból frá lambakofa uppi í túninu.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Fljótsbakki, 3

SÞ-275:021 *Kofaflesja* ömefni

"Í brúninni ofan við gamla veginn heitir Öskumelur og Öskumelsdökk. Kofaflesja er upp af Kofagili.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Fljótsbakki, 3-4

SÞ-275:022 varða

"Austast í landinu uppi á heiðinni er varða í Víðirsundi. Norðan hennar og vestast er hæð með þrem vörðum, sem heita Vestursystur [nr.23].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Fljótsbakki, 4

SÞ-275:023 *Vestursystur* varða

"Austast í landinu uppi á heiðinni er varða [nr.22] í Víðirsundi. Norðan hennar og vestast er hæð með þrem vörðum, sem heita Vestursystur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Fljótsbakki, 4

SÞ-275:024 heimild um ferju

"Syðst með fljótinu er Hestavaðsmór. Hann dregur nafn af Hestavaði [nr.16], sem er aðeins norðan merkja. Þar voru hestar reknir á sund, þegar ferjað var á ferjustaðnum sem var í Ingjaldsstaðalandi.", segir í örnefnaskrá.

"Hér [á Fljótsbakka] var þjóðleið um vöðin og ferja, áður en brú kom neðan við Goðafoss. Ennþá sér mikla vegagerð þarna frá fljótinu, sunnan við vallargarð á Fljótsbakka og upp á heiði."LÞ I

Heimildir

Ö-Fljótsbakki, 1;LÞ I, 299

SÞ-275:025 heimild um mógrafir

"Upp af Hestavaði [nr.16] er aðeins norðan Merkjagils Hestavaðslág. Þá er Miðskarðsgeiri í hlíðinni...Þá er næst geiri, sem heitir Gerðisgeiri. Þar norður af er nefnt Gerði [nr.15] „Þá eru gamlar Svarðargrafir og gamall vallargarður [nr.17].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Fljótsbakki, 2

SP-275:026 Samkomugerði heimild um sel

"Suo felldan uitnisburd ber eg Þorgils Kolbeinsson...[að] moder min Sigridur Þorkesldotter sagde mier að þa er fader hennar Þorkell Ingimundarson atti Flíotsbacka a Samkomugerdi er stendur fyrir utan Krossuadzgotur [SP-272:034] oc þar sagdi hun hans smala og fendad geymt hafa og það sagdi hun að sinn fader hefði halldit greint land. skog og selfaur eign iardarinnar Flíotsbacka og aunguan sagdi hun uitad hafa er altalid hefði oc uar hun hær i sueit allan sinn alldur nær lxxxx ara og þetta heyrdi eg hana seigia morgum monnum hia uerandi og alldri hefi ec annad heyrð halldit sidan ec kunne að skykia fyrir enn nu fyrir fiorum arum sidan Pall Jonsson hafði feingit greinda jord Flíotsbacka Steinunne Jonsdotter og hier efter þessum uittnisburdi uil ec sueria af þurfa þikier."DI XIV

Heimildir

DI XIV, 251

SP-276 Íngjaldstaðir

1712: Jarðardýrleiki 20 hdr. Nýbýli: Heiðarbraut, 1962.

1919: Tún 4,4 ha. þar af sléttuð um 1/2. "Túninu spillir vatnsuppgangur í leysingum, sem grefur það í sundur með jarðföllum. Enginu spillir nokkuð í einum stað lækur úr heiðinni með grjótsáburði. Úthagar nægir." JÁM XI, 156-7. Sú jörð átti mikið land og vel gróið, frá Skjálfandafljóti upp á háheiði. Að sunnan liggur land Rauðár en Fljótsbakki að norðan. Gott sauðland í heiðinni. BBSÞ, 425. "Bærinn er í miðjum hlíðarhjalla og útsýni mikið og fagurt. Goðafoss blasir hér við úr gljúfri sínu. Bárðardalur opinn til suðurs, en Ljósavatnsskarð til vesturs."LÞ I, 299

SP-276:001 Ingaldsstaðir bæjarhóll bústaður

Heimildir

Túnakort 1919

SP-276:002 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-276:003 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-276:004 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-276:005 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-276:006 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-276:007 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-276:008 Stekkjarnes heimild um stekk

"Norðan við Rauðána, neðan við tún, er nes, sem heitir Stekkjarnes. Þar er gamall stekkur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ingaldsstaðir, 1

SP-276:009 *Mylluhóll* heimild um myllu

"Landið sunnan Rauðaár, neðan við tún, suður að Rauðármerkjum, heitir Hagi. Ofan til í haganum er hóll, Bandhóll, annar hóll nær ánni heitir Mylluhóll,...", segir í örnefnaskrá.

"(Þar var malað korn og Rauðáin knúði mylluna).", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ingaldsstaðir, 1

SP-276:010 heimild um ferju

"Milli Sandvíkur og Fljótsbakka er gamall ferjustaður á fljótinu,...", segir í örnefnaskrá.

"(sem notaður var til Tryggvi Gunnarsson byggði brú á fljótið hjá Fosshóli forðum daga.).", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ingaldsstaðir, 1

SP-276:011 *Bæjarlækur* heimild

"Nokkrir lækir koma ofan af heiðinni og renna í fljótið. Fyrst Bæjarlækur; hann rennur um tún í Rauðána. (Við hann er heimilis rafstöð.).", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ingaldsstaðir, 2

SP-276:012 *Húsagilslækur* ömefni

"Nokkrir lækir koma ofan af heiðinni og renna í fljótið. Fyrst Bæjarlækur; hann rennur um tún í Rauðána. (Við hann er heimilis rafstöð [nr.11]). Næst norður er Húsagilslækur, hann rennur niður í fljót í Sandvík.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ingaldsstaðir, 2

SP-276:013 *Ingjaldur* ömefni legstaður

"Hér suður og upp í Heiðinni, kippkorn fyrir ofan brúnina, er stakur hóll, sem heitir Ingjaldur.", segir í örnefnaskrá.

"Þar á sá að vera heygður, sem byggði fyrstur manna.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ingaldsstaðir, 2

SP-277 *Skógasel*

1805 er jarðardýrleiki ekki gefinn upp og jörðin sögð eign Einarssstaðakirkju. Var selstaða frá Kvígyndisdal. Skógarsel var byggt árið 1815, í landi Kvígyndisdals, og fór í eyði 1977.BBSÞ, 433

1919: Tún 3,8 ha. þar af sléttað 8/10. Skógasel er í Seljadal, og austan við allt land jarðarinnar er Seljadalsá og hallar landinu til hennar. Hæst er landið að vestan við svonefndan Engivatnsás. Ö-Skógarsel, 1. "Landið er mikið og gott og naumast ógróinn blettur og sérlega gott sauðland.", segir Garðar Jakobsson í grein sinni um eyðibýli í Reykjadal, 111

SP-277:001 *Skógasel* bæjarstæði býli

"Skógarsel var nokkuð í alfaraleið meðan byggð helst á Fljótsheiði og á meðan hesturinn var aðal samgöngutækið, en þegar bílaöldin gekk í garð fyrir alvöru og byggð lagðist af á Fljótsheiði var þar mikil einangrun.", segir Garðar Jakobsson í grein sinni.

Heimildir

Túnakort 1919; Garðar Jakobsson, Eyðibýli í Reykjadal, 111

SP-277:002 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-277:003 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-277:004 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-277:005 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-277:006 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-277:007 *Stekkur* heimild um stekk

"Langholt er suður og niður af bæ vð á, niður og utan við Litlu-Víðra...Norður af Langholti er Stekkjarhvamur. Þar var Stekkur alveg niður við á.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Skógarsel, 1

SP-277:008 heimild um vað

"Vaðshvamur er þar sem vaðið var yfir að Narfastaðaseli [SP-283], meðan það var í byggð.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Skógarsel, 1

SP-277:009 *Kvíabólið* heimild um kvíar

"Í túninu var Kvíabólið, fláki út og suður vestast í túni við túngarðinn.", segir í örnefnaskrá.

"Þar voru færirkvíar, svo ræktað út og gert að túni.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Skógarsel, 2

SP-277:010 heimild um túngarð

"Í túninu var Kvíabólið, fláki út og suður vestast í túni við túngarðinn.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Skógarsel, 2

SP-277:011 *Yzthús* heimild

"Yzthúsflötur hét eftir húsi utast í túni. Gott var að raka þar.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Skógarsel, 2

SP-277:012 *Miðhús* heimild

"Yzthúsflötur hét eftir húsi [nr.12] utast í túni. Gott var að raka þar. Miðhúsflötur var vestur af Miðhúsi, milli þess og bæjarins.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Skógarsel, 2

SP-277:013 heimild um leið

Hæst er landið að vestan við Engivatnsás: "Eftir Engivatnsás lá vagnfær vegur í átt til Heiðarsel.", segir í viðauka við örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Skógarsel viðauki, 1

SP-277:014 *Vegarhóll* heimild um leið

Hæst er landið að vestan við Engivatnsás: "Þar sem [Engivatns]ásinn er einna hæstur í Skógarselslandi (Sólheimabunga í Gafllandi er hærri), heitir Vegarhóll. Þar hjá voru reiðgötur þvert á veginn [nr.13] í átt til Narfastaðasels og Engivatns.", segir í viðauka við örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Skógarsel viðauki, 1

SP-277:015 *Ingjaldsstaða sel* heimild um sel

"Sunnan Engivatns er Vatnamýri. Um hana rennur Augn(a)lækur nokkurn spöl eftir að hann kemur austan úr ásnun. Hann ræður merkjum milli Skógarsels og Lyngholts (áður Armdísarstaða) og milli Skógarsels og Gaflls. Skammt frá upptökum hans er Ingjaldsstaða sel. Þar eru gamlar tættur.", segir í viðauka við örnefnaskrá.

Heimildir

SB-278 Kvígindisdalur

1712: Jarðardýrleiki 20 hdr. Einarstaðakirkjueign að 1/2. 1429 á Péturskirkjan Einarstöðum: "...hon aa kwikændisdal..." DI IV, 377. Með jörðinni er talið fornt eyðibýli, Glettingsstaðir (Glettingsstaðir). Kvígindisdalur er gamlt býli og byggt snemma á öldum úr landi Einarstaða. Skógarsel [SB-277] var byggt úr landi Kvígindisdals, 1815 (-1977).

1919: Tún 3,9 ha. og um 3/4 sléttað. "Engjatak takmarkað sem Róðuteigur kallast brúkar jörðin í Einarstaða landi, og atla menn að hún eigi þetta itak. Engjar öngvar í heimalandi, nema hvað hent er í úthögum undan peni<n>a fótum. Úthagar eru nægir." JÁM XI, 183. Dalurinn sem bærinn er í heitir Seljadalur. Hann liggur suðvestur frá Breiðumýri og Einarstöðum. Austan hans er Mýraröxl, en að vestan Fljótsheiði. Dalurinn gryn timer og hækkar til suðurs, uns hann verður drag milli lágra ása. Bærinn Kvígindisdalur er nú eini bærinn í byggð í dalnum. Hann stendur undir vesturhlíðinni neðarlega í dalnum. Töluvert undirlendi er umhverfis bæinn, en að baki hans skiptast á heiðarásar og mýrar. Mikið og gott sauðland fylgir jörðunni og ræktunarmöguleikar miklir. BBSÞ, 414.

SB-278:001 *Kvígindisdalur* bæjarhóll bústaður

"Bæjarhóll er norðan við Bæjarlæk. Þar brann bærinn.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Túnakort 1919; Ö-Kvígindisdalur, 2

SB-278:002 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SB-278:003 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SB-278:004 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SB-278:005 *Steinahrakur* örnefni

"Að norðan eru merkin upp frá Seljadalsá úr Steinahrak niður við ána, þaðan í hól, sem heitir Bóndhóll, sem er í brún frá bæ séð, bungumyndaður með smávörðu [nr.6].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Kvígindisdalur, 1

SB-278:006 varða landamerki

"Að norðan eru merkin upp frá Seljadalsá úr Steinahrak [nr.5] niður við ána, þaðan í hól, sem heitir Bóndhóll, sem er í brún frá bæ séð, bungumyndaður með smávörðu. Þessa hóll er á Bessavörðuás.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Kvígindisdalur, 1

SB-278:007 *Glettingsstaðir* bæjarstæði býli

"Nú er að fara innst í landið. Þar nærri merkjum er foss í ánni, sem heitir Glettingsstaðafoss. Þar nokkuð ofar, upp með ánni, er eyðibýli, sem heitir Glettingsstaðir.", segir í örnefnaskrá.

"Glettingsstader, fornt eyðiból hver í landinu fram á dalnum, og eru þar byggíngaleifar ljósar garðlaga og rústa. Ekki má hjer aftur byggja, því túnið er víði vaxið en úthey engin." JÁM, 183. "Beitarhús voru höfð á Glettingsstöðum.", segir í örnefnaskrá. "Glettingsstaðir nefnist fornbyli syðst í landareign Kvígindisdals, og ennþá betur falið sjónum vegfarenda [en Kvígindisdalur]." LÞ I " [Glettingsstaða] Bæjarrústirnar sem standa á lágu holti eru ekki mjög stórar eða um 12,50 m frá norðri til suðurs en 8,50 m frá austri til vesturs en á suðurhluta þessara rústa hefur verið byggt seinna og þá sennilega beitarhús. Rétt norðan við bæjarrústirnar eru rústir sem gætu hafa verið fjós. En spölkorn norðar allstór fjárhústótt. Þá eru rústir á holti beint niður af bænum og einnig suður og niður af bænum hvorutveggja vafalaust peningshús. Þykir mér ósamræmi í því að bæjarhúsin skuli ekki vera stærri þar sem svo mikið er af peningshúsum. Bæjarlækurinn er örskammt norðan við bæinn og er besta lindarvatn.", segir Garðar Jakobsson í grein sinni.

Heimildir

Ö-Kvígindisdalur, 2; LÞ I, 299; Garðar Jakobsson: Eyðibýli í Reykjadal, 112

SB-278:008 *Húsagil* örnefni

"Nú er að fara innst í landið. Þar nærri merkjum er foss í ánni, sem heitir Glettingsstaðafoss. Þar nokkuð ofar, upp með ánni, er eyðibýli, sem heitir Glettingsstaðir [nr. 7]...Upp frá þeim húsum í brún er Húsagil.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Kvíendisdalur, 2

SB-278:009 *Veituengi* örnefni áveita

"Norðan túns, þar sem hún [Seljadalsá] skagar lengst til austurs, heitir Lambatangi...Áfram norður með ánni heitir Veituengi.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Kvíendisdalur, 2

SB-278:010 *Róðukofi* heimild

"Utast í túni er kofi, sem nefndur er Róðukofi.", segir í örnefnaskrá.

"Trúlega hefur verið flutt þangað elfting af Róðuteig hjá Einarstöðum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Kvíendisdalur, 2

SB-278:011 heimild um býli/sel

"Bæjarhóll er norðan við Bæjarlæk. Þar brann bærinn. Þar í kring var Bæjartún...Milli Bæjarlækjargils og Grjótar efst var Miðbunga. Þar niður af milli tveggja lækja var Tunga; nú er þar tún. Þar ofar voru gamlar selja- eða bæjarrústir.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Kvíendisdalur, 2

SB-279 Breiðamýri

1712: Jarðardýrleiki 40 hdr. Talið að útkirkja eða bænhus hafi að fornu verið. Konungsjörð. Munnmæli að jörðin eigi land framarlega á Fljótshéið og selför í Brenniá, ekki nýtt (er þó orðið nýbýli árið 1839, SSÞ, 112). Jarðarinnar er getið í Landnámabók og í Reykdælu, og nefnist þar sennilega Mýri. Í fornöld voru lengi höfðingjar af ætt Ketils hörska og getur þar ríkra manna allt fram á Sturlungaöld. LÞ I, 295. 1434: Jón prestur Gamlaþing selr Þorkeli presti Guðbjartssyni jarðirnar Strönd við Mývatn, Bæ og Bjarnastaði í Bárðardal, og kvittar hann fyrir andvirði þeirra; svo og kvittar hann Þorkel prest fyrir andvirði jarðarinnar Breiðumýrar, er hann hafði selt honum; DI VI, 544. 1437: Ásgrímur Jónsson selr með samþykki Guðúnar Magnúsdóttur konu sinnar Þorkeli presti Guðbjartssyni jarðirnar Þverá í Laxárdal, Höskuldsstaði og Hól í Reykjadal fyrir jörðina Breiðamýri í Reykjadal; en ef ríptingar koma á Þverá fær Þorkell prestur aptr tuttugu hundruð í Mýri eða þrjátígi kúgilda; DI VI, 567. 1712: Var Breiðamýri svo í niðurníðslu...að því virðist en fór að rétta úr kútnum um 1800 þegar umboðsmenn konungsjarða fara að búa þar. LÞ I, 295. Breiðamýri er nú þrjú lögbýli: Breiðamýri I, sem hefur 1/3 jarðarinnar; Breiðamýri II og Breiðamýri III. Læknisbústaður er á Breiðumýri og höfðu hérðaslæknar þar aðsetur 1910-1969 og 1/3 jarðarinnar.

1919: Tún 8,8 ha. þar af sléttað um 1/2. "Engið er fordjarfað af lángrandi óækt, því jörðin er ágángssöm, og hafa ekki ábúendur megnað að verja engið, hvar fyrir það hefur upprifist af hrossum og er því í reyti komið mestan part. Úthagar eru litlir, og þarf ábúandi að þiggja beit jafnlega af Hólum, og hefur það áður fyrir komið nokkur heyskapur hjer í landi." JÁM, 184. Um 1800 Breiðamýri er næst sunnan Einarstaða, í tungunni, sem myndast af Reykjadalssá og Mýraá. Jörðin þótti ein af fjórum mestu jörðum í Reykdælahreppi BBSÞ, 409.

SB-279:001 *Breiðamýri* bæjarhóll bústaður**Heimildir**

Túnakort 1919

SB-279:002 *Breiðamýri* bæjarstaði býli**Heimildir**

Túnakort 1919

SB-279:003 heimild um hálfkirkja**BREIÐAMÝRI Í REYKJADAL (SB) (EINARSSTAÐAÞING) HÁLFKIRKJA**

11.5.1437: sagde [Þorkell prestur Guðbjartsson seljandi] þar vera hálfkirkiv skyld oc skyldde asgrímur [Jónsson kaupandi] abyrgiazt hana; DI IV 568. "Hálfkirkja eður bænhus er sagt að hjer hafi að fornu verið, af fallið fyrir manna minni, og stendur hjer þó enn hús með girðing um." JÁM

Heimildir

SP-279:004 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-279:005 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-279:006 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-279:007 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-279:008 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-279:009 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-279:010 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-279:011 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-279:012 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-279:013 garðlag

"Að sunnan inni á [Selja]dalnum eru merkin úr Langaflagi gegnt garði, sem er merki Hóla og Daðastaða.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Breiðamýri, 1

SP-279:014 *Hólasel* örnefni sel

"Um 500 metra norðan merkja er Hólasel, og upp af því heita Hólaselsgrænur. Mitt milli Hólasesls og Brenniseis [nr.15] er kollóttur hól, Bandhóll og Bandhólslægur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Breiðamýri, 1

SP-279:015 *Brennisei* heimild um sel

"Norðan við Bandhól og Tóhól dregst mýrin saman, neðan sunnar en á móti Kvígindisdal. En á móti Kvígindisdal er melhóll með vörðu á , sem var einu sinni merkjahóll og heitir Merkihöll [nr.16]. Aðeins sunnar en móti Kvígindisdal er Brennisei.", segir í örnefnaskrá.

"Þar var haft í seli og síðar beitarhús.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Breiðamýri, 1

SP-279:016 *Merkihöll* varða landamerki

"Norðan við Bandhól og Tóhól dregst mýrin saman, neðan sunnar en á móti Kvígindisdal. En á móti

Kvígindisdal er melhóll með vörðu á , sem var einu sinni merkjahóll og heitir Merkihöll. Aðeins sunnar en móti Kvígindisdal er Brennisel [nr.15].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Breiðamýri, 1

SB-279:017 *Kirkjusteinar* heimild um huldufólksbústað

"Niður af tóftunum er mýrlendi, sem heitir Brenniselsnes, og yzt í því út og niður frá Brenniseli eru Kirkjusteinar. Þeir eru sérkennilegir, mynda bu[r]st og eru gömul álfakirkja.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Breiðamýri, 1

SB-279:018 *Kvíamýri* örnefni kvíar

"Suðvestur af bæ eru Grænur, og ofan við þær heitir Grænuþrún. Flöt mýri er norður af Grænum. Heitir hún Kvíamýri og nær norður að hólunum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Breiðamýri, 1

SB-279:019 *Gömlubeitahúsatættur* heimild um beitarhús

"...byrjar gilið aftur með Seljadals[ánni] og er nú nefnt Breiðumýrargil. Yztur í holaklasanum er hóll út og upp af Valgerðarhól, sem heitir Tröllhóll...Norður frá Tröllhól er blaut mýri að djúpu gili Tröllhólsmýri. Þar uppaf eru Gömlubeitarhús uppi í slakkanum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Breiðamýri, 2

SB-279:020 *Hádegisvarða* varða eyktamark

"Mýraröxl er hæðin nefnd suður frá bænum...Þar ber við loft Hádegisvarða vestan við öxlina. Önnur varða er þar austar, sem nefnd er Austarivarða [nr. 21] eða Mæða.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Breiðamýri, 2

SB-279:021 *Austarivarða* varða

"Mýraröxl er hæðin nefnd suður frá bænum...Þar ber við loft Hádegisvarða [nr. 20] vestan við öxlina. Önnur varða er þar austar, sem nefnd er Austarivarða eða Mæða.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Breiðamýri, 2

SB-279:022 *Stekkur* heimild um stekki

"Þar niður af, út og suður norðaustan í [Mýrar]öxlinni, er hólaklasi. Syðst af þessum hólum er nefnd Langahlíð, nær veginum og niður að Reykjadalssá beint á móti Stórulaugum. Utan við Lönguhlíð eru þrír hólar, sem heita Bræður. Þeir eru út undir Breiðumýrarnesi. Ofan við Bræður eru tættur, sem nefndar eru Stekkur og Stekkjardalur austan í Kjarndalshólum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Breiðamýri, 2

SB-279:023 *Kvíaból* örnefni kvíar

"Þar vestur af heitir Eyri fyrir ofan veginn og nær upp í [Breiðumýrar]gilskjaftinn. En neðan við veginn heitir Kvíaból nú tún.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Breiðamýri, 2-3

SB-279:024 *Brandshús* heimild um fjárhús

Túnið: "Suðurhluti af nesinu var kallaður Brandhúsavöllur, dró nafn af fjárhúsi Brandshúsi.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Breiðamýri, 3

SB-279:025 *Grafir* heimild um mógrafir

"Upp við ána ofan við Partsengi, sem er út og niður við á er Lambanes, svo eru Grafir, gamlar svarðgrafir ávalar.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Breiðamýri, 3

SB-279:026 *Hesthúsvöllur* örnefni hesthús

Túnið: "Hesthúsvöllur var norður af bænum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Breiðamýri, 3

SB-280 *Hólar*

1712: Jarðardýrleiki 20 hdr. Einarstaðakirkjueign. 26.1.1437 selur Þorsteinn Magnússon Birni Sæmundssyni Hóla og fleiri jarðir í Reykjadal "skyldi biornn suara fyrir tuo bænhús er nidvr voru fallen aa dattstodum ok holum upp aa sina peninga." DI IV 565. 26.1.1437: Jarðirnar Syðri Laugar, Daðastaðir og Hólar ... liggja j reykiadal j einarstada þingum; DI IV 565. 14.5.1459: Jörðin Hólar í Reykjadal ... stendur i Einarstada kirkiusokn [og] selur Jón Þorkelsson sr. Þorkeli Guðbjartssyni Hóla með samþykki konu sinnar Guðrúnar Björnsdóttur "til greind þesse jardareign. millum gardz þess er geingur fyrir sunnann Karagrof og annars gardz sem geingur firir utan Holagerde er bader ganga uestur i Kuijndisdalsä. og austur i Rejkiadalsä og alla landeign millum þessara ummerkia. Hier i mot gaf s þorkell [samts 20 hdr og 5 uxa gamla]." DI V, 177-78 sbr. 178-179. 10.10. 1463 sagði Björn Sæmundsson seljandi Dattstaða "ad gardur saa. sem liggur j mirinni fyrir sunnan Hola og gengr upp aa aasinn nedan fra aanni. redi landamerkiuum midlum jardanna Hola og Dattstada." DI V, 396. 4.9.1465 handlagði Björn Sæmundsson Ólafi Hólabiskupi jarðirnar Hóla og Dattstaði fyrir 50 hdr í reikning Einarstaðakirkju og skyldu þær vera í pant fyrir kirkjugóssin meðan Björn lifði en eftir hann andaðan skyldu þær vera fullkomin eign Einarstaðakirkju nema erfingjar leystu þær að næstu fardögum eftir hann dauðan - DI V, 448-49. 6.5.1536 eru Hólar og Daðastaðir enn taldir standa fyrir peningum kirkjunnar á Einarstöðum er Ari Jónsson keypti þá jörð af Páli Grímssyni - DI IX, 767. sbr. DI XI, 115-16 og DI XII, 85-86. 6.7.1553 voru 5 leigukúgildi á Hólum og jörðin leigð fyrir 1 hdr, 20 álnir en hún fylgdi þá Einarstöðum - DI XII, 603. 25.5.1560 eiga Stóru Laugar "torfsskurd i Torfdal i Hola land sem uid þirfti." DI XIII, 487. 1712: "Engjatak á jörðin takmarkað í Stóru Lauga land, sem Hólsteigur kallast, mót vetrarheit, sem Laugar brúka hingað." JÁM XI, 185. Hólsteigur er syðst í landi Stóru-Lauga þar sem húsið Norðurpóll er nú. "Land Hóla náði áður fyrr allt frá Reykjadalssä vestur yfir Háls að Seljadalsá. Nú hefur vesturhlíð Hálsins verið lögð undir Breiðumýri með landsölu, svo sem landamerkjalyking bendir til. Einnig náði Hóllaland áður að Daðastaðalandi, en 700 m breið skák sunnan af því hefur verið seld undir nýbýlið Kárhóll." Ö-Hólar, 1. Kárhóll var stofnaður 1954. Nýbýlið Lautir var byggt á hálfendu Hóla 1947 en allt land jarðanna er óskipt. Land Lauti hefur nú verið selt Reykjadalshrepp.

1919: Tún 3,5 ha. þar af sléttað um 5/6. 1839: "Túnið fóðrar tvær kýr. Engi reytingssamt og hefur skemmst af grjótburði úr ánni. Útbeit er þar nokkur á vetrum en landlét." SSB, 112. "Engjatak á jörðin takmarkað í Stóru Lauga land, sem Hólsteigur kallast, mót vetrarheit, sem Laugar brúka hingað." JÁM XI, 185. "Land jarðarinnar (óskipt) nær frá Kárhóllslandi að sunnan og að landi Breiðumýrar að norðan og vestan. Bærinn stendur í skjólsælli laut neðst í túninu. Norðan bæjar eru ísaldarhólar gróðulitlir að ofan en vaxnir víði og lyngi. Þar eru einnig daladrög með tjörnum og graslendi. Meðfram ánni voru grasi vaxnar eyrar sem nú eru orðnar að túni. BBSB, 399.

SB-280:001 *Hólar* bæjarhóll bústaður

65°43.288N 17°21.919V

Núverandi íbúðarhús á Hólum er frá 1929 og var það reist á vestasta hluta torfbæjarins, þar sem skemma var í miðri bæjarhúsaröðinni. Sunnan við hana voru bæjardyr og stofa undir einu þaki og stóð það hús á meðan steinhúsið var byggt. Norðan við skemmuna var smiðja og var hún færð austar er steinhúsið var byggt og stóð lengi þar aftan við húsið. Torfbærinn hefur því að mestum hluta verið austan við steinhúsið. Steinhúsið sjálft var grafið niður á fast og síðar hefur verið byggð við það skúrbygging, að hluta með steinveggjum, sem nær að líkindum yfir mestallt gamla bæjarstæðið. Austan við þessa byggingu er steypur kjallari, líklega gamalt haughús. Nyrsti torfveggurinn úr gamla bænum stendur enn norðan við skúrbygginguna. Á áttunda

áratug 20. aldar var unnið við gróft fyrir rafmagnskapli úr íbúðarhúsinu og vestur í nýtt fjós á Hóls húshóli. Þá komu í ljós dýrabein er grafið var í gegnum öskuhaug í hlaðinu og ýmsir gripir, þar á meðal kambur sem nú er á Þjóðminjasafni og er talinn vera frá um 1300. Meðal dýrabeinanna voru bein úr svínnum en það bendir til hás aldurs byggðarinnar því svín voru ekki algeng nema á fyrstu áratugum byggðar á Íslandi.

Trjágarður er á syðri hluta bæjarstæðisins, þar sem stofa og búr voru en steypur skúrbygging er á stærri hluta bæjarstæðisins, norðanmegin. Að sunnan og vestan er aðkeyrsla og hlað. Að norðan og austan er grasi gróinn hvarmur og hefur verið talsvert rask, einkum austan við.

Til eru ljósmyndir af bænum frá árunum í kringum 1930, ein frá því milli 1924 og 1929, áður en steinhúsið var byggt, og sjást þá stafarnir þrír vel, stofa og bæjardyr syðst, þá skemma og smiðja nyrst. Önnur er frá um 1930 og sést þá steinhúsið nýbbyggt en stofan stendur enn sunnanvið. Á þriðju myndinni er stofan horfin en glittir í kofa aftan við steinhúsið, sú mynd er tekin eftir að íþróttahúsið á Laugum var byggt. Bæjardyrnar voru norðanmegin í stofuhúsinu og var stofan alþiljuð sunnan við þær. Í stofunni var lokrekkja í austurenda og innbyggður kláðskápur sem var öfundarefni húsmæðra í sveitinni. Annað rúm var við vesturvegg. Dyr upp á

loft voru vestast. Á loftinu var kista og þar var geymt gestabrauð en einnig ull og fleira. Úr bæjardyrum var fyrst gengið til norðurs í skemmuna en hún hafði ekki dyr fram á hlað. Inn af bæjardyrum tóku við göng og var fyrst búr að sunnan og eldhús andspænis því að norðan. Innst var svo baðstofa. Inn af norðurenda eldhússins var 3 kúa fjós og voru göng úr því út úr bænum til norðurs. Fjósið var eina húsið á bænum sem hrundi í Húsavíkurskjálftanum. Norðan við baðstofuna var fjóshlaða og voru göng milli hennar og eldhússins. Norðan við skemmuna var smiðja, nyrsta húsið við hlaðið og hafði hún egin dyr og var ekki innangengt úr henni í önnur hús bæjarins. Stofan stóð til 1931 en viðirnir úr henni voru þá keyptir af Laugaskóla og var hún varðveitt þar uppi á lofti um skeið en ekki er vitað hvað hefur orðið af viðunum síðan. Smiðjan var færð til austurs er steinhúsið var byggt og stóð hún lengi ásamt fjósinu og eldhúsinu aftan við steinhúsið, smiðjan norðan við en hin húsinn austan við. Trjágarðurinn er á um 1 m hárrí upphækkun miðað við aðkeyrsluna sunnan við en annars er ekki bæjarhóslmyndun að sjá á þessum stað.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir

SB-280:002 bænhus

HÓLAR Í REYKJADAL (SB) (EINARSSTAÐAÞING) BÆNHÚS

26.1.1437: skylldi biornn [Sæmundsson kaupandi] suara fyrir tuo bænhus er nidvr voru fallen aa dattstodum ok holum upp aa sina peninga; DI IV 565

Heimildir

DI IV, 568

SB-280:003 Torfdalur örnefni rista

65°43.592N 17°21.101V

"Torfdalur opnast á milli [Langahryggs í Hólalandi og Lönguhlíðarhryggs í Breiðumýrarlandi] norður að ársveignum, og heitir þar Torfdalskjaftur. Úr Torfdal fellur nafnlaus lækur ... Torfdalur ... nær frá Lönguhlíðarhrygg að norðan suður undir Hólabæ. Í dalnum norðantil eru starartjarnir, Torfdalstjarnir. Þorna þær í mestu þurrkasumrum, en mjög sjaldan." segir í örnefnalýsingu. Samkvæmt sölubréfi frá 25.5.1560 áttu Stóru Laugar "torfsskurd i Torfdal i Hóla land sem uid þirfti." DI XIII, 487. Torfdalur er norðan við bæ, neðan vegar og eru tvær stórar tjarnir í honum syðst. Mógrafir voru í Torfdal og náðu þær þvert yfir dalinn, fast norðan vð Leirtjörn sem er nyrðri tjörnin af tveimur syðst í dalnum. Grafimar náðu fast að austurhlíð dalsins en ekki alveg að vesturhlíðinni. Grafimar sjást ekki lengur utan sem óreglulegar smátjarnir á um 75x50 m svæði norðan við Leirtjörn austanmegin í dalnum

Mýrarfláki girtur grónum malarholtum á alla vegu. Tjarnir syðst en norðan við þær flöt og mjög blaut

Hættumat: engin hætta

Heimildir

Ö-Hólar, 5; DI XIII, 487.

SB-280:004 Réttarhúsvað heimild um vað

65°43.782N 17°21.941V

"Vað er á Reykjadalssá austur af Austureyri, Réttarhúsvað, kennt við fjárhús austan ár." segir í örnefnalýsingu. Réttarhúsvað var þar sem Reykjadalssá byrjar að beygja til vesturs fyrir Torfdalseyri, á móts við vik í háan árbakkann austanmegin.

Áin er á þessum stað um 10 m breið og er áll í henni austanmegin og er því ekki gott vað á þessum stað lengur. Að vestan er slétt graseyri - nú tún - að ánni en að austan er 3-4 m hár bakki en vik í hann þar sem vaðið var.

Heimildir

Ö-Hólar, 4

SB-280:005 Stekkjarlaut 3 tóftir stekkur

65°43.642N 17°21.951V

"Norðvestur af Stekkjareyri er alldjúp og stór laut, Stekkjarlaut." segir í örnefnalýsingu. 3 stekkjartóftir eru nyrst í Stekkjarlaut, sem er allstór hvilft austan í Langholti, vestan við Barð og Stekkjareyri. Tún er fast að austurbrún lautarinnar.

Stórþýfður grasmói er í sléttum botni lautarinnar en lyngmói í hlíðum og á holtunum í kring. Lautin er um 1 ha að stærð og skjólsæl, og hefur þar verið talsverð beit.

Tvær syðri tóftirnar virðast vera aðskilin rétt og kró og eru þær sýnilega yngri en þriðja tóftin sem er í brekkufætinum norðan við. Sú tóft er mun signari, og er lítil lambakró sambyggð vestanvið réttina. Dyr úr réttinni eru til suðvesturs. Eystri tóftin af þeim yngri er rétt, opin til vesturs, en króin sem er 3 m frá er byggð hátt upp og hefur dyraop til suðurs.

Hættumat: engin hætta

Heimildir

Ö-Hólar, 4

SB-280:006 Kirkjulaut tóft bænhus

65°43.318N 17°21.974V

"Suður af Torfdalsklauf, vestan undir Kleiki, er kröpp laut, Kirkjulaut. Nafngift óviss, en um vesturbarm hennar lágu reiðgötur frá Hólahlaði, sem gætu hafa verið kirkjuvegur að Einarstöðum." segir í örnefnalýsingu. Kirkjulaut er bolli eða hvílt ofaní hólinn NNV við bæinn. Vegurinn að Laugum er nú á norðurbarmi hennar en gamli vegurinn að Laugum, sem lá um hlað á Hólum, er á barminum vestan og sunnan megin. Sá vegur er sennilega upphlaðinn að vestanverðu. Reiðgötur sjást vestanmegin í lautinni þar sem boginn á gamla veginum er mestur. Austan við norðurenda þeirra er tóft. Hún er í vesturhluta lautarinnar. Garðar Jakobsson getur um tóftina í Kirkjulaut í grein um eyðibýli í Reykjadal: "Talið er að kirkja hafi verið í Hólum, en þá líklega í kaþólskum sið og víst er það að beinagrindur nokkrar fundust þegar ruddur var vegur að Laugum ... og stuttan spöl norðan við Hólabæ er laut sem heitir Kirkjulaut. Þar eru menjar um kofa, en smá hefur sú kirkja verið, eða eins og dálítill hrútakofi."

Grasigróin hvílt. Ofan í hana hefur verið velt steinunum Kleikum (Kleikar - nafn á steinum á hólum Kleiki). Lautin var í túnjaðri við leiðina að bænum úr norðri. Norðan við eru malarhólar og lautir á milli.

Í sölubréfi fyrir Hóla frá 26.1.1437 kemur fram að kaupandinn skyldi svara fyrir bænhús á Hólum sem væri fallið niður - DI IV 565. Ekki er vitað hvar þetta hús hefur staðið og kemur tóftin í Kirkjulaut til greina sem og grafreitirinn 024 austan við bæinn. Tóftin í Kirkjulaut er sporöskjulaga og hefur suðurveggurinn sérilagi sigið ofan í lautina þannig að hann virðist bogadreginn. Veggir eru vel stæðilegir. Tóftin snýr sem næst A-V og er vesturendinn heldur mjórri en austurhlíðin. Reiðgötur sjást fast vestan við tóftina, á um 20 m bili og eru um 6 m breiðar. Þær hverfa undir gamla vegarstæðið bæði að norðan og sunna. Ekki eru til sagnir um að þessi tóft sé af kirkjunni en heimamenn á Hólum hafa jafnan talið að

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir

Ö-Hólar, 5; DI IV, 565; Garðar Jakobsson, Eyðibýli í Reykjadal, 105.

SB-280:007 *Stekkjarholt* tóft stekkur

65°43.077N 17°21.471V

"Sunnan graseyrarinnar meðfram ánni [sunnan bæjar] er holtrani, Stekkjarholt flt." segir í örnefnalýsingu. Stekkjartóft er austanundir nyrsta rana Stekkjarhóla, um 70 m vestan við Reykjadalssá og 20 m sunnan við skurð sem er sunnan við syðsta túnið á árbakkanum.

Tóftin er undir lágu holti og eru lyngmóar í þeim, gróin holt suður af, grónar áreyrar að austan en móar - nú tún - norðan við.

Tvískipt stekkjartóft með venjulegu lagi. Botn króarinnar er um 1 m hærri en botn réttarinnar. Stekkurinn er byggður inn í brekkufót. Grjóthleðslur sjást ekki. Dyr eru í austur út að áreyrunum.

Hættumat: engin hætta

Heimildir

Ö-Hólar, 6

SB-280:008 *Svarðargrafir* heimild um mógrafir

65°43.060N 17°21.946V

"Mýrarlægð er norðvestan hólklasans [beint suður af Hólatúni], heitir hún Sund. Þar var mikil og góð mótekja og sér fyrir gröfum enn. Þar heita Svarðargrafir. Var mótekjan stunduð frá fleiri bæjum. Þurrkuðu bændur móinn á hólunum, og hlutu þeir á tímabili nöfn eftir þeim, er notuðu þá til þurrkvallar hverju sinni, Bensahóll, Stjánhóll, Sæmundarhóll og Læknishóll. Þau nöfn hafa ekki festst við þá og voru tímabundin." segir í örnefnalýsingu. Sund er beint suður af trjáreit sem er sunnan við íbúðarhúsið Langholt, um 300 m suður af Kvíhól..

Mýrarsund milli gróinna malarhóla, um 1 ha að stærð, hefur nú verið sléttað undir tún.

Nú sér hvergi til grafa á þessu svæði. Mór var grafinn í Sundi fram um seinni heimsstyrjöld en ekki þó frá Hólum því þar var komið heitt vatn í hús 1931 og rafmagn 1933. Mórinn á þessum stað þótti mjög góður og var 12-13 stungur þegar búið var að taka 3 stungur ofan af. 2 leirlög voru í mólum og lurkölög. Hólarnir sem kallaðir eru -hólar í örnefnalýsingu voru í tali manna kallaðir -holt. Einu hólarnir voru Háihóll og Sorthóll en allir aðrir voru -holt. Sæmundarholt og Læknisholt eru sama holtið. Næst bæ var Heimaholt.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir

Ö-Hólar, 6

SB-280:009 *Sorthólsdý* örnefni

65°42.983N 17°21.714V

"Stakur hóll er nokkru sunnar en hólaklasinn [sbr. 007], Sorthóll. Sunnan undir honum er Sorthólsdý." segir í örnefnalýsingu. Sorthóll er stakur hóll, um 100 m vestan við Stekkjarholt og 100 m sunnan við skurð sunnan við syðstu túnin frá Hólum. Dýið er 20 m suðaustan við hólinn og rennur lítill lækur úr því til NNA.

Gróinn melhóll, grasmóar í kring og er allmikið víðikjarr í þeim.

Ekki er vitað til að sorti hafi verið tekinn í þessu dýi eða þar í grennd. Hóllinn sjálfur mun vera áberandi dekkri en önnur holt í kring og telur Garðar Jakobsson að hann dregi nafn sitt af litnum.

Heimildir

SB-280:010 Stórhús tóft fjárhús

65°43.214N 17°22.009V

"Ofan við túnhorn að sunnan var lítið mýrarsund, Stórhúsmýri og ofan þess holt, Stórhúsholt. Upp úr Stórholtsmýri, norðan Stórhólts var Stórhúsgeiri. ... Suður af Hólshúshóli, rétt við vallargarð voru fjárhús, Stórhús, og neðan við þau Stórhúsbrekka." segir í örnefnalýsingu. Tóft Stórhúsa sést enn í túnjaðrinum suðaustan við Kvíhól, um 100 m SSV af Hólshúsum og um 100 neðan (ANA) við íbúðarhúsið

Í túnjaðri, á hólbrún og er bratt niður af austur af en húsin stóðu langsum á blábrúninni. Vestan við er allstór grashvammur með mýri í botninum (Stórhúsmýri).

Stórhús voru byggð austan í vallargarðinn 010, og voru fjárhús syðst, hlaða norðan við þau og kofi þar norðan við. Syðri hólfín tvö eru mun skýrari og eru veggir þeirra hlaðnir úr stóru grjóti, allt að 4 umför. Skilveggur milli fjárhúss og hlöðu er úr torfi og grjóti. Nyrðra hólfíð (hlaðan) er mun dýpra. Norðan við hana er lítið hólf byggt utan í framhald túngarðsins norður úr Stórhúsum. Veggjabreidd 1-1,5 m.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir

Ö-Hólar, 7

SB-280:011 Vallargarður garðlag túngarður

65°43.153N 17°21.984V

"Norðan Stórhúsmýrar [009], við Vallargarð, var Kvíhóll ..." segir í örnefnalýsingu. Vallargarður náði áður í kring um allt túnið en sést nú aðeins við suðvesturhorn þess, suður af Stórhúsum 009. Þar er hann á 60 m kafla en hverfur þegar hann hefur beygt til austurs.

Áður í túnjaðri en nú eru tún eða athafnasvæði, byggingar og vegir, þar sem hann var.

Vallargarðurinn náði um allt túnið að sunnan, vestan og norðan en að austan var áin. Honum var haldið við uns hann fór að falla fyrir stækkandi túni, fyrst 1928 að sunnanverðu. Örlítill spotti gengur nú norður úr Stórhúsum, en lengri kafla er sunnan við. Næst húnum er garðurinn sprunginn og sokkinn, en í brekkunni þar sem hann byrjar að beygja til austurs stendur hann mjög vel, með beinr hliðar báðum

Hættumat: hætta, vegna ábúðar**Heimildir**

Ö-Hólar, 7

SB-280:012 Kvíhóll heimild um kvíar

65°43.203N 17°22.072V

"Norðan Stórhúsmýrar [009], við Vallargarð [010], var Kvíhóll og austan í honum Kvíar. Ofan Kvíhóls var Kvíhólsmýri og náði upp að brekku og suður með henni að Vallmó." segir í örnefnalýsingu. Kvíhóll er suðvestan við Hólshúshól og norðvestan við Stórhús 009. Hann er mjög brattur að sunnan og austan en að vestan hefur hann aðeins verið smábunga á brúninni. Á hólnum stendur nú útihús, stór braggi á steiptum sökkli og steypar skúrbyggingar austan við. Við hólinn voru tvær kvíatóftir, önnur austanundir en hin sunnanundir, niðri í hvamminum vestan við Stórhús 009.

Brattur hóll á brekkubrunn og var mýri ofan við, Kvíhólsmýri, nú tún. Sunnan og neðan við var hvammur með mýri, Stórhúsmýri en austan og norðaustavið var vallargarðurinn 010 og túnið. Á hólnum er nú útihús og athafnasvæði allt í kring.

Syðri kvíarnar hafa verið um 30 m vestur af norðurenda Stórhúsa og hafa lent undir fyllingu sem sett hefur verið til að gera aðkyrslu að útihúsinu uppi á hólnum. Eystri kvíarnar hafa verið enn nær túngarði, undir brattri brekkunni í austurhlíð Kvíhóls en þar hefur verið mikið rask vegna bygginga. Hætt var að færa frá á Hólum 1913.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir

Ö-Hólar, 7

SB-280:013 Valdys/Hóllagerði bæjarstæði býli

65°43.553N 17°22.735V

14.5.1459 eru landamerki Hóla að norðan um garð "sem geingur firir utan Holagerde ... uestur i Kuijndisdalsä..". DI V, 177-78. 1712: "Holagerde, kallast nu almennilega Valdys, nefnist fornt eyðiból út frá jörðinni hjer í landinu, eru þar bæði merki garða og tófta, þó það sje mjög gamalt. Ekki má hjer aftur byggja fyrir heyskaparleysi." segir í jarðabók Árna og Páls. "Neðst í hlíðinni, norður undir merkjum, er grasivaxinn hóll, Valdys. Þar og í kring sér fyrir miklum garðbrotum og tóttum. Er þar talið hafa verið býli fyrrum, samnefnt hólnum. Engar sagnir kunnar um nafngift." segir í örnefnalýsingu. Í grein um eyðibýli í Reykjadal segir Garðar Jakobsson: "Valdys. Fornt eyðibýli í landi Hóla í Reykjadal. Grasi gróinn hóll er nyrst í landi Hóla eða norður endir merkjunum á milli Hóla og Breiðumýrar er hann vestan þjóðveggar og sést víða að og hefur lyng eða fjalldrapi ekki náð að leggja hann undir sig því umhverfis hann er allt í slíkum gróðri. Þar sem hóllinn er hæstur eru bæjarrústimar. Skammt norðvestan við þessar rústir voru óglöggar rústir sem gætu hafa verið heystæði og austan í hólnum var stutt garðbrot. En á að giska 30-40 metrum í suðvestur frá bæjarhúsunum hafa peningshúsin verið. En veglegustu minjarnar um byggð á Valdys eru þó garðarnir sem hlaðnir hafa verið umhverfis túnið og

eru þeir á pörtum tveir eins og túnið hafi verið stækkað til suðurs og vesturs og sér gleggri fyrir þeim en húsarústunum." Með greininni fylgir teikning af bænum og mælist Garðari bæjartóftin vera 10x9 m og skilvegur vera um það þvert frá A til V. Útihústóftina telur hann tvískipta, alls 10x4,5 m, fjárhúsið 6 m og heystæði norðan við 4 m. Valdys er á hól um 150 m norðan við nyrsta húsið í byggðinni ofan við þjóðveg, um 100 m vestan við veginn.

Túngarður er í móa í kringum háan grashól. Ofan og norðanvið er mýri og einnig fast neðan við, milli hólis og vegarstæðis. Lítillsháttar efnisnám hefur verið í hólinn að suðaustan og hefur garðurinn verið skemmdur þar á kafla.

Túngarðurinn er mjög skýr og sést vel frá veginum. Hann er tvöfaldur að sunnan og vestan. Tóftimar eru uppi á hólum. Ein óljós, meira eins og kví, er fast upp við innri túngarðinn að innan. Önnur er í halla þar suðaustur af, einföld, 10x6 m að stærð. Úr suðurenda hennar gengur garður niður í túngarðinn. Aðaltóftimar eru uppi á há-hólum og eru heldur óglöggar. Norðar er lítill, einföld tóft, 6x5 m að stærð, en sunnar er stærri tóft með viðbyggingu að austan, alls 13x10 m að stærð. Austar og neðar en þessar tóftir eu dældir í hólinn sem liggja N-S og gætu verið mannvirkjaleifar. Í athugasemdum við örnefnalýsingu Hóla segir Garðar Jakobsson: "Ég sé, að Páll skrifar Valdys, en ég held, að við Hólafolk höfum ávallt sagt Valdís, sem sagt nafn á konu, ..." Torf var rist í Valdísarmýri, sem er neðan við hólinn og þótti þar vera góð velta.

Hættumat: engin hætta

Heimildir

DI V, 177-78; JÁM XI, 185; Ö-Hólar, 7; Ö-Hólar aths+viðb, 1; Garðar Jakobsson: Eyðibýli í Reykjadal, 104-105.

SP-280:014 varða

65°43.234N 17°22.635V

"Neðarlega í hlíðinni, upp af Nautholtsmýri, er dálítið holt og yzt á því melur með vörðubroti, og heitir það Nautholt." segir í örnefnalýsingu. Melurinn með vörðunni er beint upp af versluninni við Reykjadalabraut og sést vel þaðan, um 170 m frá húsgaflinum. reiðgötur 015 eru fast ofan (vestan) við Lítill melur en móar í kring.

Lítill varða, breið í botnin m.v. hæð enda hlaðin úr smáu grjóti.

Hættumat: engin hætta

Heimildir

Ö-Hólar, 8

SP-280:015 Bollastaðir bæjarstæði býli

65°42.702N 17°22.555V

1712: "Bollastader og Kárástader heita tvö örnefni hjer í landinu framarlega, og sjást nokkur líkindi lítillra girðinga og tóftarústa, samt efast menn að þar hafi byggð verið, þó nöfnin sýnist til þess líkleg. Ekki má þessi örnefni byggja, því þau eru mestöll í hrjóstur komin." segir í jarðabók Árna og Páls. "Nær Nautholtið [sbr. 013] nokkuð til suðurs, alltt að gömlum býlisrústum, sem heita Bollastaðir (er getið í jarðabókum). (Neðanmáls er bætt við:] Í hlíðinni suður og upp af bæjarrústum Bollastaða á upptæk lækur, Bollastaðalækur. Hefur verið bæjarlækur á Bollastöðum og fellur hjá rústum." segir í örnefnalýsingu. Garðar Jakobsson getur einnig um Bollastaði í grein sinni um eyðibýli í Reykjadal: "Suðvestur af Hólum rétt neðan við götur [015] og skammt frá þar sem Skógarselsgata sker umræddar götur er fornt eyðibýli, Bollastaðir. Mér virðist þessar rústir muni vera allmikið yngri en Valdys því þær eru ekki eins mikið eyddar og miklu gleggri. Ég undrast það að í peningshúsum þessum og einnig á Valdys sé ég ekki móta fyrir garðagæti þá hafa hrunið það mikið að honum bæði úr þaki og útveggjum að hann leyndist þar undir. Það er óglöggur túngarður í kringum Bollastaði." Bollastaðir eru um 450 m vestan við þjóðveg, á móts við útihús frá Breiðanesi, um 200 m norðan við merki við Kárhól. Reiðgötur [015] liggja fast ofan við túngarðinn. Skörðin eru beint upp af Bollastöðum og sunnar.

Bæjarstæðið er í aflíðandi brekku og er túnstæðið nokkuð bratt. Túnið er nú allt lyngmói en neðan við er smáþýfð mýri. Allt í kring er vel gróið mólendi.

Grein Garðars Jakobssonar fylgir teikning af bæjarrúst og útihúsi á Bollastöðum. Bæjarrústin er sýnd þrískipt, alls 10x10 m, eitt langt hólfr að norðan, 10x 5,5 m og dyr úr því vestast á syðri langvegg en sunnan við það tvö hús samhliða, 5x4,5 m og 4x4,5 m það austara. Útihúsið er sýnt t'viskípt, alls 14x6 m og telur Garðar að minna og syðra hólfið sé líklega heystæði. Túngarður er að norðan og vestan, 110 m hvor armur en enginn garður virðist hafa verið að sunnan eða austan. Að sunnan rennur Bollastaðalækur meðfram túnu, sem þar syðst er kargabýft. 3 tóftir sjást og eru þær allar efst í túninu norðantil. Bækartóftin er efst og nyrst. Hún skiptist í 3 hólfr, hefur sennilega verið breytt í fjárhús á einhverju stigi málsins. Sunnar eru tvær útihústóftir. Sú efri skiptist í 3 hólfr en sú neðri er einföld, mun

Hættumat: engin hætta

Heimildir

JÁM XI, 185; Ö-Hólar, 8; Garðar Jakobsson, Eyðibýli í Reykjadal, 105-106.

SP-280:016 Messuvað heimild um vað

Kárhóll, neðan bæjar: "Stuttu sunnar var á Reykjadalssá, Messuvað.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Kárhóll, 2

SP-280:017 *Hringur* heimild

Örnefni í gamla Hólatúni: "Flatir á túni sunnan Hólabæjar, gamlar beðsléttur (þúfnasléttur), heitir Hringur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hólar-Lautir, 9

SP-280:018 *Skarðavarða* heimild

"Melur, sem ber hæst á milli [Yztaskarðs og Aðalberjaskarðs] heitir Skarðavarða. Er vörðutypa á melnum." segir í örnefnalýsingu. Skörð eru beint upp af merkjum milli Hóla og Kárhóls. Skarðavarða er sunnan við nyrsta skarðið, og því ekki nálægt Skógarselsgötum sem lágu yfir hálsinn mun sunnar, í næstsyðsta skarðinu.

Heimildir

Ö-Hólar, 8

SP-280:019 *Kofahóll* frásögn fjárhús

65°43.283N 17°22.102V

"Hóllinn sem ... íbúðarhús beint vestan Hólabæjar, stendur á, heitir Haughóll. Norðvestur af honum er lægð í túnið, Leyningur og vestan hans lítill hóll, Kofahóll." segir í örnefnalýsingu. Beint norður af Lautum skerst tún till norðurs inn á milli holtanna og er það kallað Leyningur. Túnið er að mestu í botni lægðarinnar en vestanmegin syðst hefur það verið ræktað upp á ávalann hól. Sunnan við hann er Hólshúshóll og rennur bæjarlækurinn á milli. Norðan við hól þennan er túnflöt þar sem Leyningur sveigir til vesturs. Kofi var uppi á þessu ávala hól, syðst. Hann hefur verið um 90 m vestur af norðurenda bæjarins 001 og um 40 m VNV af Hólshúsum.

Nú tún. Ofan við eru grasi gróin holt sem eru nú orðin athafnasvæði. Lækur rennur um 10 m sunnan við kofastæðið.

Um 1920 var róftarbot á þessum stað og var það sléttað laust eftir 1940.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir

Ö-Hólar, 9

SP-280:020 *Litlaheshús* heimild um hesthús

65°43.269N 17°21.972V

"Hóllinn, sem Lautir standa á, heitir Hesthúshóll. Á honum var Litlaheshús." segir í örnefnalýsingu. Hesthúshóll er um 40 m VSV af bænum 001. Uppi á honum stendur nú íbúðarhúsið Lautir, en hesthúsið var rífið þegar það var byggt 1947.

Íbúðarhús á steiptum sökklí, aðkeyrsla norðanmegin, en garður í kring að sunnan og austan. Tún í kring.

Litlaheshús rúmaði tvo hesta og var heystæði sunnan við það, garður hlaðinn í mjaðmarhæð. Notað sem hesthús fram undir 1940 en eftir það sem reykhus þar til það var rífið 1947.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir

Ö-Hólar, 9

SP-280:021 *Hólshús* heimild um fjárhús

65°43.259N 17°21.997V

"Ofan Lauti er brött brekka upp á háan hól, sem ekki ber þó mikið af landinu á bak við hana, Hólshúshóll, og á honum fjárhús, Hólshús." segir í örnefnalýsingu. Hólshús voru uppi á háum hól um 100 m vestan bið bæinn 001, og heldur sunnar þó, og um 60 m vestur af Lautum (sbr. Litlaheshús 019). Þar standa nú steipt gjárhús með hlöðu aftan við og steipt fjós áfast að sunnan. Hólshús voru þar sem Hár hóll með brattri brekku að austan en sléttlendara að vestan. Áður í túnjaðri, nú byggingar og athafnasvæði.

Hólshús voru þrjú fjárhús sambyggð og samfelld hlaða aftan við. Samtals rúmuðust 90 kindur í þessum húsum. Garðar voru eftir miðju í hverju húsi. Hlaðan var mikið niðurgrafin að vestanverðu en gólf hennar hækkaði til austurs. Torfhlaðið en 3 burstir snéru í austur.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir

Ö-Hólar, 9

SP-280:022 *Stórahesthús* heimild um hesthús

65°43.220N 17°21.829V

"Beint suður frá Lautum á lítilli hæð var Stórahesthús og ofan við það flatir í túni, Hesthúsflöt." segir í örnefnalýsingu. Stórahesthús var um 130 m beint suður af Lautum og 80 m austur af Stórhúsum. Þar er flatur hóll í túninu sem sést vel frá bæ, og ber þar í spennuvirki sem er um 30 m sunnan við.

Í túni.

Stórahesthús tók 3 hesta. Það hefur verið sléttað undir tún en uppi á hólnum sjást þó hvompur á um 15x10 m

svæði. Um 20 m vestan við suðurenda Stórahesthúss voru óljós tóftabrot sem Garðar Jakobsson man eftir - þar er nú rennslétt tún.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir

Ö-Hólar, 9

SB-280:023 *Miðhús* heimild um fjárhús

65°43.200N 17°22.006V

"Suður og niður af Hólshúshóli var Miðhúshóll, og á honum fjárhús, Miðhús. Á milli þessara hóla var Miðhúslaut." segir í örnefnalýsingu. Miðhús voru um 25 m austur af norðurenda Stórhúsa og um 80 suður af Hólshúsum, 40-50 m VNV af Stórahesthúsi. Á þessum stað er nú hólbunga í túninu og liggur vegarslóði eftir henni neðan af Kvíhóli og suður á túnin.

Áur tún, nú túnjaðar og vegarslóð.

Miðhús voru 30-40 kindu hús. Hlaða var sambyggð að vestan og stóð hún frm yfir 1950. Fjárhúsin voru hrúnin mun fyrir og stóð hesthús um skeið á rústum þeirra. Ekkert sér nú til byggingaleifa á þessum stað.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir

Ö-Hólar, 9

SB-280:024 *Kárastaðir* heimild um býli

1712: "Bollastader og Kársstader heita tvö örnefni hjer í landinu framarlega, og sjást nokkur líkindi lítillra girðinga og tóftarústa, samt efast menn að þar hafi bygð verið, þó nöfnin sýnist til þess líkleg. Ekki má þessi örnefni byggja, því þau eru mestöll í hrjóstur komin." segir í jarðabók Árna og Páls. Um Kárastaði segir Garðar Jakobsson í grein um eyðibýli í Reykjadal: "Í brekkulögginni suð-suðvestur af Kárhólum voru rústir eyðibýlis, og voru þær miklu óleggri en Bollastaðarústirnar, enda á miklu rakari stað að því leyti gætu þær verið frá svipuðum tíma en ég tel að valdys hafi fallið mikið fyrir úr byggð. Ingi Tryggvason fyrrum bóndi á Kárhóli sléttaði yfir Kárastaða rústirnar."

Heimildir

JÁM XI, 185; Garðar Jakobsson, Eyðibýli í Reykjadal, 107.

SB-280:025 *mannabein* legstaður

65°43.281N 17°21.839V

Árið 1924 var unnið við vegarlagningu í hólum austan við Hólabæ og komu þá í ljós mannabein, nokkrar beinagrindur og man Garðar Jakobsson eftir að hafa séð 3-4 hauskúpur á bakkanum. Þessi vegur er nú heimkeyrslan að Hólum. Á henni er ristarhlið um 50 m austur af bæjarstæðinu 001 en vestan við það hefur verið grafið í hólinn fyrir veginum á um 20 m kafla og virðist sem allmikið efni hafi verið tekið úr honum. Á ljósmynd frá um 1930 sést að þá hefur vegurinn legið um rás, eins og traðir, í hólinn á 20-30 m kafla, en suðurhliðin er nú horfin og mögulega hefur hólinn lækkað nokkuð. Garðar Jakobsson getur um þennan fund í grein um eyðibýli í Reykjadal: "Talið er að kirkja hafi verið í Hólum, en þá líklega í kaþólskum sið og víst er það að beinagrindur nokkrar fundust þegar ruddur var vegur að Laugum þegar þar voru fyrstu byggingaframkvæmdir ..."

Malarhóll, gróinn að vestan en gróðurlaus að austan og sunnan.

Beinin komu upp vestan í hólum og telur Garðar Jakobsson að þær gæti hafa mótað fyrir hleðslu en haugur var borinn á þennan stað í fyrri tíð og ummerki því ekki glögg. Kristján Eldjárn mun hafa komið að Hólum og gert athugun á grafreitnum. Síðan 1995 hafa mannabein blásið fram í rofabarði í hólum, norðan við veginn, og hefur þeim verið safnað saman og haldið til haga. Ekki er vitað hvar varð um beinin sem í ljós komu 1924 en saga er til um að einum lærleggnum hafi verið hent í Reykjadal. Nóttina eftir kom maður í draumi til þess sem leggnum hafði kastað og kvartaði yfir að honum væri kalt á fætinum. Engir gripir hafa komið í ljós á þessum stað og hefur verið álitnið að beinin væru úr kristnum grafreit. Bænhús var á Hólum á 15. öld og gæti það hafa staðið á þessum stað eða í Kirkjulaut 005.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir

Garðar Jakobsson: Eyðibýli í Reykjadal, 105.

SB-280:026 *Stekkjareyri* tóft stekkur

65°43.582N 17°21.771V

"Sunnan Barðs taka graseyriar við á ný, nyrst Stekkjareyri, þá Krókeyri ..." segir í örnefnalýsingu. Stekkjartóft er yst á Stekkjareyri, austanundir Barði og hefur tún verið ræktað upp að henni að austan. Túnið endar í spíss um 10 m norðan við tóftina. Hún er um 20 m frá Reykjadalssá og 20 m austan við vegarslóða uppi á Barði.

Tóftin er í bekkufæti. Slétt eyri er austan við, nú tún, og á þar austan við. Vestan og ofan við eru lyngmóaholt og er þar hafin trjárækt.

Réttartóftin er skýr, með dyr á suðurgafli, en króin aftan við er alveg full af jarðvegi og er innanmál hennar óglögg af þeim sökum. Að mestu gróin en þó glittir í grjóthleðslur.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir

Ö-Hólar, 4

SP-280:027 garðlag

65°43.399N 17°22.959V

"Nokkurn spöl suðvestur af Valdys er lág í brekkuna og yfir hana hefur verið hlaðinn garður töluvert greinilegur og er hann ekki í nokkrum tengslum við aðra garða og snýr frá suðaustri til norðvesturs, helst dettur mér í hug að þetta sé vegur til að reka sauðfé eftir og koma því í hæðirnar ofan við þegar snjóþynglsi voru. Enn þá er það Hólabóndi sem notar þennan garð." segir í Garðar Jakobsson í grein um eyðibýli í Reykjadal. 250 m langur garður liggur í NA-SV ofan við íbúðarhúsabyggðina við Reykjadalabraut. Garðurinn byrjar að SV um 170 m norðan við vörðun 013 og liggur síðan þvert á göturnar 015 (þar er allbreitt skarð í garðinn) og þaðan í sveig vestur fyrir gróinn melhól sem er VSV af Um gróna lyngmóa.

Garðurinn er um 5 m breður þar sem hann er mestur, en víðast 3-4 m. Hann er skýrastur norðantil, sunnan og vestan í melhólnum og þar er hann um 0,5 m hár. Ekki er vitað hvaða hlutverki þessi garður gegndi en Garðar Jakobsson telur að hann gæti hafa verið gerður til að reka eftir fé til beitar við **Hættumat:** engin hætta

Heimildir

Garðar Jakobsson: Eyðibýli í Reykjadal, 105.

SP-280:028 garðlag

65°43.640N 17°22.553V

"Í norður frá Hólum er dalverpi sem Torfdalur heitir og nær norður að merkjum. Norðan til í vesturbrekku dalsins er töluvert greinilegt garðbrot eða beint niður af Valdys. Þó hygg ég að þær framkvæmdir hafi fremur tilheyrt Hólum en hjáleigunni." segir Garðar Jakobsson í grein um eyðibýli í Reykjadal. Um 70 m sunnan við merki við Breiðumýri, neðan við þjóðveginn, austan við norðurenda Valdysargarðs (012), er garðlag sem liggur A-V upp í brekkuna, alls um 80 m langt. Við austurenda virðist það sveigja til norðurs eða norðausturs en ekki er hægt að rekja það nema nokkra metra í þá átt.

Í grasmóa.

Stefnan á þessum garði og hornið á austurendanum mæla á móti því að hann sé landamerkjagarður. Samhliða þessum garði er annar, rúmum 100 m norðar í Breiðumýrarlandi og má vera að þeir séu norður og suðurhlíð í gömlu gerði við merkin.

Hættumat: engin hætta

Heimildir

Garðar Jakobsson: Eyðibýli í Reykjadal, 105.

SP-280:029 heimild um landamerki

65°43.750N 17°22.700V

Í sölubréfi Hóla frá 14.5.1459 kemur fram að merkinn við Breiðumýri eru um garð "sem geingur firir utan Holagerde ... uestur i Kuijndisdalsä. og austur i Reikiadalsä." DI V, 177-78. Garðar Jakobsson segir að sumstaðr hafi mátt sjá votta fyrir þessum garði, og jafnvel fleiri en einum samhliða. Þegar núverandi mærkir voru sett var miðað við eitt af þessum garðlögum.

Að mestu um móa.

Garðurinn sést nú hvergi skýrt - a.m.k. ekki Reykjadalsmegin, en aðstæður til yfborðskönnunar voru ekki góðar er skráð var í nóvember 1999.

Heimildir DI V, 177-78

SP-280:030 *Millueyri* heimild um myllu

Neðan brekkuróta, norðan bæja: "Vestast í sveig [Reykjadals]árinnar norðan Austurhóla...Allt graslendi norðan Austurhóla heitir einu nafni Torfdalseyri. Hún skiptist í fjóra hluta: Vestureyri vestast, Austureyri austast...Vað er á Reykjadalssá austur af Austureyri, Réttarhúsvað [nr.3], kennt við fjárhús austan ár. Er það rétt sunnan við sveig árinna til vesturs...[Austureyri endar við allhátt Barð, sem gengur að ánni gegnt Laugavöllum]. Sunnan Barðs taka graseyrar við á ný, nyrzt Stekkjareyri [nr.25], þá Krókeyri..., síðan Millueyri, kennd við millu austan ár. Þá er komið gegnt Laugaskóla.", segir í **Heimildir**

Ö-Hólar-Lautir, 4

SP-281 Daðastaðir

1712: Jarðardýrleiki 24 hdr. Konungsjörð. Bænhús var á jörðinni áður fyrr. Er stundum kölluð Dattstaðir [og Dazstaðir] í fornskjöllum og er ein af svokölluðum Reykjadalssjörðum. 26.1.1437 selur Þorsteinn Magnússon Bimi Sæmundssyni Dattstaði og fleiri jarðir í Reykjadal "skyldi biornn suara fyrer tuo bænhus er nidvr voru fallen aa dattstodum ok holum upp aa sina peninga." DI IV, 565. 10.10.1463: Björn Sæmundsson gefr með samþykki Sigurðar sonar síns Halli Jónssyni til kaups við Guðnýju Ólafsdóttur jörðina Dattstaði í Einarstaðarþingum...Sagdi Björn Sæmundsson að garðr sá sem liggir í mirinni fyrir sunnan Hóla og gengr upp á ásinna neðan frá ánni. redi landamerkið midlum jardanna Hóla og Dattstada." DI V, 396. Með jörðinni er talin

eyðihjáleigan Glettingstaðir eða Daðastaðagerði. Nýbýlið Lyngbrekka byggt 1932 á 1/2 Daðastöðum.

1919: Tún 4,4 ha. þar af sléttað um 9/10. "Túninu spillir skriðufall úr fjallinu og hefur tekið nærri þriggja daga slátt, sem nú er nokkuð upp vaxið og afræktað. Engjar öngva, nema það sem hent er úr mýrlendum útögum. Úthagar eru bjarglegir og í betra lagi." JÁM XI, 186. Frá austri til vesturs nær landið frá Reykjadalssá vestur yfir hálsinn að Seljadalsá. Bærinn stendur allhótt uppi í hálsinum og voru áður hálfdeigjur og mýrar neðan túns sem nú hafa verið ræstar fram og gerðar að túni. BBSÞ, 395.

26.1.1437: Daðastaðir liggja j reykiadal j einarstada þingum; DI IV 565

SÞ-281:001 *Daðastaðir* bæjarhóll bústaður

"[Lyngbrekka] var byggð á grasigróinni smáhæð neðan brekku og austan (neðan) Reykjadalabrautar. Þar hét Gerði [nr.9]... Bendir margt til þess að Daðastaðabær hafi áður fyrr staðið þar sem nú er Lyngbrekka, en síðan verið fluttur út og upp í brekkuna, þar sem hann er nú.", segir í örnefnaskrá. "Þar sem Lyngbrekka er nú, hygg ég [Jón Aðalsteinsson] að hinn forni Daðastaðabær hafi staðið.", segir í **Heimildir**

Túnakort 1919; Ö-Lyngbrekka P.H.J., 1; Ö-Daðastaðir J.A., 1-2

SÞ-281:002 heimild um bænhús

DAÐASTAÐIR Í REYKJADAL (SÞ) (EINARSSTAÐAÞING) BÆNHÚS

26.1.1437: skylldi biorn [Sæmundsson kaupandi] suara fyrer tuo bænhus er nidvr voru fallen aa dattstodum ok holum upp aa sina peninga; DI. "Við jarðrask hafa komið í ljós beinagrindur [nr.10], sem bent gætu til grafreits [þar sem býlið Lyngbrekka er]. Í heimildum frá 15. öld er sagt frá hálfkirku á Daðastöðum.", segir í örnefnaskrá. P.H.J. "Eitt sinn var kirkja á Daðastöðum. Fyrir allmörgum árum var Lyngbrekkubóndi að grafa sér votheysgryfju og kom hann þá niður á mikið safn af beinagrindum [sjá mannabein nr. 10]. Svo að augljóst er að þar hefur Daðastaðkirkjugarðurinn verið.", segir í grein Garðars Jakobssonar.

Heimildir

Ö-Lyngbrekka P.H.J., 1; DI IV, 565; Garðar Jakobsson, Eyðibýli í Reykjadal, 116

SÞ-281:003 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SÞ-281:004 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SÞ-281:005 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SÞ-281:006 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SÞ-281:007 *Torfsund* örnefni rista

"Suður með Reykjadal[sánni] er Bæjarlækjarbakki, og þar kemur niður Bæjarlækur, en það er bæjarlækurinn á Daðastöðum. Þá er nafnlaust hér um túma, þar til kemur að merkjum móti Lyngbrekku. Þar er við ána Ránhúsbakki..en merkin eru hér um skurð. Ofar rétt neðan við veginn er Torfsund, og Kerling er holtsnibba við sundið.", segir í örnefnaskrá Daðastaða og Lyngbrekku.

"Ég [Jón Aðalsteinsson, skrásetjari] man eftir að torf var rist í Torfsundi, bæði til að þekja hey og dytta að húspökum.", segir í örnefnaskrá J.A.

Heimildir

Ö-Daðastaðir og Lyngbrekka, 1; Ö-Daðastaðir J.A., 1

SÞ-281:008 *Torfsund* heimild um ristu "Svo var annað Torfsund ofar, beint upp af Torfsundi [nr.6] ofan við veginn, mig minnir líka að þangað væri sótt torf til smáræða (það var styttra).", segir í örnefnaskrá J.A.

Heimildir

Ö-Daðastaðir J.A., 1

SÞ-281:009 *Daðastaðagerði* býli bústaður

"Syðst við merkin er norðurendinn á svonefndu Narfastaðabjargi. Ofar, innan við þar sem býlið Lyngbrekka er, var Daðastaðagerði.", segir í örnefnaskrá Daðastaða og Lyngbrekku. "Gerði (Daðastaðagerði) lá suður og niður undan Höfðanum, sem var hóll úr ísaldarruð[ningi], sem skagaði fram úr mýrlendi, er liggur frá Daðastaðatúni

suður að Leiti ofan við Höllin, sem liggja frá Höfðanum norður að Einbúa [nr.19].", segir í örnefnaskrá J.A. "Aldrei heyrði ég þetta eyðiból annað nefnt en Daðastaðagerði. En það var þar sem nú er býlið Lyngbrekka og því allar fornar rústir horfnar þar sem bærinn stóð. Hins vegar er þar mikið um greinileg garðbrot, og hefur túnið verið mjög stórt eftir túngarðinum að dæma. Það renna margar stoðir undir það að þarna hafi gamli Daðastaðabærinn staðið en af einhverjum ástæðum verið færður upp í brekkuna þar sem hann stendur nú.", segir í grein Garðars "Glettingstader, kallast af sumum Dattstadagerde, nefnist fornt eyðiból hjer í landinu fram frá jörðunni, og sjást þar bæði tófta og girðinga leifar líkt því að þar hafi bygt ból verið. Ekki má hjer aftur byggja því túnstæðið er viði vaxið." JÁM. "Þar voru miklar rústir, og kom upp gröftur eins og hér hafi verið grafreitir, beingrindur o.fl.", segir í örnefnaskrá Daðastaða og Lyngbrekku. "Þar sem Lyngbrekka er nú, hygg ég [Jón Aðalsteinsson] að hinn forni Daðastaðabær hafi staðið. Það sem bendir til þess er, að hér er forn kirkjugarður. Engin merki eru hinsvegar á Daðastöðum um verulega forn mannvirki, að því ég fæ séð..Svo var mér forðum sagt, að hér hafi verið kallað Daðastaðagerði áður en byggt var, og var hér áður stekkur. Til gamans get ég nefnt, að nágranna minn, Sigurð Jakobsson, nú löngu látinn, heyrði ég ekki segja Daðastaði, heldur Daðstaði..eða öllu heldur: Daððstaði.", segir í örnefnaskrá J.A.

Heimildir

Ö-Daðastaðir og Lyngbrekka, 1-2; JÁM XI, 186; Ö-Daðastaðir J.A., 1-2; Garðar Jakobsson, Eyðibýli í Reykjdal, 115

SB-281:010 mannabein

"Syðst við merkin er norðurendinn á svonefndu Narfastaðabjargi. Ofar, innan við þar sem býlið Lyngbrekka er, var Daðastaðagerði [nr.9].", segir í örnefnaskrá Daðastaða og Lyngbrekku.

"Þar voru miklar rústir, og kom upp gröftur eins og hér hafi verið grafreitir, beingrindur o.fl.", segir í örnefnaskrá. "Bærinn [Lyngbrekka] var byggður á grasigróinni smáhæð neðan brekku og austan (neðan) Reykjadalabrautar. Þar sá fyrir miklu[m] garðabrotum og tóttum. Við jarðrask hafa komið í ljós beinagrindur, sem bent gætu til grafreits [nr.2].", segir í örnefnaskrá P.H.J. "Eitt sinn var kirkja á Daðastöðum. Fyrir allmörgum árum var Lyngbrekkubóndi að grafa sér votheysgryfju og kom hann þá niður á mikið safn af beinagrindum. Svo að augljóst er að þar hefur Daðastaðkirkjugarðurinn verið.", segir í grein Garðars Jakobssonar.

Heimildir

Ö-Daðastaðir og Lyngbrekka, 2; Ö-Lyngbrekka P.H.J., 1; Garðar Jakobsson, Eyðibýli í Reykjdal, 116

SB-281:011 Yzthús heimild um fjárhús

"Neðst í Daðastaðatúni er flöt,..Kallasléttu. Þar upp af eru fjárhús, Yzthús á Yzthúshól.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Daðastaðir og Lyngbrekka, 2

SB-281:012 Nónvarða varða eyktamark

"Upp og suður af túni er Bæjargil, og vörðubrot upp af því heitir Nónvarða.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Daðastaðir og Lyngbrekka, 2

SB-281:013 Vallargarður heimild um túngarð

"Suður af bænum er Gróf, og fram af henni er grjótskriða, sem heitir Skriða. Stykkið þar suður af, að Vallargarði, heitir Tunga..", segir í örnefnaskrá Daðastaða og Lyngbrekku. "Vallargarður stendur enn og er hlaðinn hérumbil eingöngu úr torfi. Ofan við túnið er hann mjög þykkur niður og gróinn og heillegur, en víða farinn að láta á sjá að sunnan. Ég held að hann nái víðast enn eins metra hæð og sumstaðar mun meira.", segir í örnefnaskrá J.A.

Heimildir

Ö-Daðastaðir og Lyngbrekka, 2; Ö-Daðastaðir J.A., 2

SB-281:014 heimild um legstað

"Upp og norður af bæ í Lyngbrekku heitir Höfði nafnlaus holt, og þar suður beint upp liggur svonefnt Leiti. Þar um Yztaleiti eru merkin. Þar eru þrjár fornmannagrafir, er snúa út og suður.", segir í örnefnaskrá Daðastaða og Lyngbrekku.

"Þar sem hinn forni reiðvegur [nr.28] lá (í daglegu tali: Gömlugötur) varð leiti eitt sunnan mýrlendis þess, er liggur ofan við Höllin, sunnan við Daðastaðatún og var kallað stundum Daðastaðaleiti, mér var sagt í bernsku, að hetjur hefðu þar barist í fornöld og sumar ekki kempt hærurnar og verið dysjaðar á vígvelli. Var sagt að slíkt stæði í Íslendingasögum, en ekki veit ég það. Í leitinu má sjá lægðir þrjár, er snúa út og suður og gætu vel verið gamlar grafir, en gætu eins verið dyntir náttúrunnar.", segir í **Heimildir**

Ö-Daðastaðir og Lyngbrekka, 2

SP-281:015 *Merkisvarða* varða landamerki

"Fyrir ofan brún eða efst í henni á suðurmerkjum er Merkjasteinn, en þar ofar á hálsinum heitir Bunga. Á norðurmerkjum er Merkisvarða.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Daðastaðir og Lyngbrekka, 2

SP-281:016 *Daðastaðasel* heimild um sel

"Svo fer landinu að halla vestur niður að Seljadalsá...Daðastaðasel er þar norðarlega hátt uppi í brekku. Eru tættur þess þar.", segir í örnefnaskrá Daðastaða og Lyngbrekku.

"Á Daðastaðaseli hafa verið töluverð umsvif til forna, því að þar eru býsna miklir garðar umhverfis og rústahrúgur eru þar allstórar. Mér þykir sennilegt, að málmyta hafi verið kostmikil, þegar ær voru setnar við Smjörhóla [örnefni neðan við Daðastaðasel niðri við Seljadalsá].", segir í örnefnaskrá J.A.

Heimildir

Ö-Daðastaðir og Lyngbrekka, 2; Ö-Daðastaðir J.A., 1

SP-281:017 *Svarðgrafir* heimild um mógrafir

Neðan Reykjadalabrautar: "Norðurmerki liggja um Merkihvamm, sunnan Merkiness í Kárhólslandi. Þar sunnan við er við ána allbreiður tangi, Nes. Í Nesi eru gamlar mógrafi[r], Svarðgrafir.", segir í örnefnaskrá P.H.J.

"Niðri í Nesi minnir mig, að grafir væru um tíu rekstungur og voru fyrst hirtar nokkrar stungur sem húsasvörður, þangað til að kom að hvítu ösku eða leirlagi. Ekki get ég fullyrt hvenær hætt var að taka upp svörð hér um slóðir, en ég veit að 1955 var tekinn upp svörður, en það mun ekki hafa verið víða.", segir í örnefnaskrá J.A.

Heimildir

Ö-Daðastaðir P.H.J., 2; Ö-Daðastaðir J.A., 1

SP-281:018 *Vaðhólavað* heimild um vað

Neðan Reykjadalabrautar: "Suðastur frá Nesi er á ánni Vaðhólavað.", segir í örnefnaskrá P.H.J..

"Vaðhólavað, ég þekki bara Vaðshóla austan ár, en það kann að vera að vaðið hafi stundum verið kennt við þá, en ég veit að Kirkjuvað var á ánni, en ég veit ekk[i] hvar, gaman væri að vita hvort það sést í örnefnaskrá Hjalla.", segir í örnefnaskrá J.A. Þar [í örnefnaskrá Hjalla] kemur fram að vaðið neðan Vaðshóla hafi ekki verið nefnt neitt sérstakt, en verið ágætt vað. Þar var gömul kirkjuleið. Sjá fornleif: SP-288:009 og SP-288:010.

Heimildir

Ö-Daðastaðir P.H.J., 2; Ö-Daðastaðir J.A., 2

SP-281:019 *Einbúi* tóft

Neðan Reykjadalabrautar: "Suður og upp af Nesi er í mýrinni grasigróinn hóll, Einbúi. Í honum sér fyrir rústum (kofi eða heystæði ?).", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Daðastaðir P.H.J., 2

SP-281:020 heimild um fjárhús

Ofan Reykjadalabrautar, nema í gamla túni: "Upp af fjárhúsi nyrzt á túni er lægðardrag, sem nær einnig upp á háls, Húsagil.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Daðastaðir P.H.J., 3

SP-281:021 *Brunnhús* heimild um vatnsból

Í túni: "Brunnhús var norðan við Bæjarhól, byggt yfir vatnsból, uppsprettu Bæjarlækjar,..Fellur hann þar um túnið.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Daðastaðir P.H.J., 4

SP-281:022 *Helluvað* heimild um vað

"Landið neðan Hringvegarins og niður að Reykjadalásá kallast Hólf. Þar er í ánni Merkjasteinn og nokkru sunnar í ánni eru flúðir, þar heita Hellur og þar er Helluvað og norðan þess Ullarpollur [nr.23].", segir í örnefnaskrá J.A.

Heimildir

Ö-Lyngbrekka J.A., 1

SP-281:023 *Ullarpollur* örnefni þvottastaður

"Landið neðan Hringvegarins og niður að Reykjadalásá kallast Hólf. Þar er í ánni Merkjasteinn og nokkru sunnar

í ánni eru flúðir, þar heita Hellur og þar er Helluvað [nr.22] og norðan þess Ullarpollur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Lyngbrekka J.A., 1

SP-281:024 varða landamerki

"Að sunnan, forn landamerki á milli Daðastaða og Narfastaða, frá Reykjadalssá, rétt norðan við Narfastaðabjarg, um merkjavörður og klöpp í Hálbrún, Merkjaklöpp, vestur í Seljadalsá suðaustur frá bæjarrústum í Skógarseli.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Lyngbrekka P.H.J., 1

SP-281:025 heimild um mógrafir

"Sunnan Grófar og suður og upp af túninu er holt grasigróið, þar uppi hét kvíaból. Allnokkru sunnar og neðar, norður og upp frá Höfðanum voru (fyrir mitt minni) svarðargrafir (nú í Lyngbrekkulandi).", segir í örnefnaskrá.

"Torfrista og stunga næg." JÁM XI "Þar var mér [Jóni Aðalsteinssyni, skrásetjara] sagt, að ekki hefðu þær djúpar verið né svörður góður.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Lyngbrekka J.A., 1; JÁM XI, 185

SP-281:026 Kvíaból örnefni kvíar

"Sunnan Grófar og suður og upp af túninu er holt grasigróið, þar uppi hét kvíaból.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Lyngbrekka J.A., 1

SP-281:027 Lambhús heimild um lambhús

"Lambhús ofan við bæinn á Daðastöðum var þá með torfpaki, einnig eldhúskofi [nr.28] utan og neðan við bæinn.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Lyngbrekka J.A., 1

SP-281:028 heimild um eldhús

"Lambhús [nr.27] ofan við bæinn á Daðastöðum var þá með torfpaki, einnig eldhúskofi utan og neðan við bæinn.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Lyngbrekka J.A., 1

SP-281:029 Gömlugötur heimild um leið

"Þar sem hinn forni reiðvegur lá (í daglegu tali: Gömlugötur) varð leiti eitt sunnan mýrlendis þess, er liggur ofan við Höllin, sunnan við Daðastaðatún og var kallað stundum Daðastaðaleiti, mér var sagt í bernsku, að hetjur hefðu þar barist í fornöld og sumar ekki kembt hærurnar og verið dysjaðar á vígvelli [sjá nr. 14].", segir í örnefnaskrá J.A.

Heimildir

Ö-Lyngbrekka J.A., 2

SP-281:030 heimild um hesthús

Daðastaðatún: "Hesthús, ofarlega á Tungu, og ofan við bæinn var og er Lambhús [nr.27], þar norðan við, utan og ofan við bæinn var Hólshús [nr.29], en yst á túninu við endann á vallargarðinum [nr.13] var Ysthús [nr.11] og er enn.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Lyngbrekka J.A., 2

SP-281:031 Hólshús heimild um útihús

Daðastaðatún: "Hesthús, ofarlega á Tungu, og ofan við bæinn var og er Lambhús [nr.27], þar norðan við, utan og ofan við bæinn var Hólshús, en yst á túninu við endann á vallargarðinum [nr.13] var Ysthús [nr.11] og er enn.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Lyngbrekka J.A., 2

SP-281:032 Miðhús heimild um fjárhús

Daðastaðatún: "Efst í túni, meðfram Vallargarði [nr.13], heitir Kinn. Nær hún suður að Gróf, sem er

vatnsgrafningur í túninu og nær upp í Háls. Í Kinn stóðu fjárhús, Miðhús.", segir í örnefnaskrá P.H.J.
Ég hefi aldrei á ævi minni heyrt nafnið Miðhús.", segir í örnefnaskrá J.A.

Heimildir

Ö-Daðastaðir P.H.J., 4; Ö-Daðastaðir J.A., 2

SP-282 Narfastaðir

1712: Jarðardýrleiki 30 hdr. og meðtaldar eru eyðihjáleigurnar Ytragerði og Syðragerði. sem og "...Narfastada Sel [SP-283] heitir selstaða heimajarðarinnar á Seljadalnum,..." JÁM, 186-87. Narfastaðir B: Árið 1977 voru reist á jörðinni hús og 1/2 Narfastaðir teknir á leigu.

1919: Tún 5,1 ha. sléttun um 9/10 (óskýrt). "Engjar öngvar, nema hvað hent er í úthögum innan um víðirunna. Úthagar eru góðir og miklir." JÁM XI, 186. Bærinn stendur norðan undir Narfastaðafelli, sem er bratt austan allt niður að Reykjadalssá. Í brekkunni er birkiskógur. Suður og suðvestur frá bænum er hallalítil brekka upp á fellið og vestan við bæinn er lágur háls. Landið er víðáttumikið og mjög vel gróið. Segja má að túnræktarmöguleikar skipti hundruðum ha. BBSP, 392. Hér er eini skógurinn vestan ár í Reykjadal sem getið er í JÁM árið 1712

SP-282:001 *Narfastaðir* bæjarhóll bústaður

Heimildir

Túnakort 1919

SP-282:002 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-282:003 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-282:004 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-282:005 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-282:006 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-282:007 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-282:008 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-282:009 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-282:010 *Garður* garðlag landamerki

"Að norðan eru merki jarðarinnar móti Daðastöðum og Lyngbrekku Garður (með vörðu [nr.11] úr grjóti), sem liggur frá Seljadalsá, eftir Kolhólalág norðan undir Kolhólum skammt utan við Narfastaðasel [SP-283] og allt austur á háls.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Narfastaðir,1

SP-282:011 varða landamerki

"Að norðan eru merki jarðarinnar móti Daðastöðum og Lyngbrekku Garður [nr.10] (með vörðu úr grjóti), sem

liggur frá Seljadalsá, eftir Kolhólalág norðan undir Kolhólum skammt utan við Narfastaðasel [SP-283] og allt austur á háls.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Narfastaðir,1

SP-282:012 vegur leið

"[Landamerki]...sunnan á móti Stafni [SP-284] Merkigarður [nr.13] frá Reykjadalssá upp eins og hann nær, eða að gamla veginum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Narfastaðir,1

SP-282:013 Merkigarður garðlag landamerki

"[Landamerki]...sunnan á móti Stafni [SP-284] Merkigarður frá Reykjadalssá upp eins og hann nær, eða að gamla veginum [nr.12].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Narfastaðir,1

SP-282:014 varða landamerki

"[Landamerki]...sunnan á móti Stafni [SP-284] Merkigarður frá Reykjadalssá upp eins og hann nær, eða að gamla veginum [nr.12]. Svo að sunnan við Merkijagil og beint vestur yfir Narfastaðafell, um vörðu nyrst á Langamel og í vörðu (nú horfin) [nr.15] við Rauðslækjarbotn.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Narfastaðir,1

SP-282:015 heimild um landamerki

"[Landamerki]...sunnan á móti Stafni [SP-284] Merkigarður frá Reykjadalssá upp eins og hann nær, eða að gamla veginum [nr.12]. Svo að sunnan við Merkijagil og beint vestur yfir Narfastaðafell, um vörðu [nr.14] nyrst á Langamel og í vörðu (nú horfin) við Rauðslækjarbotn.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Narfastaðir,1

SP-282:016 varða landamerki

"[Landamerki]...sunnan á móti Stafni [SP-284] Merkigarður frá Reykjadalssá upp eins og hann nær, eða að gamla veginum [nr.12]. Svo að sunnan við Merkijagil og beint vestur yfir Narfastaðafell, um vörðu [nr.14] nyrst á Langamel og í vörðu (nú horfin) [nr.15] við Rauðslækjarbotn. Þá Rauðslækur ofan í Seljadalslá. Einnig vörðubrot á merkjum að vestan.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Narfastaðir,1

SP-282:017 Seljadalur heimild um sel

"En Seljadalur sem hefur áþekka stefnu [og Reykjadalur, norður og suður]...", segir í örnefnaskrá. "...Seljadalur...dregur nafn af hinum mörgu selstöðum, sem þar hafa verið á þeim tíma, sem almennt var haft í seli.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Narfastaðir,1

SP-282:018 heimild um myllu

"Skarð nefnist slakkinn milli Narfastaðaháls og Narfastaðafells...Ærlækur...flæðir út syðst og austast á Skarðinu, þar sem heitir Ærlækjarflæða. Á öldinni sem leið var Ærlæknum veitt heim á Narfastaði ásamt Víðralæknum til kommyllu, sem Ólafur Grímsson kom upp. Þá varð til Ærlækjarskurður, sem nú er mjög fallin saman.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Narfastaðir,2-3

SP-282:019 tóft

"Skarð nefnist slakkinn milli Narfastaðaháls og Narfastaðafells...Sunnar og austar, eða nánar sagt vestast [?] í skarðinu ...er...Grásteinsmýri...Rétt suður og austur af mýrinni er allstór steinn, sem heitir Grásteinn...Suðaustur af honum gengur ás,..Grásteinsás...Vestan í Grásteinsásnum, nærri nyrzt, eru nokkrar tóftir eða rústir af einhvers konar mannvirkjum eða húsum. Rústirnar virðast fornar, en ekkert er vitað um sögu þeirra, heiti né aldur.", segir í örnefnaskrá

Heimildir

Ö-Narfastaðir,3

SB-282:020 *Nónvarða* varða eytkamark

"Rétt ofan við brúnina suðvestur frá bæ er Nónvarða, ber hana við loft.", segir í örnefnaskrá.

" 8. Ragnar Ásgeirsson frá Skógarseli skoðaði rústimar og gerði uppdrátt af þeim (1998). Virðist eytkamark frá Narfastöðum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Narfastaðir,3

SB-282:021 *Strýta* varða

Förunn upp í Skarðið [milli Narfastaðaháls og Narfastaðafells: "Rétt austur af Grásteinsmýri, skammt frá Grásteini er varða sem heitir Strýta og Blaðstýfing [nr.22] austar; þar var reist upp hella. Litlistrákur [nr.23] er norður af Miðás og Stóristrákur [nr.24] norður af Fellsás... Þetta eru vörður á leiðinni yfir Skarðið, sem kölluð er Skarðsgötur [nr.25].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Narfastaðir,3

SB-282:022 *Blaðstýfing* varða

Förunn upp í Skarðið [milli Narfastaðaháls og Narfastaðafells: "Rétt austur af Grásteinsmýri, skammt frá Grásteini er varða sem heitir Strýta [nr.21] og Blaðstýfing austar; þar var reist upp hella. Litlistrákur [nr.23] er norður af Miðás og Stóristrákur [nr.24] norður af Fellsás... Þetta eru vörður á leiðinni yfir Skarðið, sem kölluð er Skarðsgötur [nr.25].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Narfastaðir,3

SB-282:023 *Litlistrákur* varða

Förunn upp í Skarðið [milli Narfastaðaháls og Narfastaðafells: "Rétt austur af Grásteinsmýri, skammt frá Grásteini er varða sem heitir Strýta [nr.21] og Blaðstýfing austar [nr.22]; þar var reist upp hella. Litlistrákur er norður af Miðás og Stóristrákur [nr.24] norður af Fellsás... Þetta eru vörður á leiðinni yfir Skarðið, sem kölluð er Skarðsgötur [nr.25].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Narfastaðir,3

SB-282:024 *Stóristrákur* varða

Förunn upp í Skarðið [milli Narfastaðaháls og Narfastaðafells: "Rétt austur af Grásteinsmýri, skammt frá Grásteini er varða sem heitir Strýta [nr.21] og Blaðstýfing [nr.22] austar; þar var reist upp hella. Litlistrákur [nr.23] er norður af Miðás og Stóristrákur norður af Fellsás... Þetta eru vörður á leiðinni yfir Skarðið, sem kölluð er Skarðsgötur [nr.25].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Narfastaðir,3

SB-282:025 *Skarðsgötur* heimild um leið

Förunn upp í Skarðið [milli Narfastaðaháls og Narfastaðafells: "Rétt austur af Grásteinsmýri, skammt frá Grásteini er varða sem heitir Strýta [nr.21] og Blaðstýfing austar; þar var reist upp hella. Litlistrákur [nr.23] er norður af Miðás og Stóristrákur [nr.24] norður af Fellsás... Þetta eru vörður á leiðinni yfir Skarðið, sem kölluð er Skarðsgötur...Ofan við Efribrún er Vörðuás, sem er gróin ás...Syðst á honum við Skarðsgötur er Gamlavarða [nr.28]. Suðvestur um Skarðið liggja götur og stígar (Skarðsgötur). Þær greinast vestast í Skarðinu í átt að Gafli og Beitahúsum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Narfastaðir,3,5

SB-282:026 *Kerling* varða

Förunn upp í Skarðið [milli Narfastaðaháls og Narfastaðafells: "Rétt austur af Grásteinsmýri, skammt frá Grásteini er varða sem heitir Strýta [nr.21] og Blaðstýfing austar; þar var reist upp hella. Litlistrákur [nr.23] er norður af Miðás og Stóristrákur [nr.24] norður af Fellsás... Þetta eru vörður á leiðinni yfir Skarðið, sem kölluð er Skarðsgötur [nr.25]. Austar eru Kerling, Hrókur [nr.27] og Gamlavarða [nr.28] en röð þeirra óviss.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Narfastaðir,3

SB-282:027 *Hrókur* varða

Förum upp í Skarðið [milli Narfastaðaháls og Narfastaðafells: "Rétt austur af Grásteinsmýri, skammt frá Grásteini er varða sem heitir Strýta [nr.21] og Blaðstýfing austar; þar var reist upp hella. Litlistrákur [nr.23] er norður af Miðás og Stóristrákur [nr.24] norður af Fellsás... Þetta eru vörður á leiðinni yfir Skarðið, sem kölluð er Skarðsgötur [nr.25]. Austar eru Kerling [nr.26], Hrókur og Gamlavarða [nr.28] en röð þeirra óviss.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Narfastaðir,3

SB-282:028 *Gamlavarða* varða

Förum upp í Skarðið [milli Narfastaðaháls og Narfastaðafells: "Rétt austur af Grásteinsmýri, skammt frá Grásteini er varða sem heitir Strýta [nr.21] og Blaðstýfing austar; þar var reist upp hella. Litlistrákur [nr.23] er norður af Miðás og Stóristrákur [nr.24] norður af Fellsás... Þetta eru vörður á leiðinni yfir Skarðið, sem kölluð er Skarðsgötur [nr.25]. Austar eru Kerling [nr.26], Hrókur [nr.27] og Gamlavarða en röð þeirra óviss.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Narfastaðir,3

SB-282:029 *Stóristeinn* heimild

"Vestanvert á háfellinu (Narfastaðafelli) heitir Langimelur...Vestan hans og norðan, norður eftir vesturbrún fellsins er svo Fellsás...með melum og börðum...Nokkru norðar, austan vert við Fellsásinn á sléttum mó er Stóristeinn mikið bjarg, einstakt og sést langt að.", segir í örnefnaskrá.

"Stóristeinn mun hafa verið mælingapunktur þýskra vísindamanna á fjórða áratugnum. 9. Þýskir vísindamenn voru þá að rannsaka gliðnun landsins, líklega fyrstir allra. Út kom bók um þær rannsóknir; "Spalten auf Island" á stríðsárunum. Eftir 1960 kom hluti þessa hóps aftur að taka upp þráðinn og mæla á nýjan leik. Þekki ekki þær niðurstöður.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Narfastaðir,4

SB-282:030 *Fjánhólsstígur* heimild um leið

"Er þá best að halda áfram austan í Narfastaðafelli...innan við Bæjarlækjarmýri heita Engjateigar eða Augnteigar...Í brekkunni ofan við Teigana sunnanverða er hóll, sem heitir Fjánhóll [nr.31]...Suður frá hólnum er stígur, sem heitir Fjánhólsstígur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Narfastaðir,4

SB-282:031 *Fjánhóll* örnefni

"Er þá best að halda áfram austan í Narfastaðafelli...innan við Bæjarlækjarmýri heita Engjateigar eða Augnteigar...Í brekkunni ofan við Teigana sunnanverða er hóll, sem heitir Fjánhóll...Suður frá hólnum er stígur, sem heitir Fjánhólsstígur [nr.31].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Narfastaðir,4

SB-282:032 *Lambastaðir* heimild um beitarhús

"Sunnan og suðaustan við Hettuholt er lágt og breitt nes á [Reykjadals]ánni,..Víðnes...Sunnan við Víðinesið eða syðst á því eru gömul beitarhús; þar heita Lambastaðir. Rétt norðan þeirra er stærsti geirinn, sem heitir Húsageiri [nr.33].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Narfastaðir,5

SB-282:033 *Húsageiri* örnefni

"Sunnan og suðaustan við Hettuholt er lágt og breitt nes á [Reykjadals]ánni,..Víðnes...Sunnan við Víðinesið eða syðst á því eru gömul beitarhús; þar heita Lambastaðir [nr.32]. Rétt norðan þeirra er stærsti geirinn, sem heitir Húsageiri.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Narfastaðir,5

SB-282:034 *Gamlistekkur* tóft stekkur

"Rétt út og niður af Lambastöðum [nr.32] eru eldgamlar tættur á hól, sem heita Gamlistekkur.", segir í

örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Narfastaðir,5

SP-282:035 *Gamlíkofi* heimild um geitakofa

"Á gilbarminum talsvert sunnan við Lambastaði [nr.32] er hins vegar gamall kofi, Gamlíkofi.", segir í örnefnaskrá.

"Talið er þar hafi verið geitakofi.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Narfastaðir,5

SP-282:036 *Gildruholt* heimild um refagildru

" 11. Ingólfur frá Vallholti segir frá því, að honum hafi sem dreng verið sýnd gömul refagildra úr grjóti á grasi vöxnu holti eða gilbrún suður með [Reykjadals]ánni vestanverðri og hafi hann þreifað inn í gildruna með hendinni. Þar telur hann að hafi verið Gildruholt, en það þekki ég ekki. Þarf betri skoðunar við.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Narfastaðir,5

SP-282:037 *Stafnsvegur* heimild um leið

"Ofan [Skógarhlíðar, skógar sem er sunnan við Gamlakofalæki] er Gatnahjalli, sem nær norður á móts við Gamlakofa [nr.35] og suður að merkjum. Eftir honum er Stafnsvegurinn.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Narfastaðir,5

SP-282:038 *Þrívörður* varða

"Snúum norður fyrir og upp á hálsinn: Þrívörður heita þrjár vörður á brúninni beint upp af Narfastaðabæ hinum eldri. Þrívörðustígur [nr.39] er upp með nafnlausum skorningi að vörðunum og Klöpp [nr.40] er við stíginn í brekkunni. Þar var fyrrum tekið grjót í hús á Narfastöðum.", segir í örnefnaskrá.

" 12. Sögn er um það, að Drauga-Brandur, sem eitt sinn bjó á Narfastöðum, hafi haft refagildrur við Þrívörður og á SyðraBjargi. Hrafnar létu Brand vita, þegar refir gengu í gildruna, en Brandur skildi mál þeirra.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Narfastaðir,5

SP-282:039 *Þrívörðustígur* heimild um leið

"Snúum norður fyrir og upp á hálsinn: Þrívörður [nr.38] heita þrjár vörður á brúninni beint upp af Narfastaðabæ hinum eldri. Þrívörðustígur er upp með nafnlausum skorningi að vörðunum og Klöpp [nr. 40] er við stíginn í brekkunni. Þar var fyrrum tekið grjót í hús á Narfastöðum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Narfastaðir,5

SP-282:040 *Klöpp* heimild

"Snúum norður fyrir og upp á hálsinn: Þrívörður [nr.38] heita þrjár vörður á brúninni beint upp af Narfastaðabæ hinum eldri. Þrívörðustígur [nr. 40] er upp með nafnlausum skorningi að vörðunum og Klöpp er við stíginn í brekkunni. Þar var fyrrum tekið grjót í hús á Narfastöðum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Narfastaðir,5

SP-282:041 *Náttmálavörður* varða eyktamark

"Á brúninni út og upp af Narfastöðum, við göturnar yfir í Sel, eru Náttmálavörður og ber þar við loft, séð heiman frá bæ.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Narfastaðir,5-6

SP-282:042 *Selstígur* heimild um leið

"Neðan við Þrívörður [nr.38] er lægð eða slakki,..Brúnadalur og er allmikið svæði,..Syðriskál er í botni lægðar, sem er líklega upphaflegi Brúnadalurinn. Þar aðeins norðar er Ytriskál upp af stórum steini, sem þar er. Þar út og niður af er Tröllaská. Neðan Brúnadals, upp af Tröllaskál er gata, sem heitir Selstígur eða Selsgötur og liggur upp af Narfastöðum áleiðis að Narfastaðaseli og Skógarseli.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Narfastaðir,6

SB-282:043 *Gráhholt* mannabein

Fyrir neðan gamla þjóðveg: "Stykkið frá merkjum neðan við gamla þjóðveg og heim að túni er nefnt sem ein heild Bithagi. Heitir Gráholt rétt ofan við veginn fast við túnið neðst að norðan, og þar utan og neðan heita Gráholtsgæirar. Á Gráholtinu...[er byggt og sjást því] lítil ummerki þessarar örnefna.", segir í örnefnaskrá.

"13. Snemma á þessari öld fannst beingagrind af manni í Gráholtinu, skammt frá vegi. Þegar næst varð að gáð, fan[n]st ekki neitt og hvorki er vitað um aldur né uppruna þessara beina.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Narfastaðir,6

SB-282:044 *Heygarður* örnefni heygarður

"Norður við merki niður við [Reykjadals]á heitir Ytrabjarg. Út og upp af Bjarginu (ofan við nýja veginn)...Undir Bjarginu heitir Bjargpollur, en rétt suðaustur af Bjargpolli er Fosspollur, undir fossinum...Í norðurbrún [Heybands]hvatmsins, suðaustur af Bjarginu er hæð með hring á. Þessi hæð heitir Heygarður...", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Narfastaðir,6

SB-282:045 *Heybandsvað* heimild um leið

"Norður við merki niður við [Reykjadals]á heitir Ytrabjarg. Út og upp af Bjarginu (ofan við nýja veginn)...Undir Bjarginu heitir Bjargpollur, en rétt suðaustur af Bjargpolli er Fosspollur, undir fossinum...Í norðurbrún [Heybands]hvatmsins, suðaustur af Bjarginu er hæð með hring á. Þessi hæð heitir Heygarður [nr.44], en austur úr hvamminum er Heybandsvað á [Reykjadalsánni].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Narfastaðir,6

SB-282:046 *Stekkjarhvammur* örnefni stekkur

"Norður við merki niður við [Reykjadals]á heitir Ytrabjarg. Út og upp af Bjarginu (ofan við nýja veginn)...Undir Bjarginu heitir Bjargpollur, en rétt suðaustur af Bjargpolli er Fosspollur, undir fossinum...Í norðurbrún [Heybands]hvatmsins, suðaustur af Bjarginu er hæð með hring á. Þessi hæð heitir Heygarður [nr.44], en austur úr hvamminum er Heybandsvað á [Reykjadalsánni]...Þar sunnar er Stekkjarhvammur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Narfastaðir,6

SB-282:047 *Lambeyri* heimild um varnargarður

"Skiophóllspollur er í [Reykjadals]ánni norður af Stóra-Skiophól, en Skiophólsnes austur af hólnum. Norður af nesinu er lítil grjóteyri, sem heitir Lambeyri. Hún er laus við land-aðskilin með lítilli kvísl, sem var þó svo ágeng snemma á öldinni, að í hana var ekið grjóti. Í allra mestu vöxtunum fer áin yfir alla eyrina.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Narfastaðir,7

SB-282:048 *Gamli garður* garðlag

"Gamli garður er ævafornt mannvirki, sem liggur frá ánni og upp yfir Skiophólana báða, upp að túni (er horfinn undir tún) og síðan ofan túns beint upp undir Brúnadal, vinkilbeygir þar norður neðan dalsins og liggur svo niður rétt suður af Kollugili.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Narfastaðir,7

SB-282:049 *Syðravað* heimild um vað

"Syðst í Skiophólsnesi er lægð, engjastykki sem heitir Syðstalág en Krókalág norðar. Suður af Syðstulág er lág og víði vaxin holt,...Árholt,...Austur af árholtunum er tvö vöð á ánni, Syðravað og Ytravað.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Narfastaðir,7

SB-282:050 *Ytravað* heimild um vað

"Syðst í Skiophólsnesi er lægð, engjastykki sem heitir Syðstalág en Krókalág norðar. Suður af Syðstulág er lág og víði vaxin holt,...Árholt,...Austur af árholtunum er tvö vöð á ánni, Syðravað og Ytravað.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Narfastaðir,7

SB-282:051 *Réttarhólmi* örnefni rétt

"Nokkru ofar við brú [á Reykjadalssá], suðvestur af réttinni heitir Réttarhólmi.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Narfastaðir,7

SB-282:052 *mannabein*

Tún og næsta nágrenni Narfastaðabæjar: "Brattur hlaðvarpi er upp af bænum en sléttur Bali vestan við bæinn, en næst húsinu er alldjúp kvos.", segir í örnefnaskrá.

"15. Um 1950 fundust mannabein austan í hlaðvarpanum á Narfastöðum, þegar grafið var fyrir frárennsli. Beinir virtust gömul, en ekki eru sagnir um grafreit né kirkju á bænum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Narfastaðir, 7

SB-282:053 *Miðhúsbrekka* örnefni

Tún og næsta nágrenni Narfastaðabæjar: "Norðvestast í heimatúni hét Miðhúsbrekka,..", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Narfastaðir,8

SB-282:054 *Hlaðahóll* örnefni

Tún og næsta nágrenni Narfastaðabæjar: "Nyrzti hluti gamla túnsins (innan vallargarðs) skiptist í Neðstaflöt, Miðflöt og Efstaflöt. Suður af þessum flötum er Hlaðhóll, en neðar Hólshúskúpa [nr.55], suðaustur af [fjár]húsinu [sem var byggt 1956].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Narfastaðir,8

SB-282:055 *Hólshúskúpa* örnefni

Tún og næsta nágrenni Narfastaðabæjar: "Nyrzti hluti gamla túnsins (innan vallargarðs) skiptist í Neðstaflöt, Miðflöt og Efstaflöt. Suður af þessum flötum er Hlaðhóll [nr.54], en neðar Hólshúskúpa, suðaustur af [fjár]húsinu [sem var byggt 1956].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Narfastaðir,8

SB-282:056 *Smiðjutótt* örnefni smiðja

Tún og næsta nágrenni Narfastaðabæjar: "Norður og niður af Hólskúpu [nr.55] eða syðst og efst á Neðstaflæti sást móta fyrir rúst sem var talin Smiðjutótt Drauga-Brands.", segir í örnefnaskrá.

" 16. "Draugabrandur" mun hafa verið Guðbrandur Einarsson, sem einnig bjó á Fljótsbakka og var síðast í Haga. Hann var tengdafaðir Þórðar sýslumanns í Garði. Guðbrandur var talinn göldróttur, en hann var góður smiður og skáld og orti kvæðið Hrafnahrekk (Sjá þætti Konráðs Vilhjálmssonar í Degi).", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Narfastaðir,8

SB-282:057 *Hólshús* heimild um útihús

Tún og næsta nágrenni Narfastaðabæjar: "Þar sem nú er eldra fjárhús frá 1956 stóð áður Hólshús en Næsthús [nr.58] (sunnar) og Nýhús [nr.59] (norðar) ofan við Hlaðhólinn.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Narfastaðir,8

SB-282:058 *Næsthús* heimild um útihús

Tún og næsta nágrenni Narfastaðabæjar: "Þar sem nú er eldra fjárhús frá 1956 stóð áður Hólshús [nr.58] en Næsthús (sunnar) og Nýhús [nr.59] (norðar) ofan við Hlaðhólinn.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Narfastaðir,8

SB-282:059 *Nýhús* heimild um útihús

Tún og næsta nágrenni Narfastaðabæjar: "Þar sem nú er eldra fjárhús frá 1956 stóð áður Hólshús [nr.58] en Næsthús [nr.58] (sunnar) og Nýhús (norðar) ofan við Hlaðhólinn.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Narfastaðir,8

SB-282:060 *Efra hesthús* heimild um hesthús

Tún og næsta nágrenni Narfastaðabæjar: "Efra og Neðra [nr.60] hesthús voru norður undir vallargarði [nr.62] en Götuhaus [nr.64] beint niður af bænum. Þessi hús eru nú ýmist horfin eða rústir einar.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Narfastaðir,8

SB-282:061 *Neðra hesthús* heimild um hesthús

Tún og næsta nágrenni Narfastaðabæjar: "Efra [nr. 60] og Neðra hesthús voru norður undir vallargarði [nr.62] en Götuhaus [nr.64] beint niður af bænum. Þessi hús eru nú ýmist horfin eða rústir einar.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Narfastaðir,8

SB-282:062 *garðlag*

Tún og næsta nágrenni Narfastaðabæjar: "Efra [nr. 60] og Neðra hesthús [nr.61] voru norður undir vallargarði en Götuhaus [nr.64] beint niður af bænum. Þessi hús eru nú ýmist horfin eða rústir einar..", segir í örnefnaskrá. Vallargarðurinn virðist liggja hér og þar í túninu og túnjaðrinum.

Heimildir

Ö-Narfastaðir,8

SB-282:063 *Götuhaus* heimild um útihús

Tún og næsta nágrenni Narfastaðabæjar: "Efra [nr. 60] og Neðra hesthús [nr.61] voru norður undir vallargarði [nr.63] en Götuhaus beint niður af bænum. Þessi hús eru nú ýmist horfin eða rústir einar.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Narfastaðir,8

SB-282:064 *Lækjarhúsavöllur* örnefni

Tún og næsta nágrenni Narfastaðabæjar: "Suður og niður í gamla túni syðst og neðst er Lækjarhúsavöllur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Narfastaðir,8

SB-282:065 *garðlag*

Tún og næsta nágrenni Narfastaðabæjar: " Neðan við gamla túngarðinn (sunnan heimreiðar) var nefnd Efrifit, löngu orðin tún.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Narfastaðir,8

SB-282:066 *Ytragerði* heimild um býli

Tún og næsta nágrenni Narfastaðabæjar: " Gamalt tún er norður af Narfastöðum, sem heitir Ytragerði. Þar eru miklar tættur og jafnvel talið að Narfastaðabær hafi staðið til forna...Þá má enn sjá nokkur garðlög í brekkunni ofan við Gerðið. Gerðislækur kemur ofan úr brekkunni, rennur niður að Ytragerði og hverfur þar.", segir í örnefnaskrá. "Ytragerði er norðan við Narfastatún, og hyggja menn það forna hjáleigu..."LÞ I

" Ytragerde kallast eyðihjáleiga hér í landinu út frá jörðunni, sem hefur nú í eyði legið yfir 40 ár [síðan um 1670]...Fóðrast kunni, seinast bygt var, naumlega kýr, en nú er hjer enginn heyskapur, og má því ei aftur byggja. JÁM XI. "Einnig er talað um Ytragerði sem hjáleigu, en rústir virðast óeðlilega miklar til þess. Hluti af þessu túni og einhverjar tóftir lentu undir tún[i]... 17. Auk þess sem virðist vera túngarður þessa forna býlis eru menjar eftir fleiri garða í brekkunni.", segir í örnefnaskrá. "En sennilegast þykir mér að Narfastaðir hafi verið fluttir af einhverjum ástöðum þangað sem bærinn er nú. Því þessar rústir eru engin smásmíði og garðar mikilir eru þar einnig. Bæjarrústirnar taka yfir stórt svæði og virðast svo þykka eins og oft hafi verið byggt á sömu rústunum. En af hverju var bærinn fluttur? Líklega hefur snjóléttasta vetrarþéttin legið betur á syðri staðnum, en mikið þótti undir því komið að næðist til jarðar. Þá mun hafa verið fremur ótryggt vatnsból á ytri staðnum.", segir í grein Garðars Jakobssonar.

Heimildir

Ö-Narfastaðir,8; JÁM XI, 186-7; LÞ I, 297; Garðar Jakobsson, Eyðibýli í Reykjadal, 116-17

SB-282:067 *Syðragerði* heimild um fjárhús

Tún og næsta nágrenni Narfastaðabæjar: "...allant suður og niður frá bæ rétt ofan við gamla þjóðveginn heitir Syðragerði. Þar eru nokkrar rústir í grasgefnu túni og garður umhverfis. Virðast hringlaga. Ekki eru sagnir um

byggð þar.", segir í örnefnaskrá. "...en aldrei hefir verið byggð í Syðragerði, sem er rétt sunnan við túnið." LÞ I "Syðra gerde heitir fornt fjárhússtaði suður frá túninu aldri atla menn að þar hafi byggð verið, sjást þess og engin merki" JÁM XI.

Heimildir

Ö-Narfastaðir,8; JÁM XI, 187; LÞ I, 297

SP-282:068 gripir

" 15. ... (líklega 1995) fannst...forn koparklukka í balanum vestan við gamla íbúðarhúsið [á Narfastöðum].", segir í örnefnaskrá.

"Er hún talin frá kaþólskum tíma og hafa verið notuð í kirkjuhúsi.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Narfastaðir, 7

SP-283 Narfastaðasel

1712: Narfastaðasel þá selstaða frá Narfastöðum: "Narfastada Sel heitir selstaða heimajarðarinnar á Seljadalnum, þar hefur búið verið um eitt eður 2 ár fyrir 40 <ár>um en hvorki áður nje síðan." JÁM XI, 187

1919: Tún 2,2 ha. þar af sléttað um 3/4. Narfastaðasel er í Seljadal og þar er mikið graslandi og vel gróið. Það stendur austan Seljadalsár, og erum lágan háls og skamman að fara að Narfastöðum LÞ I, 298

SP-283:001 Narfastaðasel bæjarstaði býli/sel

"...Seljadalur...er eyðibýli norðarlega í landinu, sem heitir Narfastaðasel.", segir í örnefnaskrá. "Í norður frá Gafli að austanverðu í Seljadal og nokkurn veginn í vestur frá Narfastöðum í Reykjadal er Narfastaðasel.", segir í grein Garðars Jakobssonar.

"Þar var fornt selstaða Narfastaða og búið í selkofum skamma hríð um 1670, en sennilega ekki eftir það fyrr en 1836. Narfastaðasel fór í eyði 1940. LÞ I "2. Til er í skrifum Gumundar Frímanns saga af stórfelldum reimleikum í Narfastaðaseli (Tímaritið Súlur). Segir hún frá hremmingum Jóns Björnssonar. Söguna hef ég ekki heyrt annars staðar, en löngum þótti villugjarn og jafnvel reimt á Hálsinum.", segir í örnefnaskrá. "Það var í byggð 1836 til 1940. Ekki er mér kunnugt hver byggði þar fyrstur. En fyrir aldamótin bjó þar Jón Björnsson, hann gerði eina af fyrstu græðislétu sveitarinnar. Ég gæti trúað að hún hefði verið meira en dagslátt að stærð. Þá byggði hann beitarhús [nr.2] fram í heiði.", segir í grein Garðars Jakobssonar.

Heimildir

Ö-Narfastaðir,1; LÞ I, 298; Garðar Jakobsson, Eyðibýli í Reykjadal, 110-11

SP-283:002 heimild um beitarhús

"Grjóta kemur langt sunnan að. Hún myndast af tveim lækum, Pollalæk, sem kemur austan úr Grásteinsmýri...og Brennislæk sunnan úr Fellsmyri...Suður af Pollalæk er allmikill ás, sem heitir Langás og liggur alllangt til suðurs, samhliða Seljadalsá. Nyrst á ásnunum eru gömul Beitarhús frá Narfastaðaseli.", segir í örnefnaskrá.

" 6. Talin byggð af Jóni Björnssyni, þeim er byggði í Narfastaðaseli 1836. Hann lét boð út ganga um fyrirhugaða húsbyggingu á tilteknum tíma og að nóg yrði til af brennivíni og nágrannar hans fjölmenntu og húsinn risu á einum degi.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Narfastaðir,2

SP-283:003 Garður garðlag landamerki

"Skammt norðan [Narfastaða]selsins eru merki á móti Daðastöðum. Þar er Garður gamall, sem víða sér votta fyrir á merkjum. Liggur hann eftir lægð, sem heitir Kolhólalág. Merkjagarðurinn nær upp á vesturbún Bæjarássins. Virðist beygja þar til suðurs og síðan suðvesturs rétt hjá Selsgötum. Hverfur þar í blásinn mel. Virðist ævagamall.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Narfastaðir,1

SP-283:004 heimild um vatnsból

Innan túns.

" 5. Ég kann ekki heiti á einstökum byggingum en brunnhús eða Lækjarhús var yfri bæjarlæknum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Narfastaðir,2

SP-283:005 Geitakofahóll örnefni geitakofi

"Utan og ofan við [Narfastaða]seltúnið heitir Hnúta. Geitakofahóll er einnig utan við túnið, og enn utar og ofar er Stekkjarlaut [nr.4].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Narfastaðir,2

SP-283:006 *Stekkkjarlaut* önefni stekkur

"Utan og ofan við [Narfastaða]selstúnið heitir Hnúta. Geitakofahóll [nr.3] er einnig utan við túnið, og enn utar og ofar er Stekkjarlaut.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Narfastaðir,2

SP-283:007 *Tjaldlág* heimild um hlóðir

"Grjótá kemur langt sunnan að. Hún myndast af tveim lækum, Pollalæk, sem kemur austan úr Grásteinsmýri,...og Brennilæk sunnan úr Fellsmyri...Suður af Pollalæk er allmikill ás, sem heitir Langás og liggur alllangt til suðurs, samhliða Seljadalsá...Austur af syðri endanum á Langás er ás, sem heitir Brenniás...Nærri nyrzt á Brenniás er Tjaldlág. Þar mun hafa verið legið við grös (Herdís Jak. munnl.). Enn mótar fyrir tóftum og eldstæði í láginni.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Narfastaðir,2

SP-284 *Stafn*

1712: Jarðardýrleiki 10 hdr. 21.7.1531: Jón biskup á Hólum gefr ærligri dandi kvinnu Ólofu Einarsdóttur jörðina Stafn í Reykjadal, DI IX, 595 Í Stafni hefur sama ættin búið síðan 1837. Stafnsholt [SP-284b], í landi Stafns var í byggð 1845-1958. Var stundum nefnt Stafn á Fljótsheiði. Nú hafa verið reist fjögur býli úr gömlu Stafnsjörðinni: Vellir, nýbýli byggt 1937 á 3/16 hluta; Vallholt, nýbýli á 3/16 hluta; Fellshlíð, nýbýli stofnað 1959; Fellshlíð II, íbúðarhús byggt 1981, í landi Fellshlíðar.

1919: Stafn: Tún 5 ha. þar af sléttað um 3/4. Syðst allra jarða að vestanverðu í Reykjadal. Var áður landmikil en hefur nú verið skipt mikið upp. Landið vel gróið, mest heiðaland með hrísmóum og mýrararsundum, gott sauðland. Til austurs hallar að Reykjadalsá. BBSÞ,387-391.

SP-284:001 *Stafn* bæjarhóll bústaður

Heimildir

Túnakort 1919

SP-284:002 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-284:003 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-284:004 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-284:005 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-284:006 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-284:007 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-284:008 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-284:009 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-284:010 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-284:011 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-284:012 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-284:013 *Vörðuás* örnefni

I Vesturhluti, milli Hvannalækjar og Kamarlækjar: "Sunnan Tjarnarmýrar, á milli Kamarlækjar og Hvannlækjarása, er viðarmó aflæmi, sem hallar til vesturs...Sunnan þeirra vestast, og í suðvesturhorni Stafnsheiðar, næst Kamarlæk, er Vörðuás. Samhliða honum og austar, en aðeins mjótt móasund á milli, er Tjaldás.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Stafn, 3

SP-284:014 *Tjaldás* heimild um tjaldstæði

I Vesturhluti, milli Hvannalækjar og Kamarlækjar: "Sunnan Tjarnarmýrar, á milli Kamarlækjar og Hvannlækjarása, er viðarmó aflæmi, sem hallar til vesturs...Sunnan þeirra vestast, og í suðvesturhorni Stafnsheiðar, næst Kamarlæk, er Vörðuás. Samhliða honum og austar, en aðeins mjótt móasund á milli, er Tjaldás.", segir í örnefnaskrá.

"Þar lá grasafólk við, því gott var til grasa í Stafnsheiði.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Stafn, 3-4

SP-284:015 *Lambatangi* örnefni lambhús

Miðhluti, frá Hvannalæk til Bæjarása, nokkurn spöl ofan við (vestan við) Stafnsbæ: "Syðst í þeim [Bugum], í beygjunni, hvar Hvannlækur rennur í Kamarlæk, er Stafnstangi og við hlið hans Lambatangi, sem áður tilheyrði Einarsstaðaselslandi - síðar Gaflslandi-, en áin braut sér farveg yfir tangann og eftir það tilheyrir hann Stafni,..", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Stafn, 4

SP-284:016 *Stöpulsel* heimild um sel

Miðhluti, frá Hvannalæk til Bæjarása, nokkurn spöl ofan við (vestan við) Stafnsbæ: "Við bug [Seljadals]árinnar, þar sem hún beygir til norðurs eru selrústir, Stöpulsel. Austan Buga og Stöpulsel, allt frá Rauðslæk að norðan, er Selás.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Stafn, 4

SP-284:017 *Selskarð* örnefni sel

Miðhluti, frá Hvannalæk til Bæjarása, nokkurn spöl ofan við (vestan við) Stafnsbæ: "Austan Hvannlækjarmýrar tekur við allhár og brattur ás, Stórás...Í Stórás, þar sem Stóráshali byrjar, er lægð í á sinn vestast, Selskarð og austur af því önnur lægð, Draugaskarð [nr.18]. Um þessi skörð bæði liggja reiðgötur, Stöpulselvegur [nr.19]...", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Stafn, 5

SP-284:018 *Draugaskarð* örnefni draugur

Miðhluti, frá Hvannalæk til Bæjarása, nokkurn spöl ofan við (vestan við) Stafnsbæ: "Austan Hvannlækjarmýrar

tekur við allhár og brattur ás, Stórás...Í Stórás, þar sem Stórashali byrjar, er lægð í á sinn vestast, Selskarð [nr.17] og austur af því önnur lægð, Draugaskarð. Um þessi skörð bæði liggja reiðgötur, Stöpulsselsvegur [nr.19].", segir í örnefnaskrá.

"Draugaskarð ber nafn af því, að þar eiga að hafa mætt sendingar, sem Mývetningar og Kinnungar (sumir segja Eyfirðingar) gerðu hverjir öðrum. Tókust sendingarnar fangbrögðum og róðu lægðina í áinn.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Stafn, 5

SB-284:019 Stöpulsselsvegur heimild um leið

Miðhluti, frá Hvannalæk til Bæjarása, nokkurn spöl ofan við (vestan við) Stafnsbæ: " Austan Hvannlækjarmýrar tekur við allhár og brattur ás, Stórás...Í Stórás, þar sem Stórashali byrjar, er lægð í á sinn vestast, Selskarð [nr.17] og austur af því önnur lægð, Draugaskarð [nr.18]. Um þessi skörð bæði liggja reiðgötur, Stöpulsselsvegur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Stafn, 5

SB-284:020 Brennásgötur heimild um leið

Miðhluti, frá Hvannalæk til Bæjarása, nokkurn spöl ofan við (vestan við) Stafnsbæ: " Austan Hvannlækjarmýrar tekur við allhár og brattur ás, Stórás...Stórás er breiður, nánast stórt, ferhymt móaflæmi. Suður úr suðvesturhorni þess ferhymings gengur mjór langur ás, Beinás (Beiniás)..Yfir Stórás syðst, þar sem Beinás byrjar, liggja reiðgötur, Brennásgötur, kenndar við bæinn Brennás (Brenniás). Spöl fyrir vestan Stórás skiptast götumar, Brennásgötur liggja suðvestur, um Hvannlækjarbotna og Vörðuás [nr.13], en Heiðarselsgötur [nr.21] í hávestur, stefnu á Heiðarsel...Þau tilheyrðu Bárðardalshreppi.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Stafn, 5

SB-284:021 Heiðarselsgötur heimild um leið

Miðhluti, frá Hvannalæk til Bæjarása, nokkurn spöl ofan við (vestan við) Stafnsbæ: " Austan Hvannlækjarmýrar tekur við allhár og brattur ás, Stórás...Stórás er breiður, nánast stórt, ferhymt móaflæmi. Suður úr suðvesturhorni þess ferhymings gengur mjór langur ás, Beinás (Beiniás)..Yfir Stórás syðst, þar sem Beinás byrjar, liggja reiðgötur, Brennásgötur [nr.20], kenndar við bæinn Brennás (Brenniás). Spöl fyrir vestan Stórás skiptast götumar, Brennásgötur liggja suðvestur, um Hvannlækjarbotna og Vörðuás [nr.13], en Heiðarselsgötur í hávestur, stefnu á Heiðarsel...í eyði 1936..tilheyrðu Bárðardalshreppi.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Stafn, 5

SB-284:022 Langamelsvarða varða

"Miðhluti, frá Hvannalæk til Bæjarása, nokkurn spöl ofan við (vestan við) Stafnsbæ: " Langimelur. Hæsta bunga hans heitir Langamelsbunga. Á henni er Langamelsvarða.", segir í örnefnaskrá. Í örnefnskrá Narfastaða segir: "Vestanvert í háfellinu (Narfastaðafelli) heitir Langimelur... Þessi melur nær aðeins inn í Narfastaðaland en er að mestu í Stafnslandi."

"Á honum er varða frá franska herforingjaráðinu.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Stafn, 6

SB-284:023 Messugötur heimild um leið

Miðhluti, frá Hvannalæk til Bæjarása, nokkurn spöl ofan við (vestan við) Stafnsbæ: " Langimelur. Hæsta bunga hans heitir Langamelsbunga. Á henni er Langamelsvarða...Suður af Langamel tekur Fellið að lækka, heitir þar Fellshali...Inn í hornið, sem myndast á milli Fells og Fellshala gegnur hluti þessa mýrarflæmis og heitir Kriki. Austan hans er lágur ás suður úr Fellinu, Messuás. Um hann eru Messugötur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Stafn, 6

SB-284:024 Fellshalagötur heimild um leið

Miðhluti, frá Hvannalæk til Bæjarása, nokkurn spöl ofan við (vestan við) Stafnsbæ: " Langimelur. Hæsta bunga hans heitir Langamelsbunga. Á henni er Langamelsvarða...Suður af Langamel tekur Fellið að lækka, heitir þar Fellshali...Inn í hornið, sem myndast á milli Fells og Fellshala gegnur hluti þessa mýrarflæmis og heitir Kriki. Austan hans er lágur ás suður úr Fellinu, Messuás. Um hann eru Messugötur [nr.23]. Yfir á sinn og síðan upp úr Krika, liggja Fellshalagötur, gamlar smala-og heybandsgötur. Koma þær síðan saman viðí Stöpulsselsveg

[nr.19].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Stafn, 6

SB-284:025 *Nónskarðsgötur* heimild um leið

Miðhluti, frá Hvannalæk til Bæjarása, nokkurn spöl ofan við (vestan við) Stafnsbæ: "Bæjarásar eru tveir, Efrj [Efri]-Bæjarás og Neðri-Bæjarás. Beint niður af þeim er bærinn Stafn. Þeir liggja norðan frá Bæjargróf og enda í Nónskörðum, sem eru þó aðeins í austari ásin, Ytra-Nónskarð og Syðra-Nónskarð. Eru þau eyktamörk frá Stafni. Um þau liggja Nónskarðsgötur sem síðar verða Brennásögötur [nr.20]", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Stafn, 6

SB-284:026 *Stafnshverfisvegur* heimild um leið

Frá Bæjarásum að Reykjadalás og Laugagróf, norðan Stafnshverfis: "Suður af Lágarbörmum ytri er smáhjalli í annars mjög aflíðandi halla lansins til austurs. Nær hann suður að efri mörkum gamla Stafnstúns og raunar lengra. Norðan bæjar heitir þessi hjalli Efrihöll, eða aðeins Höll. Um hjallann liggur Stafnshverfisvegur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Stafn, 7

SB-284:027 *Merkjagarður* garðlag

Frá Bæjarásum að Reykjadalás og Laugagróf, norðan Stafnshverfis: "Austan í Narfastaðafelli er Merkjalág...Frá Merkjalág, allt niður í árgilið, er Merkjahryggur og eftir honum garðbrot, Merkjagarður. Þar er nú skógræktargirðing.", segir í örnefnaskrá. ", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Stafn, 7

SB-284:028 heimild um stekk

Frá Bæjarásum að Reykjadalás og Laugagróf, norðan Stafnshverfis: "Austan í Narfastaðafelli er Merkjalág...Frá Merkjalág, allt niður í árgilið, er Merkjahryggur og eftir honum garðbrot, Merkjagarður. Þar er nú skógræktargirðing. Sunnan í Merkjahrygg, niður undir árgili, er Stekkur, rústir einar, Stekkjarhóll og Stekkjarlækur, sem á uppsprettu framan á hólnum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Stafn, 7

SB-284:029 *Kofabunga* örnefni

Frá Bæjarásum að Reykjadalás og Laugagróf, norðan Stafnshverfis: "Upp af Skriðugilshjöllum syðri er Ytri-Kofamýri og ofan hennar Kofabunga. Rétt utar og ofar henni er Kofabunguhæð, nýlegt örnefni, og yfir hana liggur Stafnshverfisvegur [nr.26].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Stafn, 7

SB-284:030 *Nóngerði* heimild um býli

Frá Bæjarásum að Reykjadalás og Laugagróf, norðan Stafnshverfis: "Upp af Skriðugilshjöllum syðri er Ytri-Kofamýri og ofan hennar Kofabunga. Rétt utar og ofar henni er Kofabunguhæð, nýlegt örnefni, og yfir hana liggur Stafnshverfisvegur [nr.26]...Niður af Kofabungu, sunnan Ytri-Kofamýrar, eru rústir, Nóngerði, eyktamark frá Víðum, einnig nefnt Maríugerði, líklega býlirústir.", segir í örnefnaskrá.

"Nónsgerði nefnist eyðibýli í Stafnlandi, suðvestur frá Víðum. Annað eldra nafn mun það hafa átt, sem nú er týnt." Lþ I

Heimildir

Ö-Stafn, 8; Lþ I, 298

SB-284:031 *Laugarpollur* heimild um bað

Frá Bæjarásum að Reykjadalás og Laugagróf, norðan Stafnshverfis: "Sunnan Tungnasunds er uppfrá [Skriðu]gilsbarminum allbrattur slakki, sem heitir Tungur. Efri röð hans heitir Tungnabarmur. Nyrst í Tungum er Hallið, sunnan þess Tungnamór..efsti hluti hans, Elftingamór. Þá tekur við Leirlækur, síðan Fagrakinn og þá Laugarkinn. Í henni er volgur smálækur. Í lækinn var hlaðin fyrirstaða. Þar tóku menn sér bað. Ofan fyrirhleðslunnar heitir Laug, en neðan Laugalækur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Stafn, 8

SD-284:032 *Tungnagötur* heimild um leið

Frá Bæjarásum að Reykjadalssá og Laugagróf, norðan Stafnshverfis: "Sunnan Tungnasunds er uppfrá [Skriðu]gilsbarminum allbrattur slakki, sem heitir Tungur. Efri röð hans heitir Tungnabarmur...Um Tungnabarm liggja Tungnagötur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Stafn, 8

SD-284:033 *Svarðargrafir* heimild um mógrafir

Frá Bæjarásum að Reykjadalssá og Laugagróf, norðan Stafnshverfis: "Sunnan Tungnasunds er uppfrá [Skriðu]gilsbarminum allbrattur slakki, sem heitir Tungur. Efri röð hans heitir Tungnabarmur...Upp af Tungubarmi, milli Bæjargrófar og Sjónarholts, heita Neðri-Höll. Nyrzt í þeim á Tungubarmi er Breiðasund og syðst á Tjarnarbarmi, Fitjarholt. Ofan þess heitir Fitjarpollur, smátjarnarstæði, og litlu ofar, við djúpa gróf lækjarins, Nyrðri-Svarðarbakki og Svarðgrafir, og gildi það örnefni jaftn beggja vegna grófarinnar.", segir í örnefnaskrá.

"Þar var mótækja góð og komu upp sverir birkibjálkar.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Stafn, 8

SD-284:034 heimild um hesthús

"Í suður... [frá Kaldalækjarfarvegi] rétt við Stafnstúnið gamla, er Hesthúsbot...Hesthúsbot var gömul rúst.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Stafn, 9

SD-284:035 *Kvíjaból* heimild um kvíar

Sunnan Stafnshverfis og neðan gamla túns og ofan: " Neðan Bæjarása (austan) og sunnan Bæjargrófar er mýri, sem heitir Enni. Hallar henni til asuturst neðantil og endar í Ennishalli...Á milli Ennishalls og túnsins er Kvíjaból.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Stafn, 9

SD-284:036 *Efrivörðugötur* heimild um leið

Sunnan Stafnshverfis og neðan gamla túns og ofan: " Austan holta..suður af Bæjarásnum,..er allstórt móaflæmi, sem hallar til austurs og er nafnlaust. Um það liggja Efrigötur eða Vörðugötur. Efrivarða [nr.37] er við norðurmörk Nóngrófarholta og ber við loft frá Stafni...Upp af ásnun [?] n.l. miðjum er í holtin ofan hans, Mundaskarð og ofan þess Mundaskarðsflötur. Um hann liggja Efrivörðugötur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Stafn, 9

SD-284:037 *Efrivarða* varða

Sunnan Stafnshverfis og neðan gamla túns og ofan: " Austan holta..suður af Bæjarásnum,..er allstórt móaflæmi, sem hallar til austurs og er nafnlaust. Um það liggja Efrigötur eða Vörðugötur [nr.36]. Efrivarða er við norðurmörk Nóngrófarholta og ber við loft frá Stafni.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Stafn, 9

SD-284:038 *Lambhúsásgötur* heimild um leið

Sunnan Stafnshverfis og neðan gamla túns og ofan: " Suður frá Stafnstúni n.l. miðjum er í holtin ofan hans langur, beinn ás, Lambhúsás [nr.39] og um hann Lambhúsásgötur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Stafn, 9

SD-284:039 *Lambhúsás* örnefni lambhús

Sunnan Stafnshverfis og neðan gamla túns og ofan: " Suður frá Stafnstúni n.l. miðjum er í holtin ofan hans langur, beinn ás, Lambhúsás og um hann Lambhúsásgötur [nr.38].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Stafn, 9

SD-284:040 *Gatnaskiptaholt* heimild

Sunnan Stafnshverfis og neðan gamla túns og ofan: " Sunnan Lambhúsáss [nr.39] eru lægðir í holtin, sem allar snúa frá austri til vesturs og ná nokkru neðar. Þær heita Lágur. Sunnan þeirra er Gatnaskiptaholt. Þar skiptast reiðgötur og liggja aðrar í suðvestur og meðfram Nóngrófarholtum að Nóngróf, en hinar til suðausturs að Laugagróf. Voru að mestu fjárgötur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Stafn, 9

SP-284:041 *Nóngrófarvarða* varða

Sunnan Stafnshverfis og neðan gamla túns og ofan: " ...á Nóngróf upptök sín í Nóngrófarbotni, sunnan Nóngrófarholta. Fellur hún síðan þvert austur í Laugargróf...Sunnan undir Nóngrófarholtum er lítill melhóll og á honum Nóngrófarvarða Þar var einnig smalakofi, Nóngrófarkofi [nr.42].", segir í **Heimildir**

Ö-Stafn, 9

SP-284:042 *Nóngrófarkofi* heimild um smalakofa

Sunnan Stafnshverfis og neðan gamla túns og ofan: " ...á Nóngróf upptök sín í Nóngrófarbotni, sunnan Nóngrófarholta. Fellur hún síðan þvert austur í Laugargróf...Sunnan undir Nóngrófarholtum er lítill melhóll og á honum Nóngrófarvarða [nr.41] Þar var einnig smalakofi, Nóngrófarkofi.", segir í **Heimildir**

Ö-Stafn, 9

SP-284:043 *Vatnsgötuvað* heimild um vað

"Neðan Dagmálamýrar á gilbarminum er melhóll, ekki hár, en nokkur um sig Dagmálahóll, eyktamark frá Stafni...Í gilbarminum, sunnan og austan í hólum er stór steinn, Sólskríkjusteinn...og þar liggur Vatnsgatan [Sp-661:022] í gilið. Suður og niður af steininum er á ánni Vatnsgötuvað.", segir í **Heimildir**

Ö-Stafn, 10

SP-284:044 *Veituholt* heimild

"Neðan Dagmálamýrar á gilbarminum er melhóll, ekki hár, en nokkur um sig Dagmálahóll,...Sunnan Dagmálahóls heitir brún gilsins allangan spöl Gilbarmur...Ofan Gilbarms og meðfram honum er Leyningur og á hina hlið hans Leyningsholt...Ofan Leyningsholta, rétt neðan við Lambhúsás [nr.39] norðan verðan, er Veituholt.", segir í örnefnaskrá.

"Ber það nafn af því, að þar var "lagt í veitu", þ.e., hræ af sjálfdauðum sauðkindum, eða annað hrámeti, var sett í n.l. fetsdjúpa gróf; síðan lögðu maðkaflugur (fiskiflugur) egg sín í hræin og urður af hvítar lyrfur-maðkar-, sem síðan skriðu til vetrardvalar í moldina í kring. Næsta vetur var moldin höggvin upp og þídd í fjósi og maðkamir síðan notaðir sem beita við dorgveiði á heiðarvötn, eða Mývatni.", segir í **Heimildir**

Ö-Stafn, 10

SP-284:045 *Stekkjarvarða* varða stekkur

"Sunnar, einkum neðar en Veituholt [nr.44] er lágur ás, Rani. Endar hann við Lágur,...sunnan Lambhúsáss [nr.39]. Holtin milli láganna heita Lágarbarmar. Sunnan þeirra er Stekkjavörðuholt og á því er Stekkjarvarða, en neðan þess flatir að mestu smápýfður, Skeiðarflötur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Stafn, 10

SP-284:046 *Skeiðarflatargötur* heimild um leið

"Sunnar, einkum neðar en Veituholt [nr.44] er lágur ás, Rani. Endar hann við Lágur,...sunnan Lambhúsáss [nr.39]. Holtin milli láganna heita Lágarbarmar. Sunnan þeirra er Stekkjavörðuholt og á því er Stekkjarvarða [nr.45], en neðan þess flatir að mestu smápýfður, Skeiðarflötur. Sunnan hans er Skeiðarflatarholt og um hann og yfir holtið liggja Skeiðarflatargötur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Stafn, 10

SP-284:047 *Geitarkofahóll* heimild um geitakofa

"Sunnan við Blænghól er grasigróin hól og nokkur um sig, með garðabroti í kring. Sá heitir Geitakofahóll eða Stekkjarhóll. Bæði nöfnin eru notuð jöfnum höndum. Á hólum sér fyrir kofarúst. Er Geitakofahóll nánast suðurendi Blænghóls, aðeins nokkru lægri.", segir í örnefnaskrá. Sunnan hans er Stekkjarhvamur og eftir honum Stekkjarlækur og í ánni Stekkjarhvammspollur og sunnan Stekkjarhvammsins er hár melhóll, Stekkjarhöfði.

Heimildir

Ö-Stafn, 11

SB-284:048 *Heshúshóll* örnefni herslubyrgi

Í Stafnstúni: "Norðan bæjar, á milli bæjarlæks og túnskurðar að norðan, heitir Hesthústunga,..og ofarlega í henni Heshúshóll.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Stafn, 12

SB-284:049 *Öskuhaugur* öskuhaugur

"Gegnt Stafnsbæ í norðubarmi Bæjarlæks er Öskuhaugur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Stafn, 12

SB-284:050 *Kvíjar* heimild um kvíar

Í Stafnstúni: "Við túnjaðar að ofan eru Kvíjar. Efsti hluti túnsins og sá hallamesti heitir Kvíjabrekka.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Stafn, 12

SB-284:051 *Milla* heimild um myllu

Í Stafnstúni: "Rétt ofan við túnið, norðar en Kvíjar [nr.51], var tekið vatn úr Bæjarlæk í Millulæk. Myndaði hann Milluhólma, efst í túninu. Neðan við Milluhólma er Milla.", segir í örnefnaskrá. "Þar var um langan aldur malað korn til heimilis í Stafni og fyrir önnur heimili. Sneri Millulækur undirvatnshjóli og knúði milluna.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Stafn, 12

SB-284:052 *Smiðjutunga* heimild um smiðju

Í Stafnstúni: "Túnið milli Millu [nr.51] og bæjar heitir Smiðjutunga.", segir í örnefnaskrá.

"Þar stóð þó ekki smiðja í tíð núlifandi kynslóða, heldur hestús.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Stafn, 12

SB-284:053 *Kvíjakofabrot* heimild um kvíar

Í Stafnstúni: "Efsti hluti túnsins og sá hallamesti heitir Kvíjabrekka...Við rætur Kvíjabrekku, suður og upp af bænum er Kvíjakofabrot, rústir, og sér þar fyrir gömlum túngarði.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Stafn, 12-13

SB-284:054 *Efsthús* heimild um fjárhús

Í Stafnstúni: "Efsti hluti túnsins og sá hallamesti heitir Kvíjabrekka...Beint suður af bænum, neðan Kvíjabrekku, er Efsthúshóll og stórþýfi í kring um hann, Efsthúspúfur. Neðan hólans er þúfnastykki, Efsthústunga og sunnan hólans við túnjaðar, fjárhús, Efsthús.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Stafn, 12-13

SB-284:055 *Miðhúshóll* örnefni

Í Stafnstúni: "Nokkru neðar en bærinn eru þrír hólar í röð út og suður, Miðhúshóll syðst,...", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Stafn, 13

SB-284:056 *Nýhús* heimild um fjárhús

Í Stafnstúni: "Nokkru neðar en bærinn eru þrír hólar í röð út og suður, Miðhúshóll syðst[nr.55], þá Nýhúshóll...Á Nýhúshóli eru fjárhús, Nýhús,..", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Stafn, 13

SB-284:057 *Lækjarkofi* heimild

Í Stafnstúni: "Nokkru neðar en bærinn eru þrír hólar í röð út og suður, Miðhúshóll [nr.55] syðst, þá Nýhúshóll [nr.56] ,...og norðan Lækjarkofahóls á lækjarbakkanum, Lækjarkofi.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Stafn, 13

SP-284:058 *Neðsthús* heimild

Í Stafnstúni: " Neðan [Nýhús-,Efsthús-, og Lækjarkofahóls] er lægð í túnið, en neðan hennar lágur rani, út og suður, Neðsthúshóll og sunnan í honum Kinn. Á hólum syðst er Neðsthús.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Stafn, 13

SP-284:059 *Gamli garður* garðlag

Í Stafnstúni: "Austan í [Neðsthús]hólum nyrst eru Hesthúspúfur og norðaustan þeirra tjarnarstæði...Austan Tjarnar er gamalt túngarðsbrot, Gamli garður.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Stafn, 13

SP-284:060 *Neðstikofi* heimild

Í Stafnstúni: "Austan í [Neðsthús]hólum nyrst eru Hesthúspúfur og norðaustan þeirra tjarnarstæði...Norðan og ofar Tjarnar eru Óræktarþúfur. Í suðaustur horni túnsins er Neðstikofi og norðan hans Neðstakofamór, lyngmór innan túngirðingar.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Stafn, 13

SP-284:061 *Brunnhús* heimild um brunn

Í Stafnstúni: "Við bæjarlæk, rétt hjá bæjarhorni að vestan, er byggt yfri lækinn, til þess að hægt sé að ná til neytluvatns í snjóþyngslum og heitir Brunnhús.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Stafn, 13

SP-284:062 *Garðsendaþúfur* heimild

Norðan Stafnshverfis, talið að norðan: " Austan Messuáss,..eru holt, sem hafa stefnu fra vestri til austurs, og eru lægðir á milli þeirra. Þau heita Lágarbarmar syðri og syðsta þeirra Syðstaholt...Sunnan Syðstaholts á Lágarbörmum eru Garðsendaþúfur, nokkrar mjög stórar þúfur og hjá þeim sér fyrir garðbroti.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Stafn, 7,13

SP-284:063 *Ranastígur* heimild um leið

Sunnar, en einkum neðar en Veituholt [nr.44], er lágur ás, Rani. Endar hann við Lágur,.. sem eru fyrir norðan Lambhúsás [nr.39]...Á Rana er Ranastígur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Stafn, 10,14

SP-284:064 *Stekkjjarvörðustígur* heimild um leið

"Sunnar, einkum neðar en Veituholt [nr.44] er lágur ás, Rani. Endar hann við Lágur,..sunnan Lambhúsáss [nr.39]. Holtin milli láganna heita Lágarbarmar. Sunnan þeirra er Stekkjavörðuholt og á því er Stekkjarvarða,..Á Stekkjarvörðuholti er Stekkjarvörðustígur, framhald af Ranastíg [nr.63].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Stafn, 10,14

SP-284:065 *Björnslind* lind vatnsból

Sunnan Stafnshverfis og neðan gamla að ofan: "Neðan Bæjarása (austan) og sunnan Bæjargrófar er mýri, sem heitir Enni. Hallar henni til austurs neðantil og endar í Ennishalli. Í Enni eiga upptök sín tvær bergvatnslindir, Björnslind sunnar, og Ennislækur norðar.", segir í örnefnaskrá.

" 1) Björnslind var einnig nefnd Ingibjargarlind, kennd við Ingibjörgu Jónsdóttur frá Lundarbrekku (f. 1835), sem húsfreyja var í Stafni í fjölda ára. Sótti hún drykkjarvatn í lindina, oft daglega. Taldi hún vatnið öllu öðru vatni heilsusamlægra.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Stafn, 9, 14

SP-284:066 heimild um kolagröf

"Þar er skógur til kola..."SSP

Heimildir

SÞ-284b Stafnsholt

Stafnsholt (Holt), í landi Stafns, [SÞ-284] var í byggð 1845-1958.

1919: Tún: 1,8 ha. Þar af um 9/10 sléttað. "Túninu spillir vatnsuppgangur, sem jetur úr rótina og gjörir dý og kviksyndi í tveimur stöðum. Engjar öngvar, nema hvað hent er í úthögum. Úthagar góðir og miklir. Vatn gengur upp vor og haust í bænum, sem mönnum er að meini og verður stundum valla við ausið." JÁM XI, 187. Stafnsholt er næst sunnan Stafns. Er hún upp á heiðinni upp af dalnum...Landið er þríhyrningur og mikið gróið land eins og Stafn.", segir í örnefnaskrá, 1.

SÞ-284b:001 Stafnsholt bæjarstæði býli

"Bærinn stendur vestan við Laugagróf, aðeins sunnar en Laugasel.", segir í örnefnaskrá. "Á hæð suðvestur af Laugaseli og vestan Laugagrófar var býlið Stafnsholt ávallt nefnt Holt...", segir í grein Garðars Jakobssonar.

Heimildir

Túnakort 1919; Ö-Stafnsholt, 1; Garðar Jakobsson: Eyðibýli í Reykjadal, 109

SÞ-284b:002 heimild um útihús**Heimildir**

Túnakort 1919

SÞ-284b:003 heimild um útihús**Heimildir**

Túnakort 1919

SÞ-284b:004 heimild um útihús**Heimildir**

Túnakort 1919

SÞ-284b:005 heimild um útihús**Heimildir**

Túnakort 1919

SÞ-284b:006 Kolgrafarás heimild um kolagröf

"Norðurhluti landsins til vesturs,..Kolgrafarás. Hann liggur norður í Stafnsland. Þar var gert til kola, og mun þetta vera gamalt nafn.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Stafnsholt, 2

SÞ-284b:007 heimild um beitarhús

"Norðurhluti landsins til vesturs,..Kolgrafarás [nr.6]. Hann liggur norður Stafnsland...Vestur af ásum er Beinásmýri...Þar sem mýrin og móarnir mætast, heitir Beinásmýrabotn. Þar vestur af er Beinás...Vestast við Móana er ás, sem heitir Tóunafarás. Syðst í honum er grjóthryggur, sem heitir Tóunafir... Hábungan er mitt á milli Beináss og Tóunafa. Í þessum ási voru mikil gren. Á ásum voru beitarhús héðan.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Stafnsholt, 2

SÞ-284b:008 Hró heimild um heystæði

"Suður frá túninu meðfram Grófinni heitir Litlihöfðu fast við Grófina. Næst er Skot. Það eru grafningar. Þar rennur úr mýrinni. Þar næst suður af koma tvö smáholt, reglulega löguð. og eru þau nefnd Hró, og hafa e.t.v. verið hlaðin undir hey. "Þau eru á sléttu mýrarhalli og líklega gerð af mannahöndum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Stafnsholt, 3

SÞ-284b:009 Kofaflötur heimild um geitakofa

"Suðvesturmerkin suður af Háás heita Álfatjarnir, 5 talsins, djúpar en litlar starartjarnir, fisklausar. Meðfram Langalæk norðvestur af læknum er stór mói með rauðvíði...Norðan við Grjóthól er lækur, sem heitir Grjóthólslækur. Kemur hann ofan úr Höllunum...Gamalt nafn þar [ekki nánari staðsetning] upp frá er Kofaflötur. Þar voru geitakofar áður fyrr.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Stafnsholt, 4

SP-285 Viðar

1712 er jarðardýrleiki 12 hdr, árið 1805 16 hdr. og árið 1847 aftur 12 hdr. Víðasel, í byggð 1863-1926. Hálskot (Hallskot) er eyðihjáleiga upp í heiðinni. Tóftir eftir eyðibýlið Víðatóft (eða Einarstaði) við suðvesturhorn Másvatns. Viðar fóru síðast í eyði 1974. Kuml fannst við jarðrask 1991.

1919: Tún 4,2 ha. þar af sléttað 3/4. "Útigangur góður meðan niðri nær, en nokkuð snjósamur,...Engjar öngvar nema litlar í smáhvömmum víð og dreif, sem spillast af vatni, sem jetur úr rótina. Úthagar eru heilnæmir og víðlendir." JÁM XI, 188. Bærinn stendur á hól vestan undir ás á brún Víðagils. Þaðan fer landið smáhækkandi til suðausturs og er hæst í Víðafelli. Víðasel stendur sunnan undir Víðafelli.", segir í örnefnaskrá Víða.

SP-285:001 Viðar bæjarhóll bústaður

Heimildir

Túnakort 1919

SP-285:002 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-285:003 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-285:004 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-285:005 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-285:006 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-285:007 Víðasel heimild um býli/sel

"Víðasel stendur sunnan undir Víðafelli.", segir í örnefnaskrá. "Sunnan undir brattri brekku Víðafells var selstaða frá Víðum. Í Víðaseli hófst byggð 1863." segir í grein Garðars Jakobssonar. Víðasel fór í eyði 1926.

"Þar hefur verið búið stundum en áður sel frá Víðum.", segir í örnefnaskrá. "Vel sjást tóftir í Víðaseli.", segir í athugasemdum við örnefnaskrá. Ekki getur um selstöðu frá Víðum fyr á öldum, þó vel megi hún hafa verið. En á Víðaseli var byggður bær á seltóttum fyrst á 19. öld. Þar bjuggu þá að minnsta kosti fjórir bændur, og þó ekki samfelld. Árið 1897 endurreisti Baldvin Jónatansson byggð í Víðaseli, og voru þá öll hús fallin, er hann tók kotið. Hann bjó þar... Til 1916..." LÞ I.

Heimildir

Túnakort 1919; Ö-Víðar, 1; Ö-Víðar ath., 1; LÞ I, 284-5; Garðar Jakobsson: Eyðibýli í Reykjadal, 107

SP-285:008 heimild um útihús

Útihús við Víðasel.

Heimildir

Túnakort 1919

SP-285:009 Ullarlækur heimild um þvottastað

"Yzti hluti [Víða]gilsins við Máslæk heitir Ennalækjargil...Næst suður af Ennalækjargili heitir gilið með ánni, Ullarlækjargil. Það er kennt við lind sem kemur upp rétt utan við túnið og heiti Ullarlækur. Þessi lækur sprettur upp rétt ofan við gilbarminn.", segir í örnefnaskrá.

"Ull var þvegin í ullarlæk.", segir í athugasemdum við örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Víðar, 1; Ö-Víðar athugasemdir, 1

SP-285:010 Lambhúsholt örnefni lambhús

"Upp af túninu norðanvert heitir Lambhúsholt, og ofan þess er laut Lambhúslaut.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Víðar, 2

SP-285:011 *Efravað* heimild um vað

"Tvö vöð eru á Máslæk niður frá, Neðravað [nr.12] og Efravað, sem bæði eru neðan við Torfdalsholtið [?].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Víðar, 2

SP-285:012 *Neðravað* heimild um vað

"Tvö vöð eru á Máslæk niður frá, Neðravað og Efravað [nr.11], sem bæði eru neðan við Torfdalsholtið [?].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Víðar, 2

SP-285:013 *Stekkur* heimild um stekk

"Sunnan við Torfdal, suður með læknum, sunnan Torfsunds, er Stekkjarsundsholt. Austan vð það er Stekkjarsund. Þar austar er valllendismór, sem heitir Stekkjarmór. Í honum er Stekkur þar sem mætist Grófin og Máslækur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Víðar, 2

SP-285:014 *Hallskot* tóft+garðlag býli

"Ofan og austan við...[Háu]mýrar vestur af Mátvatni heitir Vatnsás og gegnur norður úr Víðifelli austanverðu. Yzt á honum við Máslæk er gamalt eyðibýli, sem heitir Hallskot. Þar sér fyrir tóftum og tvöföldum vallargarði. Eldri garðurinn er utar, sá yngri innar. Það sér fyrir öllum tóftum þar.", segir í örnefnaskrá. "Ég fór að líta eftir hvort ég fyndi Hallskot án árangurs og hygg ég að þar sem rústimar voru sé vegagerðin búin að gera stófelld malarnám þó fullrði ég það ekki að mér hafi ekki getað sést yfir þær en þær áttu að vera norðan í Víðafellinu.", segir í grein Garðars Jakobssonar.

"Hallskot kallast litlar girðingar með fáum tóftaleifum upp í heiðinni, samt þykir mönnum líklegt að þetta hafi ekki bygt ból verið, með því túnstæðið er svo lítið. Ekki má hjer byggð setja, því túnstæðið er viði vaxið en heyskapur enginn. JÁM XI.

Heimildir

Ö-Víðar, 2; JÁM XI, 188-89.

SP-285:015 *Selhólar* örnefni sel

"Rétt norðan við Hallskot [nr.14] eru hólar, nefndir Selhólar.", segir í örnefnaskrá.

"Ekki mun vitað um sel við Selhóla. Í þeim er nú malarnám. Almennt er þessi staður nefndur Hallskot [nr.14] í sveitinni, en það er ekki rétt, Hallskot er annað.", segir athugasemdum við örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Víðar, 3; Ö-Víðar athugasemdir, 2

SP-285:016 *Lindarnaust* heimild um naust

"Austan í Vatnsás er smáuppspretta, sem nefnd er Lind, og við [Mát]vatnið þar neðar er naust, nefnt Lindarnaust.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Víðar, 3

SP-285:017 *Víðatóft* heimild um býli

"Við suðvesturhorn Mátvatns, austan undir Víðafelli nyrzt, er eyðibýlið Víðatóft...Þarna sér fyrir tóftum, og hér voru í eina tíð beitarhús frá Víðum.", segir í örnefnaskrá.

"En heimildarmaður minn [Geir Ásmundsson] hefurheyrt, að það hafi heitið Einarsstaðir.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Víðar, 3

SP-285:018 *Stafnsnaust* heimild um naust

"Við [Mát]vatnið heldur norðar [en Víðatóft] er naust, sem nefnt er Stafnsnaust, og þaðan liggur skýr gata, Stafngata [SP-661:017]vestur í Stafn frá þeim tíma er veiði var stunduð frá Stafni.", segir í **Heimildir**

Ö-Víðar, 3

SP-285:019 tóft+garðlag

"Sunnarlega austan undir Víðafelli er lág, sem heitir Stóralág. Þetta er gegnt Arnarvatnsseli sem er austan [Kæfu]mýrarinnar. Í kjaftinum á Stóralág sér fyrir gördum og tóftum, sem engar sagnir eru um. Þetta er mjög gamalt, allt orðið víðivaxið.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Víðar, 3

SP-285:020 garðlag

"...fyrir sunnan bæinn...Gamall garður liggur þvert yfir úr Mátvatni og kemur fram á Votabjarg. "Sumstaðar hefur þessi garður blásið upp...", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Víðar, 3

SP-285:021 *Vörðuhóll* örnefni

"...fyrir sunnan bæinn. Næst sunnan við Nafarmel í gílinu er Votabjarg...Á gilbarminum suður af Votabjargi heitir Vörðuhóll. Þar niður af er Vörðuhólsgil. Upp frá Vörðuhól, þar sem sést lengst frá bæ vestan í ásum heita Hæðir.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Víðar, 3

SP-285:022 *Geitakofi* tóft geitakofi

Sunnan bæjar: "Á gilbarminum suður af Votabjargi heitir Vörðuhóll [nr.22]. Þar niður af er Vörðuhólsgil...Suður af Vörðuhólsgili er grashvammur sem nefndur er Stafnshvammur á móti Stafni. Sunnan við Stafnshvamm heitir Hellsistallur og þar suður af Hellsigil...Sunnan til í [Hellsigil]gílinu í kletti er Hellir. Ofan við hellirinn er tóftarbot, sem hefur verið nefnt Geitakofi.", segir í örnefnaskrá.

"Geitur voru á Víðum, en ekki er hægt að tala um geitabúskap þar...Geitur voru í Víðum til 1926, en lítið...", segir í athugasemdum við örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Víðar, 3; Ö-Víðar athugasemdir, 2

SP-285:023 tóft+garðlag

"Þar er tóftarbot og túngarðar. Upp af Hellsistalli og Stafnshvammi, sem ekki er vitað hvað er. Þarna er uppspretta, og vallendisgróður er á tóftarbotinu.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Víðar, 4

SP-285:024 *Helluvað* heimild um vað

"Rétt fyrir suðaustan bæinn í Víðaseli er Bæjarmýri. Suður af þeirri mýri er hóll rétt vestur af, sem heitir Stórabúfa. Hún er á merkjum á móti Helluvaði, bein lína í poll í Kæfumýri.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Víðar, 4

SP-285:025 *Lambhústunga* örnefni lambhús

Í Víðatúni: "Þar., austan Bæjarlækjar Lambhústunga.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Víðar, 4

SP-285:026 *Stekkjarmór* heimild um mógrafir

"Sunnan við Torfdal, suður með læknum, sunnan Torfsunds, er Stekkjarholtssund. Þar austar er vallendismór, sem heitir Stekkjarmór. Í honum er Stekkur [nr.13] þar sem mætist Grófin og Máslækur.", segir í örnefnaskrá.

"Svörður var tekinn í mýri við Stekkjarmó. Tekið var fram yfir 1940. Svarðgrafirnar er enn til.", segir í athugasemdum við örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Víðar, 2; Ö-Víðar athugasemdir, 1

SP-285:027 *Vaðshvammur* heimild um vað

"Þar suður af heitir Bæjarbjarg, beint niður af bæ. Í því eru klettur um 50 metra háir. Nokkuð sunnar, syðzt fyrir neðan túnið er grasigróinn hvammur neðan við klettana í brúninni; hann heitir Vaðshvammur.", segir í örnefnaskrá.

"Vað mun hafa verið á ánni við Vaðshvamm. Annars var ekki erfiðleikum bundið að komast yfir ána.", segir í

athugasemdum við örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Víðar, 1; Ö-Víðar athugasemdir, 1

SP-285:028 Heybandshólar heimild um leið

"Sunnan við Torfdal, suður með læknum, sunnan Torfsunds, er Stekkjarsundsholt. Austan vð það er Stekkjarsund. Þar austar er valllendismór, sem heitir Stekkjarmór. Í honum er Stekkur þar sem mætist Grófin og Málslækur...Suður af Stekkjarsundi og Stekkjarholti eru hólar, sem heita Heybandshólar.", segir í örnefnaskrá. "Þar lágu götur yfir, og var farið þar um með hey.", segir í athugasemdum við örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Víðar, 1; Ö-Víðar athugasemdir, 1 (á ath. blaði II)

SP-285:029 kuml legstaður

Beinafundur í landi Víða, Reykdælahreppi. Í júnímánuði 1991 var tilkynnt um beinafund við Mávratn og gerði Guðmundur Ólafsson þar rannsókn nokkru síðar. Vinnuvél hafði rutt sér leið yfir lágan hól sem liggur á milli gamla og nýja þjóðveggarins um 300 m norðan við suðurenda vatnsins og 50 m vestan við það. Síðar komu þar bein í ljós og leifar af fornum legstað. Er staðurinn um 45 km í suðaustur frá bænum, og um 1,5 km sunnan við tóftir Hálskots, eyðihjáleigu í Víðalandi. Gröfin lá samsíða Mávratni, N-S, en er ljóst í hvaða enda höfuðið hafði verið, því beinin lágu í óreiðu og virðist gröfinni hafa verið raskað áður. Hefur hún verið um 80 sm breið nyrst, en ekki verður sagt um lengd hennar því suðurendinn hafði verið eyðilagður með öllu. Engir gripir fundust í gröfinni en við rannsóknina fundust jánmoli, ryðbrunninn járnþráður og trébútur. Jón Steffensen og Hildur Gestsdóttir telja beinin vera úr fullorðnum karlmanni. Guðmundur telur líklegt að þarna séu forn mannvirki og vert að rannsaka staðinn nánar. Eina vísbendingin um aldur grafarinnar er dökkgrátt, 2,5 sm þykkt gjóskulag (líklega "a" lagið, 1477) sem liggur ofar í jarðvegssniði en graftarummerkin og er gröfin því ljóslega forn. Er því ekki ljóst hvort gröfin sé frá heiðni. (Heimildir: Guðmundur Ólafsson. Beinafundur við Mávratn. Rannsókn 16. júní 1989, Fornleifadeild Þjóðminjasafns Íslands, Rannsóknaskýrslur Fornleifadeildar 1989: I, Reykjavík 1996) A. F.

Heimildir

KEKH 2000, 203-204

SP-285:030 gripir

1867: "Fornt ÍSTAÐ úr bronzi; það er 3 3/4 þumlúngs að innanmáli yfir skóinn og 3 þumlúngar að hæð innanmáls. Það er hérumbil alveg af sömu stærð og Þjms. 332, og af mjög líkri gerð ... Ístaðið fannst uppblásið úr melbarði í eða við Viðarfell, sem er efst í Reykjadal í Þingeyjarsýslu."

Heimildir

Skýrsla FÍ II, 11-12; KEKH, 258

SP-286 Márskot

1712: Jarðardýrleiki 5 hdr. Vitað er að bærinn hét fyrrum Mávratn, kotsnafnið kemur fyrst við sögu um 1700. 1569: Kirkian i Mula beneficium...Masuathn. landskyld.x.aurar .þa það fæst byggt." DI XV, 347. Í örnefnaskrá er talað um gamlar rústir af eyðibýli, Þyrilskoti.

1919: Tún 3 ha. þar af sléttuð um 1/4. "Engið er slitrótt og smáfengið í leirrunnum mýrum. Úthagar víðlendir og búgóðir." JÁM XI, 189. Bærinn stendur í brekku neðan við þjóðveginn, þegar komið er upp að brún á Reykjadal austanverðum. Landið er mjög vel gróið. Lyng og víðiholt og ásar eru til heiðarinnar, en neðan túns eru fyrst hálfplatir mýrar og síðan hálfdeigjur og grasmóar niður að gili er Reykjadalssá fellur í. Skammt frá bænum er Mávratn og úr vatninu rennur Málslækur nokkru fyrir sunnan túnið. BBSÞ, 385. "Bærinn stendur heldur óskjöllega, en útsýn er hvergi víðari né fríðari til vesturfjalla..." LÞ I, 285

SP-286:001 Márskot bæjarhóll bústaður

Heimildir

Túnakort 1919

SP-286:002 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-286:003 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SB-286:004 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SB-286:005 garðlag landamerki

"Máslækur rennur í Reykjadalssá, sem er á merkjum að vestan norður að Merkjagróf. Hún er sunnan við Hrútssteig í Brúnalandi. Merkjagróf, öðru nafni Litlagróf, er á merkjum á móti Brún, meðan hún endist. Síðan var hlaðinn garður úr grófarbotni, en hann náði aldrei langt og sést víst lítið nú.", segir í **Heimildir**

Ö-Máskot, 1

SB-286:006 Þyrilskot bæjarstæði býli

"Upp af Flesjunum, út og niður frá bæ, eru Neðrimelar...Þar sem þjóðvegurinn liggur, heita Ytrimelar. Neðst í þeim er hár, kringlóttur melhóll, sérkennilegur, sem heitir Þyrill...Rétt vestan við hólinn er gamalt eyðibýli, nefnt Þyrilskot. Þar sést enn fyrir bæ og fjárhúsum og hringlaga túngirðingu, er mjög gamalt. Hefur verið byggður stekkur þarna niðri í.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Máskot, 4

SB-286:007 Stekkur heimild um stekk

"Steinás er nyrzt í landinu, hár ást og stórir steinar á. Hann ber við loft frá veginum... Stekkjarlækur kemur ofan frá Steinás, er í suður frá honum, og heitir Pollalækur, þegar hann kemur niður í mýrina...Þar upp við brekkur ofan við braut (þjóðvegurinn er oft nefndur braut) er gamall stekkur sem enn sést fyrir.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Máskot, 5

SB-286:008 Naust heimild um naust

"Tangás liggur með vatninu norðarlega og gengur fram í það. Hann er ekki mjög hár. Sunnan við Tangás er Naust. Það er enn notað. Hjá Naustinu er stekkur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Máskot, 5

SB-286:009 heimild um stekk

"Tangás liggur með [Más]vatninu norðarlega og gengur fram í það. Hann er ekki mjög hár. Sunnan við Tangás er Naust. Það er enn notað. Hjá Naustinu er stekkur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Máskot, 5

SB-286:010 Agnásar heimild um refagildru

"Meðfram [Más]vatninu, vestur eða norðvestur frá Naustinu [nr.8], er Stekkjarmór. Næstu ásar þar norður af heita Agnásar. Smálágar eru á milli þeirra...Liggja ásarnir frá vatninu og eru fyrir ofan bæ.", segir í örnefnaskrá.

"Hér var eitt sinn bóndi, sem veiddi mikið af tófum, og eru leifar eftir boga hans.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Máskot, 5

SB-286:011 Mylluhólmi heimild um myllu

"Þar sem Máslækur rennur úr [Más]vatninu, heitir Ós. Í suðvestur frá bæ er Skjónufoss í læknum...Nokkru ofan við Skjónufoss er smáhólmi í læknum, nefndur Mylluhólmi. Þar var áður kornmylla, og sáust ummerki myllukofa til skamms tíma.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Máskot, 6

SB-286:012 Suðurhúslækur ömefni

"Þrír lækir voru um túnið, sem nú eru allir horfnir í ræsi. Þeir voru Suðurhúslækur, Vanskaðaölækur, sem var næstu bæ...og yztur var bæjarlækur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Máskot, 6

SB-286:013 heimild um mógrafir

"Svörður var tekinn suður og niður af bæ, niðri í mýri, sem er innan girðingar nú. Þar er Svarðarholt sunnan og

neðan við tún. Þar var svörðurinn þurrkaður og borinn saman. Tekinn var svörður fram yfir 1940, a.m.k.....Líka var tekið í Efri-Vallmó, en var minna þar.", segir í örnefnaskrá. Efri-Vallmór er upp með Máslæk, norðan hans.

Heimildir

Ö-Máskot, 6,3

SP-286:014 heimild um ristu

"Torf var rist og haft á heyjum og í einangrun í hús. Aðallega var það í Flesjunum og þar í kring [þær eru niður og norður af bæ] "Flesjur voru engi. Þær vour mjög blautar, en hafa nú verið ræstar fram.", segir í örnefnaskrá.

"Torfrista og stunga bjargleg.", segir í JÁM XI

Heimildir

Ö-Máskot, 6,4; JÁM XI, 189

SP-287 Hallbjarnarstaðir

1712: Jarðardýrleiki 20 hdr. Konungsjörð. Nýbýli: Brún (áður Hallbjarnarstaðir II), byggt 1919, á 1/2; Hrísar, úr landi Brúnar á 12 ha. Hallbjarnarstaðir fóru í eyði 1974.

1919: Tún 5,2 ha. sléttun óskýr á korti, e.t.v. allt túnið? (Af Brún er til túnakort). "Túninu granda vatn í leysingum, sem jetur úr rótina og gjörir mýrlendi. Engið er mýrlent, og jetur vatn allvíða úr rótina til skaða og sumstaðar grefur það engið og gjörir holgryfjur og skurði. Úthagar eru nægir fyrir sauðfje, en nokkuð snögglendir fyrir stórgripi." JÁM XI 190. Hallbjarnarstaðir eru gömul jörð sunnarlega í Reykjadal. Sunnan þeirra hækkar dalbotninn nokkuð og heiðarbrúin sveigir til suðausturs. Þarna voru víðáttumiklir hálfdeigjur og valllendismóar hallandi mót suðri og suðvestri. Alldjúpt gil að Reykjadalsá. Víðáttumikil tún frá heiðarbrún að árgilinu hafa nú verð ræktuð. BBSÞ, 383.

SP-287:001 Hallbjarnarstaðir bæjarhóll bústaður

Heimildir

Túnakort 1919

SP-287:002 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-287:003 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-287:004 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-287:005 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-287:006 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-287:007 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-287:008 Brennisteinseyri örnefni brennisteinsnáma

"Nýrzt við Reykjadalsá er Merkihóll,.. þar suður með ánni, áður en hún beygir vestur er Brennisteinseyri, þar eru dý ofantil. Upp af eyrinni er Brennisteinseyrarbrekka.", segir í örnefnaskrá.

"Ekki er kunnugt um tilefni nafnsins Brennisteinseyri, nema ef vera kynni, að þar hafi áður verið áningarstaður í brennisteinsflutningum.", segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hallbjarnarstaðir, 2; Ö-Hallbjarnarstaðir ath. og viðbætur, 4

SP-287:009 Reiðingahólamýri örnefni rista

"Nyrzt við Reykjadalásá er Merkihóll,...Þar skammt suður frá merkjum er við ána hól, sem heitir Reiðingahóll. Austur og norður af honum er mýri, sem heitir Reiðingahólsmýri, og þar niður við ána er stór eyri, sem heitir Reiðingahólseyri.", segir í örnefnaskrá.

"Við Reiðingahólsmýri gæti hafa verið torfrist fyrir minni Tryggva [Sigtryggsonar, heimildarmanns].", segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hallbjarnarstaðir, 2; Ö-Hallbjarnarstaðir ath. og viðbætur, 4

SB-287:010 *Réttargrund* heimild um rétt

"Sunnan við Reiðingahól en neðan við Langamel og suður af Grjóteyri,...Sunnan við Langamel er Réttargrund, þar var fjárréttin, sem nú er aflögð þar og flutt suður fyrir Hulduhvamm.", segir í "Á Hallbjarnarstaðarétt hafa Reykdælir lengi réttað fé sitt. Suður og ofan við Réttargrund er Réttarbrekka.", segir í örnefnaskrá. "...en suðarétt er á Hallbjarnarstöðum, hlaðin fyrir fjórum árum [þá um 1835] af torfi með mörgum dilkum."SSÞ

Heimildir

Ö-Hallbjarnarstaðir, 3; SSÞ, 115

SB-287:011 *Völkutættur* heimild um býli

"Sunnan við Reiðingahól en neðan við Langamel og suður af Grjóteyri,...Nokkru norðan við Langamel eru gamlar bæjartættur, sem heita Völkutættur. Ekki er víst hvað þetta er.", segir í örnefnaskrá.

"Vafalaust hafa Völkutættur verið býli, sennilega lítið.", segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hallbjarnarstaðir, 3; Ö-Hallbjarnarstaðir ath. og viðbætur, 4

SB-287:012 *Valka* varða

"Sunnan við Reiðingahól en neðan við Langamel og suður af Grjóteyri,...Nokkru norðan við Langamel eru gamlar bæjartættur, sem heita Völkutættur [nr. 11]. Ekki er víst hvað þetta er. Þar ofar er varða, sem heitir Valka.", segir í örnefnaskrá. "Valka er ekki stór, stendur líklega enn.", segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

"Jökull er [steinn] á melhól. Steinner þar uppi á stórum steini. Tryggvi [Sigtryggsson] hefur heyrt þau ummæli, að Valka og Jökull hafi átt að vera hjón. Það er ágizkun eða sagt í gamni.", segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hallbjarnarstaðir, 3; Ö-Hallbjarnarstaðir ath. og viðbætur, 4

SB-287:013 *Gvendarbrunnur* lind vatnsból

"Bæjarlækurinn er sá sami á báðum bæjunum [Hallabjarnarstöðum og Brún]. Gvendarbrunnur er lítil lind í túni, út og niður frá bæ. Var hún yfirbyggð og oft notuð sem vatnsból.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hallbjarnarstaðir, 3

SB-287:014 *Kvíaból* heimild um kvíar

"Kvíaból var ofan við túnið, þetta er grasi gróinn hjalli.", segir í örnefnaskrá.

"Tryggvi [Sigtryggson, f.1894 á Hallbjarnarstöðum] man eftir kvíum á Kvíabóli, þegar hann var smábarn, en eftir það var mjólkað í fjárhúsum... Gamlar húsatættur voru á Kvíabóli.", segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hallbjarnarstaðir, 3; Ö-Hallbjarnarstaðir ath. og viðbætur, 2-3

SB-287:015 heimild um stekk

"...Stekkjarhöfði, sem er einkennilegur höfði, virðist vera sprunginn frá vesturlandinu fyrir ævalöngu,...Austan við höfðann er sund, sem nefnist Stekkjarhöfðamýri. Norður af höfðanum er graxi vaxin eyri, sem heitir Stekkjarhöfðaeýri. Við Stekkjarhöfðann eru miklar rústir, sem ekki er vitað eftir hvað eru, né hve gamlar, en engir núlifandi menn muna eftir stekk þarna.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hallbjarnarstaðir, 1

SB-287:016 *Bjarghús* heimild um fjárhús

"Upp af Höllunum, uppi við þjóðveginn,...Gömul fjárhús á brekkuhalli voru nefnd Bjarghús, og þess má geta, að Bjargið er afbæjar nefnt Húsabjarg, en það nafn er aldrei notað hér heima.", segir í örnefnaskrá. "Bjarghús voru á túni, nærri neðst; ekki alveg á Bjargbrún, stóðu ekki tæpt.", segir í athugasemdum og viðbótum við

örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hallbjarnarstaðir, 1; Ö-Hallbjarnarstaðir ath. og viðbætur, 2

SB-287:017 *Kvíabrun* örnefni kvíar

"Neðan við Neðstubrún ofan við túnið er hjalli sem heitir Kvíabrun.", segir í örnefnaskrá.

"Kvíabrun þekkir Tryggvi [Sigtryggson, heimildarmaður] ekki, en kvíar voru á Kvíabóli [nr.14]...", segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hallbjarnarstaðir, 2; Ö-Hallbjarnarstaðir ath. og viðb., 2

SB-287:018 *Bryggjumór* örnefni

"Þá kemur austan við Bæjarás daldrag að sunnan. Þar í er mýri, Vestari-Skjöldumýri...Þar austur af er ás, sem heitir Há-Skjölduás, og austan hans er Austari-Skjöldumýri, sem er stór mýrarflói...Bryggjumór er svo á milli Austari-Skjöldumýri og Skollhólamýrar.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hallbjarnarstaðir, 2

SB-287:019 heimild um stekk

"Stekkjahöfði er í sjálfu sér framhald af vesturbrekkum. Suðvestan í höfðanum er sveigur og þar í stekkjarrúst [nr.15]. Rúst er a.m.k. á einum stað öðrum í höfðanum.", segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hallbjarnarstaðir ath. og viðbætur, 1

SB-287:020 *Stóravarða* varða

"Stóravarða var við gömlu Göturnar [nr. 21] beint upp af Nautaholti. Henni var haldið við lengi, en óvíst er, hvort hún standi enn.", segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hallbjarnarstaðir ath. og viðbætur, 2

SB-287:021 *Gömlu Göturnar* heimild um leið

"Stóravarða [nr.20] var við gömlu Göturnar beint upp af Nautaholti. Henni var haldið við lengi, en óvíst er, hvort hún standi enn.", segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hallbjarnarstaðir ath. og viðbætur, 2

SB-287:022 *Hallbjarnarstaðasel* bæjarstæði býli/sel

"[Brún, nýbýli].., næst norðan Máskots...Býlið er byggt á gamalli selstöðu, en voru síðast beitarhús og nefnd Hallbjarnarstaðasel. Hefur verið býli áður fyrir...Selrústimar voru á hól rétt ofan við núverandi bæjarstæði [Brúna].", segir í örnefnaskrá.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Brún, 1, 2

SB-287:023 *Selás* varða landamerki

"Ofan við bæ og ofan við veg er ás,..Selás. Á honum er merkjavarða.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Brún, 2

SB-287:024 *Vörðuás* örnefni

"Ofan við bæ og ofan við veg er ás,..Selás. Á honum er merkjavarða [nr.23]. Alveg austan við hann er vestast Vestari-Skjöldumýri, sem nær niður að Stórugróf...Austan við Skjöldumýri kemur lágur ás,..Vörðuás.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Brún, 2

SB-287:025 *Tjaldlág* heimild um tjaldstæði

"Norðarlega í Ljótstaðahalli er Tjaldlág við merkin á mótí Hallbjarnarstöðum. Þar lá grasafólk áður við í tjöldum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Brún, 3

SP-287:026 *Hallbjarnarhaugur* örnefni legstaður

"4. Hallbjarnarhaugur<< er sýndur skamt frá Hallbjarnarstöðum. Það er lítill ávalur bali í djúpri graslaut framan í brekkubrún. Er auðséð, að lautin hefir á sínum tíma verið jarðfall, og hefir það skorið sig niður úr brekkubrúninni tveim megin við litla jarðtorfu. Úr þeirri jarðtorfu hefir svo balinn myndast þá er jarðfallið greri upp, en hefir víst aldrei haugur verið. Þó hefir þar verið gjör allmikill útgröftur fyrir eigi svo mörgum árum. En ekkert fannst, sem ekki var von." BJ

Heimildir

BJ: "Rannsókn á Norðurlandi sumarið 1905" Árbók 1906, bls.7-8

"Rannsókn á Norðurlandi sumarið 1905" Árbók 1906, bls.3

SP-287:027 heimild um býli

"Þar fyrir sunnan og ofan [Hallbjarnarstaði] er eyðikot óbyggilegt vegna landþrengsla."SSÞ

Heimildir

SSÞ, 111

SP-288 **Hjalli**

1712: Jarðardýrleiki kemur ekki fram, en er árið 1805 talinn 20 hdr. JJ

1919: Tún 3,5 ha. þar af sléttað um 2/3. "Túninu spillir vatnságangur, sem gjörir mýri og jetur úr rótina til stórskaða. Enginu spillir vatnagi, sem jetur úr rótina, það er og mjög slitrótt og rótlítið. Úthagar eru víðlendir og grösugir." JÁM XI, 190. Bærinn stóð á hjalla milli Reykjadalsár og dalbrekkunnar. Ræktarlegt land er töluvert mikið en mest af því þarf framræslu. BBSÞ, 382

SP-288:001 *Hjalli* bæjarhóll bústaður

"Bærinn er á háum hjalla upp frá ánni, Reykjadalsá, sem hér rennur norður dalinn. Bærinn mun draga nafn af þessari legu sinni.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Túnakort 1919; Ö-Hjalli, 1

SP-288:002 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-288:003 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-288:004 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-288:005 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-288:006 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-288:007 heimild

Heimildir

Túnakort 1919

SP-288:008 garðlag landamerki

"Að sunnan móti Hallbjarnarstöðum er Merkilækur upp að Merkiholti. Þaðan ræður svo gamall garður upp undir brún og beina stefnu í Sjónarhól, sem er stærsti hóllinn norðan við Skjöldumýri,..", segir í örnefnaskrá. "Merkin milli Hjalla og Hallbjarnarstaða eru nálægt því að vera mitt á milli bæjanna. Vottar fyrir garðinum þar.", segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hjalli, 1; Ö-Hjalli, ath. og viðb.,1

SP-288:009 heimild um vað

"Út og niður frá bæ niður við á eru Vaðshólar. Þar fyrir neðan eru Ytri-Vaðhólaeyri og Syðri-Vaðhólaeyri. Þarna var gömul kirkjuleið [nr.10].", segir í örnefnaskrá.

"Á Vaðshólum eru nú bærinn og útihúsin. Vaðið þar undan hefur ekki verið nefnt neitt sérstakt. Var ágætt vað. Götur lágu meðfram ánni, ýmist austan eða vestan við hana, og voru víða vöð á henni.", segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hjalli, 1; Ö-Hjalli, ath. og viðb.,1

SP-288:010 heimild um leið

"Út og niður frá bæ niður við á eru Vaðshólar [nr.9]. Þar fyrir neðan eru Ytri-Vaðhólaeyri og Syðri-Vaðhólaeyri. Þarna var gömul kirkjuleið.", segir í örnefnaskrá.

"Á Vaðshólum eru nú bærinn og útihúsin. Vaðið þar undan hefur ekki verið nefnt neitt sérstakt. Var ágætt vað. Götur lágu meðfram ánni, ýmist austan eða vestan við hana, og voru víða vöð á henni.", segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hjalli, 1; Ö-Hjalli, ath. og viðb.,1

SP-288:011 *Stekkjjarhöfði* heimild um stekk

"Móti Narfastaðabjargi vestan ár er höfði, Stekkjarhöfði.", segir í örnefnaskrá. "Stekkjjarhöfði er alveg við ána. Svolitlar klappir eru framan í honum. Vottaði fyrir stekk við höfðann.", segir í ath. og viðb. við örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hjalli, 1

SP-288:012 *Þvottalaugar* heimild um þvottalaug

"Nýrzt á hjallanum, sem bærinn er á, er hól, sem heitir Enghóll, og suður frá honum eru laugar, sem nefndar eru Þvottalaugar.", segir í örnefnaskrá. "Þvottalaugar, öðru nafni Hjallalaugar, eru í brekkunni beint fyrir ofan Vaðshóla [nr.9].", segir í ath. og viðb. við örnefnaskrá.

"Aðaluppspretturarnar eru tvær, önnur talsvert heitari en hin. Þar voru þvegnir þvottar. Kom fyrir, að þangað var farið með þvott frá Narfastöðum og Hallbjarnarstöðum, er lítið var um eldsneyti þar.", segir í ath. og viðb. við örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hjalli, 1; Ö-Hjalli, ath. og viðb., 2

SP-288:013 *Kvíhóll* örnefni kvíar

"Beint upp af bæ er sandhóll, sem heitir Kvíhóll...Ofan við Kvíhól er nefnt Kvíhólsmýri.", segir í örnefnaskrá. "Kvíhóll beint upp af gamla bæ, nærri túni. Þar voru kvíar rétt við hólnn.", segir í ath. og viðb. við örnefnaskrá. Fráfærur lögðust yfirleitt niður um og eftir 1920,...", segir í ath. og viðb. við örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hjalli, 2; Ö-Hjalli, ath. og viðb., 2

SP-288:014 *Sellandsmýri* örnefni sel

"Beint upp af bæ er sandhóll, sem heitir Kvíhóll. Suður og upp af honum er Hjallhóll...Þar beint upp af Hjallhól upp í brún er Sellandsmýri. Þar myndast seyra, sem verður að Sellandalæk..Suður af Sellandamýri er allstórt svæði, sem nefnt er Holtin. Ofan þeirra er nefnt Sellandahólar.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hjalli, 2

SP-288:015 *Systur* varða

"Beint upp af bæ er sandhóll, sem heitir Kvíhóll. Suður og upp af honum er Hjallhóll...Þar beint upp af Hjallhól upp í brún er Sellandsmýri. Þar myndast seyra, sem verður að Sellandalæk..Suður af Sellandamýri er allstórt svæði, sem nefnt er Holtin. Ofan þeirra er nefnt Sellandahólar. Norðan þeirra eru tvær vörður við götuna, sem heita Systur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hjalli, 2

SP-288:016 *Heyholt* örnefni heystæði

"Suður af bæ er stór mýri, sem nefnd er afbæjar Hjallamýri...Þar í er stórt holt, sem ehitir Heyholt.", segir í örnefnaskrá.

"Heyholt, líka nefnt Heystæðaholt. Var heyjað í mýrinni og sett saman á holtinu.", segir í ath. og viðb. við örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hjalli, 1; Ö-Hjalli, ath. og viðb.,1

SB-288:017 heimild

"Þarna [?] stutt fyrir sunnan eru gamlar tættur, sem ekki er vitað nafn á. Gæti þar hafa verið hjáleiga eða skepnuhús.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hjalli, ath. og viðb.,3

SB-288:018 *Ranhús* heimild um útihús

"Útihús í Hjallatúni höfðu nöfn: Nyrzt var Ranhús á gamla túninu.", segir í viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hjalli, viðb.,1

SB-288:019 *Mýrhús* heimild um útihús

"Útihús í Hjallatúni höfðu nöfn: Nyrzt var Ranhús á gamla túninu. Rétt sunnan og ofan við götu voru Mýrhús, þau voru tvö...", segir í viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hjalli, viðb.,1

SB-288:020 *Næst(u)hús* heimild um útihús

"Útihús í Hjallatúni höfðu nöfn: Nyrzt var Ranhús á gamla túninu. Rétt sunnan og ofan við götu voru Mýrhús, þau voru tvö, og nær bænum neðan við götu voru Næst(u)hús (alltaf sagt Næsthús), þau voru líka tvö.", segir í viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hjalli, viðb.,1

SB-289 Litlu Laugar

20 hdr. 1712. Konungsjörð. "26.1.1437 selur Þorsteinn Magnússon Birni Sæmundssyni Syðri Lauga og fleiri jarðir í Reykjadal". DI IV 565. 7.6.1528 selur Þórarinn Steindórsson Jóni Arasyni Hólabiskupi Ytri og Syðri Laugar í Reykjadal - DI IX, 454-55. 25.12.1550 eru Laugar "j vede. og þeir eru anduirdi Eyjar. og heyra með rietu til Hóla kirkju eða kongi." DI XI, 880. 27.2.1552 gefur Ormur Sturluson lögmaður Þórð Pétursson kvittan er hann seldi Jóni Arasyni Laugar í Reykjadal fyrir 26 hdr - DI XII, 344. 25.5.1560 eru Stóru Laugar seldar: "En landamerki i milli litlu Lauga og Storu Lauga i gardinn fyrir sunnan stora stein." DI XIII, 487. Í Reykdælu er getið Reykja í Reykjadal. Bærinn virðist vera þar, sem nú heita Litlu-Laugar, en Stóru-Laugar eru Laugar hinar fornu. ÍF X, 239 n.m. "Reykir og "Syðri-Laugar" mun vera sá bær, sem á síðar miðöldum er nefndur Litlu-Laugar, og munu hafa verið sjálfstætt býli frá öndverðu." LB I, 287. 1929 var Laugaból byggt úr 1/2 landinu, en Laugafell var stofnað á hluta jarðarinnar 1943. Þá hafa skólarnir eignast lóð á nyrsta hluta jarðarinnar, milli Bæjarlækjar og merkja við Stóru Laugar. Enginn búskapur er á sjálfum Litlu Laugum síðan fyrir 1985.

26.1.1437: Jarðirnar Syðri Laugar, Daðastaðir og Hólar ... liggja j reykiadal j einarstada þingum; DI IV 565

8.6.1489: Jörðin Syðri Laugar er í Einarssstaðakirkjusókn. DI VI, 657

1919: Tún 4,3 ha. þar af sléttu um 1/2. "Túnið er mýrlent, og jetur varnið úr rótina og gjörir sumstaðar dý og rotur. Enginu spilla skriður úr fjallinu og so vatnsagi, sem jetur úr rótina. Úthagar eru nægir bæði að grasi og víðáttu.."JÁM XI, 191. Laugafell stendur við brekkuræturnar og er þar víða jarðhiti. Á nítjándu öld hófst töluverð jarðeplaráækt vð laugarnar og hefur svo verið síðan. BBSÞ, 377.

SB-289:001 *Litlu Laugar* bæjarhóll bústaður

65°43.211N 17°21.203V

"Bærinn á Litlu-Laugum stendur á hjallabrún nokkurn spöl frá Reykjadalssá, en skammt frá hlíðarfæti dalbrekkunnar, og stendur bærinn, þar sem hjallinn er hæstur. Framan við bæinn í hjallabrekkunni var Varpinn. Þar var gamall öskuhaugur og rofmoldardyngjur. Þegar ég kom fyrst í Litlu-Laugar (1913) var Varpinn víða grafinn. Var þar tekin aska og rofmold til íburðar í peningshús. Nú er búið fyrir alllöngu að ryðja til í Varpanum og slétta, en túnbrekkann, þar sem Varpinn var, heitir enn Varpi. Milli Varpana og bæjar var hlaðið og bæjarstétt næst bænum." segir í örnefnalýsingu. Bærinn stendur allhált í brekkunni, á hjallabrún, sunnan við barnaskólann á Laugum. Vestast á bæjarstæðinu stendur nú steinhús með 3 burstum. Sú syðsta er elst, byggð 1926.

Trjágarður er austan og sunnanmegin við bæinn, malarvegur vestanvið en tún norðan við. Bæjarlækurinn rann áður fast upp við bæinn að norðan en hefur nú verið færður og rennur nú í skurði um 30 m norðan við bæinn.

Lítilsháttar hólmyndun sést að norðan, um 1,5 m há en að öðru leyti virðist bæjarhóllinn vera flatur. Gömul baðstofa stendur enn aftan (austan) við steinhúsið. Hún er 8 x 3,7 m að stærða að innanmáli og er torfveggur að

austan sem að mestu hefur verið rifinn. Torfþak er á húsinu en það er ekki bratt (um 30°). Norður og vesturhlíðar hafa verið klæddar bárujárn til að hlífa húsinu eftir að það lagðist í eyði, og er járníð m.a. fyrir glugga á austurhlíð. Upprunaleg timburklæðning sést enn á suðurgafli. Norðarlega á vesturhlíð eru dyr þar sem göngin komu að baðstofunni en þau tengdu hana og bæjardyr sem lengi stóðu norðan við steinhúsið sem fyrst var byggt (1926). Um 5 m eru milli baðstofunnar og steinhússins og var ekki hús eða herbergi í því sundi á því tímabili sem bæjadyr og baðstofa voru notuð með steinhúsinu. Hinsvegar var gluggalaus kofi norðan við göngin, sennilega milli þeirra ganga í nyrðri baðstofu. Fjós er undir baðstofunni og eru dyr í það nyrst á vesturhlíð, norðan við dymar í baðstofuna og hefur væntanlega verið gengt þangað niður úr göngunum. Baðstofan sjálf er öll timburklædd og skiptist í tvö jafnstór herbergi með millivegg og eru dyr með hurð á honum. Gluggar eru tveir, einn norðantil á austurhlíð og annar á suðurgafli. Úr syðra herberginu var hægt að fara niður í fjósið um hlera á gólfinu. Á fjósinu eru tvö gluggaop á suðurgafli. Fjósið er grjóthlaðið, um 1,7 m undir trégólf baðstofunnar. Baðstofan er orðin hrörleg, gat er komið á þakið syðst austanmegin og torf liggur víða á tréverki sem á þeim stöðum er orðið fúíð og stóðir og bitar sumstaðar lausir. Þar sem fúí er ekki er tréverkið hinsvegar alveg heilt og furðulítið gamallegt. Þessi baðstofa var byggð í þeirri mynd sem hún er nú eftir að Sigurjón Friðjónsson kom til Litlu Lauga 1913. Norðan við baðstofuna er grunnur undan annari baðstofu, líkri að stærð en heldur minni (7 x 3,5 m). Undir henni var einnig fjós en tóftin er nú full af mold en hleðslur sjást greinilega. Önnur göng lágu í hana frá bæjardyrum sem munu hafa verið allstórt hús, og var ekki innangengt á milli baðstofanna. Úr þessu nyrðra fjósi var ranghali til norðurs og sést í hleðslur í útganginum. Lítið þil var þar sem dyr voru á ranghalanum fast á bakka Bæjarlækjarins og er mögulegt að læknum hafi í eina tíð verið veitt inn í ranghalan. Í honum var pláss til að geyma heypoka eða tvo. Aðrar dyr hafa verið á fjósinu norðarlega á vesturhlíð en þær voru ekki notaðar á þessari öld. Sunnan við baðstofuna sem enn stendur er hlaðinn kantur sem nær um 6 m suður frá baðstofugafli og 2 m í vestur. Þetta gæti verið undirstaða undir hús en nú er þar pallur og á honum nokkur stæðileg tré. Bæjarhóllinn er a.m.k. 30 m langur frá norðri til suðurs og ekki minna en 20 m frá austri til vesturs, en hólmyndun sést eingöngu að norðvestan. Kjallari er undir steinhúsinu öllu, og er hann grafinn niður a.m.k. 1 m og sennilega meira.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir

Ö-Litlu-Laugar, 2-3; Túnakort 1917

SB-289:002 heimild um landamerki

65°43.447N 17°21.058V

"[Frá Stórasteini] lágu merkin upp hlíðina, skammt sunnan við þvottalaug sem var í Stóru-Laugalandi, en er nú í Laugavallalandi, og nokkurn spöl norðan við Garð, sem var afgirt garðland í landi Litlu-Lauga. Þarna í hlíðinni sáust leifar af gömlum merkjagarði, þegar ég man fyrst eftir (um 1913). Laust eftir 1920 var girt milli Litlu-Lauga og Stóru-Lauga og merkjalínar þá gerð bein. Færðust merkin þá ofurlítið norður, niður við ána og upp að Stórasteini, og liggur nú upp svonefndan Hólateig, sem var engjateigur syðst í landi Stóru-Lauga og kenndur við Hóla í Reykjadal." segir í örnefnalýsingu. Eyvindur Áskelsson á Laugafelli telur að garðurinn hafi einnig sést neðan við Stórastein en nú er hann horfinn með öllu. Hann lá heldur sunnar en merkin eru nú neðan við Stórastein en gæti hafa verið norðar ofan við hann. Neðan við Garð 020 hefur nær allsstaðar verið mikið rask á merkjunum. Nokkur hús standa þétt við þau, tré hafa verið gróðursett og móaflatir sléttaðar. Skurður er nú á merkjunum og vírgirðing á uppmokstrinum norðan við hann - og nær hann allt upp að heimreiðum að efstu íbúðarhúsunum. Ofan við þessi hús er hinsvegar ekki neitt sýnilegt rask; þar er stórbýfður grasmói en engin merki sjást þó um garðinn. Ofan við Garð 020 er trjárækt Litlu Laugamegin fast að merkjunum.

Þessi garður gæti hafa tengst vörslugarðinum 022

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir

Ö-Litlu-Laugar, 1

SB-289:003 heimild um landamerki

"Að sunnan voru merki áður móti Hjalla um Merkjalæk og Merkjalil og þaðan bein lína eftir vörðum austur að Þverárlandi." segir í örnefnalýsingu.

Heimildir

Ö-Litlu-Laugar, 2

SB-289:004 *Paradís* heimild um útihús

"Í túninu spölkorn suður og upp frá Víti hét Paradís. Þar mun áður hafa staðið húskofi, og hefur hann e.t.v. heitið Paradís. Þegar ég þekkti fyrst til, var þarna tóftarbrot og hét tóftarbrotið og túnið í kringum það Paradís. Nú er búið að ryðja þarna til og slétta ..." SSA af Götu húsum var tóft á dálitlum hól í mýrinni sem merkt er á túnakorti frá 1919.

Ekkert sést nú til þessa mannvirkis

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir

Ö-Litlu-Laugar, 3

SP-289:005 *Hesthústún* örnefni hesthús

"Í túninu suður og niður frá L.-Laugum, syðst í gamla túninu, hét Hesthústún. Þar hefur líklega áður staðið hesthús, en lítil merki sáust þess, þegar ég kom í L.-Laugar. [1913] ... Efst í Hesthústúni standa nú peningshúsín frá Laugafelli." segir í örnefnalýsingu.

Heimildir

Ö-Litlu-Laugar, 3-4

SP-289:006 *Kirkjuvað* heimild um vað

65°43.246N 17°21.547V

"[Bæjarlækur fellur] í Reykjadalssá, beint niður frá bænum. Þar var vað á ánni og hét það Kirkjuvað. Þegar Kirkjuvað var farið frá L.-Laugum var riðið út í ána sunnan við lækjarósinn og stefnt norður í eyri, sem þar var í ánni. Úr eyrinni var síðan riðið suðvestur á árbakkann Hólamegin. Þarna breiddi áin úr sér og var jafnan reið í vatnavöxtum. Venjulega var áin riðin norðar, þegar farið var frá L.-Laugum vestur yfir ána." segir í örnefnalýsingu. Kirkjuvað var þar sem Bæjarlækurinn rennur í Reykjadalssá, beint niður af barnaskólanum, um 150 m suður af íþróttahúsi.

Áin breytir sér ört og nú er þetta vað ekki öðrum fremra en víðast hvar er hæðarleikur að komast yfir ána á hestum.

Til skamms tíma var notað vað sem var um 150 m sunnar, en áin hefur nú líka breytt sér þar.

Heimildir

Ö-Litlu-Laugar, 4-5

SP-289:007 *Hólavað* heimild um vað

65°43.274N 17°21.748V

"Venjulega var áin riðin norðar [en á Kirkjuvaði sbr. 006], þegar farið var frá L.-Laugum vestur yfir ána. Var þá farið, ef ekki var mikið í ánni, á Hólavaði, en það var þar, sem brúin við laugar er nú." segir í örnefnalýsingu. Vaðið hefur sennilega verið norðan við brúna en þar er áin heldur breiðari.

Um 10 m norðan við brúna er áin um 15 m breið og nokkuð jafndjúp.

Heimildir

Ö-Litlu-Laugar, 5

SP-289:008 *Skipphóll* örnefni

65°43.379N 17°21.633V

"Norðan við Beinateg, niður við ána, var og er allhár melhóll, gömul skriðjökulsýta. Sá höll hét Skiphóll ... Árið 1924 var Laugaskóli ... reistur á Skiphól. ... Sunnan við Skiphól var bátлага hvílt. ... Árið 1929 var Húsmæðraskólinn á Laugum reistur. Skólahúsið stendur einnig á Skiphól, sunnar en hús Laugaskóla, á hólrimanum austan Skólatjarnar." segir í örnefnalýsingu. Í viðbót við lýsingu er nánari lýsing: "Hóllinn er hæstur nyrzt og endaði þar í allhvössu nefi, og var allbratt norður af hólnefninu niður í lægð, sem var norðan við hólinn, og eins var bratt af hólnum þar til beggja hliða, niður að Reykjadalssá að vestan, en niður í áðurnefnda lægð að austan. Hólnefnið líktist því nokkuð skipsstefni að sjá frá norðri. Hóllinn breikkaði suður frá hólnefninu, og suður frá honum, þar sem hann hafði náð meiri breidd, gengu tveir melhryggir sinn hvoru megin við hvíltina, ... Þessir melhryggir voru líkir að hæð miðað við lárétta línu og lágu nokkuð samhliða og enduðu báðir 50-60 metra suður frá háhólnum, en suður frá þeim lá Beinategurinn, og var hvíltin opin suður í Beinateginn, áður en stíflugarður var hlaðinn milli melhryggjanna ... Þegar horft var til Skiphóls suðaustan frá, t.d. frá bænum á Litlu Laugum, sem stóð nokkru hærra en Skiphóll, þá sá vel yfir hólinn og lægðina suður frá háhólnum og melhryggina beggja megin við lægðina. Þegar horft var á þessa náttúrusmíði frá þessu sjónarhorni, þá minnti það á skip. Háhóllinn með hið hvassa nef minnti á stefni, melhryggirnir á borðstokka og hvíltin á milli þeirra á skipsrými. Á þetta skip vantaði þó skutinn, því að opið var supur úr hvíltinni ... Ég efaast ekki um það að nafn hólins er dregið af lögun hans." segir í viðbótum við örnefnaskrá

Skipphóll er allt að 8 m hár að vestan og er hæstur þar og norðanmegin. Hann er ekki minna en 100 m á hvora hlið og hefur verið hæstur að norðvestan en breiðastur að sunnan og hefur hann fjarað út til suðurs. Í hann að sunnan hefur verið allstór dæld og var þar gerður sundpollur 009, nú Skólatjörn. Hóllinn hefur því verið Úlaga. Hann hefur tekið allmiklum breytingum vegna byggingaframkvæmda, verið lækkaður og hliðar hans sléttaðar.

Heimildir

Ö-Litlu-Laugar, 5-6; Ö-Litlu Laugar viðb, 11-12

SP-289:009 *Sundpollur* heimild um sundlaug

65°43.315N 17°21.596V

"Sunnan við Skiphól var bátлага hvílt. Um eða fyrir aldamótin 1900 var hlaðinn torfgarður þvert yfir hvíltina sunnanverða og laugalækjum ofan úr hliðinni veitt í hvíltina. Þarna myndaðist þá tjörn með ylvögu vatni. Þarna var kennt sund á námskeiðum í mörg ár. Í daglegu tali var þessi tjörn kölluð Sundpollurinn eða Litlu-Lauga sundpollur, og staðurinn þar sem sundpollurinn var, var jafna kallaður Sundpollur, þó ekkert vatn væri í

pollinum, sem oftast var, nema meðan sund var kennt, sem helzt var á vorin. Eftir að Laugaskóli var reistur, var tjörmin stækkuð og löguð til, og er nú jafnan nefnd Skólatjörn." segir í örnefnalýsingu. Þar sem sundpollurinn var er nú stór tjörn með 2 hölmum, milli Laugaskóla og yngra íþróttahús en eldra íþróttahús og húsmærðaskóli eru á austurbakka tjarnarinnar. Húner um 80x40 m að stærð og hefur sundpollurinn án efa verið mun minni. Allt umhverfi tjarnarinnar hefur verið lagað til, tré gróðursett á bakkanum og hliðar Skiphóls sem vita að tjörminni sléttast.

Hvergi sjást merki um fyrirhleðslu eða lækjarveituna.

Heimildir

Ö-Litlu-Laugar, 6

SP-289:010 Lækjarhús heimild um fjárhús

65°43.234N 17°21.196V

"Norðan Bæjarlækjar, skammt norður frá bænum og aðeins ofar, var fjárhús, sem hét Lækjarhús." segir í örnefnalýsingu. Bæjarlækurinn hefur nú verið færður til norðurs, norður fyrir staðinn þar sem Lækjarhús stóðu. Þau voru innan við 20 m norðan og austan við NA horn bæjarins sem enn sést sbr. 001.

Túnaskiki milli bæjarhúss og afleggjara að sumarbústað sbr. 012 og er hann á bakka skurðar sem Bæjarlækur rennur nú í. Húsið var áður í túni, í jaðri bæjarhóls en l'kur rann á milli.

Hættumat: hættu, vegna ábúðar

Heimildir

Ö-Litlu-Laugar, 6; Túnakort 1917

SP-289:011 Gerðishús heimild um fjárhús

65°43.277N 17°21.066V

"Norðar og ofar á túninu [en Lækjarhús 010] voru tvö fjárhús með lítilli hlöðu milli. Þau hús hétu Gerðishús og eru nú horfin. Túnið í kringum húsin hét Gerðistún. ... syðra hús barnaskólans (reist 1965) er neðan við Gerðistún, rétt ofan við Skollatungu" segir í örnefnalýsingu. Gerðishús voru í brekkunni ofan við sparkvöllinn sem er ofan við syðra hús barnaskólans á Laugum, beint neðan við kjaftinn á litlu lækjargili sem síðan rennur í bæjarlækinn, ívið ofar en beint norður af Stórhúsum 012, um 70 m frá þeim og um 120 m frá bæjarhól 001.

Slétt túnflöt ofan við sparkvöll. Brekkunni var allri rutt niður er völlurinn var gerður og er örvænt um að nokkuð sé eftir af mannvirkjaleifum á þessum stað.

Hættumat: hættu, vegna ábúðar

Heimildir

Ö-Litlu-Laugar, 6-7; Túnakort 1917

SP-289:012 Stórhús heimild um fjárhús

65°43.223N 17°21.052V

"Ofan við bæinn, sunnan Bæjarlækjar, efst á túninu, var fjárhús og hesthús og heytóft á milli. Þau hús hétu Stórhús." segir í örnefnalýsingu. Stórhús voru þar sem nú er sumarbústaður um 110 m austan og ofan við bæjarhól 001. Húsin náðu lengra til bæði norðurs og suðurs en sumarbústaðurinn, a.m.k. 5 m til Húsin hafa staðið á hólbungu efst í túni og Bæjarlækur fallið skammt norðan við. Nú er sumarbústaður á hússtæðinu og ræktaður garður í kring - trjárækt ofan við.

Hesthúsið var syðst í röðinni.

Hættumat: hættu, vegna ábúðar

Heimildir

Ö-Litlu-Laugar, 7

SP-289:013 Götuhús heimild um fjárhús

65°43.206N 17°21.035V

"Skammt suður frá [Stórhúsum 012] voru tvö fjárhús sambyggð með hlöðu bak við. Þau hétu Götuhús, kennd við reiðgötu, sem lá frá bænum rétt sunnan við húsin og áfram upp dalbrekkuna upp á heiðina." segir í örnefnalýsingu. Nánari lýsing er í viðbótum Áskels Sigurjónssonar við lýsinguna: "Þarna í vinkilbeygjunni [á túngarðinum 022], sem fjær var brekkunni, stóðu peningshús (fjárhús), þegar ég kom hingað í Litlu-Laugar 1913, og stóðu allengi eftir það. Þau hétu Götuhús og voru kennd við reiðgötu, sem lá frá bænum upp túnið til heiðarinnar, og lá gatan rétt sunnan við Götuhúsin ... Götuhúsin voru, þegar ég kom hingað, tvö sambyggð fjárhús og sneru dyrum og stöfnum í vestur (þ.e. frá brekkunni). Bak við fjárhúsin var þurrheyslaða, og sneri ris hennar þvert á ris fjárhúsanna. Þessi hús voru öll með veggjum úr torfi og grjóti og með torfpaki ... orðin fornleg, þegar ég man fyrst eftir. Þessi hús höfðu verið byggð þannig, að norðurveggur þeirra var í gamla vallargarðinum, þar sem hann lá í vestur frá heiðarbrekkunni, en framstafnar húsanna voru í sömu línu og vallargarðurinn, þar sem hann lá suður frá vinkilbeygjunni, sem áður er getið. Líklegt er, að hlið hafi verið á vallargarðinum sunnan við húsin, þar sem reiðgatan lá, en ummerki um það voru horfin." Götuhús voru á hólbungu efst í túninu, 40-50 m sunnan við Stórhús og 10-20 m neðar en á mótis við það.

Breið hólbunga í túni, slétt að ofan.

Af lýsingu á vörslugarði 022 að dæma hefur Götuhús verið byggð við hann en á túnakorti frá 1917 er túnjaðar sýndur austar og sá garðbútur sem nú sést virðist hafa heldur of austarlega stefnu til að hafa getað tengst þessu

húsi.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir

Ö-Litlu-Laugar, 7; Ö-Litlu Laugar viðb, 20-21.

SÞ-289:014 heimild um leið

"Þau hétu Götuhús, kennd við reiðgötu, sem lá frá bænum rétt sunnan við húsin og áfram upp dalbrekkuna upp á heiðina." segir í örnefnalýsingu. Bíslóð liggur nú í sneiðing upp brekkuna til norðausturs ogan við Götuhús. Hann liggur upp að Garði 020 en grein liggur líka upp á heiðina. Slóðin er sennilega á svipuðum stað og göturnar voru. Þær hafa þá legið upp túnið sunnan við Götuhús og sveigt síðan til norðurs á ská upp brekkuna sem er allbrött á þessum stað.

Heimildir

Ö-Litlu-Laugar, 7

SÞ-289:015 *Kvíakinn* örnefni kvíar

"Ofan við túnið, suður og upp frá bænum, neðst í heiðarbrekkunni heitir Kvíakinn. ... Nú er þar skógræktarreitir afgirtur frá Laugafelli og L.-Laugum" segir í örnefnalýsingu. Í viðbótum við hana segir ennfremur: "Þegar ég, ..., fluttist hingað að Litlu-Laugum árið 1913, þá voru hér engar kvíar og engar kvíar og engin mannvirki sýnileg hér heima við bæinn, sem talað var um sem menjar um kvíar. Ekkert örnefni man ég til ég heyrði, sem tengt var fráfærum annað en Kvíakinnina. Í Kvíakinninni sjálfri sáust engar rústir eftir mannvirki. Hún var þurrlind hlíðarkinn, vel gróin vallendisgróðri. Þar sáust hinsvega greinilega fjárstígar, sem lágu skáhallt suður og upp til heiðarinnar. Þessir stígar voru grónir grasi, þegar ég kom hingað, og auðséð var, að sauðfé hafði ekki runnið eftir þeim daglega undanfain ár. Ég efast hinsvegar ekki um, að þessir stígar voru eftir kvíær, sem þarna höfðu runnið að og frá kvíum fyrr á **Heimildir**

Ö-Litlu-Laugar, 7; Ö-Litli Laugar viðb, 13-14

SÞ-289:016 heimild um leið

"Ofan við túnið, suður og upp frá bænum, neðst í heiðarbrekkunni heitir Kvíakinn. Þar voru götur og fjárstígar í vallendisbrekku. Nú er þar skógræktarreitir afgirtur frá Laugafelli og L.-Laugum." segir í örnefnalýsingu. Í viðbótum við hana segir ennfremur: "Í Kvíakinninni sjálfri sáust engar rústir eftir mannvirki. Hún var þurrlind hlíðarkinn, vel gróin vallendisgróðri. Þar sáust hinsvega greinilega fjárstígar, sem lágu skáhallt suður og upp til heiðarinnar. Þessir stígar voru grónir grasi, þegar ég kom hingað, og auðséð var, að sauðfé hafði ekki runnið eftir þeim daglega undanfain ár. Ég efast hinsvegar ekki um, að þessir stígar voru eftir kvíær, sem þarna höfðu runnið að og frá kvíum fyrr á tímum."

Heimildir

Ö-Litlu-Laugar, 7; Ö-Litli Laugar viðb, 13-14

SÞ-289:017 *Litli-Bæjarhóll* heimild um leikvöll

"... rétt ofan við Kvíakinn eða efst í henni er annar melhóll, sem kallaður var Litli-Bæjarhóll, en það mun vera ungt örnefni. Á litla-Bæjarhól höfðu bömin á L.-Laugum og Laugafelli búskap sinn, en þó öllu fremur á lítilli hólbungu aðeins norðar, sem þau nefndu Perluhól, en þar óx mikið af vorperlu." segir í örnefnalýsingu.

Heimildir

Ö-Litlu-Laugar, 7

SÞ-289:018 *Ytra-Vörðutyppi* heimild

"Suður og upp á Brúnum voru Ytra- og Syðra-Vörðutyppi. Syðra-Vörðutyppi var á svonefndu Helluholti, en það er suður við Laugabólsmarki." segir í örnefnalýsingu Litlu Lauga. Í lýsingu Laugabóls er það orðað svo: "Norður og upp á brún er holt sem heitir Helluholt og á því var reist varða, sem heitir Syðra-Vörðutyppi. Ögn norðar er Ytra-Vörðutyppi á nafnlausu holti." "Syðra- og Ytra-Vörðutyppi munu tilheyra Litlu-Laugum" er haft eftir Tryggva Sigtryggssyni í athugasemdum við örnefnalýsingu **Heimildir**

Ö-Litlu-Laugar, 8; Ö-Laugarból, 1; Ö-Laugarból Aths.

SÞ-289:019 *Selás* örnefni sel

"Suður frá Lágafelli eða Fellsenda gengur Selás og nær suður að Klofum, sem nú eru í landi Laugabóls. Selásinn er nokkru lægri en Lágafellið, en er þó á háheiðinni. Vesturhlíð Seláss er nefnd Selásshlíð." segir í örnefnalýsingu Litlu Lauga. Í örnefnalýsingu Laugabóls er einnig sagt frá Selási: "Hæsti ásin á heiðinni heitir Selás. ... Sunnar er svæði sem nefnt er Víðrar. Það nær einnig í Hjallaland en er þar nefnt Víðimóar. Það nær og í Þverárland. Seláshlíð er nefnd hlíðin vestan í Selás, og Seltættur eru vestan við Selásinn. Rétt hjá tóftunum er nokkuð stór lækur, sem heitir Sellækur; Hann kemur ofan úr ásnunum. Norðarlega við ásin er mýrarfláki, sem heitir Flaga og nær norður í Litlu-Laugaland." Í yngri lýsingu örnefna í Laugabólslandi segir svo: "Vestan undir

Selási, fremur norðarlega, kemur Sellækur og rennur niður að Sjónarhólsás og hverfur þar. Ofarlega við Sellæk er Selið. Standa veggir þar furðu greinilegir, en önnur mannvirki ógreinileg."

Heimildir

Ö-Litlu-Laugar, 9; Ö-Laugaból, 1-2; Ö-Laugaból 2, 2

SB-289:020 Garður heimild um kálgarð 65°43.358N 17°20.928V

"Á hjalla í hlíðinni ofan við Hvítabergr er garðland og var áður fyrr girt garði úr torfi og grjóti. Ekki veit ég aldur þessa garðs, en kartöflur voru ræktaðar þarna nokkru fyrir aldamótin 1900. Á Litlu-Laugum og næsta nágrenni hét garðland þetta Garður, en út í frá var það nefnt Litlu-Lugagarðar. Jarðhiti var í Garðinum og þar áttu laugar upptök sín, og voru þrjár vatnsmestar og báru sérstök nöfn: Syðri-Garðslaug, Ytri-Garðslaug og Einarstaðagarðslaug. Syðri-Garðslaug og Ytri-Garðslaug voru áður fyrr leiddar í skurðu eða farvegi heim í Bæjarlæk, og var Bæjarlækurinn ylvogur í þá daga. Nú er Syðri-Garðslaug notuð til upphitunar húsa á L.-Laugum og Laugafelli, en Ytri-Garðslaug og Einarstaðagarðslaug eru notaðar til upphitunar Laugaskóla. Garðlandið tilheyrði allt Litlu-Laugum, en það var nytjað frá fleiri bæjum gegn leigugjaldi. Hétu garðshlutarnir ýmsum nöfnum og voru kenndir við bæina, sem þeir voru nytjaðir frá, eða bænduma, sem höfðu þá á eligu. ... Nú er hinn gamli vörslugarður um Garðinn að mestu horfinn, enda hefur honum ekki verið haldið við, en sumstaðar verið rutt um." segir í örnefnalýsingu. Gerður er uppi í fjallshlíðinni um 250 m austan við efstu hús í byggðinni á Laugum og um 50 m hærra. Hann er um 50 m sunnan við merki við Stóru Laugar og er um 150 m frá norðri til suðurs og 50 m frá austri til vesturs. Rétt neðan við NV horn garðsins er stór heitavatnstankur á brekkubrúninni. Enn eru ræktaðar kartöflur á þessum stað, en aðiens í hluta garðsins og mun uppskera hafa dregist saman undanfarin ár.

Áður en ræktun hófst hefur verið deiglendur mói á þessum stað með heitum uppsprettum og djúaveitum. Kartöflugarðurinn hefur verið gerður í brekku sem hallar til VSV og endar á hjalla í brekkunni. Kartöfluræktinni hefur fylgt talsvert rask í garðinum sjálfum og í kringum hann.

Nýlegir garðar eru norðan við kartöflugarðinn. Þar hefur læk verið veitt í skurð, frá garðinum og myndar uppmoksturinn ójafnt garðlag. Allhátt garðlag er einnig fyrir kjafti gilsins við norðausturhorn garðsins, vélgert. Grjóthlaðið garðlag er enn fyrir mestum hluta austurhlíðar kartöflugarðsins. Á einum stað norðantil hefur verið grafið frá garðlaginu að innan og þar virðist það vera allt að 3 m hátt, en í raun hefur það víðast verið um 1,5 m hátt og um 2 m breitt, tvöföld grjóthleðsla með fyllingu á milli. Samtals er garðlagið á um 130 m kafla og eru tvö stór vik í það. Vegarslóði liggur upp að garðinum að sunnan og kemur hann upp að garðlaginu þar sem þar fjarar út við suðausturhorn kartöflugarðsins. Slóðin liggur meðfram garðlaginu að austan en opnast svo í gegnum það á miðri austurhlíð. Laugaop eru víða í garðinum en þau stærstu eru öll vestast, á brúninni og hefur verið byggt yfir þau öll. Sunnan við kartöflugarðinn, fast austan við vegarslóðina sem liggur að garðinum að sunnan er lítil tóft úr torfi og grjóti. Sennilega kartöflugeymsla frá 20. öld.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir

Ö-Litlu-Laugar, 10

SB-289:021 Kjarnagerði heimild

"Þá er hér sunnar [en Breiðanes] upp við brekkuna gamalt eyðibýli, sem heitir Kjarnagerði. Neðan þess niður við á er Kjarnagerðishvammur. Engjastykki kringum Kjarnagerði og niður að ánni sunnan Breiðaness, var kallað Kjarnagerðisstykki. Niður af Kjarnagerði er Kjarnagerðisflæða ... Í brekkunum upp af Kjarnagerði er Kjarnagerðislækur, og hjallar þar ofar heita Kjarnagerðishjallar." Í yngri lýsingu örnefna í landi Laugabóls segir svo: "Neðan undir brekkunni, sunnarlega í landi Laugabóls (Breiðaness) er Kjarnagerði. Þarna voru lengi beitarhús, og stóðu þar allmikil veggjabrot, þar til alndið var brotið til ræktunar. Torfgarður var hlaðinn um gerðið og haldið við fram undir lok síðustu aldar. Auk þess vottaði fyrir garði um allmikið stærra svæði, en var að mestu horfinn í mýrina, áður en mýrin var framræst. Á Kjarnagerði var búið nokkur ár seint á síðustu öld. Auk þess virtust þar vera menjar löngu liðinnar búsetu." Mjög var deiglent á þessum stað bæði innan gerðis og utan. Þessar tóftir eru nú alveg horfnar.

"Kjarnagerði er eyðibýli syðst í Litlaugalandi, sem byggt var skamma hríð á 19. öld, en hvorki fyrir né síðar." LÞ I

Heimildir

Ö-Laugaból, 1; Ö-Laugaból 2; LÞ I, 288

SB-289:022 heimild um vörslugarð

Vörslugarður lá í kringum túnið og raunar miklu stærra svæði. Garðurinn byrjaði á hól neðan og vestan við Liltu Laugabæinn og lá þaðan í sveig til suðurs og síðan austurs og enn síðar til norðurs á mótis við Götuhús. Þau virðast hafa verið byggð upp við garðinn en norðan við þau klofnaði hann í tvennt og lá vestari garðurinn yfir að Stórhúsum en sá austari stefnir lengra upp í brekkuna og sést hann þar enn ofan og SA við sumarbústað sem stendur á hússtæði Stórhúsa. Garður þessi er allt að 3 m hár að innan (vestan) enda er hann þar byggður á brún

neðst í brekkunni ofan við túnið. Að austan er hann um 1,5 m hár. Hann er um 2 m breiður og sést á um 30 m kafla. Norðan við Bæjarlæk lá garðurinn ofan við Gerðishús en beygði svo upp í brekkuna upp á móts við efsta hluta kartöflugarðsins 020 og tengdist síðan garðinum sem er fyrir austurhlíð kartöflugarðsins og síðan í merkjagarðinn 002 og má samkvæmt þessari lýsingu líta á þetta allt sem sama garðinn.

Garðurinn hefur legið um móa í brekku ofan við bæinn og síðan fyrir suðurhlíð túnsins en að öðru leyti um óræktuð svæði.

Fyrir utan spottann suðaustan við sumarbústaðinn ofan við Litlu Laugar sést hvergi til þessa garðlags. Áskell Sigurjónsson segir svo frá þessum garði: "Þegar ég kom hingað í Litlu-Laugar vorið 1913, var engin vallargarður hér kringum túnið. Að vísu sáust leifar af túngarði, en hann var löngu fallinn úr gildi og engin vörn í honum lengur. Ekki man ég til þess, að ég heyrði nokkurn tala um þennan farna garð. Hann var orðinn svo þýðingarlaus, að hann var aldrei nefndur á nafn svo ég muni. ... Eins og fyrr segir, sáust leifar af gömlum túngarði hér á Litlu-Laugum 1913, þegar ég man fyrst, hvernig hagaði hér. Reyndar sér enn í dag merki eða minjar um þennan garð, þar sem þurrlent er og jarðvegi hefur ekki verið bylt til. Á köflum eru þó öll merki um hann horfin. ... [Gamla vallargarðsins] sáust einna gleggst merki þarna neðan við þennan Bæjarhólsrinda og neðan við Kviakinnina. Neðan við Bæjarhólsrindann nyrzt sást gleggst fyrir þessum gamla vallargarði. Þar var hann ávalur hryggur, gróinn vallendisgróðri, og var bratt vestur af honum niður á túnið, en þar stóðu Stórhúsi efst á túninu beint upp frá bænum. Ofan við vallargarðinn þarna var dálítil hvílt, u.þ.b. tveim fetum lægri en garðurinn, og var hún um 4-5 metra breið upp að brekkufætinum. Ég hugsa, að þarna hafi verið tekið efni í garðinn, þegar hann var hlaðinn upphaflega. Þarna var þurrlent og engir vatnsfarvegir. Þarna liggur garðurinn í beina stefnu suður með brekkufætinum á um 60 metra kafla. Þar er vinkilbeygja á garðinum, og liggur hann þar þvert vestur frá brekkunni á um 25 m kafla. Þá er önnur vinkilbeygja á garðinum, og frá henni liggur hann beina línu suður með brekkunni (þ.e. Kviakinninni), en þá fjær henni en áður. Þarna í vinkilbeygjunni, sem fjær var brekkunni, stóðu peningshús (fjárhús), þegar ég kom hingað í Litlu-Laugar 1913, og stóðu allengi eftir það. Þau hétu Götuhús ... Þessi hús höfðu verið byggð þannig, að norðurveggur þeirra var í gamla vallargarðinum, þar sem hann lá í vestur frá heiðarbrekkunni, en framstafnar húsanna voru í sömu línu og vallargarðurinn, þar sem hann lá suður frá vinkilbeygjunni, sem áður er getið. Líklegt er, að hlið hafi verið á vallargarðinum sunnan við húsinn, þar sem reiðgatan lá, en ummerki um það voru horfin. ... hinn gamli vallargarður sást ekki þarna [neðan við Kviakinn þar sem Svarðargrafir voru], eins og hann hefði sokkið í mýrina.

Heimildir

Ö-Litlu Laugar viðb, 16-22

SB-289:023 heimild um útihús

Um 20 m ofan (austan) við Stórhús 012 er sýnt útihús á túnakorti. Það hefur verið um 2 m utan við túnjaðarinn á suðurbakka Bæjarlækjarins. Eyvindur Áskelsson á Litlu Laugum man eftir tóft á þessum stað en telur að hún hafi frekar verið af byggingu sem aldrei var lokið við að reisa.

Nú trjárækt tilheyrandi sumarbústað á afgirtri lóð sunnan við Bæjarlæk.

Engin merki sjást nú um þessa byggingu.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir

Túnakort 1917

SB-289:024 Messuvað heimild um vað

"Norður úr Breiðanesi var Kirkjuvað á ánni [Reykjadalsá], þar sem nú er rafstöðvarlónið. Aðrir vilja nefna það Messuvað, og það nafn mun vera notað t.d. frá Hólum." segir í eldri örnefnalýsingu Laugabóls en í þeirri yngri segir svo: "Norðanvert við Breiðanes lá vegurinn [026] vestur yfir ána, og hét þar **Heimildir**

Ö-Laugaból, 1; Ö-Laugaból 2, 2

SB-289:025 Geitakofahjalli örnefni geitakofi

"Í brekkunni suður og upp frá Laugabóli er lítill hjalli, Geitakofahjalli (ekki gamalt nafn)."

Heimildir

Ö-Laugaból 2, 2

SB-289:026 Kirkjugötur heimild um leið

"Meðfram Reykjadalá vottaði fyrir gömlum götum, sem ýmist lágu austan eða vestan ár og hétu Kirkjugötur."

Heimildir

Ö-Laugaból 2, 3

SB-289:027 Grænatóftarbrot heimild

"Grænatóftarbrot hét vallgróið tóftarbrot við brekkufót spölkorn sunnan við Grjótlæk. Merki sáust þarna um steinahleðslu eða veggjagerð, og var þó allt grasi gróið og jarðvegurinn ræktarlegur. Líklegt tel ég, að þarna hafi

verið stekkur áður fyrr, en engar sagnir heyrði ég um það. ... þar hefur engu verið hróflað enn." segir Áskell Sigurjónsson í viðbótum sínum við örnefnalýsingu jarðarinnar.

Heimildir

Ö-Litlu Laugar viðb, 6, 23-24

SB-289:028 Svarðargrafir heimild um mógrafir

"Svarðargrafir heitir gömul rúst af svarðargröfum ofan við Paradísartún, en neðan við Kvíakinn. Tryggvaskurður [handgrafinn] liggur frá Svarðargröfum niður túnið, niður undir peningshúsin í **Heimildir**

Ö-Litlu Laugar viðb, 6

SB-289:029 heimild um vörslugarð

"Ekki var þó túnið á Litlu-Laugum alveg óvarið fyrir ágangi búfjár. Nokkrum árum áður en foreldrar mínir fluttu hingað, höfðu bændurnir, sem þá bjuggu á Litlu-Laugum ráðizt í þá framkvæmd að gera vörzluskurð og vörzlugarð spólkorn sunnan við túnið. ... Bændurnir breyttu farvegi Grjótlækjar á þann hátt, að þeir grófu nýjan farveg fyrir vatnið í Grjótlæk, beint niður mýrarnar alla leið niður í Reykjadal. Þessi ný farvegur var nokkuð sunnar (ca. 20-30 metrum) en gamli farvegurinn. Þessi ný farvegur Grjótlækjar var svo djúpur og breiður, að skepnur fóru naumaast yfir hann. Einnig var hlaðinn grjótgardur upp brekkuna norðan við Grjótlækinn. Hlið var á þeim grjótgardi rétt neðan við brekkuna og þar greiðfært suður yfir Grjótlækinn. Grind var höfð í hliðinu, og ef það var lokað, þá var Grjótlækurinn og gardurinn norðan hans girðing, sem var vöm fyrir ágangi búfjár sunnan frá. Á sumrin voru kýr og hestar höfð fyrir sunnan Grjótlæk, og í heiðinni, þegar á sumarið leið. Sauðféð var rekið á afrétt austur á Reykjaheiði snemma sumars og gekk þar til gangna. Var túnið og engið norðan við bæ þannig varið ágangi."

Heimildir

Ö-Litlu Laugar viðb, 16-17

SB-289:030 garðlag

Uppi í heiðinni ofan við bæinn er garður sem liggur þvert yfir land jarðarinnar og langt út fyrir hana í báðar áttir.

Heimildir

Ö-Litlu Laugar viðb, 16-17

SB-290 Stóru-Laugar

1712: Jarðardýrleiki 60 hdr. Útkirkja. "Selstöðu með tilliggjandi landi á jörðin á heiðinni framm frá Reykjadal í Laugatúngu,...", er metin á 10 hdr. Laugar Holl, forn eyðihjáleiga fyrir utan sjálft heimatúnið." JÁM XI, 191-2. Jarðarinnar er getið í Reykdælu og nefnist þá Laugar. FÍ X, 239. 25.5.1560: Skipti á Stóru-Laugum fyrir Haftralæk..."ad [til]greindur Torfi [bóndi Þorsteinsson] selldi...Sira Sigurdi Jonssyni jörðina alla stóru Lauga í Reykiadal með aullum gognum og gæidum, eignum og itaulum í iordu og á sem greindri iordu fylgt hefur að fornu og nyu og frekast með laugum að fylgia til laugligrar ummerkia við onnur laund það fremsta hann var eigandi að ordinn. Sagdi Torfi bóndi það landamerki á milli Andottstada og stóru Lauga gard þann sem geingi ofan epter fiallinu og vr þeim gardzenda rettsine ofan í á. En landamerki í milli lithlv lauga og stóru Lauga í gardinn fyrir sunnan stóra stein...land fram á heidi með ummerkium ed kallad er Laugabugar. skogarpart ætti og Laugar yfer uid fliot með vmmmerkivm er kalladur uæri Laugafleki. torfskurd i Torfdal i Hola land sem uid þirfti. og Laugar ættj ueidi i Reykiadalsá fyrir sinu landi." DI XIII, 486-7. "Árið 1712 er jörðin hin eina í hreppnum, sem er í sjálfsábúð. Þá býr þar Hólmfríður Björnsdóttir sýslumannsekkja, mjög rík og á margt jarða." LÞ I, 288. Á Stóru-Laugum hafa, í seinni tíð, bæði risið nýbýli og íbúðarhús: Nýbýlið Laugavellir, stofnað 1938 á 1/4 hluta Stórulauga, nú orðið hálfenda Stórulauga; 1980, Laugarberg, íbúðarhús í landi Stórulauga, 7,8 ha. lands; Laugagerði, íbúðarhús í landi Stórulauga byggt 1965-66, á 600 fermetra lóð. BBSÞ, 367-71.

1919: Tún 8,6 ha. þar af sléttað u.þ.b. 1/2 "Enginu spillir vatnságangur úr f<j>allinu, sem jetur úr rótina og gjörir mosa og rótleysu, so engið sprettur þar fyrir lítt. Úthagar eru mjög litlir að víðáttu en sámilega grösugir." JÁM XI, 192. Stórulaugar var talin ein besta jörð sveitarinnar. Þar hafa nú verið ræktuð mikil tún og er brekkan fyrir neðan mjög grasgefin. Á Stórulaugum er jarðhiti og eru hús hituð upp með laugarvatni. BBSÞ, 367-71. Stórulaugar standa í brekkurótum niður af Hvítafelli. Jörðin á mikið engi og frjótt út og niður á láglandið, og nefnist þar Stórulauganes. Það er mjög grasgefið en ekki greiðfært. Í brekkunum suður og upp af bænum er mikill jarðhiti." LÞ I, 288

SB-290:001 Stórulaugar bæjarhóll bústaður

Heimildir

Túnakort 1919

SB-290:002 heimild um hálfkirkja

STÓRU LAUGAR Í REYKJADAL (SP) (EINARSSTAÐAANNEXÍA) – HÁLFKIRKJA
25.1560 Sagdi Torfi bondi [Þorsteinsson seljandi] þar a Laugum til halfkirkju skyllðar. – DI XIII, 487
fram yfir 1712; (PP, 307). "Hálfkirkja er hjer og embættað þá heimamenn sacramentast." JÁM

Heimildir

DI XIII, 487; JÁM XI, 191

SP-290:003 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-290:004 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-290:005 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-290:006 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-290:007 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-290:008 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-290:009 garðlag landamerki

"Að norðan eru merkin móti Öndólsstöðum skammt norðan við Músabrotseyri við Reykjadalssá, um sunnanvert Langholt, bein lína upp í Varnargil. Þegar kemur upp á brún liggja merkin um Flóa, sem er drög að Þegjandisdal. Þaðan liggja þau u Selhlíð i Hvítafellinu, og mótur þar fyrir gömlu garðlagi, sem hefur verið talið merki milli Stórulauga og Öndólsstaða.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Stórulaugar, 1

SP-290:010 *Selhlíð* örnefni sel

"Þaðan liggja þau [merkin] upp Selhlíð í Hvítafellinu, og mótur þar fyrir gömlu garðlagi [nr.9], sem hefur verið talið merki milli Stórulauga og Öndólsstaða.", segir í örnefnaskrá. Selhlíðin er norður af Hrossadölum en ekki suður af...", segir í viðbótum við örnefnaskrá.

"Gamlar seltóftir sjást í Selhlíð. Ekki man ég [Aðalgeir Aðalsteinsson, heimildarmaður] nú hvort þær eru í Stórulauga-eða Öndólsstaðalandi.", segir í viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Stórulaugar, 1; Ö-Stórulaugar viðb., 1,2

SP-290:011 *Stekkjardalur* heimild um stekk

"Sunnan og neðan við Skeiðflöt í landi Stórulauga er Stekkjardalsholt, og lægð þar í olnboga milli tveggja holta heitir Stekkardalur. Þar eru gömul tóftarbrott eftir stekk, gróin og forn.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Stórulaugar, 1

SP-290:012 *Laugavað* heimild um leið

"...Nes. Það er upp og suður frá Músabrotseyri. Áfram með ánni er Laugavað. Við það er Vaðhóll, sem er eins og endi á hrygg, sem liggur á ská til árinna.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Stórulaugar, 1

SP-290:013 *Brautarvað* heimild um leið

"Vestur af Vaðhól er eyri, sem heitir Laugavaðseyri. Vegurinn lá svo ofar, norðan við Stórulaugatún og yfir ána á vaði, sem heitir Brautarvað.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Stórulaugar, 2

SB-290:014 heimild um leið

"Vestur af Vaðhól er eyri, sem heitir Laugavaðseyri. Vegurinn lá svo ofar, norðan við Stórulaugatún og yfir ána á vaði, sem heitir Brautarvað [nr.11]. Þar lá vegurinn yfir á Lönguhlíðarhrygg vestan við Reykjadalásá.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Stórulaugar, 2

SB-290:015 Réttarhús heimild um fjárhús

"Fjar neðan við Stórulaugatún var Réttarhús. Það var 40 kinda hús.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Stórulaugar, 2

SB-290:016 Laugarhóll bæjarstæði býli

"Þar norðan við túnið á Fitinni er smáholt, sem heitir Einbúi, þar er nú braggi. Upp af Fit er gamalt eyðibýli, sem nefnt er Laugarhóll.", segir í örnefnaskrá.

"Það fór í eyði um 1880.", segir í örnefnaskrá. "Laugar Holl, forn eyðihjáleiga fyrir utan sjálft heimatúnið. Hefur í eyði legið hjer um 40 ár, nema fyrir tveimur árum bygðist hún um eitt ár og eyðilagðist í fyrravor...Fóðrast kunni kýr á sjálfu kotinu og þeim slægjum sem því fylgir, en þar að auk var hjáleigunni lagt nokkuð af heimavellinum."JÁM XI "Laugarhóll var fornt býli utan og neðan við túnið. Það fór í eyði um 1670 og var aftur byggt um eitt ár 1710. Síðan vita menn ekki um byggð þar fyrir en frá 1844-1880. Þann tíma bjuggu þar alls sex bændur...Jarðatal Johnsen nefnir þessa hjáleigu Laugaból eða Laugasel, en ekki kannast menn nú við þau nöfn á þessum stað."Lb I "...óbyggilegt vegna **Heimildir**

Ö-Stórulaugar, 2; JÁM XI, 192; Lb I, 289; SSÞ, 111

SB-290:017 Kvíhús heimild um kvíar

"Ofan við tún var Kvíhús, og Kvíaból [nr.18].", segir í örnefnaskrá. "Kvíhús stóð við vallargarðinn ca. 70-90 m utan og ofan við bæinn.", segir í viðbótum við örnefnaskrá.

"Ekki er mér [Aðalgeiri Aðalsteinssyni, heimildarmanni] kunnugt um, hvort nokkur veit, hvenær síðast var fært frá á Stórulaugum, en faðir minn taldi að faðir sinn, Aðalgeir Davíðsson, hefði verið meðo fyrstu bændum að hætta fráfarum. Hefur trúlega verið nálægt aldamótum.", segir í viðbótum við **Heimildir**

Ö-Stórulaugar, 2; Ö-Stórulaugar viðb., 2

SB-290:018 Kvíaból heimild um kvíar

"Ofan við tún var Kvíhús [nr.17], og Kvíaból.", segir í örnefnaskrá. "Kvíhús stóð við vallargarðinn ca. 70-90 m utan og ofan við bæinn. Kvíaból þar rétt ofan við.", segir í viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir

Ö-Stórulaugar, 2; Ö-Stórulaugar viðb., 2

SB-290:019 Hesthúsvöllur örnefni hesthús

"Neðan við gamla húsið sunnan lækjar er Hesthúsvöllur, norðan og neðan við Fjóstungu [nr.20]. Fjóstunga er túnið neðan við Stóru-Laugabæ, milli Bæjarlækjar og Gerðulágar.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Stórulaugar, 2

SB-290:020 Fjóstunga örnefni fjós

"Neðan við gamla húsið sunnan lækjar er Hesthúsvöllur [nr.19], norðan og neðan við Fjóstungu. Fjóstunga er túnið neðan við Stóru-Laugabæ, milli Bæjarlækjar og Gerðulágar.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Stórulaugar, 2

SB-290:021 vallargarður garðlag

Vallargarður í túni hér og þar; búið að slétta hann yst og neðst í túni, við Þríhyrnu og svo er hann sunnan við Gerðulág.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Stórulaugar, 2,3

SB-290:022 *Valhöll* garðlag rétt

"Sunnan við Fjóstungu [nr.20] er farvegur ofan úr brekku. Það er Gerðulág. Sunnan við Gerðulág eru ýmis nöfn...Þúfublettur stórþýfður heitir Víti, sunnan við Gerðulág upp við vallargarð [nr.21]...Suður af Víti var garðlag, næstum því ferhyrnt, sem hét Valhöll.", segir í örnefnaskrá. "Valhöll, er svo heitir, forn hringur, eða stór tóft, suðaustantil í túninu." ÁÓG

"Fyrir fáum árum kom bréf um að þetta svæði væri friðlýst, en þá var búið að slétta það að nokkru. Þegar það var sléttað, varð ekki vart við nokkurt grjót. Þetta er annaðtveggja fjárrétt eða heygarður.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Stórulaugar, 3; ÁÓG, Fornleifaskrá, 53

SB-290:023 *Ytri-Hörgshús* heimild um útihús

"Hér var allt fullt af kofum, sem nú eru flestir horfnir. Hér voru tvær tættur, Ytri-Hörgshús og Syðri-Hörgshús [nr.24] á Hörghúshólum. Ytri-Hörgshús eru enn uppistandandi.", segir í örnefnaskrá.

"Engin sögn fylgir þessum kofum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Stórulaugar, 3

SB-290:024 *Syðri-Hörgshús* heimild um útihús

"Hér var allt fullt af kofum, sem nú eru flestir horfnir. Hér voru tvær tættur, Ytri-Hörgshús [nr.23] og Syðri-Hörgshús á Hörghúshólum.", segir í örnefnaskrá.

"Engin sögn fylgir þessum kofum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Stórulaugar, 3

SB-290:025 *Bæjarlækur* heimild um sel

"Bæjarlækur rann norðan við Hörghúshól að fornu í ána. Um 1880 var Bæjarlæknum breytt, og rennur hann nú út og ofan við Leiruna, sem fyrr var nefnd.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Stórulaugar, 3

SB-290:026 *Sjónarvarða* varða

"Þá er að halda upp á brún [ofan við Stóru-Lauga]. Sjónarvarða er holt ofan við brún sunnanvert við Laugarhólsbæjarlæk. Þar var skyggnt eftir skepnum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Stórulaugar, 3

SB-290:027 *Stekkjardalur* ömefni stekkur

"Stærsta gildragið í [Hvíta]fellinu heitir Stekkjardalur. Þar eru upptök Steingilsins [í því er Steingilslækur].", segir í örnefnaskrá. "Stekkjardalur eru tveir. Annar er upp í Hvítafelli. Þar eru tóftarbröt. Hinn er norðan við Leyningsholtið.", segir í viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Stórulaugar, 3; Ö-Stórulaugar viðb., 2

SB-290:028 *Hólshús* heimild um fjárhús

"Mjög sunnarlega á gamla túninu, örstutt neðan við vallargarðinn, voru fjárhús, er nefndust Hólshús. Þar ofan við vallargarðinn er Hólshúsholt. Þar er nú íbúðarhúsið Laugarberg.", segir í viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Stórulaugar viðb., 3

SB-290:029 *Torfhólsmýri* heimild um ristu

"Skammt sunnan og neðan við bæ [Laugavelli] er Torfhóll, og í hvarfi við hann frá bæ séð er Votihvammur. Þar upp af er Torfhólsmýri.", segir í örnefnaskrá.

"Ég [Aðalgeir Aðalsteinsson, heimildarmaður] tel, að Torfhóll dragi nafn af torfristu í Torfhólsmýri. Víða eru gömul torfristulög mýrinni.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Laugavellir, 1; Ö-Laugavellir viðb., 2

SB-290:030 heimild um kartöflugarður

"...Hestalækur. Hann er heldur sunnar en upp af bæ, sunnan við gamlan kartöflugarð frá Stórulaugum.", segir í

örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Laugavellir, 1

SB-290:031 Þvottalaug heimild um þvottalaug

"Þá er lækur enn sunnar, sem heitir Laugavallalækur. Syðst er Þvottalaug, sem er stærst uppspretta í hlíðinni. Hún er beint upp af nýbyggðu húsi, sem heitir Tröð.", segir í örnefnaskrá.

"Ekki man ég [Aðalgeir Aðalsteinsson, heimildarmaður] til þess að hafa heyrt, að þvottar væru þvegnir í Þvottalaug, þó kann það að vera. Hins vegar var farið með vambir frá Laugavöllum, Stórulaugum og fleiri bæjum í sláturtíðinni og þær verkaðar í Þvottalaug. Heita vatnið losaði fljótt innan úr vömbunum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Laugavellir, 1,2

SB-290:032 Kýrauga heimild um sundlaug

"Þá er lækur enn sunnar, sem heitir Laugavallalækur. Syðst er Þvottalaug, sem er stærst uppspretta í hlíðinni. Hún er beint upp af nýbyggðu húsi, sem heitir Tröð. Skammt neðan við Þvottalaug, neðan við hallið, var kennt sund fyrir mörgum árum, og var hlaðið þar fyrir. Var þar nefnt Kýrauga.", segir í örnefnaskrá.

"Líklega er það fyrsti staðurinn, sem kennt var í sund hér í sveit, þó ekki sé vitað hver kenndi.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Laugavellir, 1

SB-290:033 Stóravarða varða

"En grasbrekkurnar upp undir brún eru allar engi, sem heitir Háubrekkur. Upp af þeim í brún er grjóttvarða, sem heitir Stóravarða.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Laugavellir, 2

SB-290:034 Hörgshús heimild um lambhús

"6. Hörgshús heitir Lambhús á Stóru-Laugum í Reykjadal. Það stendur á hól einum suður á túninu og lítur út fyrir að hafa staðið þar lengi, - því á Norðurlandi endast byggingar vel." BJ

"- Engin forn mannvirki sjást á hólnum og mjög er jarðvegur þar þunnur, svo að, þó hörgur hafi staðið þar áður, þá hefir han hlotið að eyðileggjast og allar menjar að hverfa þa er húsið var bygt. Eru litlar líkur til að merki hans sæist undir húsinu, þó það væri tekið burtu. Nokkru austur í túninu er stór forn tóft, eð hringur sem heitir Valhöll [nr.22]. Engin sögn fylgir henni og eigi heldur Hörgshúsinu. Það sögðu menn mér, að vestan árinna, þar á móts við, væri móaflesjar, er kallaðir eru Hörgur (Hörgurnar), og mundu þær hafa nafn af því, að þær væru svo harðar og hrjóstugar. Og líkt héldu þeir að kynni að standa á með Hörgshúss-nafnið. En mundi hitt eigi nær sanni, að "Hörgurnar" hafi til forna verið skógi vaxnar, og að sá skógur hafi verið lagður til hörgsins og ætlaður til eldsneytis?" BJ

Heimildir

BJ: "Rannsókn á Norðurlandi sumarið 1905" Árbók 1906, bls. 9.

SB-291 Laugaból (Laugasel)

Jarðardýrleiki óviss 1847, er nefnd eyðihjáleiga Stórulauga í JJ. Byggð hófst í Laugaseli 1831, en áður hafði þar verið selstaða frá Stórulaugum. Land þetta var frá því snemma á öldum eign Stóru-Lauga, og koma þar af Lauganöfnin. Var líklega áður Öpveginstunga sú er talað er um í Reykdælu: "Hánefr hét maðr. Hann bjó í Öpveginstunga...ok var hann óorðsæll maðr. Hann græddi mikið fé, en þó heldusk lítt hjónin hjá honum." FÍ X, 160. Árið 1712 leigir Hólmfríður ríka á Laugum selland þetta Haganesi fyrir 20 álnir. "... Laugatunga - til forna nefnd Ófeigstunga...sem nú kallað Laugasel..."SSÞ, 112

1919: Tún 2 ha. þar af slétt 1/4. Engjar voru reytingssamar og snöggar. Laugasel er syðsti bær í Reykdælahreppi. Þetta er heiðabýli sem stendur allhátt vestan í Laugafelli, sem rís á mörkum Fljótsheiðar og Mývatnsheiðar, allhátt yfir sjó en ekki stórt um sig. Norður af því er Laugatunga. Bæjarstæðið er hátt uppi, enda þá þrotinn Reykjadalur og smádrag eitt eftir. BBSÞ, 386.

SB-291:001 Laugasel bæjarstæði býli/sel

"Í vest-suðvestur frá Víðaseli er Laugasel og hallar þar landi að Laugagróf, sem er raunar upphaf Reykjadalársár." segir Garðar Jakobsson í grein sinni um eyðibýli í Reykjadal.

"Kot þetta hefur líklega legið í eyði síðan á 14. öld [þegar það var byggt 1831]." SSÞ, 112 " Jörð þessi eða landsvæði var selstaða frá Stórulaugum. Síðan var þessi bær byggður hér [1831] og nefndur þessu nafni.", segir

í örnefnaskrá. "Jakob Pétursson á Breiðumýri bjó fyrst á Laugum. Andrés var vinnumaður hans, heldur fáraður...Árið 1831 hjálpaði Jakob Andréssi að hressa við selkofa vestan undir fellinu. Það er upphaf þess bæjar, sem enn er í byggð og heitir Laugasel."LÞ I "Ekki er gott að ákveða hvenær hætt er að búa þar því búseta var óstöðug síðustu árin

Heimildir

Túnakort 1919; Ö-Laugasel, 1; LÞ I, 283; Garðar Jakobsson: Eyðibýli í Reykjadal, 108

SP-291:002 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-291:003 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-291:004 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-291:005 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-291:006 garðlag

"Að austan á móti Víðum er Víðagróf og síðan Helluvaðsgróf upp í Landpollalæk. Hann er á merkjum á móti Gautlöndum að upptökum. Þá er stefnan beint til vesturs yfir miðja Gunnlaugstjörn í garð þann, er liggur austur frá Föxugróf.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Laugasel,1

SP-291:007 *Guðlaugsstekkur* heimild um stekk

Norður frá túni: "Þar beint niður af í giliinu með Laugagróf heitir Fífuhvammur. Þar utar er Ytri-Kambur, og suðvestan við hann er lyngivaxin lægð meðfram giliinu, sem heitir Klauf...Nyrst í klaufinni, neðan Neðrihjalla, er Guðlaugsstekkur. Það er Stekkjarbrot.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Laugasel,2

SP-291:008 *Eiríkstóftir* tóftir býli

Norður frá túni: "...Stórholt. Kolalág er út og austur af því...Þar norður af er Eiríkstóftarsund. Eftir sundinu rennur Eiríkstóftarlækur, sem fellur vestur til Laugagrófar...Sunnan við þetta sund er lægð, sem heitir Stóralág. Þá eru Eiríkstóftir, miklar rústir rétt norðaustur af Eiríkstóftarsundi, norðast þar sem það liggur að grófinni.", segir í örnefnaskrá.

"Þar bjó einsetumaður, sem Erikur hét, og drukknaði hann við veiðiskap í Eiríkspolli undir Eríksfossi. Annarsstaðar eru ekki miklar tættur. Þegar Helgi [Ásmundsson, heimildarmaður] var ungur, var honum sagt, að hér væru Hánefsstaðir [nr.9].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Laugasel,2

SP-291:009 *Hánefsstaðir* heimild um býli

"Nú er að halda suður með [stóreinkennilegu hamra]giliinu [sem Austurgilsá rennur í]. Þar kallast Strýttur. Það er holt með stöku steinum á, nokkuð háum. Næst er Syðri-Krókur...suður af honum Fagrabrekka. Hún er skógi vaxin og er niðri í [Foss]giliinu,...Fossnes er Vallengisnes þar...Áfram til vesturs er landið nefnt Hæðir. Nyrzt á þeim er hóll, sem heitir Arnarhóll. Aðeins vestur af honum er gamalt býli, sem nefnt er af sumum Hánefsstaðir.", segir í örnefnaskrá.

"Þess má geta hér, að tóftin af Hánefsstöðum við Arnarhól er meiri en við Eiríkstóftir.", segir í **Heimildir**

Ö-Laugasel, 3, 4

SP-291:010 *Stíflustykki* heimild

"Vestur af Gunnlaugsás, suður af Laugafelli er Fellssund. Vestan við það er Fellsás. Suður af honum er Fellshali...Suðvestur af fellinu, eru þrír ásahalar. Í miðhalanum heitir Drápuhlíð...Næsta stykki heitir

Stíflustykki. Það dregur nafn sitt af stíflu, sem sett var á Krókalæk.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Laugasel, 5

SP-291:011 *Gimbraholt* örnefni

"Þá er stórt holt á móti Stafnsholti. Það heitir Gimbraholt. Næst er Gimbrasund, og Gimbraholtslækur rennur í grófina rétt á móti Stafnsholti.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Laugasel, 6

SP-291:012 *Stekkjarflötur* örnefni stekkur

"Norður með [Lauga]fellinu er Stekkjarflötur. Vestur af brekkunum er Syðri-Kambur og Stekkjarmýri.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Laugasel, 6

SP-291:013 *Vegahvammur* heimild um leið

"Norður með [Lauga]fellinu er Stekkjarflötur. Vestur af brekkunum er Syðri-Kambur og Stekkjarmýri. Þar norður af er Vegahvammur í gílinu, utan og neðan við Stekkjarmýrina. Þar liggur aðalgatan yfir.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Laugasel, 6

SP-291:014 heimild um býli

"Býlisrústir fornar eru norðar- og austarlega í Laugatungu, og fylgja engar sagnir." Lþ I

Heimildir Lþ I, 283

SP-291:015 *Ópveginstunga* heimild um býli

"Ópveginstunga heitir enn milli Ópveginslækjar og Víðgrófar, austan í Laugafelli. Þar sér til tóttu, og mun þetta vera Ópveginstunga, býli Hánefs þjófs, sem deilur risu af, svo sem getur í Reykdælasögu. Byggð hefur sennilega verið þarna, er sagan var rituð, en aldrei á síðari öldum." Lþ I

5. Ópveginstunga. Svo segir í Reykdælu, 4. kap.: "Hánefr hét maðr. Hann bjó í Ópveginstungu". Eigi sést af sögunni hvar sá bær hefir verið, og týnt er nú nafn hans. En allar líkur eru til, að það sé sá bær, sem nú heitir Laugasel. Það er syðsti bær í Reykjadal. Kemur Reykjadalssá sunnan að fyrir vestan bæinn, en fyrir austan hann rennur lækur, sem heitir Ópveginslækur, og fellur í ána litlu neðar, svo að þar myndast nes eða tunga, sem bærinn stendur í. Ópveginsmýri heitir upp með læknum og Ópveginsás litlu austar. Öll örnefnin er líklega kend við viðurnefni manns. Ulfr úpveginn er nefndur í Njálu. Fleiri gátu haft það kenningarnafn. En hvernig stendur á því, að bæjarnafnið skyldi týnast, þar sem þessi örnefni haldast, hafi bærinn verið þar hjá þeim? Það er hægt að hugsa sér: Ópveginstunga hefir lagst í eyði. Laugamenn hafa eignast landið. Þar hefir síðan verið selför frá Laugum. Og úr selinu hefir orðið bær þá er fram liðu stundir. Þá var eðlilegt að hann hétu Laugasel.BJ

Heimildir

Lþ I, 284; BJ: "Rannsókn á Norðurlandi sumarið 1905" Árbók 1906, bls.8- 9

SP-292 Öndólfstaðir

1712: Jarðardýrleiki kemur ekki fram en er 20 hdr. 1847. Konungsjörð. Öndólfstaða er getið í Reykdælu. Vémundur kögur bjó hér á söguöld, maður stórættaður, en óeirinn. Annars staðar í sögunni er bær Vémundar nefndur Fell (undir Felli), en sennilega er að þar sé einnig átt við Öndólfstaði, því það nafn ætti líka vel við hann. Bærinn var áður nefnd Öndóttstaðir og fleiri rithættir finnast í fornum skjölum, en Öndóttstaðir mun vera hið elsta. 20.2.1556: Vitnisburður um landamerki Öndóttstaða í Reykjadal; "Suo felldan uitnisburd ber ec Þorsteinn Jonsson ad ec hefi nær allann minn alldur uistfastur verit i Reykjadal og er ec nu lxx ara gamall...ad landamerke a mille Storu Lauga og Ondottzstada være það ad jordinn storu Laugar ætti land allt ut fra sier jtolulaust j þann gard er geingur fyrir utan gilzbarminn þess gilz er geingur ofan ur fjallinu a milli Lauga og Ondottzstada og suo þaðan j Gipugerdis tungard er geingur fyrer sunnan sialft gerdit og suo rettsynes ur þeim tungardz enda uestur j Reykiadalzaa. bio ec a Ondottzstodum nockur ar og uar meir alldrei su jord lengra sudur bygd enn j þann tungard sem girtur er um greint gerdi fyrir sunnan það sjalft og það sagde Are heitinn Jonsson mier er þ uar logmadur og þa med eignan nafne hieilt Ondottzstradi og mier þa bygdi ad hann ætti ei leingra sudur enn j þann sydra tungardinn a Gipugardi..." DI XIV, 460-61. Jörðinni var skipt 1954 og á henni stofnað nýbýli. Auk þess á bóndinn á Stóruleugum enn hluta í Öndólfstöðum, 1986.

1919: Tún 3,8 ha. Þar af sléttu um 1/2. "Túninu spillir vatn, sem jetur úr rótina og gjörir mýri. Enginu spillir Reykjadalssá með sandáburði og möl. Úthagar eru nægir...Vatnsból bregst stundum í frostavetrum, og er þá

vatnsvegur í lengra lagi í Reykjadalsá." JÁM XI, 193. "Bærinn stendur á lítilli hæð skammt frá austurbrekku. Undirlendið milli ár og brekku er nú að mestu ræktað tún. Bakkarnir við ána voru víða þurrir, en flatlendið ofan við bakkana hefur að mestu verið þurrkað og ræktað. Brekkan ofan bæjar er fremur snöggglend, þar er nú skógarreitir..."BBSþ, 365.

SP-292:001 *Öndólfstaðir* bæjarhóll bústaður

"Bærinn stóð niðri á smáhól, Bæjarhól. Vestan við hólinn, á bak við bæinn, er laut, og suður með henni var buna í Bæjarlæknum, sem vatnið var sótt í.", segir í örnefnaskrá.

5.[n.m] Svo getur hér virzt sem Vémundur hafi flutzt búferlum frá Öndóttstöðum undir Fell, líklega að (Syðra-) Fjalli (Skrattafelli ?)[SP-662:001] fremur en Felli í Kinn, sbr. för yfir Fljótsheiði, bls.179. Athugavert er þó, að Öndóttstaðir standa undir Hvítafelli nyrzt og gátu dregið nafn af því í fystu, en heitið síðar til aðgreiningar frá öðrum bæjum, Öndóttstaðir undir Felli. Og samkv. bls. 185 býr Vémundur enn á Öndóttstöðum nokkrum árum síðar."ÍF X "Smalamaður Konáls fór í þat mund þar nær at fé sínu. Ok nú sér hann hesta marga, en vissi ekki von mannaferða, snýr nú heim þegar ok segir Konáli þat, sem hann hafði sétt. Konáll þóttisk vita, hverir vera myndi, ok býsk nú við ok sendir eptir Vémundi. Hann fór þegar á fund Konáls, ok hafa nú tuttugu manna báðir saman. Nú er þat at segja at Steingrímur vaknaði ok sér nú mannaferar til Öndóttstaða. Þykkjask þeir nú skilja, at menn hafi orðit varir við þá, taka nú hesta sína ok fara á bak ok sjá eigi færi sitt á Vémundi at sinni."ÍF X

Heimildir

Túnakort 1919; Ö-Öndólfssstaðir, 4;ÍF X, 177, 186-87

SP-292:002 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-292:003 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-292:004 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-292:005 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-292:006 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-292:007 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-292:008 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-292:009 garðlag landamerki

"Vestan við land jarðarinnar er Reykjadalsá. Að norðan eru merkin móti Stóru-Laugum, fóm garður austan frá Hvítafelli eftir Selhlíð yfir flóann norðanvert við Varnargilsbotn.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Öndólfssstaðir, 1

SP-292:010 *Merkivarða* varða landamerki

"Vestan við land jarðarinnar er Reykjadalsá. Að norðan eru merkin móti Stóru-Laugum, fóm garður austan [nr. 9]frá Hvítafelli eftir Selhlíð yfir flóann norðanvert við Varnargilsbotn. Þá ræður Varnargil suður eftir brekkunni, þar til úr því liggur fóm farvegur beint til vesturs, norðanvert við gamalt stekkjarsæði, Gýpugerði, um svonefnda Merkivörðu á Langholti til Reykjadalsár.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Öndólfstaðir, 1

SP-292:011 *Helluvað* heimild um vað

"Að norðan eru merkin steinn, sem stendur á melhrygg utan við Helluvað [nyrta vaðið] á Reykjadalssá. Þess má geta strax, að þetta vað er ófært sökum þess, að stífla [nr.37] var gerð vegna áveitu. Þessi steinn heitir Merkisteinn", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Öndólfstaðir, 2

SP-292:012 *Rjómavað* heimild um vað

"Nyrta vaðið er, sem fyrr segir, Helluvað [nr.11]...Þar sunnar er Rjómavað, hér [?] beint niður af.", segir í örnefnaskrá.

"Það var farið, þegar rjómi var fluttur hér áður fyrr.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Öndólfstaðir, 2

SP-292:013 *Stekkjarhólsvað* heimild um vað

"Er kennt við Stekkjarhól vestur af.", segir í örnefnaskrá.

"Er kennt við Stekkjarhól vestur af. Þetta einnig nefnt Messuvað. Það var notað til kirkjuferða að Einarstöðum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Öndólfstaðir, 2

SP-292:014 *Pétursbrot* heimild um leið

"Nyrta vaðið er, sem fyrr segir, Helluvað [nr.11]...Þar sunnar er Rjómavað [nr.12], hér [?] beint niður af..Stekkjarhólsvað [nr.13] er kennt við Stekkjarhól vestur af...Þá er Pétursbrot...Við ána norður og vestur af Hrúum var Péturseyri, og við hana er Pétursbrotið.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Öndólfstaðir, 2, 4

SP-292:015 *Ármótavað* heimild um vað

"Nyrta vaðið er, sem fyrr segir, Helluvað [nr.11]...Þar sunnar er Rjómavað [nr.12], hér [?] beint niður af..Stekkjarhólsvað [nr.13] er kennt við Stekkjarhól vestur af...Þá er Pétursbrot [nr.15]. Þar rétt ofar eru Ármót, þar sem mætast Mýrará og Reykjadalssá. Þar skammt suður af Ármótavaði, sem er við Ármótin,..", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Öndólfstaðir, 2

SP-292:016 *Gýpugerði* heimild um stekk

"Áfram suður með ánni frá Ármótavaði [nr.15] "Niður af Varnargili er Skeiðarflötur, og neðan hans Skeiðarflatarhóll. Þar niður af heitir Gýpugerði. Þar er tóft.", segir í örnefnaskrá. Einnig segir: Þá ræður Varnargil suður eftir brekkunni, þar til úr því liggur farn farvegur beint til vesturs, norðanvert við gamalt stekkjarstæði, Gýpugerði..."

28.2.1566: "...ad jordinn storu Laugar ætti land allt ut fra sier jtolulaust j þann gard er geingur fyrir utan gilzbarminn þess gilz er geingur ofan ur fjallinu a milli Lauga og Ondottzstada og suo þadan j Gipugerdis tungard er geingur fyrir sunnan sialft gerdit og suo rettsynes ur þeim tungardz enda uestur j Reykiadalzaa." DI XIV

Heimildir

Ö-Öndólfstaðir, 2; DI XIV, 460-61

SP-292:017 *Þorgrímssteinn* heimild um huldufólksbústað

"Nyrzt með ánni heita Akrar...Melur er þar upp af...Hér norður af heitir melurinn Miðhryggur. Síðan er hryggur meðfram brekkunni og lægð þar ofar og á milli. Þessir hryggir heita Ytri-Leyningshryggur og Syðri-Leyningshryggur...Svæið fyrir ofan hryggina heitir Leyningur...Ofarlega í [Leynings]brekkunni er stór steinn, Grettistak, sem nefnist Þorgrímssteinn. Örskammt neðar og sunnar er lítill hvammur, Þorgrímshvammur.", segir í örnefnaskrá.

"Þorgrímssteinn segja sumir að sé álfakirkja, en aðrir segja að þar hafi maður orðið úti...Ein skýring er enn á Þorgrímssteini og sú sem Áskell [Snorrason, sem las yfir örnefnaskrána] er með, að Þorgrímur, gamall maður í seli, fór heim lasinn og fannst dauður í brekkunni.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Öndólfssstaðir, 3

SB-292:018 *Jónsvarða* varða

"Norður af Leyningi heitir Neðri-Stallur,...Stundum er hann nefndur Lágstallur. Þar suður og upp af er Jónsvörðustallur, öðru nafni Hástallur. Á honum er Jónsvarða, og geitakofi [nr.19] þar úti í brekkunni, lægra norður af Jónsvörðustalli.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Öndólfssstaðir, 3

SB-292:019 heimild um geitakofa

"Norður af Leyningi heitir Neðri-Stallur,...Stundum er hann nefndur Lágstallur. Þar suður og upp af er Jónsvörðustallur, öðru nafni Hástallur. Á honum er Jónsvarða [nr.18], og geitakofi þar úti í brekkunni, lægra norður af Jónsvörðustalli.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Öndólfssstaðir, 3

SB-292:020 hleðsla

"Lækur er í brekkunni, norðan við Leyning, skammt úr brekku. Þetta er lítill lækur. Upptökin eru í djúpu uppgönguanga og snarbratt þar niður í. Þar drapst eitt sinn svört, veturgömul ær. Snorri tók sig þá til og hlóð fyrir lækinn, en hann hlaut nafnið Surtlulækur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Öndólfssstaðir, 3

SB-292:021 *Stekkjarhóll* örnefni stekkur

"Sunnan við bæ er Stekkjarhóll. Ofan við hólinn er lækur, sem heitir Stekkjarhólslækur. Þetta er falleg lind sem kemur úr brekkunni ofan við hólinn.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Öndólfssstaðir, 3

SB-292:022 *Vörzlugaður* garðlag vörslugarður

"Láglendið suður af Vörslugarði, sem er gamall garður sunnan við bæinn, var nefnt Hagi, en norðan við hann er nefnt Mýri, allt frá hólunum, sem bærinn er á og fram að Haganum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Öndólfssstaðir, 4

SB-292:023 *Kvíhús* heimild um fjárhús

Túnið: "Beint upp af bæ, upp að vallargarðinum [nr.25], var fjárhús, Kvíhús. Flati hryggurinni fram af því, þar sem eldri húsin standa, heitir Kvíhúshóll [nr.24].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Öndólfssstaðir, 4

SB-292:024 *Kvíhúshóll* heimild um fjárhús

Túnið: "Beint upp af bæ, upp að vallargarðinum [nr.25], var fjárhús, Kvíhús [nr.23]. Flati hryggurinni fram af því, þar sem eldri húsin standa, heitir Kvíhúshóll.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Öndólfssstaðir, 4

SB-292:025 garðlag

Túnið: "Beint upp af bæ, upp að vallargarðinum, var fjárhús, Kvíhús [nr.23]. Flati hryggurinni fram af því, þar sem eldri húsin standa, heitir Kvíhúshóll.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Öndólfssstaðir, 4

SB-292:026 *Neðri-Stígur* heimild um leið

"Tvennar fjárgötur voru í brekkunum frá Kvíhúsi [nr.23], lágu upp í botna í Varnargili. Svonefndur Neðri-Stígur lá skáhallt upp á Jónsvörðustall, en Efri-Stígur [nr.27] greindist frá honum hátt uppi. Komu svo báðir í [Varnargils]Botnana sitt hvoru megin við Smalaskálholt, sem er hér uppi.", segir í **Heimildir**

Ö-Öndólfssstaðir, 4

SB-292:027 *Efri-Stígur* heimild um leið

"Tvennar fjárgötur voru í brekkunum frá Kvíhúsi [nr.23], lágu upp í botna í Varnargili. Svonefndur Neðri-Stígur [nr.27] lá skáhallt upp á Jónsvörðustall, en Efri-Stígur greindist frá honum hátt uppi. Komu svo báðir í [Varnargils]Botnana sitt hvoru megin við Smalaskálholt, sem er hér uppi.", segir í **Heimildir**
Ö-Öndólfssstaðir, 4

SB-292:028 *Götur* heimild um leið

"Svo lágu... götumar upp hjá Þorgrímssteini [nr.17], nefndar Götur. Komur þær upp á brún skammt frá Halldórsstaðamerkjum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Öndólfssstaðir, 5

SB-292:029 *Syðztavarða* varða

"Vörður eru uppi á brún. Þar er Syðztavarða. Árnavarða [nr.30] er út og upp af Ytri-Hettulág.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Öndólfssstaðir, 5

SB-292:030 *Árnavarða* varða

"Vörður eru uppi á brún. Þar er Syðztavarða [nr.29]. Árnavarða er út og upp af Ytri-Hettulág.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Öndólfssstaðir, 5

SB-292:031 *Byrgi* heimild

"Austan á Heiðinni, um hana miðja, er melur, sem heitir Steinka. Á honum er hlaðið byrgi með opi til suðurs. Það heitir byrgi.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Öndólfssstaðir, 5

SB-292:032 *Prestgarður* heimild

"Austan á Heiðinni, um hana miðja, er melur, sem heitir Steinka. Á honum er hlaðið byrgi með opi til suðurs. Það heitir Byrgi [nr.31] ... Öndhólarnir eru tveir norður af Steinku. Norðaustur af Öndhólum er nefnt Prestgarður, liggur yfir hrygg yfir heiðina.", segir í örnefnaskrá.

"Munnmæli herma, að hann hafi verið hlaðinn, svo prestur gæti ratað eftir honum.", segir í örnefnaskrá. Í athugasemdum við örnefnaskrá segir: "[Friðrik Jónsson] kannast ekkert við þetta nafn og kveðst ekki muna eftir neinum garði á þessum slóðum."

Heimildir

Ö-Öndólfssstaðir, 5

SB-292:033 *Selgróf* heimild um sel

"Kálfalækur er norðan við merkin í botni Þegjandadals...Hreindýrsholt er lítil holthnúta sunnan við botn Kálfalækjar...Flói er þarna mjór milli heiðar og Seláss, en breikkar suður. Brekkan frá Selás vestan í Hvítafelli, suður undir merki, er alltaf nefnd Selhlíð. Selin voru tvö, annað undir hlíðinni syðzt. Við það var Selgróf Nyrðra selið er nefnt Öndólfssstaðasel nr.34].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Öndólfssstaðir, 6

SB-292:034 *Öndólfssstaðasel* heimild um sel

"Kálfalækur er norðan við merkin í botni Þegjandadals...Hreindýrsholt er lítil holthnúta sunnan við botn Kálfalækjar...Flói er þarna mjór milli heiðar og Seláss, en breikkar suður. Brekkan frá Selás vestan í Hvítafelli, suður undir merki, er alltaf nefnd Selhlíð. Selin voru tvö, annað undir hlíðinni syðzt. Við það var Selgróf [nr.33] Nyrðra selið er nefnt Öndólfssstaðasel.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Öndólfssstaðir, 6

SB-292:035 *Vörðutangi* örnefni

"Kálfalækur er norðan við merkin í botni Þegjandadals...Hreindýrsholt er lítil holthnúta sunnan við botn Kálfalækjar...Flói er þarna mjór milli heiðar og Seláss, en breikkar suður. Brekkan frá Selás vestan í Hvítafelli, suður undir merki, er alltaf nefnd Selhlíð...Vestur úr Selás gengur melur vestur í Flóann, nefndur Vörðutangi.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Öndólfstaðir, 6

SP-292:036 *Kvíabólið* heimild um kvíar

"Norðan við gamla túnið og neðan við Syðri-Leyningshrygg var Kvíabólið.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Öndólfstaðir, 6

SP-292:037 stífla áveita

"Að norðan eru merkin steinn, sem stendur á melhrygg utan við Helluvað [nr.11, nyrzta vaðið] á Reykjadalssá. Þess má geta strax, að þetta vað er ófært sökum þess, að stífla var gerð vegna áveitu. Þessi steinn heitir Merkisteinn", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Öndólfstaðir, 2

SP-293 Partur (Haldórstaðapartur)

1712: Jarðardýrleiki 6 hdr. Partur (Haldórstaðapartur) taldist hluti Haldórstaða [SP-294] "...kallast býli eður bær hjer í vellinum sem er bónda eign, úrskiftur einasta að túni og engjum og reiknast fjórðungur allrar jarðarinnar." Er lögbýli 1847. Partur var eign Hólmfríðar á Laugum 1712, og síðan bændaeygn, þótt Halldórsstaðir væru konungseign. En makaskipti voru höfð á Parti og Vallakoti [SP-273] 1898." Lb I, 290.

"Kostir og ókostir sem áður segir um heimajörðina." JÁM XI, 194

SP-293:001 *Partur (Haldórstaðapartur)* bæjarstæði býli

"Gamli [Halldórsstaða]bærinn stóð rétt neðan við Öldu. Neðan við hann stóð Partur neðst í túninu. Það var áður fyrr sérstakt býli. Þar er nú allt slétt.", segir í örnefnaskrá. "Partur nefnist hjáleiga nyrzt og neðst í Halldórsstaðatúni." Lb I

Í örnefnaskrá segir: "Búið var þar a.m.k. til 1898. Þá stofnuðu ýmsir áhugamenn um fjárrækt ræktunarbúi, og var Partur tekinn undir það. Þar var byggt a.m.k. 100-150 kinda hús. Var Sigfús Jónsson, afi Friðriks [Jónssonar, heimildarmanns] fenginn til að taka að sér búið, en hann var orðagður fjármaður. Flutti hann þá í Halldórsstaði úr Mývatnssveit. Meðal þeirra, sem stóðu að þessu búi, voru Sigurjón Friðjónsson, Þorgils gjallandi og fleiri áhugamenn. Jafnvel tóku þátt menn úr öðrum sveitum. Bú þetta stóð í nokkur ár, en Friðrik er ekki viss hversu lengi."

Heimildir

Ö-Halldórsstaðir í Reykjadal, 5; Lb I, 290

SP-294 Halldórstaðir

1712: Jarðardýrleiki 26 hdr. með Halldórsstaðapartinum (19 1/3 hdr. án). Konungsjörð. "Halldorstadapartur kallast býli eður bær hjer í vellinum..." [Sjá Partur, nr. SP-293]. Nýbýlið Akkrar var byggt á 1/2 Halldórsstöðum 1939 á melhól skammt frá ánni sunnan Halldórsstaða. Halldórsstaðir fóru í eyði

1919: Tún 6,7 ha. þar af sléttað um 5/6. "Túninu spillir kalda snjóvatn, sem jetur úr rótina. Enginu spillir til stórskaða Reykjadalssá með sandsáburði. Úthagar eru nægir fyrir sauðfje, en haglitir fyrir stórgripi, og því leigir ábúandi beit af Helgastöðum..." JÁM XI, 194. Gömul jörð í Reykjadal nyrst að austan. Úthagi vel gróinn og gott beitiland. BBSÞ,433,364. "Jörðin á hlíðina alla út að Vestmannsvatni og hið syðsta af Vatnshlíðarskógi og engi mikið milli ár og hlíðar. Þetta hefur jafnan þótt væn jörð og nytjagóð. Túnið og bærinn eru á alllangri hæð í brekkurótum. Lb I, 290 1976.

SP-294:001 *Halldórsstaðir* bæjarhóll bústaður

Í túni: "Vesturbrúnninn á Kvíadal er nefnd Alda...Bærinn stóð rétt neðan við Öldu.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Túnakort 1919; Ö-Halldórsstaðir, 4,5

SP-294:002 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-294:003 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SP-294:004 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SB-294:005 heimild um útihús

Heimildir

Túnakort 1919

SB-294:006 *Vatnsendavað* heimild um vað

"Vatnsendavað er á Reykjadalssá, áður en hún rennur í Vestmannsvatn. Áin á eftir nokkur hundruð metra frá vaðinu í vatnið.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Halldórsstaðir í Reykjadal, 2

SB-294:007 tóft beitarhús

"Skammt sunnan við Merkigil [sem gengur frá Vatnsendavaði, nr. 6, á Reykjadalssá, upp til heiðarbrúnar] voru Beitarhús.; þar eru nú tættur. Beitarhúsamelur var melur nefndur, aðeins sunnar. Þegar komið var á hann frá Halldórsstöðum, sáust Beitarhúsin.", segir í örnefnaskrá.

"Faðir Friðriks [Jónssonar, sem er fæddur á Halldórsstöðum og bjó þar til 1977] byggði þau;...", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Halldórsstaðir í Reykjadal, 2

SB-294:008 heimild um stekk

"...suður og niður af [Beitahúsunum nr.7] er norðurendi á dálítilli lægð, sem heitir Ytri-Stekkjardalur. Ytri-Stekkjardalur er með lyngmóum norðan til en vallendi sunnan til. Þar sést fyrir stekkjartættum.", segir í örnefnaskrá.

"Þarna mun líka hafa verið heyjað og borið upp hey. Ekki fært frá Halldórsstöðum svo Friðrik [Jónsson, heimildamaður] viti.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Halldórsstaðir í Reykjadal, 2

SB-294:009 heimild um geitakofa

"...suður og niður af [Beitahúsunum nr.7] er norðurendi á dálítilli lægð, sem heitir Ytri-Stekkjardalur. Ytri-Stekkjardalur er með lyngmóum norðan til en vallendi sunnan til...Suður og upp af Ytri-Stekkjardal er svo melhjalli við skóginn...Niður frá þessu svæði eru lyngmóar og melhólar og síðan mýrlendi niður á þurra bakka með ánni. Þar sem móarnir eru á sveig út í mýrina, er dálítill hóll, Kothóll. Yngra nafn er Torfhóll.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Halldórsstaðir í Reykjadal, 2

SB-294:010 *Kothóll* heimild um ristu

"...suður og niður af [Beitahúsunum nr.7] er norðurendi á dálítilli lægð, sem heitir Ytri-Stekkjardalur. Ytri-Stekkjardalur er með lyngmóum norðan til en vallendi sunnan til...Suður og upp af Ytri-Stekkjardal er svo melhjalli við skóginn...Niður frá þessu svæði eru lyngmóar og melhólar og síðan mýrlendi niður á þurra bakka með ánni. Þar sem móarnir eru á sveig út í mýrina, er dálítill hóll, Kothóll. Yngra nafn er Torfhóll.", segir í örnefnaskrá.

"Það varð til, þegar faðir Friðriks [Jónssonar, heimildamanns] risti torf í mýrinni og bar það upp á hólinn til að þurka það. Síðar fréttist um eldra nafn hólins. Mikið var af vallgrónum tóftum austan við hólinn. Þær hafa nú verið sléttar.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Halldórsstaðir í Reykjadal, 2

SB-294:011 heimild um stekk

"Dálítið sunnan við Geitakofa [nr.9] var nokkur slakki með brekkunni, Syðri-Stekkjardalur. Í norðurenda hans er starartjörn, en annars voru í honum lyngmóar og vallendi. Það svæði er tún. Þarna sést enn fyrir stekkjatættum í efri jaðri dalsins. Sá stekkur hefur verið hlaðinn úr grjóti og viðrist miklu yngra mannvirki en í Ytri-Stekkjardal [nr.8].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Halldórsstaðir í Reykjadal, 3

SB-294:012 heimild um mógrafir

"Dálitið sunnan við Geitakofa [nr.9] var nokkur slakki með brekkunni, Syðri-Stekkjardalur...Svarðartekja var í Syðri-Stekkjardal allt fram um 1940. Hún þótti ekki mjög góð. Þrjár stungur voru af sverði og þrjár stungur ofan á hann. Þarna komu oft upp sverir lurkar.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Halldórsstaðir í Reykjadal, 3

SB-294:013 Gamligarður garðlag vörslugarður

"Gamligarður var mikill garður, sem liggur norðan til í Syðri-Stekkjardal ofan úr brekku og niður í Reykjadal. Þetta mun hafa verið vörslugarður..Hann sést vel enn.", segir í örnefnaskrá.

"Þegar faðir Friðriks [Jónssonar, heimildamanns] kom að Halldórsstöðum, voru komin skörð í garðinn. Honum var þá fyrst haldið við.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Halldórsstaðir í Reykjadal, 3

SB-294:014 heimild um heystæði

"Rétt norðan við Gamlagarð [nr.13] liggur bakkinn í boga með ánni og heitir Seleyri. Upp af henni er seftjörn, nefnd Seltjörn. Gamlar tættur voru á eyrinni, en þær hafa nú verið sléttaðar. Að öllum líkindum hafa það verið heystæði.", segir í örnefnaskrá.

"Friðrik [Jónsson, heimildamaður] veit ekki til, að sagnir séu um sel þarna.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Halldórsstaðir í Reykjadal, 3

SB-294:015 Ásláksmór mannabein

"Ásláksmór er valllendismór, sem var sleginn, milli Hofmannshóls og Syðri-Stekkjardals. Nú er þetta sléttað.", segir í örnefnaskrá.

"Friðrik [Jónsson, heimildamaður] veit ekki um tilefni nafnsins. Þegar sléttað var, kom upp höfuðskel af manni, mjög gömul. Hún var látin liggja þar áfram.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Halldórsstaðir í Reykjadal, 4

SB-294:016 Hofmannahóll örnefni

"Ásláksmór [nr.15] er valllendismór, sem var sleginn, milli Hofmannshóls og Syðri-Stekkjardals. Nú er þetta sléttað...Við suðurendann á Ásláksmó er Hofmannahóll. Það er kringlóttur hóll, sem mjókkar upp. Slakki er á bak við hann, áður en brekkan (heiðin) tekur við. Þetta mun vera gamalt örnefni og ekki er vitað um skýringu.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Halldórsstaðir í Reykjadal, 4

SB-294:017 Kvíadalur heimild um rétt

"Kvíadalur er suður og niður af Hofmannshól [nr.16], lægð, sem liggur út og suður.", segir í örnefnaskrá.

"Þar hefur áreiðanlega verið haft í kvíum áður fyrr. Hlaðin var rétt í Kvíadal og fé rekið þangað inn, þegar smalað var af heiðinni. Þetta var gert þegar Friðrik [Jónsson, heimildamaður f.1915] var strákur. Ekki veit hann hvort réttin var byggð á gömlum rústum. Réttin er nú horfin og þetta allt orðið tún.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Halldórsstaðir í Reykjadal, 4

SB-294:018 Ullarhóll örnefni þvottastaður

"Í suðvesturhorni Kvíadals [nr.17] er Ullarhóll. Beint norður af Ullarhóll liggur melhryggur, vestan við Ásláksmó [nr.15].", segir í örnefnaskrá.

"Ullin hefur líklega verið þurrkuð á þarna.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Halldórsstaðir í Reykjadal, 4

SB-294:019 Knarrarhóll álagablettur

Í túni neðan við nýja bæinn: "Knarrarhóll aflangur, stakur hóll þarna á sléttlendinu.", segir í "Í..[Knarrarhóli] á að vera skip, hlaðið gulli. Bóndi nokkur á Halldórsstöðum gróf eitt sinn í hauginn. Er hann hafði grafið um stund, rétti hann úr sér og leit heim til bæjar. Sýndist honum þá bærinn standa í björtu báli. Er heim kom var engan eld að sjá. Þegar bóndi kom aftur að hólum, var holan orðin full á ný, það, sem hann hafði mokað upp, var komið á sinn stað aftur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Halldórsstaðir í Reykjadal, 5

SB-294:020 *Hornhús* heimild um fjárhús

"Sunnan við hlöðuna á Ökrum [nýbýlinu] eru Sláttur. Þær eru tún. Efst í því stykki voru Hornhús. Það voru fjárhús, gömul. Þau voru höfð fyrir hrútakofa og síðar hænsnakofa. Líklega sjást enn aðeins tættur þar í túnjaðrinum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Halldórsstaðir í Reykjadal, 7

SB-294:021 heimild um leið

"Beint upp af Hofmannahól [nr.16] er Hjalli fram úr brekkunni. Þar var fjárrekstrarleið upp, þegar rekið var til beitar.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Halldórsstaðir í Reykjadal, 7

SB-294:022 *Ytri-Bússa* heimild

"Suður og upp af Grænum er svolítið grjóthróngl eða þústa, sem ber við loft frá bæ séð og er nefnt Ytri-Bússa. Um 200-300 metrum sunnar er Syðri-Bússa [nr.23] í sömu hæð og ber líka við loft.", segir í örnefnaskrá.

"Friðrik [Jónsson, heimildarmaður] heyrði sagt, að Bússa væri tröllkonuheiti, en hann veit ekki, fyrir hvað nöfnin eru tilkomin. Trúlega eru þetta gömul nöfn. Hrúgur þessar eru frá náttúrunnar hendi að mestu leyti, e.t.v. einhverju verið bætt í þær, ekki samt í tíð Friðriks.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Halldórsstaðir í Reykjadal, 9

SB-294:023 *Syðri-Bússa* heimild

"Suður og upp af Grænum er svolítið grjóthróngl eða þústa, sem ber við loft frá bæ séð og er nefnt Ytri-Bússa [nr.22]. Um 200-300 metrum sunnar er Syðri-Bússa í sömu hæð og ber líka við loft.", segir í örnefnaskrá.

"Friðrik [Jónsson, heimildarmaður] heyrði sagt, að Bússa væri tröllkonuheiti, en hann veit ekki, fyrir hvað nöfnin eru tilkomin. Trúlega eru þetta gömul nöfn. Hrúgur þessar eru frá náttúrunnar hendi að mestu leyti, e.t.v. einhverju verið bætt í þær, ekki samt í tíð Friðriks.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Halldórsstaðir í Reykjadal, 9

SB-294:024 heimild um beitarhús

"Beint upp af Grænum, ofar á heiðinni, eru beitarhúsatættur.", segir í örnefnaskrá.

"Þar byggði Pétur, föðurbróðir Friðriks [heimildarmanns] beitarhús. Hann heyjaði á Þegjandidal.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Halldórsstaðir í Reykjadal, 9

SB-294:025 *Miðgata* heimild um leið

"Beint upp af Grænum, ofar á heiðinni, eru beitarhúsatættur [nr.24]...Austur frá beitarhúsunum lágu þrjár reiðgötur. Beint austur lá Miðgata á flatrí heiðinni. ", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Halldórsstaðir í Reykjadal, 9

SB-294:026 *Einarsstaðagata* heimild um leið

"Beint upp af Grænum, ofar á heiðinni, eru beitarhúsatættur [nr.24]...Austur frá beitarhúsunum lágu þrjár reiðgötur. Beint austur lá Miðgata á flatrí heiðinni [nr.25]. Í norðaustur lá Einarsstaðagata. Hún lá að eyðibýlinu Einarstöðum sen eru nærri Tvígörðum [nr.29], liggja alveg að merkjunum. Þar liggja allmiklar grasigrónar tættur. ", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Halldórsstaðir í Reykjadal, 9

SB-294:027 *Randiðarlág* heimild um leið

"Beint upp af Grænum, ofar á heiðinni, eru beitarhúsatættur [nr.24]...Austur frá beitarhúsunum lágu þrjár reiðgötur. Beint austur lá Miðgata [nr.25] á flatrí heiðinni. Í norðaustur lá Einarsstaðagata [nr.26]. Hún lá að eyðibýlinu Einarstöðum sen eru nærri Tvígörðum. Suðaustur frá Miðgötu liggur vallendisdock suðaustur á dal, sem heitir Randiðarlág...Eftir Randiðarlág voru götur. ", segir í örnefnaskrá.

"[Heitir]...eftir konu sem varð þar úti. Hefur Friðrik [heimaldarmaður] heyrt, að hún hafi veri húsfreyja á Halldórsstöðum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Halldórsstaðir í Reykjadal, 9

SB-294:028 Prestgata heimild um leið

"Þegar presturinn á Helgastöðum fór að Þverá í Laxárdal til að messa, reið hann ána á Kúavaði og kom í Helgastaðaeysju. Síðan fór hann götu, sem lá upp í heiðina hjá Geitakofa [nr.9] og var kölluð Prestgata. Hún lá síðan beint í Tófuhóla og eftir þeim.", segir í örnefnaskrá.

"Annexíuleið prestsins er oftast fram vesturdalinn og gegnum Halldórsstaðaskarð og Prestgötu að Þverá. Líka er stundum farinn austurdalurinn og upp á fellinu í aftaka snjóum, Hef eg þá nokkrum sinnum látið aka mér í stóli á skíðasleða, fyrir hverjum hafa gengið þrír húskarlar mínir á skíðum."SSÞ

Heimildir

Ö-Halldórsstaðir í Reykjadal, 10

SB-294:029 Tvígarðar garðlag landamerki

"Tvígarðar eru töluverð mannvirki, sem liggja þvert yfir Þegjandidal og sjást greinilega. Tvær götur eru eftir þeim, sem riðið var eftir. Landamerki Halldórsstaða eru bein lína úr suðausturhorni Langaflags austur yfir heiðina að Tvígörðum. Eftir Tvígörðum eru landamerkin austur að Kálfalæk...", segir í **Heimildir**

Ö-Halldórsstaðir í Reykjadal, 10

SB-294:030 heimild um ristu

"Torfrista var hér og þar í mýrunum fyrir neðan. Ekki þótti góð torfrista á Halldórsstöðum; var ekki hægt að rista nema eina torfu.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Halldórsstaðir í Reykjadal, 11

SB-294:031 heimild um kolagröf

Þar er kolaskógur í... [Vatns]hlíð, fyrir utan bæinn..."SSÞ

Heimildir

SSÞ, 111

SB-661 Fornleifar á fleiri en 1 jörð

SB-661:001 Prestsgata heimild um leið

"Prestsata frá Grenjaðarstað liggur um Skarð, Fjallshorn, Hryggi, Melhóla, ofan Spóapúfunýræktar, um Prestvörðu, og Prestmýri í Þverá.", segir í örnefnaskrá. Í örnefnaskrá Þverár segir: "Prestgata liggur frá Traðarhliði út og upp fyrir Holtin, um Prestvað [SB-217:043] neðan Langholts, norður yfir Prestmýri og rétt ofan við Prestvörðu, áleiðis til Halldórsstaðaskarðs.", segir í örnefnaskrá.

"Annexíuleið prestsins er oftast fram vesturdalinn og gegnum Halldórsstaðaskarð og Prestgötu að Þverá. Líka er stundum farinn austurdalurinn og upp á fellinu í aftaka snjóum, Hef eg þá nokkrum sinnum látið aka mér í stóli á skíðasleða, fyrir hverjum hafa gengið þrír húskarlar mínir á skíðum."SSÞ

Heimildir

Ö- Halldórsstaðir í Laxárdal, 9 og Ö-Þverá,25; SSÞ, 156

SB-661:002 heimild um leið

"Sunnan Þorgerðarfjalls og holtahæða að sunnan sunnan þess tekur við flöt mýri, sem takmarkast af holtaröðli alla leið að vestan, sem heitir Hryggir. Um þá liggur reiðvegur og Prestsgata [nr.SB-661:001] til Þegjandisdals.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö- Halldórsstaðir í Laxárdal,10

SB-661:003 Arnórsgata heimild um leið

"..nokkru sunnar [en Miðvörður og Miðvörðulækur], er hár melhóll, sem heitir Arnórsmelur. Um hann liggur gata, sem heitir Arnórsgata, liggur suður á við, suðvestur fyrir Hvítafell og í Lauga.", segir í örnefnaskrá Halldórsstaða. Í örnefnaskrá Þverár segir:"Arnórsgata liggur frá Halldórsstöðum að Hallbjarnarstöðum í Reykjadal um Smalahnútu og suðvestur yfir norðurenda hesta hluta Steinásson, Steinaásdökk norðast, og síðan suður austan í Fellshala og suður á Selás" "Gata lá þvert yfir Hjallaland í heiðinni, sem nefnd var Arnórsgata, líka Hreppstjórágata.", segir í viðbótum við örnefnaskrá Hjalla.

"Sögn er, að maður hafi flutt úr Hallbjarnarstöðum í Halldórsstaði, og að þegar fyrsti hesturinn kom í hlað á Halldórsstöðum, hafi sá síðasti farið úr hlaði á Hallbjarnarstöðum [var þá farið eftir Arnórsgötu til Halldórsstaða í Laxárdal].", segir í örnefnaskrá Hallbjarnarstaða. "E.t.v. hefur það verið Arnór sem flutti. Arnórsgata var líka stundum kölluð Hreppstjórágata. Hreppstjórinn var á Halldórsstöðum og kom þessa götu.", segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá Hallbjarnarstaða.

Heimildir

Ö- Halldórsstaðir í Laxárdal, 11 og Ö-Þverá, 26; Ö-Hjalli viðb.,1; Ö-Hallbjarnarstaðir, 3; Ö-Hallbjarnarstaðir ath. og viðb., 5

SP-661:004 Stórlaugagata heimild um leið

"Héðan heiman frá Halldórsstöðum liggja götur í Stóru-Lauga, sem heita Stórlaugagata. Göturnar liggja í hávestur um holtahryggi upp að Fellamýri, þaðan yfir í Hvítafell í hávestur í Stóru-Lauga. Þar sem þessar götur og Prestsgatan skerast, heitir Gatnamót.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Halldórsstaðir í Laxárdal, 12

SP-661:005 Laugavegur heimild um leið

"Laugavegur (eða Laugagötur) liggur beint upp frá bænum, um Holtin, Gildrumel, Laugavaðk norðan Árhólsmýrar yfir Steinaás, sunnan við Olnbogaás og vestur með Fellshala. Var áður þjóðvegur frá Austurlandi vestur um Norðurland, mjög fjölfarin á sumrum. Var þá farið Bárnávikurvað yfir Laxá.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Þverá, 25

SP-661:006 Máskotsgata heimild um leið

"Máskotsgata eða -götur liggja frá túninu [á Þverá] við Kofahlið suður yfir Kvíamó og Fjárhúsflöt suður eftir Miðdegisá og suður neðst á Bugaási áleiðis að Máskoti. Meðan lestarferði tíðkuðust var þetta fjölfarin leið til Húsavíkur úr Syðri-Reykjadal, Suður-Bárðardal og af Fljótsheiði sunnanverðri.", segir í örnefnaskrá. Um Brettingsstaðaland liggja göturnar þannig: "...út og upp brekkuna, norðan Bæjarásenda og norðan við Mávratn að Máskoti"

Heimildir

Ö-Þverá, 24; Ö-Brettingsstaðir, 14

SP-661:007 Hjallagata heimild um leið

"Hjallagata liggur upp frá Auðnum, suðvestur yfir há-Bugaás, Tjarnarstæði, Tjarnarstæðaás og um Grófarbotn, áleiðis að Hjalla í Reykjadal.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Þverá, 25

SP-661:008 Ljósstaðagata heimild um leið

"Ljósstaðagata liggur suðaustan yfir Sauðamó og Skollhólsmýrarás um Grófarbotn, Þorkelsgróf og Víðraás, norðvestur á Laugaveg [SP-661:005], sunnan Fellshala.", segir í örnefnaskrá. Ljósstaðagata liggur einnig um Brettingsstaðaland: "Ljósstaðagötur, norður dalinn að Ljósstöðum [frá **Heimildir**

Ö-Þverá, 26; Ö-Brettingsstaðir, 14

SP-661:009 Auðnagata heimild um leið

"Auðnagata liggur frá Auðnum upp sunnan við Náttmálavörðu um Víðiflöt, Bugaásenda, Nyrðri-Dýjareitsholt, Árhólavað [SP-217:036] syðst yfir Árhóla. Árhólamýri og Árholt yfir Steinaásenda og Flárnar norðast, á Laugaveg [SP-661:005] við Alnbogaás [Olnbogaás líklega].", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Þverá, 25

SP-661:010 Reykjadalsgötur heimild um leið

"Götur frá Ljósstöðum og norður brekkunar...Norður og upp frá Kvíabóli lágu götur út og upp brekkuna og í krókum upp hjá Stóramel, norðan Mýrarbotns og í Stórlauga í Reykjadal. Önnur gata lá ofar í brekkunni en er sjaldan farin nú.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ljósstaðir, 23

SP-661:011 Hallsgötur heimild um leið

"Götur frá Ljósstöðum norður brekkunar...Norður Ljósstaðahall, vestan við Leirtjörn, Bóndhól og vestan við

Syðri-Fífulágarás og út hjá Þverá voru götur. Var það stundum kaupstaðarleið heiðarbúa, oft kallaðar Hallsgötur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ljósstaðir, 23-24

SP-661:012 *Máskotsgötur* heimild um leið

"Suður og upp brekkuna frá Bæjarlækjarfossi...Götur þær, er lágu suður og upp á Stallinn yzt, voru kallaðar Máskotssgötur. Þær lágu norðan Grundarárgrófa og yfir Yztugróf, vestur sunnan við Hundalæk. Gatan norðan lækjarins lá um Hallbjarnarstaðalág milli (?) Skjöldumýrar og um selið, sem nú heitir Brún, og í Hallbjarnarstaði.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ljósstaðir, 24

SP-661:013 *Brúnavegur* heimild um leið

"Götur lágu sunnan heiði austan Ljósstaðamýra og áfram norður heiði, oft kallaður Brúnavegur. Voru þær farnar af mönnum úr vestanverðum Skútustaðahreppi. En aðalvegurinn lá þá niðri í dalnum milli hrauns og hlíða.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ljósstaðir, 24

SP-661:014 heimild um leið

"Aðalleiðin um vestnaverðan Laxárdal var milli hrauns og hlíða. Var það allfjölfarin leið úr Mývatnssveit til Aðaldals og Húsavíkur. Götur voru og meðfram ánni eða nálægt henni í hrauninu og oft farnar í snjóum.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Ljósstaðir, 24

SP-661:015 heimild um leið

"Vestur frá Sandinum [?] er mólendi, sem lækkar að Lönguhlíðardragi. Þá er langur ás, Langahlíð, lágur að austan, brattur að vestan. Eftir honum liggja hinar fornu ferðamannagötur milli Mývatnssveitar og Húsavíkur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Kasthvammur og Árhvammur, 5

SP-661:016 heimild um leið

"Hinn fomi vegur milli Húsavíkur og Mývatns lá yfir Kringlugerðisás, um tún á Kringlugerði [nr.SP-223:009], suðaustur yfir Selás, Selásmýri, Áfanga, Austari Áfanga, Ytrilækinn og upp norðan á Lönguhlíð og suður hana.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Kasthvammur og Árhvammur, 21

SP-661:017 *Stafnsgata* heimild um leið

"Við [Más]vatnið heldur norðar [en Víðatóft] er naust, sem nefnt er Stafnsnaust [SP-285:018], og þaðan liggur skýr gata, Stafnsgata vestur í Stafni frá þeim tíma er veiði var stunduð frá Stafni.", segir í **Heimildir**

Ö-Víðar, 3

SP-661:018 *Miðgötur* heimild um leið

"Milli Hjalla og Hallbjarnarstaða voru þrennar götur. Miðgötur voru oftast farnar, en ofar Efstugötur [SP-661:019] og neðst Neðstugötur [SP-661:020]; þær voru ógreinilegar.", segir í viðbótum við **Heimildir**

ö-Hjallar, viðb., 1

SP-661:019 *Efstugötur* heimild um leið

"Milli Hjalla og Hallbjarnarstaða voru þrennar götur. Miðgötur [SP-661:018] voru oftast farnar, en ofar Efstugötur og neðst Neðstugötur [SP-661:020]; þær voru ógreinilegar.", segir í viðbótum við **Heimildir**

ö-Hjallar, viðb., 1

SP-661:020 *Neðstugötur* heimild um leið

"Milli Hjalla og Hallbjarnarstaða voru þrennar götur. Miðgötur [SP-661:018] voru oftast farnar, en ofar Efstugötur [SP-661:019] og neðst Neðstugötur; þær voru ógreinilegar.", segir í viðbótum við **Heimildir**

ö-Hjallar, viðb., 1

SP-661:021 *Brettingsstaðagata* heimild um leið

"Meðfram [Más]vatninu, vestur eða norðvestur frá Naustinu, er Stekkjarmór. Næstu ásar þar norður af heita Agnásar...Liggja ásarnir frá vatninu og eru fyrir ofan bæ. Hæsti ásin vestur af Tangás er Brettingsstaðaás. Yfir hann þvert liggur Brettingsstaðagata.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Máskot, 5

SP-661:022 *Vatnsgata* heimild um leið

"Neðan við gamla túnið í Stafni er við Bæjargróf, Syðri-Svarðarbakki. Annars er neðan túnsins frá Bæjargróf, að Dagmálahóli að neðan og Vatnsgötu sunnan, mýri Dagmálamýri. Vatnsgata er reiðgata, sem liggur frá syðra túnhorni niður á gilbarminn, niður í gilið og yfir ána, síðan handan árinna að Víðum, en einnig, fyrir, austur yfir Víðafell að Mávratni.", segir í örnefnaskrá.

"Nafngift stafar frá veiðileyfi, sem Stafn hafði í Mávratn, og var gatan farin til veiðanna.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Stafn, 10

SP-661:023 *Skjöldugata* heimild um leið

"Frá Hallbjarnarstöðum liggur gata í Ljótstaði, sem heitir Skjöldugata, og önnur gata liggur í Halldórsstaði í Laxárdal. Gamalt nafn á henni mun vera Amórgata [sjá nr.SP-661:003].", segir í "Skjöldugata úr Hallbjarnarstöðum í Ljótstaði var kennd við Skjöldu, en ekki er vitað, hvers vegna, hvort hún var leidd þessa götu eða strauk.", segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Hallbjarnarstaðir, 3; Ö-Hallbjarnarstaðir ath. og viðbætur, 3

SP-661:024 *Skógarselsgötur* gata leið

65°42.702N 17°22.555V

"Rétt fyrir utan og ofan Bollastaði [SP-280:014] skerast Götur [SP-661:025] og Skógarselsgötur. ... Skógarselsgötur voru reiðgötur frá Hólum í Skógarsel í Seljadal syðst." segir í örnefnalýsingu Hóla. Skógarselsgötur liggja á ská suðvestur og upp í fjallshlíðina og yfir hálsinn um næstsyðsta skarðið. Þær skera Götur rétt norðan við Bollastaði. "Götur, út og upp frá Daðastöðum heita Skógarselsgötur...", segir í örnefnaskrá Daðastaða P.H.J.

Hólar: Við Bollastaði eru Skógarselsgötur 10-15 m breiðar og mjög greinilegar. Þær sjást mjög vel á loftmynd.

Heimildir

Ö-Hólar, 8; Ö-Daðastaðir P.H.J., 3

SP-661:025 *Götur* gata leið

65°42.702N 17°22.555V

"Rétt fyrir utan og ofan Bollastaði [SP-280:014] skerast Götur og Skógarselsgötur [SP-661:024]. Götur voru alfaraleið um Reykjadal að vestan, áður en vegur var lagður." segir í örnefnalýsingu. Garðar Jakobsson getur einnig um þessar götur í grein um eyðibýli í Reykjadal: "Það liggja götur frá Breiðumýri og suður Reykjadal, nyrst í brekkulögginni, en þegar kemur suður að Valdys hallar þeim upp í brekkuna og liggja síðan suður brekkuna allt suður að Daðastöðum, en beinast þá aftur niður á við. Þetta mun hafa verið alfaraleið þeirra er bjuggu í vestanverðum fram Reykjadal." Götur liggja þvert yfir landareignina uppi í hlíðinni ofan við bæinn, um 100 m ofan við Valdys [SP-280: 012] og fast ofan við túngarð á Hólar: Um móa neðst í fjallshlíð.

Hólar: Göturnar eru víða um 20 m breiðar, margir samhliða djúpir skorningar, sumstaðar grónir. Þúfurnar á milli paldranna, eru á pörtum mjög bólgnar, eins og þær séu efnismeiri en umhverfið. Af loftmynd sést að göturnar eru þráðbeinar - en á jörðu virðast þær hlykkjast lítilega. Á loftmyndinni sýnist líka eins og garður sé þar sem göturnar eru en hans sér hvergi stað á jörðu. Ekki er óhugsandi að garður hafi verið sem nú er gersamlega sundurriðinn. Greinileg hleðsla er undir götunum á einum stað VNV við Valdys 012 en hún virðist ekki vera gömul. Í landi Kárhóls eru göturnar horfnar syðst vegna

Heimildir

Ö-Hólar, 8; Ö-Kárhóll, 3; Ö-Daðastaðir P.H.J., 3; Garðar Jakobssoneyðibýli í Reykjadal:

SP-661:026 *Narfastaðaselsgötur* heimild um leið

"Götur, út og upp frá Daðastöðum heita Skógarselsgötur [SP-661:024] og aðrar út og upp frá bæ, Narfastaðaselsgötur.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Daðastaðir P.H.J., 3

SP-661:027 *Öndólsstaðagötur* heimild um leið

Land Vallakots: "Öndólsstaðagötur. Reiðgötur voru beint niður frá Vallakoti yfir móinn í Öndólsstaðaland austan ár. Nú sér þeirra engan stað, því búið er að bylta mónum í tún.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir

Ö-Vallakot, 5

SB-661:028 *Úlfsbæjarvegur* heimild um leið

"Úlfsbæjarvegur, fornar götuslóðir, sem fylgja að mestu merkjum [Gafli í Seljadal, SB-272c] að norðan. Hefir sennilega verið kaupstaðarleið úr Reykjadalbotni, áleiðis til Akureyrar, áður en brúin var byggð á Skjálfandafljóti hjá Goðafossi.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir Ö-Gafl, 1

SB-662 Óstaðsetjanlegar fornleifar

SB-662:001 *Skrattafell* örnefni býli

"Úlfur fóstbróðir Vestmanns, bjó "vestan-undir Skrattafelli", stendur í einu Landnámahandriti. Bær Úlfs þekkist nú ekki, en gæti hafa verið þar, sem nú er nefnt Asnakjálki,[?].", segir í örnefnaskrá. Svo segir í Landnámabók, bls. 276: "Úlfr bjó undir Skrattafelli...3.[nm] Skrattafell, Skaptafell...Skrattafell, Ytra Fjall, nú kallað...en í Guðmundar sögu góða er nefndur bærinn "undir Fjalli." Í Reykdæla sögu segir: "En þá var haustboð undir Felli at Vémundar, ok kómu þangat göngukonur tvær ok sögðu Vémundi yxnakaupit."... 5.[nm] Svo getur hér virzt sem Vémundur hafi flutzt búferlum frá Öndóttstöðum undir Fell, líklega að (Syðra-) Fjalli (Skrattafelli ?) fremur en Felli í Kinn, sbr. för yfir Fljótsheiði, bls.179. Athugavert er þó, að Öndóttstaðir standa undir Hvítafelli nyrzt og gátu dregið nafn af því í fystu, en heitið síðar til aðgreiningar frá öðrum bæjum, Öndóttstaðir undir Felli. Og samkv. bls. 185 býr Vémundur enn á Öndóttstöðum nokkrum árum síðar."ÍF X

Heimildir

Ö-Helgastaðir M.J.6; ÍF X, 177; Landnáma, 276

SB-662:002 *Reykdælaleið* heimild um þingstað

"Svo segir í Ljósvefningasögu: "Þorgeirr mælti: Sé ek ráðit til, at koma honum á þrjár leiðir, Eyfirðinga leið ok Reykdæla leið ok Ljósvefninga leið, ok höldum saman leiðir, þó at norðr sé meir mínir þingmenn."ÍF X. "Eigi er Reykdælaleið nefnd í sögum nema á þessum eina stað, og er hann mikilsverður í sambandi við munnmæli þau, að Reykdælir hafi háð leiðarþing á Leiðarhóli [SB-267:020]."BJ

Heimildir

BJ: "Rannsókn á Norðurlandi sumarið 1900" Árbók 1906, bls. 13-14; ÍF X, 7

4. Helstu tegundir menningarminja og ástand þeirra

Alls hafa verið skráðar 1230 fornleifar á 44 jörðum í Reykdælahreppi, sem gerir um 28 minjastaði á jörð að meðaltali. Við skráningu minja er notast við tvennskonar flokkun að minja. Í fyrsta lagi er flokkað eftir eðli fornleifanna, en með því er reynt að greina á milli hvort á staðnum sé mannvirki, hvort aðeins er vísbending um að mannvirki sé eða hafi verið þar, hvort um er að ræða stað sem tengist þjóðsögum eða markverðum atburðum eða náttúruminjar, sem hafa menningarsögulegt gildi. Innan hvers flokks er síðan reynt að greina frekar eftir gerð. Flokkun af þessu tagi kemur ekki nema að takmörkuðu gagni við svæðisskráningu, vegna þess að þær heimildir sem stuðst er við eru yfirleitt ekki svo nákvæmar að hægt sé að sjá hvort mannvirki er enn á þeim stað sem lýst er, eða hvort mannvirki hefur nokkurn tíma verið á minjastaðnum. Oft vísa örnefni til mannvirkja, en við

aðalskráningu kemur í ljós að þau hafi þar aldrei verið. Örnefnið dregur oft nafn af mannvirki sem hefur verið í grendinni, sbr. öll stekkjjar-, húsa-, og réttarörnefnin. Þessi flokkun kemur því fyrst verulega að gagni eftir að farið er á vettvang. Tegundir fornleifa á skráningarsvæðinu eru skráðar hér að neðan.

álagablettir	2	lind	2
bæjarhólar	33	mannabein	6
bæjarstæði	30	stífla	1
dys	1	sögustaður	1
frásögn	1	tóft	25
garðlag	74	tóft+garðlag	9
gripir	4	tóftir	5
götur	2	varða	76
heimildir	769	vegur	1
hellir	12	þjóðsögur	4
hleðsla	1	örnefni	162
kuml	3	öskuhaugur	1

Hægt var að greina hlutverk allmargra þeirra staða sem skráðir voru og eru þau sýnd í eftirfarandi töflu.

Búsetuminjar

bústaðir	34
býli	47
eldhús	1
öskuhaugar	1
býli/sel	12

Minjar um jarðrækt

áveitur	3
akrar	1
kartöflugarðar	2
kálgarður	1

Búnaðaminjar innan túns

útiþús (ótilgreind)	214
fjárhús	35
lambhús	14
hesthús	22
fjós	1
túngarðar	6
myllur	9
smiðjur	5
hlöður	3
geitakofi	15

Búnaðarminjar utan túns

stekkir	57
---------	----

Aðrar minjar

landamerki	67
eyktamörk	16

Aðrar búsetuminjar

brunnar	2
bað	1
þvottastaðir	10
þvottalaugar	2
vatnsból	6
sundlaugar	3
rauðablástur	2
virki	1
hlóðir	2

Útgerðarminjar

lendingar	1
naust	8

Veiðiminjar

refagildrur	4
-------------	---

Samgönguminjar

leiðir	144
samgöngubætur	5
vöð	67

sel	26	áfangastaður	1
mógrafir	19	traðir	1
réttir	11	brú	6
kvíar	25	tjaldstaður	3
torfristustaðir	11	ferjur	7
beitarhús	24		
fjárskýli	9		
kolagrafir	9	Samkomuminjar	
smalakofar	5	þingstaðir	2
nátthagar	3	leikvellir	1
varnargarðar	2	aftökustaðir	4
vörslugarðar	5		
herslubyrgi	1	Þjóðsögustaðir	
heygarðar	6	huldufólksbústaðir	7
heystæði	6	draugar	5
brennisteinsnáma	1		
Kirkjur og legstaðir			
kuml/legstaðir	13		
kirkjur	3		
útkirkjur	2		
bænhús	7		

Bæjarhólar og bæjarstæði

Yfirleitt hafa bæir staðið á sama stað öldum saman, og jafnvel allt frá landnámsöld til þessarar og hafa þá myndast bæjarhólar sem eru samsettir úr byggingaleifum og mannvistarlögum. Í bæjarhólum er mestra og fjölbreytilegasta fornminja að vænta. Í þeim er geymd saga daglegs lífs kynslóðar á kynslóð ofan og í þeim er flesta forngrípi að finna. Bæjarhólar eru því langmikilvægasta tegund fornleifastaða og brýnt að koma í veg fyrir að þeir verði eyðileggingu að bráð. Vandinn við bæjarhóla er að í meirihluta tilfella er enn búið á þeim og víða hafa steypuhús með djúpum kjöllum verið byggð á þeim og skemmt þá að meira eða minna leyti. Þar sem enn er búið á bæjarhólum er hæpið að réttlætanlegt sé eða raunhæft að friða þá fyrir frekara raski, en skemmdir bæjarhólar geta þó verið markverð rannsóknarefni og er mikilvægt að reynt verið að finna leiðir til að fylgjast með framkvæmdum á bæjarhólum. Mikilverðastir eru þó bæjarhólar sem ekki hefur verið byggt á eða orðið fyrir raski. Sjaldnast er hægt að komast að því hvort bæjarhólar eru óskemmdir eður ei, nema við vettvangsathugun, en til eru upplýsingar um hvar bæjarhús hafa verið flutt og má ganga útfrá að þar sem hús hafa ekki verið flutt, þar séu bæjarhólar minna eða meira raskaðir. Á skráningarsvæðinu má ætla að ekki séu margir óhreyfðir bæjarhólar, víða er enn búið og mikið svæði sléttað og nytjað enn í dag.

Fyrir utan bæjarhóla á býlum sem verið hafa í byggð fram á þessa öld eru fjölmargir staðir þar sem byggð hefur annaðhvort varað í stuttan tíma eða þar sem hjáleigur eða afbýli hafa lagst í eyði, eins og sjá má af töflum sem fylgja byggðasöguköflum hvers hrepps. Frá sjónarmiði fornleifafræðinnar eru staðir af þessu tagi ekki síður mikilvægir en bæjarhólar á lögbýlum því oft er meira eftir af byggingum í kringum bæjarhólinn, þ.e. útihúsum og gördum. Slíkir staðir hafa einnig meira kynningargildi því á þeim getur verið auðvelt að átta sig á legu og afstöðu bygginga en bæjarhólar eru oftast ekki annað en ólögulegir hólar, margir huldur sjónum af byggingum og uppfyllingum. Mikill fjöldi slíkra staða er á skráningarsvæðinu eins sjá má af yfirliti í byggðasögukafla og víða tóftir sem brýnt er að skrá og rannsaka sem fyrst.

Útihús

Fyrir utan bæjarhúsin sjálf voru skepnuhús helstu byggingar á hverri jörð. Eins og víðast á Íslandi voru útihús dreifð um túnin. Flest slík hús voru fyrir sauðfé, einnig hefur verið nokkuð af lambhúsum en lítið af fjósum og hesthúsum. Fjós hafa sennilega verið hluti af bæjarhúsunum á flestum bæjum eins og meginþorri smiðja og skemma á skráningarsvæðinu. Að meðaltali voru milli 4 og 5 útihús á hverri jörð sem er sama tala og t.d. í Borgarfirði og Eyjafirði. Útihús virðast oftast hafa staðið á sömu stöðum um aldir og hafa á slíkum stöðum myndast litlir rústahólar. Fyrir einni öld síðan voru langflestar byggingar á Íslandi skepnuhús, en þeim hefur fækkað síðan meira en nokkurri annarri tegund mannvirkja. Ástæðan er fyrst og fremst túnrækt með stórvirkum vinnuvélum og einnig hafa yngri skepnuhús úr steypu víða verið byggð ofan á eldri útihúsarústum.

Hlöður urðu ekki algengar á Íslandi fyrr en undir lok 19. aldar eða í byrjun þeirrar 20. og munu hey víðast hafa verið geymd í stæðum eða gryfjum við skepnuhús þótt ekki séu glöggar heimildir um þetta. Á svæðinu eru skráðar fáar hlöður en nokkrir heygarðar og heystæði, en víða má búast við því að hlöður hafi verið áfaster útihúsum.

Tún, garðar og akrar

Á fyrri hluta 19. aldar voru tún almennt ekki girt á Íslandi og virðist svo hafa verið um allnokkrar aldir. Á 19. öld var rekinn áróður fyrir túngarðhleðslum og um aldamótin síðustu voru komnir garðar í kringum tún að nokkrum hluta á skráningarsvæðinu. Oftast er ekki hægt

að greina hvort garðar þessir eru fornir, en líklegast verður að telja að flestir séu þeir frá 19. öld.

Auk eiginlegra túngarða sem gerðir voru til að hlífa túnnum við ágangi kvikfjár voru sumstaðar byggðir sérstakir garðar til að verja tún og hús fyrir skriðuföllum og jafnvel flóðum. Ekki virðist hafa verið mikið af slíkum görðum á skráningarsvæðinu en það skýrist sennilega betur á stigi aðalskráningar.

Á undanförmum árum hafa orðið hraðar framfarir á sviði fornleifavísinda og hafa menn m.a. þróað aðferðir sem byggja á efnagreiningum á jarðvegi og geta með því móti sagt til um ræktun túna og áburðarnotkun til forna. Til þess að hægt sé að beita slíkum aðferðum verða túnin að vera óskemmd af vinnuvélum og helst má tilbúinn áburður ekki hafa verið borin á þau. Slík tún eru sennilega ekki mörg á skráningarsvæðinu, en nokkur gætu verið við eyðibýlin. Einn kálgarður eru skráðir á svæðinu, einn akur og tveir kartöflugarðar.

Kvíar og stekkir

Fráfærur byrjuðu sennilega að leggjast af í Suður-Þingeyjasýslu um aldamótin 1900 og eru stekkirnir á svæðinu skráðir 57. Stekkir virðast yfirleitt vera einfaldar girðingar með litlu hólfi (lambakró) á einni hlið/við annan enda. Sumsstaðar hafa myndast litlir túnblettir í kringum stekki sem voru slegnir.

Kvíar voru yfirleitt mun nær bæ en stekkirnir og oftast beinlínis í túnjaðri. Ekki hafa það alltaf verið hlaðnar kvíar, heldur aðeins ákveðinn staður þar sem ær voru mjaltaðar og sumsstaðar voru færirkvíar notaðar, sérstaklega þegar komið var fram á þessa öld. 25 kvíar eru skráðir á svæðinu en slíkir staðir hafa eflaust verið á hverjum bæ. Líklegasta ástæðan fyrir því að þeirra er ekki getið nema á rúmlega helming jarðanna er sú að færirkvíar voru mikið algengari í seinni tíð og hafa sennilega ekki staðið á sama stað nema nokkur ár í einu. Örnefni hafa því ekki náð að festast við staðinn og því ekki nefnd í örnefnaskrá.

Aðrar minjar sem tengjast mjaltaám eru smalakofar. Aðeins 5 slíkir eru skráðir en líklegt er að smalakofar og –skýli hafi verið á fleiri stöðum og jafnvel margir á hverri jörð því algengt hefur verið að nýir smalar byggðu sinn eigin kofa frá grunni. Smalakofar eru undantekningarlítið við staði sem hátt ber og þar sem víðsýnt er.

Beitarhús og sel

24 beitarhús eru skráð á svæðinu. Þau eru stundum byggð á gömlum býlum og selum svo segja má að hlutverk sumra tóftanna hefur verið margþætt í aldanna rás. Alls eru skráð 26 sel á skráningarsvæðinu og að auki er vitað um 12 staði þar sem sel hafa verið byggð á tóftum gamalla býla eða býli byggð á gömlum selrústum. Þess er sjaldnast getið hve lengi haft var í seli en seljabúskap hefur sennilega verið hætt snemma á 19. öld. Seljarústir eru yfirleitt skráðar á stærri jörðum, kirkjujörðum og stærri býlum sem eiga land til fjalla eða afréttarlanda. Líklega eru seltóftir víðar, en þær ásamt eyðibýlum eru þeir minjastaðir þar sem mest er að sjá af mannvirkjaleifum og sem eina best gætu hentað til kynningar. Mörg rannsóknarefni eru einnig enn óleyst varðandi seljabúskap. Ekki hefur enn verið ráðið fram úr hvernig greina megum muninn á selbyggingum og byggingum þar sem búið var allt árið og er það eitt af mikilvægari verkefnum íslenskrar fornleifafræði. Sömuleiðis er lítið sem ekkert vitað um mismunandi tegundir af seljabúskap.

Engjar og áveitur

Fram á þessa öld var stór hluti heyaflla hveirrar jarðar fenginn á engjum. Af örnefnaskrá sést að menn hafa oft leitað mjög langt eftir örlitlum heytuggureytingi og móar hafa verið slegnir þar sem nú sprettur lítið sem ekkert gras. Bestu engjarnar voru flæðiengjar þar sem vatn flæddi yfir öðru hvoru. Þar sem flæðiengjar voru ekki frá náttúrunnar hendi var vatni víða veitt á móa og mýrar. Algengt var að veita bæjarlækjum á svæði utan við tún og gætu á nokkrum stöðum enn sést merki um stíflur og veituskurði sem byggðir voru í þessum tilgangi. Hér eru þó ekki skráðar nema 3 áveitur, enda kvörtuðu bændur sáran yfir ágangi áa og bæjarlækja í jarðabókinni sbr. á Helgastöðum þar sem: *"Engið er sumstaðar yfir máta votlent í mitti og mjaðmarhöfuð, mjög blautt í botninum og ilt að vinna, en sumt engið er á þurru, sem Reykjadalssá spillir öðru hvörju með sandsáburði."*²⁷

Flestir veitugarðar eru byggðir í votlendi og sökkva því fljótt og hverfa ef þeim er ekki haldið við. Einstaka áveituskurðir og stíflugarðar teljast kannski ekki merkileg mannvirki, en þau eru þó minjar um tegund af jarðrækt sem fæstir af yngri kynslóðinni hafa hugmynd um eða skynbragð á, og er því nauðsynlegt að koma í veg fyrir að öll veitumannvirki hverfi.

²⁷ JÁM XI, 178

Minjar um samkomur og þinghald

Skráðar heimildir eru um þrjá þingstaði á skráningarsvæðinu, í Skuldaþingsey og Þingey ía Skjálfandfljóti og Leiðarhóli í landi Helgastaða. Fjórir aftökustaðir eru skráðir, en allt eru það staðir þar sem örnefni vísa til aftaka en engar áreiðanlegar heimildir eru fyrir því. Staðirnir eru Gálgahraun í landi Hólkots í Reykjadal, Þjófahólar í landi Helgastaða, en reyndar veit enginn hvar þeir eru nákvæmlega staðsettir, Drekkingspollur í Einarssstaðalandi og Hengingarklettur við þingstaðinn í Þingey.

Kuml og kirkjugarðar

Alls eru skráðir þrír staðir þar sem kuml hafa fundist og einnig er nokkuð um sagnir af fornmannahaugum á skráningarsvæðinu og mannabein hafa komið upp á sex stöðum. Sumir af fornmannahaugunum eru örugglega náttúrumyndanir en á öðrum stöðum gæti hafa geymst þekking um mannabeinafundi eða gripa.

Greftrað hefur verið í kirkjugörðum þar sem voru sóknarkirkjur og útkirkjur og jafnvel einnig við bænhús, en kirkjur og bænhús voru á miðöldum miklu algengari en seinna varð. Ekki eru til heildstæðar upplýsingar um hvar útkirkjur og bænhús voru á miðöldum. Alls eru skráðar þrjár sóknarkirkjur. Þær voru á Helgastöðum, Einarstöum og Þverá. Útkirkjur voru á Breiðumýri og á Stóru-Laugum. Hálfkirkjur voru á Breiðumýri og Stóru Laugum en bænhús voru á Daðastöðum og Hólum í Reykjadal, en þau eru talin hafa verið á Brettingsstöðum, Halldórsstöðum og Hólum í Laxárdal, Höskuldsstöðum og Kasthvammi.

Samgönguminjar

Alls voru skráðar 144 leiðir á svæðinu. Margar þeirra eru leiðir milli bæja eða sveitahluta en aðrar eru milli sveita innan héraðsins eða liggja til annarra héraða. Flestar leiðirnar eru greiðfærar en helstu farartálmar eru vatnsföllin, Skjálfandafljót, Laxá og Reykjadalsá. Skráð hafa verið 67 vöð og eflaust er það ekki nema brot af öllum leiðum yfir vatnsföllin. 6 brýr eru skráðar sem ekki er mikið og aðeins 7 ferjustaðir.

5. Verndun og kynning minja á skráningarsvæðinu

Eins og þegar hefur verið minnst á þá eru líkur á að meirihluti fornleifa á skráningarsvæðinu hafi verið eyðilagður á 20. öld og sést nú aðeins lítið brot þeirra rústa sem áður voru til. Skilvirk minjavernd verður að byggja á vettvangsathugunum en benda má á nokkur atriði sem vert er að hafa í huga við áætlanagerð og skipulag byggðar.

Langmest af fornleifum er að finna á gömlum bæjarstæðum sem oftast en ekki er enn búið á. Mikilvægt er að reynt verði að takmarka framkvæmdir á slíkum stöðum og fylgjast vel með því raski sem nauðsynlegt er.

Dregið hefur úr framkvæmdum í landbúnaði á undanförunum árum og stafar því þeim tóftum sem enn eru sýnilegar ekki jafnmikil hættu og áður af nýbyggingum, framræslu og túnsléttun. Stórt hlutfall slíkra tófta eru stekkir, beitarhús, eyðikot og sel og hafa margar þeirra kynningargildi. Brýnt er að komið verði í veg fyrir frekari eyðileggingu slíkra minja. Auk vegagerðar og línulagna stafar fornleifum nú helst hættu af skógrækt og aukinni sumarbústaðabyggð auk þess sem nýbyggingar og framkvæmdir ógna fornleifum. Aukin skógrækt er vaxandi áhyggjuefni fyrir minjavernd á Íslandi og brýnt að fundnar verið leiðir til að koma í veg fyrir að fornleifar spillist af völdum skógræktar.

Skógur eyðileggur hinsvegar fornleifar ekki á sama hátt og skurðgröfur. Rætur trjáa sprengja vegghleðslur og afmynda rústir þannig að erfitt verður að átta sig á þeim á yfirborði eða kanna þær með uppgrefti. Það er þó ekkert sem segir að hagsmunir skógræktar og minjavörslu geti ekki farið saman. Fornleifar þekja aðeins brotabrot af heildarflatamáli mögulegs skógræktarland og ætti að vera auðvelt að sneiða hjá þeim. Slíkt krefst þess aðeins að fornleifastaðir séu þekktir og að skógurinn sé hirtur þannig að hann sái sér ekki sjálfur í tóftir á auðum svæðum.

Byggingar sumarbústaða getur valdið miklu alvarlegri spjöllum á fornleifum ef ekki er farið að með gát. Þar gildir hinsvegar það sama og með skógrækt. Ef fornleifastaðir eru þekktir á að vera auðvelt að sneiða hjá þeim. Augljóst er að með lágmarkskynningu og viðhaldi geta fornleifastaðir aukið útivistargildi sumarbústaðalanda og því réttara að líta svo á að fornleifar auki verðmæti þeirra frekar en að þær séu fyrir framkvæmdum.

Ekki verður tekið tillit til fornleifa á skógræktarsvæðum, sumarbústaðalöndum eða þar sem aðrar framkvæmdir eiga sér stað nema fornleifastaðir hafi verið rannsakaðir á vettvangi og staðsetning þeirra færð inn á kort. Það er brýnt að gerðar séu vettvangsathuganir á fornleifum á svæðinu.

Margir athyglisverðir minjastaðir eru á skráningarsvæðinu og ljóst að miklu fleiri munu koma fram í dagsljósið við vettvangsathugun. Gera má ráð fyrir að mikið af stöðum sé í hættu og því brýnt að skrá fornleifar á vettvangi svo hægt sé að gera yfirlit um þá.

Nokkrir staðir njóta friðlýsingar á skráningarsvæðinu eins og sést af meðfylgjandi skrá:

?? Þingey

?? Gömul steinþró á Halldórsstöðum í Laxárdal

?? Þingstaðurinn Leiðarhóll í Helgastaðalandi

?? Valhöll í landi Stóru-Lauga

?? Tóftir í landi Þverár

Af fenginni reynslu má ætla að við aðalskráningu muni bætast við skrá yfir tillögur um friðlýsingar og þá bætast margir minjastaðir við listann. Má strax sjá fjölda staða á svæðinu sem hægt væri að nýta til kynningar, til að efla útivist og ferðaþjónustu, ekki síður en til að stunda rannsóknir.

Talsvert er af rústum eyðibýla og selja á svæðinu og mörg hver ekki langt frá alfarleið og hægt væri að finna kynningarvæna staði við aðalskráningu og tengja saman útivist og kynningu á fornleifum og menningarsögu, brýnt er að kortleggja kotbyggðina og má gera gönguleiðir á milli staða.

Það á við um öll svæði sem skipulögð eru til útivistar að sjálfsagt er að reyna að nýta þær auðlindir sem fyrir eru og fornleifastaðir geta verið afar upplýsandi fyrir ferðamenn, jafnt innlenda sem útlenda. Til þess að það sé hægt þarf ekki annað en að skrá staðina á vettvangi, merkja þá svo fólk viti hvert eigi að fara og gera upplýsingar um hlutverk og gildi minjanna aðgengilegt á einn eða annan hátt, t.d. með prentuðum bæklingum eða skiltum á staðnum.

Þrjú svæði má nefna sérstaklega sem spennandi eru til rannsókna og hentað gætu til kynningar á menningarminjum. Það eru Laxárdalur milli Hóla og Hofstaða, en allurefri hluti dalsins er í eyði og enginn vegur um hann. Þar eru því vel varðveittar leifar margra býla frá ýmsum tímum. Tengja mætti kynningu þeirra minja kynningu á gamla torfbænum á Þverá og fornbylis á Hofstöðum.

Í öðru lagi má nefna Seljadal framan við Kvígindisdal og í þriðja lagi svæðið framan við Stafn en á báðum þessum svæðum er mikið af eyðibýlum og seljarústum frá seinni öldum og tengjast merkar sögur mörgum þeirra.

6. Heimildaskrá

- ÁÓG:** Ágúst Ó. Gerorgsson. *Fornleifaskrá. Skrá um friðlýstar fornleifar*. Þjóðminjasafn Íslands, Reykjavík 1990.
- BBSÞ:** Helgi Jónasson, Jóhanna Á. Steingrímsdóttir og Erlingur Arnórsson. *Byggðir og bú Suður-Þingeyinga 1985*. [Án útgáfustaðar], 1986.
- Bruun, Daniel. *Fortidsminder og Nutidshjem paa Island*. Kaupmannahöfn, 1928.
- Brynjúlfur Jónsson. "Rannsóknir á Norðurlandi sumarið 1900. Reykdælaleið." *Árbók hins íslenska fornleifafélags* 1901,13-14.
- Brynjúlfur Jónsson. "Rannsókn á Norðurlandi sumarið 1905." *Árbók hins íslenska fornleifafélags* 1906, 3-27.
- DI:** *Íslenskt fornbréfasafn* I-XVI, Kaupmannahöfn/Reykjavík, 1857-1972.
- FF:** Frásögur um fornaldarleifar 1817-1823 II. Sveinbjörn Rafnsson bjó til prentunar. Reykjavík, 1982.
- Garðar Jakobsson. "Eyðibýli í Reykjadal." *Árbók Þingeyinga* 1993. Akureyri, 104-119.
- Glúmur Hólmgeirsson. "Hvar er Leyingsbakki?" *Árbók Þingeyinga* 1980. Akureyri, 122-125.
- Hermann Vilhjálmsson. "Baráttan við Skjálfandafljót. Ferjumaður segir frá." *Árbók Þingeyinga* 1987. Akureyri, 115-128.
- ÍF I:** *Íslensk fornrit I. Íslendingabók og Landnáma*. Reykjavík 1968.
- ÍF X:** *Íslensk fornrit X. Ljósveitingasaga með þáttum, Reykdælasaga og Víga-Skútu*. Reykjavík, Hið Íslenska Fornritafélag 1940.
- JÁ:** Jón Árnason. *Íslenskar þjóðsögur og ævintýri*. I-VI bindi. Árni Böðvarsson og Bjarni Vilhjálmsson önnuðust útgáfu. Reykjavík, Þjóðsaga 1954-60.
- JÁM XI:** *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. Þingeyjarsýsla*. XI bindi. Kaupmannahöfn, 1943.
- JJ:** Johnsen, J. *Jarðatal á Íslandi*. Kaupmannahöfn, 1847.
- Jóhann Skaptason. "Reykdælahreppur og Aðaldælahreppur." *Árbók* 1978. *Ferðafélag Íslands*. Reykjavík, 11-63.
- KEKH 2000:** Kristján Eldjárn. *Kuml og haugfé úr heiðnum sið á Íslandi*. Reykjavík 2000.
- KK:** Kålund, Kristian. *Íslenskir sögustaðir. Norðlendingaflórðungur* III. Reykjavík, Örn og Örlygur 1986.

LB I: Jón Sigurðsson. *Lýsing Þingeyjarsýslu I. Suður Þingeyjarsýsla*. Helgafell, Reykjavík 1954.

Matthías Þórðarsson. "Smávegis. Um staði og fornminjar." *Árbók hins íslenska fornleifafélags* 1924, 42-58.

Matthías Þórðarsson. "Þinghald í Fnjóskadal á söguöld." *Árbók hins íslenska fornleifafélags* 1918, 1-13.

RLLF II: *Rit hins íslenska lærdómslistafélags*. II. bindi. Kaupmannahöfn, 1782.

Sigurður Þórarinnsson. "Gjóskulög og gamlar rústir. Brot úr íslenskri byggðasögu." *Árbók hins íslenska fornleifafélags* 1976, 5-38.

SSÞ: Þingeyjarsýslur. *Sýslu og sóknarlýsingar Hins íslenska bókmenntafélags 1839-1844*. Reykjavík, 1994.

Sturlunga saga. I-II bindi. Reykjavík, 1946.

Túnakort: Uppdrættir af túnnum í Reykdælahreppi 1919. Þjóðskjalasafn Íslands.

Yngvi M. Gunnarsson. "Kasthvammsbær í Laxárdal." *Árbók Þingeyinga* 1991. Akureyri, 155-156.

Ö-Auðnar: Örnefni Auðna. Benedikt Jónsson skráði. Örnefnstofnun.

Ö-Birningsstaðir: Örnefni Birningsstaða. Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Breiðamýri: Örnefni Breiðumýrar. Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Brettingsstaðir viðb. og ath.: Viðbætur og athugasemdir við örnefnaskrá Brettingsstaða. Jónína Hafsteinsdóttir skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Brettingsstaðir: Örnefni Brettingsstaða. Konráð Erlendsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Brún: Örnefni Brúnar. Teitur Björnsson og Björn Teitsson skráðu. Örnefnastofnun.

Ö-Daðastaðir J.A: Örnefni Daðastaða. Jón Aðalsteinsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Daðastaðir og Lyngbrekka: Örnefni Daðastaða og Lyngbrekku. Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Daðastaðir P.H.J: Örnefni Daðastaða. Páll H. Jónsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Einarsstaðir: Örnefni Einarsstaða. Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Fljótsbakki: Örnefni Fljótsbakka. Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Gafl: Örnefni Gafls. Hörður Jónsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Glaumbær: Örnefni Glaumbæjar. Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Hallbjarnarstaðir ath. og viðb.: Hallbjarnarstaðir. Athugasemdir og viðbætur við örnefnaskrá. Jónína Hafsteinsdóttir skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Hallbjarnarstaðir: Örnefni Hallbjarnarstaða. Teitur Björnsson og Björn Teitsson skráðu. Örnefnastofnun.

Ö-Halldórsstaðir í Laxárdal: Örnefni Halldórsstaða. William Pálsson og Þór Pálsson. Örnefnastofnun.

Ö-Halldórsstaðir í Laxárdal: Örnefni Halldórsstaða. William Þór Pálsson. Örnefnastofnun.

Ö-Halldórsstaðir í Reykjadal: Örnefni Halldórsstaða. Guðrún S. Magnúsdóttir og Jónína Hafsteinsdóttir skráðu. Örnefnastofnun.

Ö-Hamar: Örnefni Hamars. Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Hamrar: Örnefni Hamra. Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Helgastaðir: Örnefni Helgastaða. Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Helgastaðir: Örnefni Helgastaða. Margeir Jónsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Hjalli, ath. og viðb.: Athugasemdir og viðbætur við örnefnaskrá Hjalla. Jónína Hafsteinsdóttir skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Hjalli, viðb.: Viðbætur við örnefnaskrá Hjalla. Jónína Hafsteinsdóttir skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Hjalli: Örnefni Hjalla. Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Hólar -Lautir: Örnefni Hóla og Lauta. Páll H. Jónsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Hólar: Örnefni Hóla. Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Hólkot: Örnefni Hólkots. Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Höskuldsstaðir: Örnefni Höskuldsstaða. Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Ingjaldsstaðir: Örnefni Ingjaldsstaða. Sigurður Haraldsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Kasthvammur og Árhvammur: Örnefni Kasthvamms og Árhvamms. Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Kárhóll: Örnefni Kárhóls. Páll H. Jónsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Kvígindisdalur: Örnefni Kvígindisdals. Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Laugasel: Örnefni Laugasels. Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Ljótsstaðir: Örnefni Ljótsstaða. Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Lyngbrekka J.A: Örnefni í Lyngbrekkulandi. Jón Aðalsteinsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Lyngbrekka P.H.J: Örnefni Lyngbrekku. Páll H. Jónsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Máskot: Örnefni Máskots. Jónína Hafsteinsdóttir skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Narfastaðir: Örnefni Narfastaða. Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Skógarfletir og Glaumbæjarsel: Örnefni Skógarflata og Glaumbæjarsels. Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Skógarsel viðauki: Viðauki við örnefnalýsingu Skógarsels. Ragnar Árnason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Skógarsel: Örnefni Skógarsels. [Án skrásetjara]. Örnefnastofnun.

Ö-Stafn: Örnefni Stafns. Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Stafnsholt: Örnefni Stafnsholts. Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Vað: Örnefni Vaðs. Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Vallakot: Örnefni Vallakots. Glúmur Hólmgeirsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Víðar ath.: Víðar. Athugasemdir við örnefnaskrá. Jónína Hafsteinsdóttir skráði.
Örnefnastofnun.

Ö-Víðar ath.II: Víðar. Athugasemdir við örnefnaskrá. Jónína Hafsteinsdóttir skráði.
Örnefnastofnun.

Ö-Víðar: Örnefni Víða. G.A. skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Þingey: Örnefni í Þingey. Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Þverá ath: Athugasemdir við örnefni Þverár. [án skrásetjara]. Örnefnastofnun.

Ö-Þverá: Örnefni Þverár. Jónas Snorrason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Þverá-svör: Örnefni Þverár. Jón Jónasson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Öndólfssstaðir: Örnefni Öndólfssstaða. Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun.